

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.Г. КОРОЛЕНКА
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

БАРДІНОВ ОЛЕКСІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 378.22.015.31:(005:796.5)(043.5)

Примірник №1

ДИСЕРТАЦІЯ
ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
З МЕНЕДЖМЕНТУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти
011 – Освітні, педагогічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук.
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Бардінов О.В.

Науковий керівник: Гриньова Марина
Вікторівна, доктор педагогічних наук,
професор, член-кореспондент НАПН
України

Полтава – 2018

АНОТАЦІЯ

Бардінов О.В. Формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка; Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький). – Полтава-Кропивницький, 2018.

Дисертацію присвячено формуванню ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури в контексті сучасного освітнього простору, що продукує оновлення змісту системи освіти в цілому, зміни цільових орієнтирів професійної педагогічної освіти, зокрема, вищої фізкультурної освіти, яка вимагає переосмислення її стану через призму оновлення змісту освіти, пов'язане з цілеспрямованим здобуттям знань, умінь, навичок, які трансформуються в компетентності майбутнього фахівця.

Різних аспектів проблеми менеджменту туристичної діяльності торкалися як вітчизняні, так і зарубіжні вчені.

Так, організацію туризму в Україні досліджували О. Любицев, В. Бабарицька, О. Мельник, В. Кифяк; менеджмент туристичної індустрії став предметом дослідження І. Школи та інших авторів; особливості формування управлінської компетентності майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту одночасно з туризмом стали предметом уваги Ю. Дубрєвського; методичні аспекти організації спортивно-оздоровчого туризму розкривають у своїх роботах А. Конох, Ю. Щур, О. Дмитрук та інші науковці; туризм як засіб фізичної рекреації знаходить відображення у роботах Л. Чеховської, А. Кухтія та інших авторів; тема педагогіки туризму набула висвітлення у працях В. Федорченка, Н. Фоменка та інших авторів.

Особливої ваги в цьому плані набуває завдання сформованості у майбутніх фахівців фізичної культури ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності як складових його професійної компетентності.

Одним із педагогічно доцільних напрямів у вирішенні даного завдання складають дослідження, які стосуються, по-перше, наукового обґрунтування поняття «компетентність», яке отримало безліч трактувань як у зарубіжній (І. Зимня, Дж. Равен, А. Хуторський та ін.), так й у вітчизняній (Н. Баловсяк, Н. Бібік, С. Гончаренко, М. Гриньова, І. Єрмаков, Ю. Колос, О. Овчарук, В. Оніпко, О. Пометун, В. Радул, О. Савченко та ін.) науковій літературі. При цьому, переважна більшість українських дослідників поняття «компетентність» розглядають як інтегровану якість людини, яка завершила освіту на певному рівні та має готовність (здібності) на цій основі до успішної (продуктивної, ефективної) діяльності з урахуванням її соціальної значущості та соціальних ризиків, які можуть бути пов'язані з професією. По-друге, дослідження, які розкривають зміст, структуру та шляхи формування професійної компетентності, зокрема, майбутнього педагога в цілому – це праці М. Дяченко-Богун, Н. Кузьміної, І. Зимньої, А. Маркової, О. Пометун, В. Оніпко, О. Савченко, В. Сластьоніна, П. Хоменка, А. Хуторського та інших авторів. По-третє, потенційною основою для вирішення досліджуваної нами проблеми вчені визначають гнучкий оновлений зміст вищої освіти. У нашому випадку – це оновлений зміст вищої фізкультурної освіти, відповідно до освітньо-кваліфікаційних рівнів на засадах наступності та неперервності, на який вказують у своїх наукових доробках Є. Вільчковський, Н. Денисенко, Т. Диба, О. Свєртнєв, В. Платонов, В. Туманова, Б. Шиян та інші вчені. Проте це можливо лише при узгодженості загальних цілей фізкультурної освіти майбутніх фахівців фізичної культури з цілями менеджменту туристичної діяльності в процесі їх фахової підготовки в педагогічних університетах. Причому професійна підготовка повинна відбуватися виключно в межах освітньої інтеграції напрямків спеціалізації та галузі туризму.

Оновлення змісту освіти в такий спосіб, в свою чергу, передбачає орієнтацію навчальних програм на компетентнісний підхід, який розглядається вченими як один із важливих концептуальних принципів, що визначає методологію оновлення змісту освіти, сприяє подоланню традиційних когнітивних орієнтацій професійної освіти, спонукає до оновлення її змісту, методів і технологій, що трансформуються в компетентності майбутнього фахівця. У центрі такого підходу стоїть майбутній фахівець як суб'єкт індивідуального професійного розвитку, який не може обмежитися лише оволодінням спеціальними вміннями та навичками, а має бути наділений загальнолюдськими цінностями, сукупністю компетенцій, якими повинен оволодіти фахівець певного напрямку або профілю вищої професійної освіти. При цьому, компетентнісний підхід є їх діалектичним підґрунтям і альтернативою, бо він акцентує увагу на результатах освіти, причому, результатом визначається не сукупність засвоєних відомостей, фактів, даних, а здатність людини діяти професійно у проблемних ситуаціях.

Упровадження в навчально-виховний процес компетентнісного підходу, на думку дослідників, дозволить забезпечити можливість переходу до практико-орієнтованого навчання, формування й оцінювання принципово відмінні компетентності випускників вишів, адже компетентнісний підхід, як засвідчує аналіз публікацій учених, переходить на новий етап розвитку: зі стадії становлення в стадію самореалізації, останнє з яких потребує саморегуляції, коли розроблені в його рамках загальні принципи та методологічні установки мають підтвердити «себе у прикладних розробках».

Таким чином, застосування компетентнісного підходу до професійної підготовки випускників педагогічних ВНЗ припускає досягнення інтегрованого кінцевого результату освіти, який може розглядатися як сформованість у майбутніх фахівців фізичної культури професійних і ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності як єдності узагальнених знань та вмінь, здатностей і готовності до розв'язання груп завдань – від особистих до соціальних; сформованості професійних і

спеціальних професійних компетенцій, що визначають володіння власне професійною кваліфікацією.

Тому, майбутньому фахівцеві фізичної культури, важливо усвідомити, які саме ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності необхідно сформулювати для забезпечення професійної діяльності в цьому напрямі.

Вагомість вирішення завдань досліджуваної проблеми підсилюється низкою *суперечностей* між: об'єктивною потребою сучасного суспільства у кваліфікованих фахівцях з менеджменту туристичної діяльності та не врегульованістю цього аспекту в професійній підготовці майбутніх фахівців фізичної культури педагогічних ВНЗ в цьому напрямі; наявністю значного потенціалу освітніх закладів у підготовці фахівців з менеджменту туризму в Україні та недостатнім рівнем професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури з менеджменту туристичної діяльності у педагогічному вищому навчальному закладі; певними об'єктивними труднощами, пов'язаних насамперед із появою нового напрямку підготовки фахівців для сфери туризму – «Туризм» та недоцільністю користуватися згаданою програмою, оскільки її зміст не розкриває питання професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури з менеджменту туристичної діяльності; важливістю використання компетентнісного підходу в процесі формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності та традиційним змістом, формами і методами забезпечення цього процесу; труднощами, пов'язаних із правовим полем туристичної діяльності, яке має бути узгоджене з відповідними нормативними законодавчими актами Європейського Союзу та неспроможністю здійснення цього процесу з різних причин. Вочевидь, що без усунення зазначених суперечностей не може йти мови про високу конкурентоспроможність майбутнього фахівця фізичної культури на ринку праці в даному напрямку, особливо в європейському просторі.

Отже, актуальність проблеми, виявлені суперечності та недостатній стан розробленості, відсутність наукових досліджень зазначеного аспекту в освітній галузі зумовили вибір теми науково-педагогічного дослідження –

«Формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка «Дослідження змістового компонента формування основ педагогічної майстерності майбутнього вчителя» (державний реєстраційний номер 0197U000065). Тему дослідження затверджено рішенням вченої ради Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (протокол № 9 від 30.03.2016 р.).

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності педагогічних умов формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

Відповідно до сформульованої мети визначено такі **завдання** дослідження:

1. Проаналізувати сучасний стан розробленості досліджуваної проблеми, з'ясувати сутність базових понять дослідження.

2. Науково обґрунтувати структуру та змістову сутність ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури.

3. Розробити діагностичний інструментарій формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

4. Обґрунтувати педагогічні умови формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури та розробити організаційно-функціональну модель для їх впровадження.

5. За результатами проведеного дослідження розробити методичні рекомендації та завдання для самостійного вивчення студентами, майбутніми

фахівцями фізичної культури змістового компонента з курсу «Менеджмент туристичної діяльності».

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що ефективність формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури підвищиться у разі забезпечення реалізації таких педагогічних умов: створенні навчального середовища, сприятливого для формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури; організації самостійної роботи студентів, майбутніх фахівців фізичної культури, з менеджменту туристичної діяльності з подальшим творчим використанням набутих знань та особистісного професійного самоздійснення в цьому напрямі; розробки та впровадження в структуру професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури програми з курсу «Менеджмент туристичної діяльності».

Для досягнення мети та реалізації завдань дослідження і перевірки висунутої гіпотези були використані взаємодоповнювальні **загальнонаукові методи**:

– *теоретичні*: зіставно-порівняльний аналіз теоретичних ідей і практичного досвіду досліджуваної проблеми – для уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження, формулювання його основних положень і висновків, обґрунтування педагогічних умов формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури; синтез, конкретизація, систематизація теоретичних та емпіричних даних – для обґрунтування структури ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури;

відображення змісту, форм й методів формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури;

– *емпіричні*: педагогічне спостереження, опитування (анкетування, тестування, бесіди, інтерв'ювання), методи експертних оцінок, педагогічний експеримент (діагностично-пошуковий, констатувальний, формувальний, результативний етапи) – для визначення сучасного стану сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури і перевірки ефективності поетапної реалізації педагогічних умов;

– *математичної статистики*: для кількісного й якісного аналізу результатів дослідження та підтвердження статистичної гіпотези.

Експериментальна база дослідження. З метою перевірки висунутої в дослідженні гіпотези було організовано педагогічний експеримент, який здійснено на базі Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, громадської організації «Спортивний клуб «Арміда», Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського.

Загальна вибірка сукупність становила 320 студентів, майбутніх фахівців фізичної культури випускного етапу (V курс) професійної підготовки.

Для участі в експерименті було створено експериментальну (145 осіб) й контрольну (148 осіб) групи студентів, майбутніх фахівців фізичної культури.

Різниця між загальною кількістю випробуваного контингенту студентів, майбутніх фахівців фізичної культури, (320 осіб) та залучених до подальшої експериментальної роботи (293 особи) пояснюється неможливістю передбачення кількості студентів, які після закінчення бакалаврату, продовжуватимуть навчання на п'ятому курсі. До експериментальної роботи було також залучено 27 викладачів.

Організація та основні етапи дослідження.

На першому етапі – діагностично-пошуковому (2012-2013 рр.) – було визначено проблему дослідження, конкретизовано об'єкт, предмет

дослідження, з'ясовано його мету, завдання, розроблено програму, за якою здійснювалася дослідна робота. На цьому етапі також опрацьовувалася науково-методична література, що дало змогу усвідомити глибину проблеми формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури. На цьому ж етапі визначені основні методи дослідження: теоретичний аналіз і узагальнення психолого-педагогічної, соціологічної та філософської літератури; вивчення передового педагогічного досвіду, бесіди з викладачами педагогічних вузів, анкетування цих викладачів та студентів факультету фізичного виховання з метою дослідження сучасного стану розробленості даної проблеми.

На другому етапі – констатувальному (початковому – 2013-2014 рр.) – було визначено вихідний стан сформованості початкових знань та ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

На третьому етапі – формувальному (2014-2016 рр.) – сфокусовано увагу на безпосередню експериментальну роботу з перевірки реалізації педагогічних умов за розробленою організаційно-функціональною моделлю; з'ясуванні впливу впровадженої в структуру фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури програми з курсу «Теоретичний менеджмент туристичної діяльності» на рівень сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності.

На четвертому етапі – результативному (2016-2017 рр.) – було спрямовано увагу на систематизацію й узагальнення результатів, одержаних у процесі теоретичного аналізу та дослідження експериментальної роботи. На цьому етапі здійснено опрацювання отриманих експериментальних даних, сформульовано загальні висновки.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що: *уперше* на підставі аналізу наукової літератури визначено структуру ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури, яка містить компоненти мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, управлінсько-туристичний, регулятивно-діяльнісний;

визначено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови, що сприяють формуванню ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури; обґрунтовано критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, управлінсько-туристичний, операційний), показники та схарактеризовано рівні (високий, середній, низький) їх сформованості; побудовано структурну модель формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутнього фахівця фізичної культури;

уточнено зміст базових понять дослідження; *уведено* до наукового обігу поняття «формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури», що в контексті нашого дослідження означає об'єднання комплексу професійних знань, умінь, навичок, набуття яких трансформуються в компетентності, пов'язані з життєвими цілями, з підготовкою особистості до ринку праці в напрямі менеджменту туристичної діяльності;

подальшого розвитку набула проблема формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців різних спеціальностей педагогічних ВНЗ як складової їх професійної компетентності.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в упровадженні моделі формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури, яка функціонує у визначених і спеціально створених педагогічних умовах; розробці й впровадженні в навчально-виховний процес педагогічного ВНЗ авторської програми з курсу «Менеджмент туристичної діяльності»; апробації авторського посібника «Методичні рекомендації та завдання для самостійної роботи студентів з курсу «Менеджмент у туристичній діяльності» та методичних рекомендацій для викладачів, учасників експериментального дослідження, щодо формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

Одержані матеріали дослідження, його теоретичні положення і висновки, виявлений фактичний матеріал із зазначеної проблеми можуть бути використані

у педагогічному процесі вищої педагогічної школи; стати основою для розробки навчально-методичного забезпечення професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів усіх спеціальностей до діяльності з менеджменту туристичної діяльності; сприятимуть при розробці спецкурсів, посібників, підручників, методичних рекомендацій із зазначеної проблеми; слугуватимуть при підготовці курсових, дипломних, бакалаврських та магістерських робіт. Крім того, можуть бути використані при організації освітніх інституцій різного типу, рівня і форм власності з підготовки компетентних фахівців з менеджменту туристичної діяльності.

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження обраної теми, визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет, окреслено комплекс використання дослідницьких методів, розкрито наукову новизну та практичну значущість роботи, відображено відомості про експериментальну базу дослідження та апробацію його результатів, подано інформацію про публікації та їхню кількість, дані про структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі **«Теоретичні основи формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури»** з'ясовано ступінь розроблення досліджуваної проблеми; визначено діагностичний інструментарій сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

У другому розділі **«Педагогічні умови формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури»** на основі аналізу наукових праць та емпіричного матеріалу теоретично обґрунтовано педагогічні умови, що сприяють формуванню ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури, а саме: розробка та впровадження в навчально-виховний процес професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури програми навчального курсу «Менеджмент у туристичній діяльності»; створення навчального середовища, сприятливого для формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців

фізичної культури; організація самостійної роботи студентів, майбутніх фахівців фізичної культури, з менеджменту туристичної діяльності з подальшим творчим використанням набутих знань та особистісного досвіду професійного самоздійснення у цьому напрямі.

У третьому розділі «**Експериментальна перевірка педагогічних умов формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури**» подано опис організації процесу експериментальної перевірки педагогічних умов, що сприяють формуванню ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури та проаналізовано його результати.

Ключові слова: компетентнісний підхід і його головні категорії – компетентність і компетенція, ключові компетентності, ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності майбутнього фахівця фізичної культури, педагогічні умови та модель формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Бардінов О. В. Управління системою фізичного виховання в творчій спадщині Г. Ващенко / О. В. Бардінов // Світ очима молодих дослідників : зб. наук. праць ПДПУ імені В. Г. Короленка. – Вип. 2. – Полтава, 2002. – С. 22–23.
2. Бардінов О. В. Курс «Менеджмент в освіті як один із шляхів набуття управлінських знань майбутніми вчителями» / О. В. Бардінов // зб. наук. праць ПДПУ імені В. Г. Короленка. – Серія «Педагогічні науки». – Полтава, 2002. – Вип. 5/6 (26-27). – С. 168–171.
3. Бардінов О. В. Загальноосвітній заклад як об'єкт управління / О. В. Бардінов // зб. наук. праць ПДПУ імені В. Г. Короленка. – Серія «Педагогічні науки». – Полтава, 2006. – Вип. 6(53). – С. 79–84.

4. Бардінов О. В. Управління процесом ресоціалізації осіб спецконтингенту в педагогічній спадщині А. С. Макаренка / О. В. Бардінов // зб. наук. праць ПНПУ імені В. Г. Короленка. – Серія «Педагогічні науки». – Полтава, 2011. – Випуск 8(1). – С. 54–57.
5. Бардінов О. В. Синтетичний семінар як засіб формування у майбутнього фахівця фізкультурного профілю ділових етичних взаємин з менеджменту у туристичній діяльності / О. В. Бардінов // Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. редактор Лабунець В. М.]. – Кам'янець-Подільський, 2015. – Вип. 19(2). – Ч. 1. – С. 176–181.
6. Бардінов О. В. Зміст і структура ключових компетентностей із менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури / О. В. Бардінов // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Серія «Педагогічні науки». – Полтава, 2016. – Вип. 17. – С. 18–23.
7. Бардінов О. В. Кредитно-модульна система як важливий інструментарій оцінки рівня сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури / О. В. Бардінов // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Серія «Педагогічні науки». – Полтава, 2017. – Вип. 19. – С. 42–47.

Стаття у закордонному науковому виданні:

8. Бардинов А. В. Туристический менеджмент в системе физического образования / А. В. Бардинов // Norwegian Journal of development of the International Science. – № 8/2017. – С.58–61.

Статті та тези у матеріалах науково-практичних конференцій:

9. Бардінов О. В. Найвидатніші постаті спортивної України в історії розвитку олімпійського спорту / О. В. Бардінов // Олімпізм як філософія життя та мислення : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 16 квітня 2009 р.). – Полтава, 2009. – С. 5–11.

10. Бардінов О. В. Планування туристичного підприємства як один із головних чинників розвитку його туристичної діяльності / О. В. Бардінов // Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі. XXI Каришинські читання : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 29-30 травня 2014 р.) / за заг. ред. М. В. Гриньової : Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2014. – С. 20–22.
11. Бардінов О. В. Менеджмент туризму в системі фізкультурного образования / О. В. Бардінов // Инновационные процессы развития образования : опыт и перспективы : материалы Всерос. науч.-практ. конф. с международным участием (17-18 декабря 2015 г.). – Сыктывкар, Республика Коми, 2015. – С.406–408.
12. Бардінов О. В. Бізнес-план як засіб реалізації прогностичного компоненту управління освітнім закладом / О. В. Бардінов // Організація навчальних закладів III-IV рівня акредитації як соціально-педагогічних комплексів : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 2016). – Полтава, 2016. – С. 98–102.

Стаття в іншому науковому виданні:

13. Бардінов О. В. Програмне забезпечення курсу «Менеджмент у туристичній діяльності» : для студ. факультету фізвиховання вищого пед. навч. закладу / О. В. Бардінов // Імідж сучасного педагога. – Полтава, 2014. – Вип. 9(148). – С. 33–38.

Навчально-методичні посібники:

14. Бардінов О. В. Менеджмент в освіті: навч-метод. посіб. для магістрів педагогічних вузів / О. В. Бардінов, В. Д. Бардінова. – Полтава, 2004. – 44 с.
15. Бардінов О. В. Елективний курс «Основи юридичних знань» / О. В. Бардінов [та ін.] // Підготовка домашнього гувернера-вихователя в сучасному освітньому просторі: навч. посіб. для студентів, слухачів, викладачів освітн. закл. – Полтава, Довкілля: К., 2007. – С. 55–59.

16. Бардінов О.В. Методичні рекомендації та завдання для самостійної роботи студентів з курсу «Менеджмент у туристичній діяльності»: навч.-метод. посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / О.В. Бардінов. – Полтава: Видавництво «Сімон», 2016. – 118 с.

ABSTRACT

Bardinov O. V. The formation of key competences in management of tourist activities for the future specialists in physical education – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation submitted for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences of the specialty 13.00.04 – theory and methodology of professional education – Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University. – Kropyvnytskyi, 2018.

The dissertation is devoted to the formation of key competences in management of tourist activities for the future specialists in physical education in the context of modern educational process that produces substantial update of the content of the educational system as a whole; changes the target orientation of professional pedagogical education, in particular, higher physical education, which requires a rethinking of its state through the prism of updating the content of education associated with the purposeful acquisition of knowledge, skills, skills that will be further transformed into the competences of the future specialist.

Both domestic and foreign scientists have dedicated their works to the different aspects of the problem of tourism management.

Thus, the theme of tourism management in Ukraine was studied by O. Lyubitsev, V. Babaritskaya, O. Melnyk, V. Kifiak; management of the tourism industry became the subject of research by I. Shkolu and other authors; the peculiarities of forming the managerial competence of the future specialists in physical education and sports, along with tourism, became the subject of attention of Y. Dubrevsky; methodical aspects of the organization of sports and health tourism have been disclosed in the works of A. Konoh, Y. Shchur, O. Dmitruk and other

scholars; tourism as the instrument of physical recreation has been reflected in works by L. Chekhovskaya, A. Kuhtiya and other authors; the pedagogy of tourism has become apparent in the works of V. Fedorchenko, N. Fomenko and others.

Consequently, in this regard of particular importance is the task of the formation of key competences in management of tourist activities for the future specialists in physical education as part of their professional competence.

One of the most pedagogically advisable directions in solving the problem is through the research concerning the scientific substantiation of the term of «competence», which has been interpreted in many ways in domestic and foreign scientific literature (I. Zimnya, J. Ramen, A. Khutorsky, N. Balovsyak, N. Bibik, S. Goncharenko, M. Grineva, I. Yermakov, Y. Kolos, O. Ovcharuk, V. Onipko, A. Pometun, V. Radul, O. Savchenko, etc.).

Firstly, the overwhelming majority of Ukrainian researchers consider the concept of «competence» as an integrated quality of a person who has completed education at a certain level and has the readiness (ability) on this basis to be successful (productive, effective), taking into account its social significance and social risks, which may be related to a profession.

Secondly, studies revealing the content, structure and ways of forming professional competence for the future teacher have been conducted by the modern authors, such as M. Dyachenko-Bohun, N. Kuzmina, I. Zimnya, A. Markova, O. Pometun, V. Onipko, O. Savchenko, V. Slastonina, P. Khomenka, A. Khutorskogo and others.

Thirdly, the potential basis for solving the investigating problem is to determine the flexible newly content of higher education. In our case, this is an updated content of higher physical education in accordance with educational and qualification levels on the principles of succession and continuity, as evidenced by Y. Vilchkovsky, N. Denisenko, T. Diba, O. Svertnev, V. Platonov, V. Tumanova, B. Shiyan and other scientists.

However, the aforementioned is only possible with the coherence of the general objectives of physical education of future specialists in physical culture with

the objectives of tourism management in the process of their professional training in pedagogical universities. Moreover, professional training should take place exclusively within the educational integration of specialization areas and tourism.

Thus, updating the content of education in this way involves the orientation of curricula to a competent approach which is considered by scientists as one of the important conceptual principles that defines the methodology for updating the content of education, contributes to overcoming the traditional cognitive orientations of professional education, prompts for updating its content, methods and technologies that further transforms into the competences of a future specialist.

Therefore, the centerpiece of this approach is the future specialist as a subject of individual professional development, who cannot be limited only to the mastery of special skills and acquirements, though must be endowed with universal values, a set of competences that a specialist in a particular direction or profile of higher professional education must possess. At the same time, the competence approach is the dialectical background and alternative, as it focuses on the results of education and is determined not by a set of assimilated information, facts or data, but by the ability of a person to act professionally in problem situations.

In the opinion of modern researchers, the introduction of the competence-based approach to the educational process will ensure the possibility of transition to a practice-oriented training, the formation and evaluation of fundamentally excellent competences of graduates of higher education since the competence approach leads to a new stage of development: from the stage of formation to the stage of self-actualization, whereas the latter requires self-regulation, until the general principles and methodological settings developed within it are to confirm «themselves in advanced developments».

The application of a «competence approach» to the professional training of graduates of pedagogical higher education institutions involves the achievement of an integrated result of education that can be considered as the formation of key competences in tourism management for the future professionals in physical education as a unity of generalized knowledge and skills, abilities and readiness to

solve a various tasks – from personal to social; the formation of professional and special professional competences that determine the possession of their own professional qualifications.

Therefore, it is crucial for the future specialists in physical education to understand what key competencies in management of tourist activities are required in order to provide professional performance in this particular direction.

The importance of solving problems and goals of the indicated research is compounded by a number of contradictions between:

- the impartial necessity of modern society in qualified specialists in tourism management and non-regulation of this aspect in the professional training of future specialists in physical education in pedagogical universities;

- the presence of significant potential of educational institutions in training specialists of tourism management and insufficient level of professional training of future specialists in physical education in management of tourist activities in pedagogical higher educational institutions;

- objective difficulties connected primarily with the emergence of a new direction in the training of specialists of tourism management – «Tourism» and inappropriate use of the program, since its content does not reveal the issue of the professional training of future specialists in physical education of tourism management;

- the importance of using the established «competent approach» in the process of forming key competences in tourism management with forms and methods ensuring this process;

- the difficulties associated with the legal field of tourist activity, which must be consistent with the relevant legislative acts of the European Union and the inability to implement such process for the various reasons.

Subsequently, without eliminating these contradictions, there can be no words about the high competitiveness of the future specialist in physical culture in the labor market of tourist activities, especially in Europe.

The relevance of the outlined problem, insufficient research, the need in eliminating the revealed contradictions led to the choice of the subject of scientific

and pedagogical research – «**The formation of key competences in management of tourist activities for the future specialists in physical education**».

The purpose of the study is to substantiate and experimentally test the pedagogical conditions that contribute to the formation of key competences in management of tourist activities for the future specialists in physical education.

In accordance with the set aim the following research objectives have been formulated:

1. To analyze the state of development of the problem in pedagogical practice, clarify the essence of key concepts of research and «competence approach».

2. To substantiate scientifically the structure and content of key competences in management of tourist activities for the future specialists in physical education.

3. To develop the criterion and indicators; characterize the levels of formation of key competences in management of tourism activities for future specialists in physical culture.

4. To illustrate theoretically and test pedagogical conditions that ensure the effectiveness of the formation of key competences in management of tourism activities for future specialists in physical culture.

5. According to the results of the study, develop methodological recommendations and tasks for students' self-study the content component of the course «Management of tourist activities» and methodical recommendations for teachers of pedagogical universities in relation to the formation of key competences in management of tourist activities for the future specialists in physical education.

The object of the process of training future specialists in physical culture.

The subject of the research can be inferred from the pedagogical conditions that ensure the effectiveness of the formation of key competences in management of tourist activity for future specialists in physical education.

The scientific novelty obtained from the research results:

for the first time the pedagogical conditions that contribute to the formation of key competences in management of tourist activity for future specialists in physical education have been defined and theoretically substantiated;

the pedagogical essence of the «competent approach» as the leading means of scientific and pedagogical conceptualization of the problem of research has been elucidated;

the content of structural components (motivational-value, cognitive-perceptive, managerial-tourist, regulative-activity) of key competences in management of tourism activity of future specialists of physical culture as well as criteria (motivational, cognitive, managerial, operational), indicators are specified (interest, awareness, independence, personality-professional self-forecasting) and the levels (high, average, low) of their formation levels have been scientifically substantiated;

the concepts of «competence», «key competences», «key competences in management of tourist activity for future specialists in physical education», «competence approach» have been defined;

the concept of «the formation of key competences in management of tourist activity for future specialists in physical education» has been introduced;

the problem of the formation of key competences in management of tourist activity for future specialists in physical education as a component of their professional competence has been further developed.

The practical significance of the research results lies within theoretical positions and conclusions of the dissertation. Firstly, the pedagogical conditions that contribute to the formation of key competences in management of tourist activity for future specialists in physical education and the means of its implementation have been revealed. Secondly, the author's programme of the training course «Management of tourist activity» has been developed and further implemented in the educational process in the pedagogical university. Thirdly, the author's manual «Methodical recommendations and tasks for individual self-study on the course of «Management of tourist activity» has been examined and author's methodical recommendations for teachers, participants of experimental research concerning the formation of key competences in management of tourist activity for future specialists in physical education have been tested.

The received materials of the research, its theoretical positions and conclusions are expected:

to be used during pedagogical processes in the higher pedagogical universities; to be implemented in the system of professional development of managers of the educational branch;

to become the basis for the development of special courses, manuals, textbooks, methodological recommendations for the mentioned problem;

to serve in the preparation of course, diploma, bachelor and master's degree papers;

to be used in the organization of educational institutions of different types, levels and forms of ownership in training of competent specialists in tourism management.

The **introduction** substantiates the relevance and expediency of the study of the chosen theme, defines its purpose, task, object, subject, outlines the complex of use of research methods, discloses the scientific novelty and practical significance of work, displays information about the experimental research base and testing its results, information on publications and their number, data on the structure and volume of the dissertation.

The first section **«Theoretical Foundations of the formation of key competences in management of tourist activity for future specialists in physical education»** determines the degree of development of the research problem and determines the diagnostics of the formation of key competences in management of tourist activity for future specialists in physical education.

The second section **«Pedagogical conditions for the formation of key competences in management of tourist activity for future specialists in physical education»** based on the analysis of scientific works and empirical material theoretically substantiates the pedagogical conditions contributing to the formation of key competences in management of tourist activity for future specialists in physical education, in particular: the development of the course «Management of tourist activity» and its introduction to the educational process of training of the future specialists physical education as an effective tool for the formation of key competences in management of tourist activity; the creation of an educational environment in order to make the effective process of the formation of key competences in management of tourist activity for future specialists in physical education; the organization of students'

self-study in order to become future specialists in physical education and managers of tourist activity with the further creative use of the acquired knowledge and personal experience in professional self-realization.

The third section «**Experimental testing of pedagogical conditions for the formation of key competences in management of tourist activities for the future specialists in physical education**» is devoted to the experimental methodology for forming key competences in management of tourist activities for the future specialists in physical education; to the description of the organization of the process of experimental verification of pedagogical conditions that contribute to the formation of key competence in tourism management management by future specialists in physical culture, and its results are analyzed.

Key words: competency approach and its main categories – competence and competency, key competences in tourism management for the future specialists in physical education, pedagogical conditions, the formation of the key competences in tourism management for the future specialists in physical education.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ З МЕНЕДЖМЕНТУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	15
1.1. Змістова характеристика ключових понять дослідження.....	15
1.2. Компетентнісний підхід як основа формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури, його змістова сутність і головні категорії.....	35
1.3. Структура ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури	57
1.4. Діагностика формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури	75
Висновки до першого розділу	95
Література до першого розділу	98
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ З МЕНЕДЖМЕНТУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	119
2.1. Розробка та впровадження в структуру фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури програми курсу «Менеджмент туристичної діяльності»	119
2.2. Створення навчального середовища, сприятливого для формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.....	137

2.3. Організація самостійної роботи студентів, майбутніх фахівців фізичної культури, з менеджменту туристичної діяльності з подальшим творчим використанням набутих знань та особистісного професійного самоздійснення в цьому напрямі	156
Висновки до другого розділу	173
Література до другого розділу	175
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ З МЕНЕДЖМЕНТУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	181
3.1. Загальна характеристика змісту, організації й проведення експериментального дослідження	181
3.2. Підсумковий аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи	199
Висновки до третього розділу	220
Література до третього розділу	223
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	229
ДОДАТКИ	232

ВСТУП

Актуальність теми. Соціально-економічні зміни в державі та прагнення України до європейського й світового співтовариства продукують оновлення змісту системи освіти, пов'язане з цілеспрямованим здобуттям знань, які трансформуються в компетентності майбутнього фахівця, що нерозривно пов'язується з нагальною проблемою статусу України серед інших держав, яка може вирішуватися двома шляхами: або українське суспільство здійснює соціально-економічні перетворення й зrealізує власний науковий і освітній потенціал для забезпечення належної ролі у світовому цивілізаційному процесі й відповідного їй міжнародного визнання й положення, або залишаючись на периферії розвитку людства.

Коло цих завдань окреслено у Законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про туризм», Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2012-2021 роки (2014 р.), Концепції розвитку освіти в Україні на період 2015-2025 роки (2015 р.). Виняткового значення в таких умовах набуває компетентнісно-орієнтована професійна освіта, забезпечення її конкурентоспроможності в європейському та світовому освітніх просторах. Формування ключових компетентностей є основним безпосереднім результатом освітньої діяльності. Ця проблема набуває особливої значущості у професійній підготовці майбутніх фахівців для сфери туризму. Адже туризм наразі починають розуміти як інституцію, що має соціальне і державне значення та як головний чинник, який характеризує у туризмі основне – його культурну значущість і гуманістичну цінність. Бо неможливо вирішити проблеми збереження пам'яток культури і природи, не порушуючи принципових питань, пов'язаних із розвитком туризму, який є водночас й суттєвим показником цінності всесвітньої культурно-історичної спадщини. Адже в основі свого розвитку туризм має такі загальнолюдські цінності, як історія, культура, духовність. Взаємозв'язок цих категорій з туризмом, освітою, педагогікою є незаперечним. Він, по-перше, передбачає

піднесення значення загальнолюдських цінностей у вихованні молоді, тому що в іншому випадку національні ідеали ризикують залишитися не сприйнятими в інтеркультурному соціальному середовищі. По-друге, здатність особистості орієнтуватися у складному соціокультурному просторі. По-третє, сприяє підготовці кадрів для найдоступнішої сфери людського спілкування з природою, культурно-історичною спадщиною країни і всього світу. Утім, незважаючи на це, до 2002 року в Україні не було офіційного класифікатора кадрів сфери туризму. Вони знаходилися в інших напрямках і спеціальностях: фізична культура і спорт, менеджмент тощо. Лише в 2002 році Урядом України було внесено доповнення в Державний класифікатор професій про новий напрям підготовки фахівців – 0504 – «Туризм», який передбачає забезпечення сфери туризму професійними кадрами. Однією з умов ефективного вирішення зазначеної проблеми вбачається урядом у залученні до неї висококваліфікованих фахівців усіх без винятку галузей національної системи освіти. Зазначена проблема відразу стає однією з найактуальніших у багатьох галузях наук, що знаходить висвітлення у дослідженнях і публікаціях вітчизняних учених у різних аспектах. Так, організацію туризму в Україні досліджували О. Любицев, В. Бабарицька, О. Мельник, В. Кифяк; менеджмент туристичної індустрії став предметом дослідження І. Школи та інших авторів; особливості формування управлінської компетентності майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту одночасно з туризмом стали предметом уваги Ю. Дубрєвського; методичні аспекти організації спортивно-оздоровчого туризму розкривають у своїх роботах А. Конох, Ю. Щур, О. Дмитрук та інші науковці; туризм як засіб фізичної рекреації знаходить відображення у роботах Л. Чеховської, А. Кухтія та ін.; тема педагогіки туризму набула висвітлення у працях В. Федорченка, Н. Фоменка та інших авторів. Цим обумовлюється необхідність підготовки в педагогічних університетах майбутніх фахівців фізичної культури з менеджменту туристичної діяльності. Адже саме ці навчальні заклади найповнішою мірою спроможні забезпечити

високий рівень підготовки вчителя до реалізації багатьох його функцій у різних сферах людської діяльності (в рамках нашого дослідження – це з менеджменту туристичної діяльності). В цьому нас переконують дослідження П. Хоменка (2012), результати якого свідчать про те, що 78 % вчителів фізичної культури (з 271 респондента) зазначають, що сучасна професійна освіта має бути спрямована на формування не вузькоспеціалізованих, формальних, а насамперед дієвих довготривалих знань, які можуть бути забезпечені лише за умови їхньої транспредметності та цілісності. На цьому наголошують у своїх публікаціях В. Зігунов, І. Зігунова, В. Ганопольський, А. Барабанов, І. Булигіна, І. Зорін, В. Квартальний та інші автори. Зокрема, В. Дегтяр, А. Ровний, О. Булашов, А. Конох пропонують здійснювати підготовку майбутнього фахівця фізичної культури за спеціалізацією зі спортивно-оздоровчого туризму й краєзнавства.

Особливої ваги в цьому плані набуває завдання сформованості у майбутніх фахівців фізичної культури ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності як складових професійної компетентності фахівця фізичної культури. Проте вирішення зазначеного завдання можливо лише при узгодженості загальних цілей фізкультурної освіти майбутніх фахівців фізичної культури з цілями менеджменту туристичної діяльності, фахова підготовка яких у педагогічних вишах повинна відбуватися виключно в межах освітньої інтеграції напрямків спеціалізації та галузі туризму. Оновлення змісту освіти, в свою чергу, передбачає орієнтацію навчальних програм на компетентнісний підхід, який розглядається вченими як один із важливих концептуальних принципів, що визначає методологію оновлення змісту освіти, сприяє подоланню традиційних когнітивних орієнтацій професійної освіти, спонукає до оновлення її змісту, методів і технологій, які трансформуються в компетентності майбутнього фахівця.

Вагомість вирішення завдань досліджуваної проблеми підсилюється низкою *суперечностей* між:

– об’єктивною потребою сучасного суспільства у кваліфікованих фахівцях з менеджменту туристичної діяльності та не врегульованістю цього аспекту в професійній підготовці майбутніх фахівців фізичної культури у педагогічних ВНЗ в цьому напрямі;

– певними об’єктивними труднощами, пов’язаних насамперед із появою нового напрямку підготовки фахівців для сфери туризму – «Туризм» та недоцільністю користування згаданою програмою, оскільки її зміст не розкриває питання професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури з менеджменту туристичної діяльності у педагогічних ВНЗ;

– важливістю використання компетентнісного підходу в процесі формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності та традиційним змістом, формами і методами забезпечення цього процесу;

– труднощами, пов’язаних із правовим полем туристичної діяльності та неспроможністю їх усунення з різних причин. Вочевидь, що без усунення зазначених суперечностей не може йти мови про високу конкурентоспроможність майбутнього фахівця фізичної культури на ринку праці в даному напрямку, особливо в європейському просторі.

Отже, актуальність проблеми, виявлені суперечності та недостатній стан розробленості, відсутність наукових досліджень зазначеного аспекту в освітній галузі зумовили вибір теми науково-педагогічного дослідження – **«Формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури».**

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка «Дослідження змістового компонента формування основ педагогічної майстерності майбутнього вчителя» (державний реєстраційний номер

0197U000065). Тему дослідження затверджено рішенням вченої ради Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (протокол № 9 від 30.03.2016 р.).

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності педагогічних умов формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

Відповідно до сформульованої мети визначено такі **завдання** дослідження:

1. Проаналізувати сучасний стан розробленості досліджуваної проблеми, з'ясувати сутність базових понять дослідження.

2. Науково обґрунтувати структуру та змістову сутність ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури.

3. Розробити діагностичний інструментарій формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

4. Обґрунтувати педагогічні умови формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури та розробити організаційно-функціональну модель для їх впровадження.

5. За результатами проведеного дослідження розробити методичні рекомендації та завдання для самостійного вивчення студентами, майбутніми фахівцями фізичної культури, змістового компонента з курсу «Менеджмент туристичної діяльності».

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що ефективність формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури підвищиться у разі забезпечення реалізації таких педагогічних умов: створенні навчального середовища, сприятливого для формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури; організації самостійної роботи студентів, майбутніх фахівців фізичної культури, з менеджменту туристичної діяльності з подальшим творчим використанням набутих знань та особистісного професійного самоздійснення в цьому напрямі; розробки та впровадження в структуру професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури програми з курсу «Менеджмент туристичної діяльності»..

Для досягнення мети та реалізації завдань дослідження і перевірки висунутої гіпотези були використані взаємодоповнювальні **загальнонаукові методи**: *теоретичні*: зіставно-порівняльний аналіз теоретичних ідей і практичного досвіду досліджуваної проблеми – для уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження, формулювання його основних положень і висновків, обґрунтування педагогічних умов формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури; синтез, конкретизація, систематизація теоретичних та емпіричних даних – для обґрунтування структури ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури; відображення змісту, форм й методів формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури; *емпіричні*: педагогічне спостереження, опитування (анкетування, тестування, бесіди, інтерв'ювання), методи експертних оцінок, педагогічний експеримент (діагностично-пошуковий, констатувальний, формувальний, результативний етапи) – для визначення сучасного стану сформованості ключових

компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури і перевірки ефективності поетапної реалізації педагогічних умов; *математичної статистики*: для кількісного й якісного аналізу результатів дослідження та підтвердження статистичної гіпотези.

Експериментальна база дослідження. З метою перевірки висунутої в дослідженні гіпотези було організовано педагогічний експеримент, який здійснено на базі Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, громадської організації «Спортивний клуб «Арміда», Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського.

Загальна вибірка сукупність становила 320 студентів, майбутніх фахівців фізичної культури випускного етапу (V курс) професійної підготовки. Для участі в експерименті було створено експериментальну (145 осіб) й контрольну (148 осіб) групи студентів, майбутніх фахівців фізичної культури. Різниця між загальною кількістю випробуваного контингенту студентів, майбутніх фахівців фізичної культури, (320 осіб) та залучених до подальшої експериментальної роботи (293 особи) пояснюється неможливістю передбачення кількості студентів, які після закінчення бакалаврату, продовжуватимуть навчання на п'ятому курсі. До експериментальної роботи було також залучено 27 викладачів.

Організація та основні етапи дослідження.

На першому етапі – діагностично-пошуковому (2012-2013 рр.) – було визначено проблему дослідження, конкретизовано об'єкт, предмет дослідження, з'ясовано його мету, завдання, розроблено програму, за якою здійснювалася дослідна робота. На цьому етапі також опрацьовувалася науково-методична література, що дало змогу усвідомити глибину проблеми формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури. На цьому ж етапі

визначені основні методи дослідження: теоретичний аналіз і узагальнення психолого-педагогічної, соціологічної та філософської літератури; вивчення передового педагогічного досвіду, бесіди з викладачами зазначених педагогічних вишів, анкетування цих викладачів та студентів факультету фізичного виховання з метою дослідження сучасного стану розробленості даної проблеми.

На другому етапі – констатувальному (початковому – 2013-2014 рр.) – було визначено вихідний стан сформованості початкових знань та ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

На третьому етапі – формувальному (2014-2016 рр.) – сфокусовано увагу на безпосередню експериментальну роботу з перевірки реалізації педагогічних умов за розробленою організаційно-функціональною моделлю; з'ясуванні впливу впровадженої в структуру фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури програми з курсу «Менеджмент туристичної діяльності» на рівень сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності.

На четвертому етапі – результативному (2016-2017 рр.) – було спрямовано увагу на систематизацію й узагальнення результатів, одержаних у процесі теоретичного аналізу та дослідження експериментальної роботи. На цьому етапі здійснено опрацювання отриманих експериментальних даних, сформульовано загальні висновки.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що: *уперше* на підставі аналізу наукової літератури визначено структуру ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури, яка містить компоненти мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, управлінсько-туристичний, регулятивно-діяльнісний; визначено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови, що сприяють формуванню ключових компетентностей з менеджменту

туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури (розробка та впровадження в структуру фахової підготовки майбутнього фахівця фізичної культури на випускному етапі (V курс) програми курсу «Менеджмент туристичної діяльності»; створення навчального середовища, сприятливого для формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури; організація самостійної роботи студентів, майбутніх фахівців фізичної культури, з менеджменту туристичної діяльності з подальшим творчим використанням набутих знань та особистісного досвіду професійного самоздійснення в цьому напрямі); обґрунтовано критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, управлінсько-туристичний, операційний), показники та схарактеризовано рівні (високий, середній, низький) їх сформованості; побудовано структурну модель формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутнього фахівця фізичної культури; *уточнено* зміст базових понять дослідження; *уведено* до наукового обігу поняття «формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури», що в контексті нашого дослідження означає об'єднання комплексу професійних знань, умінь, навичок, набуття яких трансформуються в компетентності, пов'язані з життєвими цілями, з підготовкою особистості до ринку праці в напрямі менеджменту туристичної діяльності; *подальшого розвитку набула проблема* формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців різних спеціальностей педагогічних ВНЗ як складової їх професійної компетентності.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в упровадженні моделі формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури, яка функціонує у визначених і спеціально створених педагогічних умовах; розробці й впровадженні в навчально-виховний процес педагогічного ВНЗ програми з курсу «Менеджмент туристичної діяльності»; апробації

авторського посібника «Методичні рекомендації та завдання для самостійної роботи студентів з курсу «Менеджмент у туристичній діяльності» та методичних рекомендацій для викладачів, учасників експериментального дослідження, щодо формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

Одержані матеріали дослідження, його теоретичні положення і висновки, виявлений фактичний матеріал із зазначеної проблеми можуть бути використані у педагогічному процесі вищої педагогічної школи; стати основою для розробки навчально-методичного забезпечення професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів усіх спеціальностей до діяльності з менеджменту туристичної діяльності; сприятимуть при розробці спецкурсів, посібників, підручників, методичних рекомендацій із зазначеної проблеми; слугуватимуть при підготовці курсових, дипломних, бакалаврських та магістерських робіт. Крім того, можуть бути використані при організації освітніх інституцій різного типу, рівня і форм власності з підготовки компетентних фахівців з менеджменту туристичної діяльності.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення, результати й висновки дослідження було оприлюднено у доповідях та повідомленнях на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі. XXI Каришинські читання» (Полтава, 2014), «Pedagogical education: theory and practice» (Kamianets-Podilskyi, 2015); *всеукраїнських* – «Олімпізм як філософія життя та мислення» (Полтава, 2009), «Програмне забезпечення курсу «Менеджмент у туристичній діяльності» (Полтава, 2014), «Організація навчальних закладів III-IV рівня акредитації як соціально-педагогічних комплексів» (Полтава, 2016).

Результати дослідження обговорювалися та дістали позитивну оцінку на засіданнях кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Результати дослідження **впроваджено** у навчально-виховний процес Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка про впровадження № 3804/01-55/02 від 01.07.2016 р.); громадської організації «Спортивний клуб «Арміда» (довідка про впровадження № 0054 від 17.06.2017 р.); Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка про впровадження № 3155/01-27 від 04.05.2017 р.); Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського (довідка про впровадження № 138 від 15.06.2018 р.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження відображено у 16 (14 – одноосібних) публікаціях автора, з яких 7 статей – у наукових фахових виданнях України, 1 стаття – у закордонному науковому виданні, 2 статті та 2 тез – у матеріалах науково-практичних конференцій, 1 стаття – в іншому науковому виданні, 3 навчально-методичні посібники (2 – у співавторстві).

Структура й обсяг дисертації. Робота містить анотацію, вступ, три розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел (269 найменувань), 12 додатків на 80 сторінках. Загальний обсяг дисертації 277 сторінок, з них 197 сторінки основного тексту. Дисертація містить 11 таблиць і 5 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ З МЕНЕДЖМЕНТУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

1.1. Змістова характеристика ключових понять дослідження

Враховуючи думку вчених стосовно того, що будь-яке наукове поняття знаходить своє місце у системі науки в результаті тривалого і складного процесу категоризації [147, с. 263], ми зробили спробу проаналізувати, схарактеризувати та уточнити сутність ключових понять в рамках нашого дослідження в системі психолого-педагогічного знання. Насамперед нами виділено категорію «ключові компетентності». Такий підхід умотивовується тим, що, по-перше, семантичне поле поняття «ключові компетентності» останнім часом розширилося, характеризується полісемічністю, тобто включає в себе кілька значень, які залежно від контексту (ситуації), можуть торкатися переважно як особистісних, так і соціальних аспектів буття; характеризується поліфункціональністю і є необхідною умовою і засобом ідентифікації людини з фаховою діяльністю. При цьому конкретні ключові компетентності можуть включати взаємозамінні поняття, як: «уміння», «здібності», «якості» та «знання». По-друге, поняття «ключові компетентності» постає як одне з найважливіших педагогічних категорій. Згідно з позицією О. Овчарук, центральним пунктом ключових компетентностей є постулат про те, що ключові компетентності слід розглядати як основний набір найзагальніших понять, які мають бути деталізованими в комплексі знань, умінь, навичок, цінностей і відношень за навчальними галузями та життєвими сферами особистості [102, с. 6-9].

Підтвердження тому знаходимо у світовій практиці, де поняття «ключові компетентності» розглядається дослідниками як основне поняття в освіті [117, с. 78]. По-перше, зазначена дефініція об'єднує інтелектуальну і

діяльнісну складові освіти; по-друге, в понятті компетентності закладена ідеологія інтерпретації змісту освіти, що формується «від результату»; по-третє, ключова компетентність має інтегративну сутність, оскільки вона вбирає в себе однорідні або близько споріднені знання й уміння, які відносяться до широких сфер культури та діяльності [154, с. 151], що знайшло відображення у державних документах про освіту [95]. Утім, у сучасній науці ще не склалося єдиного розуміння сутності поняття «ключові компетентності». Це спричинило необхідність з'ясування суті зазначеного поняття та появи саме терміну «ключові компетентності». У цьому плані варто підкреслити відомий факт, що в науковий апарат категорія «ключові компетентності» вперше на офіційному рівні з'явилася в матеріалах проекту Ради Європи «Освіта в Європі» в 1992 році [146, с. 22]. Право на присутність у системі наукових категорій поняття «ключові компетентності» дозволило, по-перше, трактування його вченими як необхідної інтегральної якості особистості, що має свою структуру, яка дозволяє фахівцеві найбільш ефективним чином здійснювати не тільки свою трудову діяльність, але й сприяє саморозвитку та самовдосконаленню особистості; адаптації її в суспільстві; пристосуванні до вимог і обов'язків, які становить перед особистістю суспільний спосіб існування. По-друге, з урахуванням даних матеріалів проекту «Education&Trading 2010» уведення за рішенням Ради Європи до їх структурних компонентів наступні компетентності: інформаційно-комунікативні, соціально-трудова, мовні та культурні компоненти, а також здатність особистості вчитися впродовж усього життя [146, с.22]. Додамо до того й той факт, що у 1997 році в рамках Федерального статистичного департаменту Швейцарії та Національного центру освітньої статистики США й Канади започатковано програму «Визначення та відбір компетентностей: теоретичні й концептуальні засади» зі скороченою назвою «DeSeCo». Ця програма зробила спробу систематизувати й узагальнити досвід багатьох країн із зазначеної проблеми. Зокрема, було визначено три загальні категорії ключових компетентностей: «Автономна дія»,

«Інтерактивне використання засобів», «Вміння функціонувати в соціально-гетерогенних групах» та конкретизовано перелік здатностей, що входять до кожної групи. Примітно, що кожною з країн учасниць програми DeSeCo було визначено набір ключових компетентностей, притаманний саме їхній системі освіти [102, с.6-9]. На часі в нашій країні перевага надається компетентнісно-орієнтованій освіті.

Науковці всього світу актуалізують пошуки структурних складових ключових компетентностей фахівців різних галузей наук та спеціальностей, які постійно знаходять відображення як у вітчизняній (Архіпова [4], І. Бібік [20], М. Гриньова [34], Д. Дзвінчук [37], О. Дубасенюк [40], Ю. Дубревський [41], Л. Дудорова [43], С. Зімниця [56], І. Єрмаков [46], М. Михайліченко [91], В. Кремень [78], О. Овчарук [101], В. Оніпко [106], О. Пометун [114], О. Савченко [124], О. Свєртнєв [128], П. Хоменко [155], А. Цина [161], І. Школа [170], С. Яланська [171] та ін. авторів), так і зарубіжній (А. Белкін [17], А. Вербицький [28], Дж. Равен [118], Н. Хомський [158], А. Хуторський [159] тощо) педагогічній думці.

Так, зарубіжні вчені, зокрема, доктор Х. Кнауф виділяє чотири компетентності, основні на його думку, складові ключових компетентностей:

1. Соціальна компетентність – здатність уникати конфліктів.
2. Методична компетентність – здатність розв’язувати проблеми й абстрактно мислити.
3. Особистісна компетентність – витримка і гнучкість.
4. Фахова компетентність – ЕОМ та іноземні мови [72, с.20].

Аналізуючи цей перелік характеристик і показників ключових компетентностей, неважко помітити, що згадані вченим складові ключових компетентностей містять суто формальні показники, які тільки побічно можуть служити для оцінки деяких аспектів досліджуваної нами проблеми.

Дослідниця зазначеної проблеми І. Зімня, навпаки дещо розширює це поняття, розглядаючи його зміст під іншим кутом зору, а саме – не як процес, а як систему внутрішніх закономірностей розвитку особистості, що описують

професійну динаміку. Зокрема, вченою виокремлено три основні, на її думку, групи ключових компетентностей, які належать до: 1) суб'єкта життєдіяльності (здоров'язбереження, ціннісно-сміслова орієнтація у світі, розширення знань); 2) взаємодії людини з іншими (вирішення конфліктів, співробітництво, толерантність, спілкування); 3) діяльності людини, що проявляється в усіх її формах та типах, постановка та вирішення пізнавальних завдань, нестандартні рішення, засоби діяльності [55 с.31]. Такий підхід до класифікації ключових компетентностей учена умотивовує тим, що вони виступають як результативно-цільова складова компетентність у підході до освіти [54]. На основі життєво-важливих видів діяльності людини спробу класифікувати ключові компетентності здійснює О. Хуторський [160, с.58-64]. До складу ключових компетентностей учений включає інформативну компетентність як універсальну, на його думку, ключову компетентність. Серед тих науковців, хто наполегливо і цілеспрямовано обстоював доцільність виокремлення компонентів ключових компетентностей та значущість їх ролі у процесі підготовки майбутніх фахівців слід назвати В. Введенського, який, характеризуючи взаємопов'язані структурні компоненти ключових компетентностей, структурує їх за таким видами: *комунікативна* – професійно-значуща, інтегрована якість, основними компонентами якої є емоційна стійкість (пов'язана з адаптивністю), екстраверсія (співвідноситься зі статусом та ефективним лідерством), здатність конструювати прямий та зворотній зв'язок, мовленнєві вміння тощо; *інформаційна* – окреслює обсяг інформації (знань) про себе, про учнів та їхніх батьків, про досвід роботи інших педагогів; *регулятивна* – передбачає наявність у педагога вміння керувати власною поведінкою і містить такі елементи: цілепокладання, планування, мобілізація та стійка активність, оцінка результатів діяльності, рефлексія; *інтелектуально-педагогічна* – комплекс умінь щодо можливості здійснення аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, конкретизації; формуються на основі якостей інтелекту (аналогія, фантазія, гнучкість і критичність мислення). Вона визначається вченим як базова для всіх інших компетентностей [7, с.51-55].

Учений стоїть на позиціях, що саме зазначені компоненти ключових компетентностей є загальними і єдиними для підготовки кваліфікованих фахівців, незважаючи на різну основну спеціальність.

Цілком слушною в цьому плані виявилася позиція вітчизняних педагогів, які, узагальнивши європейський досвід та враховуючи законодавчі акти України в цьому напрямі, визначили перелік ключових компетентностей, до якого увійшли: навчальна, загальнокультурна, громадянська, підприємницька, з інформаційних та комунікаційних технологій, соціальна та здоров'язберігаюча компетентність. Зі сказаного можна зробити висновок про те, що процес теоретичного осмислення вітчизняними педагогами проблеми ключових компетентностей та їх класифікація відбувається на тлі підйому педагогічної думки шляхом: запозичення певних ідей у цьому напрямі зарубіжних учених; реалізації творчо опрацьованих ідей зарубіжних науковців вітчизняними педагогами; створення авторських концепцій у цьому напрямі.

На нашу думку, саме поширення в нашій країні ідей зарубіжних учених щодо трактування поняття «ключові компетентності», визначення їх суті, змісту та кількості їх структурних компонентів відіграло значну роль у розробці вітчизняними вченими складових ключових компетентностей та визначення їх змісту. Творче – креативне осмислення ідей зарубіжної педагогічної думки вітчизняними дослідниками призвело до використання цих ідей як основи для створення вченими власних концепцій щодо класифікацій ключових компетентностей, пристосованих до культурно-національних і економічних особливостей нашої країни. Причому ідеї зарубіжних учених перестали сприйматися вітчизняними науковцями як бажані, їх починають розуміти як необхідні і обов'язкові для широкого вжитку в системі наукових категорій багатьох галузей знання. Надалі це стає пріоритетним підходом у вирішенні питань даної проблеми вітчизняних учених. Примітно, що саме в цей період було генеровано ідеї про визначну роль «компетентності», що вводяться в системи ключових, які визначаються

на основі зовнішніх щодо освіти досліджень та здійснено актуалізацію теоретичної діяльності вчених, яка відрізнялась своїми оригінальними позиціями, але об'єднувалась єдиними цілями. Все це стає основою для визначення вітчизняними вченими змісту та структурних компонентів ключових компетентностей майбутніх фахівців різних спеціальностей. Цьому сприяла в першу чергу плідна діяльність у цій площині Міністерства освіти і науки України. Зокрема, за наказом МОН №371 було конкретизовано перелік ключових компетентностей, до складу яких було включено: вміння вчитися; здоров'язберігаюча; загальнокультурна; соціально-трудова; інформаційна. Це підсилюється також існуванням наукових праць учених, в яких наводяться спроби систематизації змісту категорії «ключові компетентності» та їх структурних компонентів, враховуючи при цьому зарубіжну педагогічну думку в цьому питанні. Їх автори, проводячи категоріальний аналіз зазначеної категорії, виділяють і описують зміст структурних компонентів ключових компетентностей майбутніх фахівців різних спеціальностей відповідно до різних сфер життя суспільства. Тож не дивно, що існує безліч авторських концепцій щодо класифікації ключових компетентностей учених. Схиляємось до тверджень вітчизняних дослідників означеної проблеми І. Бібик [20], М. Гриньової [35], Є. Зімниці [56], І. Зязюна [59], І. Єрмакова [46], О. Касяненко [61], М. Михайліченко [91], Ю. Мороз [94], О. Овчарук [103], В. Оніпко [106], Л. Пашко [110], І. Подласий [112], П. Хоменка [156], А. Цини [161], І. Школи [170], С. Яланської [171], та інших учених, у концепціях яких розкриваються зміст і структура ключових компетентностей, а саме: навчальна, соціальна компетентність з інформаційних та комунікативних технологій, економічна (підприємницька), загальнокультурна, валеологічно-оздоровча та громадянська, що становлять підґрунтя для нашого дослідження та загального розуміння змісту кваліфікацій ключових компетентностей за рівнями компетенцій та результатів навчання. Утім, попри наявності спільного об'єкту дослідження

та однакову мету наукових пошуків у підходах до визначення змісту та кількості структурних компонентів ключових компетентностей, їх значення у підготовці кваліфікованих фахівців згадані учені мають певні розбіжності. Це викликало необхідність структурування точок зору вчених щодо характеристики зазначеної проблеми. У нашому дослідженні вважаємо за доцільне розглядати точки зору вчених за певними підходами або напрямками. Так, аналіз наукових джерел із зазначеної проблеми дозволив виявити, що деякі вчені намагаються осмислити зміст і структуру ключових компетентностей відповідно до визначених Радою Європи загальних ключових компетентностей (*перший підхід учених* або *напрямок*). Тут ми намагалися проаналізувати погляди деяких представників цієї точки зору з позиції визначної ролі ключових компетентностей у професійній діяльності фахівців будь-якої сфери. Такий підхід до виокремлення структурних складових ключових компетентностей, вважаємо, суголосним із фундаментальними цілями освіти, сформульованими ЮНЕСКО: навчати здобувати знання (учити вчитися); працювати й заробляти (навчання для праці); жити (навчання для здорового, цікавого, достойного життя); жити разом (навчання для спільного життя).

Другий напрям або *підхід* характеризується спробою дослідників осмислити зміст і структуру ключових компетентностей для кожної окремої спеціальності. Характерною ознакою другого підходу є поява абсолютної більшості педагогічних концепцій, публікацій учених у цьому напрямі. Ця точка зору знаходить висвітлення у наукових працях багатьох вітчизняних дослідників. З-поміж них слід назвати наукові праці учених за останні роки, зокрема, Л. Борисюк [26, с.182-186], І. Гарус [31, с.61-67], О. Касяненко [61], Ю. Колос [70, с.21-24], Н. Корягіної [75, с.57-61], Н. Майєр [87, с.148-154], А. Нікори [98, с.190-194], А. Старєвої [138, с.69-74], Л. Черчатої [166, с.168-172] та багатьох інших авторів, в працях яких здійснена спроба розробки класифікацій ключових компетентностей та визначення їх змісту, який

характеризується вченими як сукупність компетенцій, які включають знання, вміння й навички майбутнього фахівця з певної освітньої галузі.

Третій напрям або *підхід* учених, хоча й пов'язується з другим напрямом, але тут увага науковців зосереджена, перш за все, на визначенні змісту та структури ключових компетентностей, необхідних для педагогічної діяльності саме майбутнім фахівцям фізичної культури. В цьому нас переконують дослідження, О. Корносенко [73], Н. Курмишевої [81], Ю. Мороз [94], І. Омеляненка [104], О. Свєртнєва [128], П. Хоменка [155] та інших авторів, результати яких розкрито в концепціях учених.

Четвертий підхід або *напрямок* у дослідженні нами проблеми характеризує ключові компетентності майбутніх фахівців фізичної культури з менеджменту туризму, який розкривається у працях дослідників Ю. Дубревського [41], Л. Дудорової [43], О. Онопрієнка [47], Т. Фендель [152] та інших авторів.

У педагогічному сенсі слушно зауважити, що всі напрями (підходи) вчених до визначення змісту та структури ключових компетентностей, хоч і пов'язані між собою, бо зорієнтовані на підготовку кваліфікованих фахівців певної галузі, але мають свої специфічні відмінності. Це змушує більш детально зупинитися на розгляді поглядів науковців щодо визначення ними змісту і структури ключових компетентностей з метою з'ясування у подальшому ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури. З-поміж них слід назвати праці С. Архіпової [4], Н. Баловсяк [5], М. Гриньової [35], Т. Диби [38], С. Дудіцької [42], І. Єрмакова [48], С. Клепка [62], В. Кременя [78], Г. Лещенка [85], О. Овчарук [102], В. Оніпко [106], О. Савченко [122], В. Туманової [148], А. Турчака [149] та інших авторів.

Так, відповідно до першого виокремленого нами підходу вітчизняні науковці здійснили спробу класифікувати ключові компетентності, виходячи з вивчення об'єктів дослідження, але у контексті розбудови

загальноєвропейського освітнього простору. Науковий інтерес у цьому плані, на нашу думку, становить концепція Н. Бібік. Зокрема, дослідниця, проаналізувавши основні положення матеріалів проекту Ради Європи, проекту Стандарту (Росія), ідеї І. Єрмакова (Україна), А. Хуторського (Росія) дійшла висновку, що одностайний вибір структурних компонентів ключових компетентностей стосується таких компетентностей, як: інформаційної, соціальної, навчально-пізнавальної (методологічної), життєвої (соціально-трудової) [19, с.48]. Зокрема, серед ієрархічної системи компетентностей ученими визначено: *предметні компетентності* – ті, що набувають при вивченні певного предмета протягом конкретного навчального року або ступеня навчання; *галузеві (загальнопредметні) компетентності* – їх набувають упродовж вивчення того чи іншого предмета освітньої галузі на всіх рівнях підготовки; *надпредметні компетентності*, які часто називають «ключовими», «базовими», до останніх з яких увійшли: навчальна, загальнокультурна, громадянська, підприємницька, з інформаційних та комунікаційних технологій, соціальна та здоров'язберігаюча компетентності [106, с.34].

На думку вчених, саме зазначена низка ключових компетентностей є основою для успішного соціального розвитку особистості й необхідними для виконання будь-якої професійної діяльності. Подальшого розвитку ця ідея отримала висвітлення у численних публікаціях учених. Про це йшлося, зокрема, в роботі В. Кременя «Філософія освіти XXI століття», де вчений визначає перелік ключових компетентностей, включаючи до їх структурних складових компонентів сім ключових компетентностей: уміння навчатися, загальнокультурна грамотність, здоров'язберігаюча, інформаційно-комунікативна, соціальна, громадянська, підприємницька. При цьому вчений стверджує, що вони є загальними й необхідними для професійної діяльності всіх педагогічних працівників [78, с.9-17]. Дещо іншою в цьому контексті виявилася позиція С. Клепка, яка представлена вченим у його праці «Філософія освіти в європейському контексті» [64, с.154-155]. Науковець

переконаний, що в основі ключових компетентностей має бути обов'язковим складником практичний алгоритм моделювання та наповнення компетентностей, як дидактичної структури, конкретним змістом.

Однак, для більш глибокого усвідомлення змісту ключових компетентностей зупинимося на характеристиці їх основних ознак, запропонованих О. Овчарук, оскільки дослідниця синтезувала і творчо розвинула накопичений досвід щодо виокремлення вченими ключових компетентностей, які мають значення для освіти взагалі та у підготовці кваліфікованих фахівців з певної галузі, зокрема. Враховуючи накопичений досвід, у цьому напрямі, науковець на цій основі розробила класифікацію ключових компетентностей різних типів, що становлять структурну складову змісту освіти у підготовці майбутніх фахівців. Маючи тверде переконання в тому, що ключові компетентності є необхідною умовою у підготовці кваліфікованих фахівців для будь-якої галузі, педагог поділила їх за трьома основними блоками або, за визначенням самої вченої, ключовими групами: соціальні, мотиваційні та функціональні. Зокрема, до *першої групи (соціальної)* О. Овчарук відносить соціальні компетентності, які стосуються оточення, життя суспільства і соціальної активності особистості. *Другу групу (мотиваційної)* становлять мотиваційні компетентності, які співвідносяться з внутрішньою мотивацією, інтересами, індивідуальним вибором особистості і включають здатність до навчання, винахідливість, навички адаптуватися, вміння досягти успіху, бажання змінювати життя на краще, інтереси та внутрішню мотивацію, особистісні практичні здібності, спроможність робити власний вибір і встановлювати особистісні цілі. *Третю групу* становлять функціональні компетентності, які пов'язуються зі сферою оперування науковими знаннями та фактичним матеріалом і містять лінгвістичну, технічну та наукову компетентність, уміння використовувати знання в житті та в навчальній діяльності, здатність оперувати джерелами інформації для власного розвитку, вміння застосовувати інформаційні комп'ютерні технології [103, с.13-41] тощо. Згруповані О. Овчарук у такий спосіб ключові

компетентності, визначають здатність особистості працювати в команді, критично мислити, розв'язувати конфлікти та ін. На думку самої вченої, поняття «ключові компетентності» застосовують для визначення компетентностей, що дають можливість особистості ефективно брати участь у багатьох соціальних діях, і які роблять внесок у розвиток якості суспільства та особистісного успіху. Отже, визначена вченою класифікація ключових компетентностей у такий спосіб, хоч і має, на наш погляд, дещо механічний, зовнішній характер, але в основному відбиває зміст діяльності майбутніх фахівців.

Порушену О. Овчарук важливу тему класифікації ключових компетентностей, як одного із чинників професіогенезу, отримує подальше наукове трактування у концепції С. Архіпової, що знаходить висвітлення у науковій праці дослідниці «Якість освіти у контексті вимог сучасності» [4, с.11-14]. Тут структура ключових компетентностей майбутнього фахівця представлена вченою у вигляді наступних взаємопов'язаних компонентів: а) когнітивний компонент; б) регулятивний компонент; в) рефлексивно-статусний компонент; г) комунікативний компонент. Причому у змісті професіогенезу науковець вбачає не лише структурні компоненти ключових компетентностей, але й процес становлення компетентного фахівця у професійній діяльності. Підтвердження тому знаходимо у науковій праці іншого дослідника даної проблеми, а саме – С. Яланської. Зокрема, науковець у своїй монографічній праці «Психологічні засади розвитку творчості майбутніх учителів біологічних дисциплін» (2010 р.) [171, с.47-48], виокремлюючи наступні структурні компоненти ключових компетентностей: *регулятивний компонент*, який містить у собі *проективну й конструктивну* складові; *рефлексивно-статусний компонент* та *комунікативний* як складова ключових компетентностей, оскільки і поповнення знань, і практична діяльність завжди знаходяться у процесі спілкування та взаємодії [171, с.48]. Важливість проблеми стала домінуючою у дослідженнях Н. Баловсяк, Г. Ковальчук, І. Єрмакова, О. Савченко та інших учених. Так, наприклад,

О. Савченко вважає педагогічно доцільним, а отже й необхідним, упровадження в зміст професійної підготовки майбутніх фахівців три основні групи ключових компетентностей. Зокрема, компетентності, що стосуються самого себе; компетентності, що стосуються взаємодії з іншими людьми; компетентності, що стосуються діяльності в усіх її типах і формах. На переконання вченої, лише здобувши зазначених компетентностей, можна діяти ефективно та адекватно [122, с.10-16]. І. Єрмаков, пропонує розглядати структуру ключових компетентностей через активність самої особистості, які включають в себе мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий та оцінний компоненти [49, с.5-13]. З ділової позиції розглядає дане поняття Г. Ковальчук, включаючи до їх структури окремі компоненти, не пов'язані на перший погляд один з одним складові компетентності: професійну, методичну, соціальну та особистісну, хоча всі вони в сукупності характеризують компетентність фахівця. Схожої думки у цьому контексті дотримуються науковці В. Носков, А. Кальянов, О. Єфросиніна. Узгодженість позицій вищезгаданих учених щодо зазначеної проблеми пояснюється спрямованістю їхніх поглядів на компетентісно орієнтований підхід. Саме набуття суттєво важливих компетентностей (компетенцій), яким притаманний діловий характер, може дати людині можливість орієнтуватися в сучасному суспільстві, інформаційному просторі, ринку праці, подальшому отриманню освіти [102, с.6]. Ці автори, керуючись думкою про те, що сформованість зазначених компетентностей є важливим показником професійної придатності фахівця, виокремлюють складові ділової компетентності за такими видами, як: стратегічна, соціальна, функціональна, управлінська, професійна, корпоративна, моральна та правова. При цьому підкреслюють, що кожна з них має свої особливості. Наприклад, особливістю професійної компетентності, на думку вчених, є визначення загального розуміння змісту кваліфікацій ключових компетентностей за рівнями компетенцій та результатів навчання. Доцільність введення вченими поняття

«професійна компетентність», обумовлена на наш погляд, широтою його змісту, інтегративною характеристикою, що поєднує такі поняття як «професіоналізм», «кваліфікація», «професійні здібності» та ін. Ключовим у розумінні цих дефініцій є виділення актуальних напрямів дослідження з певної галузі. Розгляд поняття «професіоналізм» як багатоінтегрального утворення дозволяє аналізувати досліджуваний феномен як ключовий у певній галузі. В цьому контексті варто зазначити, що деякі вчені поняття «професіоналізм» трактують як «ступінь відповідності характеристик особистості й підготовленості її до успішного здійснення професійної діяльності, можливості досягати найвищих результатів при її здійсненні» [139, с.141]. Сучасний тлумачний словник української мови поняття «професіоналізм» трактує як «оволодіння основами та глибинами з певної професії» [51, с. 659]. Саме в останньому значенні професіоналізм привертає увагу науковців багатьох галузей наук і постає у їхніх поглядах як невід'ємна частина професійної компетентності працівника будь-якої сфери діяльності. Тому в сучасних наукових дослідженнях професійна компетентність є однією з актуальних проблем філософії, етики, соціології, психології, педагогіки, екології, менеджменту, політології, економіки та інших наук, що часто розглядається комплексно, поєднуючи підходи кількох наук одночасно.

Зазвичай, повністю врахувати всі сторони педагогічних досліджень із структурування ключових компетентностей дуже складно. Тому більшість дослідників вважає за доцільне класифікувати ключові компетентності, виходячи з вивчення об'єкту дослідження і на цій основі виділяти головні ознаки та їхні характеристики. Але, незважаючи на неповний аналіз наукових доробок учених у цьому напрямі, нами виявлено факт, що починає зароджуватися система ключових компетентностей (компетенцій), якими має володіти майбутній фахівець із певної галузі; виникнення і поширення думки про виокремлення ключових компетентностей (компетенцій), виходячи з певної освітньої галузі. Цим характеризується *другий напрям* або підхід учених щодо визначення змісту та структурних компонентів ключових

компетентностей. У загальному визначенні зміст ключових компетентностей характеризується вченими як сукупність компетенцій, які включають знання, вміння, навички й здатності майбутнього фахівця з певної освітньої галузі. На цій основі ряд дослідників здійснили спробу структурувати їх відповідно до певної галузі, адже всі вони є різними для кожної з них. Ці питання знаходять висвітлення в низці спеціальних досліджень учених.

Так, спробу класифікувати професійні ключові компетентності вчителя початкових класів, яка включає ціннісно-мотиваційні, когнітивні, аналітичні, проєктивні, оцінно-прогностичні та рефлексивні компетенції, здійснила у своєму дисертаційному дослідженні Є. Зімниця. Свій вибір дослідниця мотивує тим, що саме вони, вважає педагог, у сукупності «спрямовані на збереження фізичного, психічного, соціального здоров'я учасників навчально-виховного процесу, на забезпечення їх цілісного гармонійного розвитку в навчальному середовищі» [56, с.68].

Ю. Колос вибудовує змістову структуру інформаційно-технологічних компетентностей із спеціальності перекладача, що включають інформаційно-інтелектуальну компоненту [69].

Таким чином, науковці, у такий спосіб фактично виробили логічну структуру виокремлених груп компетентностей фахівців із різних галузей, що надає можливість з'ясувати роль кожної з них із метою формування їх у майбутніх фахівців певної галузі.

Третій напрям або підхід характеризується ознаками тих ключових компетентностей, які необхідні для професійної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури.

Не акцентуючи уваги на формуванні всіх професійно-значущих ключових компетентностей майбутніх фахівців фізичної культури, зупинимось на тих розвідках дослідників, які характеризують їх за певними ознаками у галузі фізичної культури, пов'язаних у певній мірі з менеджментом туристичної діяльності. Особливого значення в цьому плані мають наукові розвідки Т. Диби [39, с.5-12], А. Ключникова [65], Л. Кнодель [66], А. Кухтія [82], О. Куц [83],

І. Омеляненко [104], Н. Самсутіної [126], Л. Чеховської [167] та інших авторів. Так, наприклад, теоретичні і практичні аспекти даного питання отримують наукове висвітлення в дисертаційному дослідженні О.Свертнева [128]. Зокрема, дослідник, виокремлюючи ключові компетентності майбутнього вчителя фізичної культури, вводить до їх складових наступні компетентності: загальна соціально-значуща компетентність; професійна компетентність, яка містить у собі загальні професійні компетентності та спеціалізовані професійні компетентності. Виокремлення у такий спосіб ключові компетентності (компетенції) майбутніх фахівців фізичної культури вченим пояснюється тим, що вони узгоджуються з життєвими компетентностями сучасної людини в галузі рідної мови, технічної, комп'ютерної, навчальної, міжособистісної та міжкультурної, підприємницької, що становить певне підґрунтя у дослідженні нашої проблеми. Необхідними, за твердим переконанням Т. Дибби та В. Туманової, для фахівця фізичної культури [148, с.5-12] є соціальні, полікультурні, інформаційні, комунікативні компетентності, які взаємопов'язані і мають функціональну залежність та діалектичний зв'язок. Надзвичайно корисним для нашого дослідження виявився науковий доробок С. Дудіцької, Е. Сивохопи, І. Маріонди, Ш. Ковача. У педагогічному сенсі варто зазначити, що саме цими вченими зібрано, узагальнено та окреслено відповідну кількість професійно необхідних майбутньому фахівцеві фізичної культури ключових компетентностей та компетенцій. Це знайшло висвітлення у спільній праці вчених «Сучасні аспекти підготовки фахівців з фізичного виховання: компетентність – сутність, зміст» [42, с.181-183], що становить підґрунтя для розв'язання питань досліджуваної нами проблеми.

Ці питання отримали своє узагальнення і подальший розвиток у працях П. Хоменка «Предметні біологічні компетентності в системі формування професійної майстерності майбутнього фахівця фізичної культури» [156, с.285-290], Н. Самсутіної «Професійна компетентність як показник якості фахової освіти майбутнього вчителя фізичної культури» [126] та інших авторів.

Утім, оцінюючи загальний внесок представників різних точок зору у розкритті питань досліджуваної нами проблеми, варто відмітити наступне: саме завдяки теоретичним здобуткам учених у цьому напрямі був прискорений процес упровадження в практику навчання компетентнісного підходу, актуалізація якого обумовила впровадження у науковий обіг поняття «ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури».

Представлений вище матеріал учених, зрозуміло, не охоплює великого розмаїття підходів до інтерпретації вченими поняття «ключові компетентності» в рамках навіть даного дослідження. Але, ми ясно бачимо, широту і багатосаровість категоріального наповнення даного поняття, яке є полідисциплінарною категорією, проблематика якої знаходить одночасно своє місце як у предметі педагогічного, так і загальноосвітнього та фахового вивчення. Тому в сучасних наукових дослідженнях категорія ключові компетентності є однією з актуальних проблем багатьох освітніх галузей наук, що часто розглядається комплексно, поєднуючи підходи кількох наук одночасно. Так, у рамках нашого дослідження зазначена категорія є точкою перетину і зв'язку з багатьма науками: філософією, естетикою, педагогікою, психологією, анатомією і фізіологією людини, економічними науками, етнологією, фізичною культурою і спортом, соціологією, інформаційним менеджментом тощо. Подібна міждисциплінарність зазвичай призводить до появи великої кількості нових дефініцій і, відповідно, висуває потреби та необхідність їх категоріального аналізу та мовного оформлення. Додамо до цього й процеси економічної та промислової глобалізації, формування інформаційного простору, активізації міграційних процесів у світі, що також впливають на виникнення нових понять. З огляду на це, а також враховуючи тему нашого дослідження, педагогічно доцільним було включення до розгляду такої дефініції як «ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності», концепт якої має складну семантичну структуру, яка є впорядкованою сукупністю різноманітних характеристик, кожна з яких

містить певну інформацію про даний феномен. У сучасній науковій літературі спостерігається розділення концепту ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності принаймі на три концептуальні площини. Так, у межах першої площини зазначений концепт концептуалізується у загальному розумінні поняття «ключові компетентності» як цілісне утворення, семантичне поле якого характеризується полісемічністю, суть якого дозволяє уточнити співвіднесення головних його положень в концепціях науковців та їх трактування.

У межах другої площини педагогічно доцільним і логічним є виокремлення поняття «менеджмент» та мовного його оформлення. Насамперед зазначимо, що поняття менеджмент – термін збірний. Ним позначають методологічні напрями різних наук, об'єднані тенденцією вивчення своїх об'єктів як системи, що містяться в концепті менеджмент. Поняття «менеджмент» міцно увійшло в наше повсякденне життя і стало звичним для ділового українського життя. Однак, для того, щоб з'ясувати суть змісту поняття «менеджмент», важливо уточнити деякі вхідні в нього положення, передусім цільовий зміст. У цьому плані зазначимо, що менеджмент як система управління і теорія менеджменту зародилися в тому вигляді, в якому функціонують і зараз, у XXI столітті. Сьогодні існують різні школи управління зі своїми принципами і тактикою управління. Тому у зарубіжній та вітчизняній літературі можна знайти безліч авторських визначень даного поняття, що характеризується багатозначністю, оскільки є організаційна, функціональна та особова складові менеджменту.

В останні роки спостерігається певна конвергенція поглядів вчених на те, що ж таке менеджмент? У більшості словників термін «менеджмент» (анг. походження management) визначається як управління виробництвом [135, с.74]. Для розуміння суті даного феномену вчені підходять з двох позицій: широкому та вузькому розумінні. Так, у широкому розумінні менеджмент, на думку вчених, це одночасно система наукових знань, мистецтва та досвіду,

втілених у діяльності професійних управлінців для досягнення цілей організації шляхом використання праці, інтелекту та мотивів поведінки інших людей у процесі виконання чотирьох основних функцій менеджменту: 1) планування; 2) організація; 3) керування; 4) контроль. У вузькому розумінні менеджмент – це процес планування, організації, керування та контролю організаційних ресурсів для результативного та ефективного досягнення цілей організації. Привертає увагу той факт, що виокремлені зазначені функції менеджменту виконуються у певній послідовності, яка й утворює поняття «цикл менеджменту». Слід зауважити, що такий підхід до розуміння циклу менеджменту зовсім не означає, що процес управління носить дискретний характер (в понеділок – планування, у вівторок – організація і т.д.). Реально у роботі менеджера постійно сполучаються усі перелічені функції менеджменту. Зазначені функції менеджменту – планування, організація, керування (мотивація), контроль – це класичні складові частини управління, які мають чітке коло питань та завдань, що вирішуються певною посадовою особою. Загальною функцією для всіх функцій менеджменту є функція – прийняття рішення. Проте, всі функції менеджменту однаково важливі для будь-якої організації. Кожна з них має специфічний характер, особливий зміст, і всі вони взаємозумовлені й взаємозалежні.

Сучасний менеджмент включає дві невід’ємні частини: теорію керівництва та практичні способи ефективного управління або мистецтво управління. При цьому менеджмент як синтез науки і мистецтва управління спирається на властиві йому поняття, положення та інструменти, а саме: об’єкт, суб’єкт, середовище, відносини, принципи, методи, механізм, функції, структура, процес, кадри, культура і стиль керівництва, ефективність менеджменту та ін. У сукупності з іншими термінами вони утворюють «мову» менеджменту, володіння якою дає можливість ефективно управляти процесом досягнення мети.

Отже, аналіз деяких ознак зазначеного поняття дозволяє визначити його суттєві ознаки: термін «менеджмент» за семантичним аналізом відноситься до

різних галузей наукових знань, що дозволяє зрозуміти, що він є базовим для наукових дисциплін; його зміст постійно наповнюється різними смисловими відтінками, що формуються завдяки новому досвіду та вбирає в себе близько споріднені знання з менеджменту як загального, так і з різних професійних модифікацій. Зокрема, з менеджменту туристичної діяльності як нового виду менеджменту сучасності, що включає в себе туристично-краєзнавчу, екскурсійну, фізичної рекреації діяльність. Всі названі та не названі ознаки так чи інакше входять у рамки системи знання загального менеджменту як науки і мистецтва управління та відображають різні аспекти менеджменту туристичної діяльності чи акцентують одну з структурних частин знання ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури.

Конкретизація смислу, що міститься в концепті туристичної діяльності формує третю концептуальну площину, яка розглядається вченими, як «управління туристичною діяльністю з надання різноманітних туристських послуг» [170, с. 9] і суголосний з вимогами Закону України «Про туризм» та інших законодавчих актів у цьому напрямі. І хоча термін «туристична діяльність» має свій науково-пошуковий простір, об'єкт і предмет дослідження, понятійно-категоріальний апарат, однак вченими, зокрема, А. Кухтієм та Л. Чеховською, він розглядається як один із важливих засобів виховання людей, адже дозволяє вирішувати освітні, оздоровчі, соціальні, пізнавальні, виховні, спортивні завдання (в останньому з яких туризм виступає як один із видів спорту, занесений до Єдиної спортивної класифікації України) [153, с. 337-338]. Варто також відмітити, що поняття «туристична діяльність» з'явилося як «ключове» тоді, коли вперше незалежна Україна заявила про себе, як самостійного партнера на міжнародному ринку туризму. Це відбулося на Варшавському туристичному ярмарку і в туристичному салоні в Познані в 1993 році. Відразу було створено в Україні Державний комітет по туризму, розроблено багато законодавчих актів, регулюючих туристичну діяльність, ліцензування підприємств, установ, фірм і компаній сфери туризму.

Мотивуючи тим, що туризм все більше набирає ознак самостійної галузі національної економіки були зроблені значні кроки у бік застосування теорії загального менеджменту та теорії менеджменту виробничої сфери у туристичній індустрії з метою її розвитку та адаптування до змін туристичного ринку [170, с. 155], тим самим вдосконалюючи систему управління туризмом, логічним завершенням якої наразі є державна туристична адміністрація України [170, с. 66]. Звідси стає закономірним, що деякі вчені поняття «менеджмент туризму» розглядають як допоміжну функцію управління в бізнесі, орієнтовану на соціокультурний та ресурсний підхід, одночасно відносячи до його змісту задачі соціально-економічного характеру.

Вивчаючи багатоманітність дефініцій «ключові компетентності», «менеджмент», «туристична діяльність», їх зміст і взаємозв'язок дозволив нам розглядати їх як інструментарії, які в сукупності утворюють понятійно-термінологічне коло саме поняття «ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності», тим самим дозволили визначити потрактування поняття «формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури» як педагогічного феномену, що характеризується нами, в рамках нашого дослідження, як складник професійної компетентності фахівця фізичної культури, який виступає як життєва компетентність, яка носить інтегрований характер, об'єднуючи професійні знання, інтелектуальні навички, вміння і способи діяльності.

Таким чином, узгодженість та розбіжність у визначенні змістових характеристик ключових понять дослідження спричинили різноманітність підходів учених до розуміння їх специфіки, розвитку та інтерпретацій.

Утім, значна кількість досліджень щодо сутності ключових понять дослідження не вичерпує всіх аспектів їхнього пізнання. Тому наступним етапом нашого дослідження стає розкриття суті компетентнісного підходу та змісту його головних категорій, а саме: «компетентність» і «компетенція», що дозволить у подальшому структурувати ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури.

1.2. Компетентнісний підхід як основа формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури, його змістова сутність і головні категорії

Важливим етапом у професійному становленні майбутнього фахівця фізичної культури як компетентного фахівця з менеджменту туристичної діяльності є компетентнісно-орієнтована освіта, основними поняттями якої є: «компетентнісний підхід», «компетентність», «компетенція», «ключові компетентності» [113, с.152-160]. Зазначена освіта характеризується вченими як провідний орієнтир освітньої політики сучасності багатьох країн світу та предметом численних дискусій як на національному, так і на міжнародному рівнях. Вона стратегічно зорієнтована на практичні результати, досвід особистої діяльності; вироблення ставлень, що зумовлює принципові зміни в організації навчання майбутніх фахівців, яке стає спрямованим на розвиток конкретних цінностей і життєво необхідних знань і умінь у майбутніх фахівців. Це знаходить підтвердження у нормативних державних документах, які сприяють розвитку вищої освіти України (Закон України «Про освіту» (2016 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), «Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років» (2015 р.) та в інших регламентованих положеннях, де основним концептуальним орієнтиром у формуванні змісту освіти в сучасних умовах визнано компетентісно-орієнтований підхід. Це підсилюється ствердженням учених про те, що компетентнісний підхід є таким видом змісту освіти, що зводиться не лише до знаннєво-орієнтованого компонента, але й сприяє цілісному досвіду розв'язання майбутнім фахівцем життєвих проблем, виконання ключових функцій у професійній діяльності, соціальних ролей; набуття компетенцій з певної галузі [22, с.11]. Даний підхід дозволяє привести освіту у відповідність з потребами ринку праці в компетентних фахівцях, акцентує увагу на результатах освіти. Причому, результатом освіти «буде сформованість загальної компетентності (професіоналізму) людини, що є цілісністю ключових і предметних компетентностей, інтегрованою

характеристикою особистості» [115, с.16-25]. Таке розуміння сутності компетентнісного підходу спричинило необхідність науковців усього світу актуалізувати пошуки шляхів реалізації компетентнісного підходу в професійній підготовці майбутніх фахівців різних галузей у контексті розбудови загальноєвропейського освітнього простору. Основним завданням в цьому плані стає визначення загального розуміння його змістової сутності. Питання компетентнісно-орієнтованого підходу в освіті відразу стають об'єктом наукового пошуку і темами дослідницьких робіт даного педагогічного явища для багатьох як закордонних (В. Введенського [27], К. Вудруфа [174], І. Зимньої [54], Д. Іванова [60], В. Нестерова [96], Дж. Равена [118], А. Темербекової [144], А. Хомського [158], А. Хуторського [159] та ін.), так і вітчизняних (Л. Айзікової [2], Н. Бібік [20], М. Гриньової [35], С. Клепка [63], Ю. Колос [69], М. Михайліченко [92], О. Овчарук [103], В. Оніпко [106], О. Пометуна [114], І. Родигіної [121], О. Свєртнєва [128], І. Тараненко [143] та ін.) учених. Згадані вище вчені чи не вперше висловлюють думку про необхідність врахування компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутніх фахівців усіх спеціальностей, оскільки переорієнтація на компетентнісний підхід змінює мету і вектор освіти і означає насамперед виховання (формування) розвиненої особистості зі сформованими життєвими і професійними компетентностями [12].

Найважливішими чинниками визнання компетентнісного підходу в освіті стає перенесення акцентів від змісту освіти до результатів, від знань до розвитку особистості; забезпечення взаємозв'язку освіти і ринку праці та включення в освіту практико-орієнтованих життєвих ситуацій. У цьому плані доречно підкреслити думку вчених про те, що «саме набуття життєво важливих компетентностей дає людині змогу орієнтуватися в сучасному суспільстві, формувати здатності особистості швидко реагувати на запити часу» [106, с.79]. Компетентнісний підхід у цьому зв'язку встановлює підпорядкованість знань умінням, забезпечуючи цілісну здатність фахівця та його готовність вирішувати професійні проблеми в конкретній і

нестандартній практичній ситуації навчальної або педагогічної діяльності. Він також забезпечує подолання формалізму, відриву теорії від практики, перехід знань у ціннісні орієнтації, додає особистісний зміст освітньому процесові, стимулює ріст професійних якостей, необхідних для успішного виконання професійних функцій. Утім, як показує аналіз джерел з цього питання, основна складність використання компетентнісного підходу в навчально-виховному процесі полягає в тому, що існують різні підходи (процесуальний, особистісний, процесуально-особистісний, результативний) та інтерпретації його головних категорій «компетенція» і «компетентність». Дискусійний та суперечливий характер зазначених вище понять потребує більш детального їх аналізу в рамках дослідження даного питання. З цією метою нами проаналізовані та певною мірою використані матеріали праць тих учених, які, на нашу думку, найближче підійшли до усвідомлення ними як суті саме поняття «компетентнісного підходу», так і його головних категорій – компетенція і компетентність.

Вивчення питання щодо суті поняття «компетентнісного підходу» засвідчує підвищення наукового інтересу в цілому ряду вітчизняних учених до зазначеної проблеми. Зокрема, з іменами Н. Бібік, Л. Ващенко, М. Дяченко-Богун, І. Єрмакова, С. Клепка, В. Ковальчук, Ю. Колос, О. Локшиної, О. Овчарук, В. Оніпко, О. Пометуна та інших авторів пов'язують наукові дослідження, присвячені загальним аспектам проблеми впровадження компетентнісного підходу в освітньому середовищі навчального закладу. На необхідність упровадження компетентнісного підходу в практику навчання майбутніх фахівців різних спеціальностей вказують А. Бардінов, М. Михайліченко, В. Нестеров, О. Савченко, О. Свєртнев, П. Хоменко, С. Яланська та інші дослідники. Зокрема, А. Бардінов компетентнісний підхід пов'язує з професійно-педагогічною підготовкою гувернерських кадрів [6]. М. Дяченко-Богун – із упровадженням здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності майбутніх учителів біології [45]. В. Оніпко – з

професійною підготовкою вчителя природничих дисциплін до роботи у профільній школі [106]. О. Савченко компетентнісний підхід трактує як чинник якості підготовки вчителя [122, с.10-16].

В контексті розвитку педагогічної творчості розглядає компетентнісний підхід С. Яланська [171, с.38]. На думку ряду вчених (А. Вербицького, В. Нестерова, О. Овчарук, О. Пометуна та ін.), компетентнісний підхід означає сукупність знань і вмінь, необхідних фахівцеві для здійснення ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати й прогнозувати результати праці, використовувати сучасну інформацію щодо певної галузі виробництва. Утім, наведені наукові розвідки дослідників засвідчили той факт, що системних комплексних досліджень, які б повністю розкривали сутність компетентнісного підходу та його впровадження в освітньому закладі у науковій літературі немає. Це утруднює впровадження його в навчально-виховний процес педагогічного вищого навчального закладу. А причиною цього, на наш погляд, є сама історія розробки даного поняття, яка залишається недостатньо вивченою, хоча спостерігається надзвичайна увага наукової та навчально-методичної громадськості до цього педагогічного явища. З огляду на це важливого значення набуває детальніший розгляд даного питання.

Насамперед необхідно відмітити той факт, що компетентнісний підхід як системна концепція освіти почав розвиватися з кінця 90-х років ХХ століття під впливом західних моделей освіти, в т.ч. Болонського процесу. Утім, і це варто підкреслити, що компетентнісний підхід не є новим у сфері освіти. Таке сміливе наше припущення ґрунтується на дослідженнях учених. Зокрема, орієнтація на засвоєння знань, умінь, способів діяльності була провідною в роботах Д. Іванова [60], В. Краєвського [76], І. Лернера [84], М. Скаткіна [132] та їх послідовників. Зокрема, Д. Іванов, визначаючи роль компетентнісного підходу в освіті, наголошує на результатах освіти, «якісними показниками якого є не багаж отриманих під час навчання знань,

умінь і навичок, а здібність реалізувати їх практично, активно діяти, вирішувати виробничі, часто нестандартні управлінські задачі» [60]. Утім, автор не відкидає значимості і необхідності знань, бо вони є складовою нашого життя в цілому. Вони також потрібні для виконання будь-якої професійної діяльності. Водночас знання є показником рівня компетентності фахівця, в тому числі й фахової. Звідси актуальним стає поняття «компетентність», що трактується вченим у широкому розумінні як сукупність знань, умінь і навичок, необхідних фахівцеві для подальшої його професійної діяльності. При цьому, вченими застерігається, що компетентнісний підхід – лише один із чинників, який сприяє модернізації змісту освіти, про що важливо пам'ятати. Він лише доповнює низку освітніх інновацій, не применшуючи значення класичних підходів, з якими тісно пов'язаний компетентнісний підхід. Зокрема: *особистісно-орієнтований* (потребує трансформації змісту освіти, перетворення його з моделі «для всіх» на суб'єктивні надбання одного учня, що їх можна виміряти); *діяльнісний* (може бути реалізований тільки в діяльності, тобто в процесі використання конкретним (студентом) певного комплексу дій). Крім того, сучасні дослідники виділяють ще й такі теоретичні підходи до навчання, як: загальнолюдський, національний, людинознавчий, особистісний, системний (що включає в себе синергетичний, аксіологічний, комплексний, структурний), середовищний, технологічний, цілісний, відносницький і діяльнісний підходи [108; 137].

Утім, цілісний підхід до формування багатогранної професійно компетентної особистості, за твердженням А. Бойко, об'єднує всі інші підходи до забезпечення розвитку, самостійності й творчості фахівця. Цьому сприяють передусім діяльнісний і відносницький підходи. Тому компетентнісний підхід повинен включати аспекти й діялісно-відносницького підходів. Діяльнісний і відносницький теоретичні підходи вчені розуміють як виділення головного в педагогічному явищі. Так, сутність

діяльнісного підходу полягає у висуванні діяльності як головного фактора єдності свідомості, поведінки і ставлення до праці, коли особистістю здійснюється певна система видів діяльності (навчальна, суспільно-трудова, ігрова, естетична, спортивна, індивідуально спрямована, ціннісно-орієнтаційна тощо). Саме через діяльність особистість вступає у стосунки з педагогами, а педагоги, у свою чергу, виховують і навчають особистість через свою діяльність, через керівництво його діяльністю. Завдяки цьому виробляється єдність свідомості і поведінки суб'єкта. Про це йшлося, зокрема, у працях і практичній діяльності видатних педагогів минулого: С. Т. Шацького [169, с.220-221], А. С. Макаренка [88, с.207-251], В. О. Сухомлинського [141, с.371-391] та ін., які у своїй теоретичній та практичній діяльності довели значення діяльності для виховання й навчання особистості і визначили конкретні шляхи її організації.

В контексті нашого дослідження, оновлені ідеї зазначених вище підходів інтегровані в компетентнісному підході, головним освітнім результатом якого є фахівець (у нашому випадку – це майбутній фахівець фізичної культури) із сформованою професійною компетентністю та як її складовою – компетентностями з менеджменту туристичної діяльності. Впровадження у навчально-виховний процес компетентнісного підходу забезпечить можливість переходу до практико-орієнтованого професійного навчання, що дозволить вирішити завдання, пов'язані з формуванням у майбутніх фахівців творчості, навичок постановки і вирішення проблем, які виникають у процесі професійного становлення. А при успішному запровадженні компетентнісного підходу замість формування знань, умінь та контролю рівня їх засвоєння (а з цього традиційно робляться висновки про якість освіти) потрібно буде формувати й оцінювати принципово відмінні компетентності випускника вишів [1]. Бо результат професійної підготовки майбутніх фахівців оцінюватиметься не через інформованість, а їх вміння розв'язувати практичні проблеми за допомогою сукупності певних компетенцій, які формуються, актуалізуються й активізуються в діяльності. При цьому, відмічаючи реальні

переваги впровадження компетентнісного підходу в освітній процес, учені пропонують враховувати наступні положення: а) переорієнтацію з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі; б) зміцнення акценту з накопичування нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування й розвиток в учнівській молоді здатності практично діяти, застосовувати досвід успішних дій у конкретних ситуаціях; в) результати навчальної діяльності розглядати як особисті досягнення учнів (студентів). Важливим при цьому стає не наявність у них внутрішньої організації знань, а здатність застосовувати компетентності в навчанні та житті.

Зі сказаного можна зробити наступний висновок: компетентнісний підхід розуміється вченими як спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключова, загальнопредметна та предметна (галузева) компетентності, і є основним чинником у формуванні як змісту освіти, так і його навчально-методичного забезпечення та водночас слугує концептуальним орієнтиром в організації змістової та процесуальної сторін вищої освіти. Його особливість полягає у створенні моделі освіти, яка, ґрунтуючись на результатах навчання, регулює саморозвиток студентів, викладачів, усієї системи освіти. В процесі аналізу наукових джерел із зазначеної проблеми з'ясувалося, що найбільш часто вживаними категоріями, які зустрічаються в контексті модернізації освіти за допомогою застосування компетентнісного підходу до змістової та процесуальної сторони вищої освіти сучасності на світовому та європейському рівні виявилися категорії: компетенція, компетентність та компетентний. Компетентнісний підхід розглядає зазначені категорії як провідні положення в навчально-виховному процесі.

Однак, у процесі аналізу науково-педагогічних джерел щодо зазначеної нами проблеми дослідження з'ясувалося, що існує щонайменше три підходи вчених до визначення співвідношення понять «компетентність» та «компетенція». Так, перший підхід характеризується тим, що більшість учених розмежовують ці поняття (О. Зимня, О. Пошетун, А. Хуторський, М. Бібік,

М. Ревуцький та ін.). Другий – поняття «компетенція» розглядається вченими як складова частина життєвої компетентності (І. Єрмаков, Д. Пузіков та ін.). Третій підхід спрямовує вчених на розгляд дефініцій «компетентність» і «компетенція» як тотожні, чіткого розмежування не мають (Л. Айзікова, І. Черемис та інші автори). У педагогічному сенсі слушно додати ще один підхід учених стосовно визначення співвідношення зазначених дефініцій, а саме: деякі вчені розглядають їх як структурні компоненти компетентнісного підходу, адаптованого до професійної освіти майбутніх фахівців (А. Бардінов, М. Дяченко-Богун, В. Оніпко, Т. Фендель, А. Цина та ін.).

Коротко схарактеризуємо співвідношення понять «компетентність» і «компетенція» у відповідності до виокремлених нами підходів учених.

Насамперед необхідно вказати на відомий факт, а саме: у науковий апарат категорія «компетенція» була уведена в 60-тих роках ХХ століття американським лінгвістом Н. Хомським, який застосував зазначену категорію у теорії мови, розглядаючи її у нерозривному зв'язку з поняттям «компетентність» [158, с.9-15]. Подальший аналіз робіт зарубіжних науковців Дж. Равена, Д. МакКлелланда, які є засновниками компетентнішого підходу, свідчить про те, що автори також не ставили перед собою завдання подати критерії розмежування термінів «компетенція» і «компетентність» [2]. Розглянувши сутність розроблених ними визначень, ми зробили висновок про те, що поняття «компетенція» в їхньому трактуванні більше стосується внутрішніх якостей та характеристик особистості, у той час як «компетентність» скоріше пов'язана з її поведінковими виявами. Схожої думки дотримується також й англійський дослідник К. Вудруф, вбачаючи в компетенції «добір моделей поведінки (behavior patterns), які відповідним чином повинен застосовувати працівник, щоб виконувати свої завдання і функції компетентно» [174]. Це визначення демонструє погляд вченого на зв'язок між компетентністю та компетенцією, а не на розмежування цих понять. Компетентна людина, на його думку, здатна виконувати конкретні завдання чи роботу, а та, яка має компетенцією,

володіє гнучкими моделями поведінки, застосування яких робить її здатною виявляти компетентність у широкому спектрі різноманітних ситуацій. Компетенція – глибше, це те, що може виявлятися у ширшому колі ситуацій, аніж компетентність, яка відповідає вимогам щодо виконання конкретної функції чи роботи. З цієї точки зору компетентність виступає скоріше як нормативне поняття, ніж описове [174].

У вітчизняній педагогічній науці також викристалізувалось декілька підходів на проблему співвідношення понять «компетентність» і «компетенція». Так, дослідник даної проблеми О. Ситник вважає, що варто відмежовувати поняття «компетенція» та «компетентність», враховуючи вітчизняні мовні стереотипи [131, с.2-9]. Поняття «компетенція» традиційно вживають у значенні «коло повноважень»; «компетентність» пов'язують із авторитетністю, кваліфікованістю [70]. У роботі М. Ревуцького стверджується, що відмінність компетенції від компетентності полягає в тому, що компетенція – це знання і навички у певних сферах діяльності, а компетентність є застосуванням цих компетенцій у конкретній роботі [120, с.28]. Останнє трактування понять «компетенція» та «компетентність» здається нам найбільш логічним та таким, що відповідає традиційному розумінню даних понять в українській мові. Єдина невідповідність нормам української граматики виявляється в тому, що слова «компетенція» та «компетентність» не мають в українській мові форми множини (так само, як і в російській). Проте, з огляду на те, що цим словам у педагогіці приписується значення, дещо відмінне від побутового, доцільність такого нововведення може бути виправдана розвитком педагогічної науки.

Примітно, що більшість словників з англійської мови ототожнюють слова «компетентність» і «компетенція». Так, тлумачний словник англійської мови дає такі визначення: *competence* – 1) здатність; 2) достатній прибуток до життя; 3) юридична компетентність чи кваліфікованість... [Collins]; *competency* – 1) юридична здатність свідчити в суді; 2) менш розповсюджене

слово для competence [3]. З огляду на педагогічне трактування поняття «компетентність» та «компетенція» вимагають уточнення їх сутності. Так, термін «компетентність» походить від поняття «компетентний» (competent), який характеризується значною широтою, охопленням великої кількості напрямів і тлумачиться як: 1) належний або правильно підібраний; 2) такий, що володіє підходящими або достатніми вміннями, знаннями, досвідом тощо для досягнення певної мети; 3) правильно або достатньо кваліфікований, здатний, дієвий, результативний; 4) той, що має офіційну кваліфікацію чи повноваження [135]. Утім різні вчені пропонують свої гіпотези щодо їх визначення. У цьому плані слід зазначити, що зарубіжні вчені під компетентністю майбутнього фахівця розуміють відповідно структурованості (організованості) сукупності знань, умінь, навичок і ставлень, які набуваються в процесі навчання. Вони дозволяють йому визначити, тобто ідентифікувати й розв'язувати незалежно від контексту (від ситуації) проблеми, характерні для певної сфери діяльності.

На думку експертів з освіти Ради Європи, компетентності передбачають: спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні та соціальні потреби; комплекс ставлень, цінностей і навичок [102]. З огляду на це Міжнародна комісія Ради Європи розглядає поняття «компетентності» як загальні або ключові базові вміння, фундаментальні шляхи навчання, ключові кваліфікації, крос-навчальні вміння або навички, ключові уявлення, опорні знання тощо. Такий підхід учених до розуміння дефініції «компетентність», дозволили фахівцям Національного інституту неперервної освіти дорослих Англії та Уельсу (NIACE) визначити кілька ознак, за якими, на їхню думку, характеризується компетентність, а саме: 1) компетентність пов'язана з дією; 2) компетентність означає лише результат дії, вона описує процес навчання чи підготовки, який призвів до її досягнення; 3) призначення компетентності існує для того, щоб мати тверде уявлення про можливості індивіда, необхідні чітко визначені й загальноприйняті стандарти, за якими вимірюється і офіційно визначається

ефективність діяльності; 4) компетентність, є мірою ефективної діяльності за певний проміжок часу [2, с.8]. Характеристика компетентності за даними ознаками знаходить підсилення у зарубіжній педагогічній літературі, де дане поняття характеризується як «структурована характеристика якості особистості, результативний блок, сформований через досвід, знання, ставлення, поведінкові реакції». Доцільність використання компетентнісного підходу до розв'язання проблем компетентності у будь-якій професійній діяльності аналізується Дж. Равеном. Підтвердженням тому знаходимо, зокрема, у праці вченого «Компетентність у сучасному суспільстві: виявлення, розвиток і реалізація», в якій він включив у список 37 видів компетентностей фахівця. Серед яких: «готовність і здатність навчатися самостійно», «персональна відповідальність», «розуміння плюралістичної політики», «самоконтроль», «готовність використовувати нові ідеї і інновації для досягнення мети», «знання того, як використовувати інновації», «здатність слухати інших людей і брати до уваги те, що вони говорять» та інші [118, с.150-155; 275-298; 337-342].

Категорія компетентність одержала наукове обґрунтування також у вітчизняній педагогічній думці, причому в різних аспектах. До аналізу суті зазначеної категорії долучались учені І. Єрмаков, О. Овчарук, О. Пометун, І. Родигіна, Л. Сохань та багато інших науковців, при цьому трактуючи це поняття зі своєї точки зору, тим самим підкреслюючи неоднозначність його трактування. Так, дослідник цього питання С. Гончаренко поняття «компетентність» трактує як: «сукупність знань і умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію [32, с. 149]. Деякі вчені поняття «компетентність» тлумачить, як «сукупність навчальних здобутків особи (інформація, знання, розуміння, погляди, цінності, вміння, компетентності та вчинки)». Так, на думку дослідниці О. Федотової, компетентність – це «інтегрована якість людини, яка завершила освіту на певному рівні та має готовність (здібності) на цій основі до успішної

(продуктивної, ефективної) діяльності з урахуванням її соціальної значущості та соціальних ризиків, які можуть бути пов'язані з професією [151, с.98-100]. Схожої думки у цьому питанні дотримується науковець З. Слєпкань, яка інтерпретує його, як «інтегральну якість особистості, яка проявляється в її загальній здатності до діяльності, що ґрунтується на значеннях і досвіді, які набуті в процесі навчання і соціалізації та орієнтовані на самостійну й успішну участь у діяльності» [133]. Проте вчений В. Болотов дане поняття інтерпретує як: «компетентність» – це не тільки професійні знання, навички й досвід у спеціальності, але й ставлення до справи, визначені (позитивні) схильності, інтереси й прагнення, здатність ефективно використовувати знання й уміння, а також особистісні якості для забезпечення необхідного результату на конкретному робочому місці у конкретній робочій ситуації [22, с.8-14]. На відміну від попередніх дослідників В. Шапарь характеризує компетентність як психосоціальну якість, що означає силу та впевненість, які дає людині усвідомлення своєї здатності ефективно взаємодіяти з оточенням [168, с.184]. Натомість дослідниця Ю. Колос вважає, що компетентність – це результат професійного досвіду [69, с.18]. На думку вченого В. Стрельнікова, компетентність – це володіння знаннями, уміннями та їх нормами, що необхідні фахівцям для виконання своїх професійних функцій, а також психологічними якостями для їх виконання; реальна професійна діяльність у відповідності з еталонами та нормами [140, с.44].

Подальший аналіз комплексу наукових джерел в рамках нашого дослідження засвідчив, що вітчизняні вчені досліджують різні аспекти даного питання. Так, В. Баркасі розглядає професійну компетентність майбутніх учителів іноземних мов [16]; І. Гушлевська акцентує увагу на розкритті поняття «компетентності» у вітчизняній та зарубіжній педагогіці [36, с.22-24]; І. Єрмаков сфокусовує увагу на розумінні суті поняття «життєтворчості» та «життєвої компетентності» особистості [46]; в центрі уваги В. Ковальчук – соціальна компетентність вчителя [67]; К. Корсак розглядає значимість для особистості цивілізаційної компетентності [74, с.7-12]; О. Овчарук трактує

поняття «компетентність» як ключ до оновлення змісту освіти [103, с.13-41]. Поняття «компетентність» виступає як професійна якість фахівця, яка дає можливість особистості ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах і робити внесок у розвиток якості успіху суспільства та особистого успіху [102, с.6-9]. Примітно, що науковець при цьому посилається на висновки, зроблені Міжнародною комісією Ради Європи.

У цьому плані набуває важливої ваги висновок, зроблений дослідницею І. Родигіною щодо визначення основних найчастіше вживаних ознак однієї з головних категорій компетентнісного підходу – «компетентність», а саме: компетентність – це результат навчання, виходячи з цього, вчитель має так навчати дітей, щоб у результаті вони досягли певного рівня компетентності; компетентність пов'язана з формуванням життєвих умінь людини, тобто умінь, необхідних для повноцінного, успішного життя; компетентність виходить за межі змісту навчального предмета, це є над предметне утворення, але, реалізуючи зміст будь-якого предмета, можна сприяти формуванню життєвих компетентностей, тому опанування змісту освіти є необхідною умовою формування компетентності особистості; компетентність – це складне і багатогранне утворення; виокремлюють низку факторів, які зумовлюють формування компетентностей: знання, досвід, цінності, здібності тощо; існують численні підходи до класифікації компетентностей, тому кількість виокремлених груп компетентностей може бути різною, хоча природа явища компетентності розуміється однаково, а кількість груп компетентностей свідчить про різний ступінь деталізації поняття; компетентність тісно пов'язана з діяльністю людини, може формуватися і проявлятися тільки в діяльності; формування компетентності в педагогічному процесі має бути адекватним до компетентнісної стратегії [121, с.17]. Урешті-решт, незважаючи на різноманітність поглядів науковців щодо визначення зазначеної дефініції, поняття «компетентність» характеризується ними з позицій діяльнісного підходу, що вказує на необхідність переходу від знаннєвої парадигми до компетентнісної, зумовленої потребами сучасного життя.

Зі сказаного можна зробити висновок про те, що визначення суттєвих ознак поняття «компетентність», виокремлених вітчизняними вченими, суголосне із визначенням, зроблених ЮНЕСКО, в публікаціях якого дане поняття трактується як поєднання знань, умінь, цінностей і ставлень, застосованих у повсякденні [102, с.8] та звітних матеріалів Міжнародного департаменту стандартів (International Board of Standards for Training, Performance and Instruction (IBSTPI), де поняття «компетентності» визначається як спроможність особистості кваліфіковано виконувати діяльність, завдання або роботу [103, с.13-41, с.20].

Утім, в процесі аналізу наукових джерел вітчизняних учених з'ясувалося, що ставлення вітчизняних науковців до визначення поняття «компетентність» також немає однозначного підходу. А отже, тлумачення терміну «компетентність» різними вченими має відмінності залежно від сприйняття його базових ознак, а саме: обізнаність, володіння ґрунтовними знаннями у певній галузі; володіння певними вміннями; здатність, заснована на знаннях та досвіді; якість, що дозволяє результативно діяти; відповідність висунутим вимогам до кваліфікації фахівця з певної галузі; офіційна уповноваженість тощо.

Усе ж об'єктивності раді слід відмітити той факт, що науковці таки дійшли згоди щодо трактування поняття «компетентності». Це сталося на конференції, що відбулася завдяки участі ЮНЕСКО, Міністерства освіти Норвегії (Департаменту технічної освіти та професійної підготовки) у 2004 році. Вчені запропонували розглядати дане поняття як здатності застосовувати знання та вміння ефективно й творчо в міжособистісних відносинах – ситуаціях, що передбачають взаємодію з іншими людьми в соціальному контексті так само, як і в професійних ситуаціях. Звідси витікає, що компетентність – це поняття, що логічно походить від ставлень до цінностей та від умінь – до знань [Quality education], [101, с.66-72].

Таким чином, схарактеризовані нами у такий спосіб основні, на наш погляд, ознаки головного компонента компетентнісного підходу –

компетентність (складовими якого є знання, а не просто інформація, що швидко змінюється, які необхідно вміти знайти і спрямувати в русло своєї діяльності; уміння використовувати ці знання в конкретній ситуації; розуміння, яким способом можна здобути ці знання; адекватне оцінювання – себе, світу, свого місця у світі, конкретних знань, необхідності їх для своєї діяльності, а також методу їх отримання або використання), хоча й не вичерпують усіх ознак, проте дають наукове уявлення про основні з них.

Зі сказаного вище витікає, що поняття «компетентність» складається з набору елементів, які можна позначити як «компоненти». Аналіз робіт дослідників категорії «компетентність» показує, що компетентність певного виду вчені характеризують виразами, які називаються компетенціями. Серед них найчастіше зустрічаються ті, які описують: знання, здібності, уміння, навички, відповідальність, звичку та ін. Цей перелік можна продовжити. Проте, на наш погляд, кожен з перерахованих вище виразів є лише складовою частиною (компонентою) компетентності. Виходячи із цих міркувань, компетенції є поєднанням характеристик (що належать до знання і його використання, до позицій, навичок і відповідальностей), які описують рівень або міру, до якої особа здатна ці компетенції реалізувати. Освоєння компетенцій відбувається як при вивченні окремих навчальних дисциплін, циклів, модулів, так і тих дидактичних одиниць, які інтегруються в загальнопрофесійні і спеціальні дисципліни. Таким чином підкреслюється інтегральний характер цього поняття стосовно «знань», «умінь», «навичок» (але не протилежний до них, а такий, що включає весь їх конструктивний зміст).

Отже, як з'ясувалося в процесі аналізу поглядів учених на визначення поняття «компетентність», ще більш гостро стоїть питання з'ясування сутності дефініції «компетенція» у співвідношенні з поняттям «компетентність». Тому наступним важливим кроком у руслі досліджуваної нами проблеми стоїть питання з'ясування сутності поняття «компетенція».

Насамперед зазначимо, що Енциклопедичний словник за редакцією А. Прохорова характеризує дане поняття як «знання та досвід у тій чи іншій

галузі» [136, с.613]. Словник іншомовних слів за редакцією О. Мельничука поняття «компетенція» (лат. *competentia* – належність за правом) трактує його у двох значеннях: 1) як сукупність повноважень (прав і обов'язків) державного або громадянського органу, службової особи, що встановлюється законом, статутом даного органу або іншими нормативними актами; 2) як «коло питань, у яких дана особа має знання, досвід» [135, с.345].

У вітчизняній науково-педагогічній літературі термін «компетенція» також не знаходить єдиного тлумачення. Зокрема, Н. Чайченко поняття «компетенція» розглядає як «сукупність взаємопов'язаних властивостей особистості (знань, здібностей, умінь, навичок, досвіду, мотиваційної основи), що мають відношення до певного кола об'єктів та явищ і необхідної для якісної продуктивної діяльності» [164, с.83-86]. В. Бондар вважає, що «компетенція» – це «здатність особистості застосовувати набуті знання, уміння й навички, а також способи діяльності у відповідних життєвих ситуаціях для розв'язання практичних й теоретичних задач» [25]. Деякі вчені трактують це поняття як систему цінностей і особистісних якостей, знань, умінь, навичок і здібностей людини, що забезпечує готовність до компетентнісного виконання професійної діяльності.

У педагогічному сенсі варто підкреслити відомий факт, що дослідники виділяють від 3 до 37 видів компетенцій, якими має володіти фахівець педагогічної справи. Це змусило деяких учених (О. Зимня, А. Маркова, О. Пометун, Н. Радіонова, Н. Селезньова) об'єднати види компетенцій у групи за певними ознаками. Так, наприклад, О. Зимня визначає три групи ключових компетенцій за такими ознаками: 1) компетенції, що відносяться до самого себе як до особистості, як суб'єкта життєдіяльності; 2) компетенції, що відносяться до взаємодії з іншими людьми; 3) компетенції, що відносяться до діяльності людини, що проявляються у всіх її типах [53, с.31]. Натомість класифікація Н. Селезньової включає п'ять груп ключових компетенцій, якими має оволодіти молодь у процесі освіти. З-поміж них учений виокремлює наступні: політичні та соціальні компетенції;

компетенції, що визначають підготовленість до життя у багатокультурному суспільстві; компетенції, які визначають комунікативні вміння усного і письмового спілкування; компетенції, пов'язані з появою інформаційного суспільства – володіння новими технологіями, обсяги якої постійно зростають; компетенції, що реалізують здатність і бажання неперервного здобуття освіти [100, с.23-24].

За даними В. Оніпко [106, с.213] такі вчені, як Н. Кузьміна, А. Маркова [106, с.82-88] виділяють групи компетентностей з таким набором компонентів компетенцій:

1. Компетентності, пов'язані із особистістю як суб'єктом життєдіяльності: компетенції здоров'язбереження; компетенції ціннісно-сміслової орієнтації у світі; компетенції інтеграції; компетенції громадянськості; компетенції самовдосконалення, саморегулювання, саморозвитку; особистісної та предметної рефлексії.

2. Компетентності, пов'язані із взаємодією людини з іншими людьми, структурними компонентами яких є: компетенції соціальної взаємодії; компетенції спілкування.

3. Компетентності, що проявляються в діяльності людини, складовими яких є: компетенція пізнавальної діяльності; компетенції професійної діяльності; компетенція інформаційних технологій; компетенція з менеджменту туристичної діяльності тощо.

В межах професійно-педагогічної компетентності майбутнього фахівця фізичної культури виступають, як її складові, компетенції з менеджменту туристичної діяльності. Вони допомагають реалізувати її в практичній діяльності та пов'язані з усіма її структурними компонентами. Зазначені компетенції включені в систему професійних дій, що «визначають цілісну готовність особи до творчого освоєння способу життя в сучасному суспільстві» [129, с.323-329]. Услід за вченими, представимо їх у вигляді таких груп компетенцій за ознаками: політичні та соціальні компетенції такі, як здатність приймати відповідальність, брати участь у розробці групових

рішень, вирішувати конфлікти без насильства, підтримувати та покращувати демократичні інституції; компетенції, що пов'язані з життям у культурному середовищі, а саме: готовність контролювати прояв ксенофобії та розвитку клімату нетолерантності, оволодівати міжкультурними компетенціями, такими як прийняття розбіжностей, повага до інших та здатність жити з людьми інших культур, мов та релігій; комунікативні компетенції, які особливо важливі для роботи та соціального життя з акцентом на те, що тим людям, які не володіють ними, погрожує соціальна ізоляція, а також володіння більше, ніж однією мовою; компетенції, що пов'язані зі зростанням інформатизації суспільства: володіння інформаційними технологіями, розуміння їх застосування, слабких і сильних сторін та засобів, критичного судження по відношенню до інформації, що розповсюджується мас-медійними засобами та рекламою, здатність вчитися на протязі життя у контексті як особистого, професійного, так і соціального життя.

У цьому зв'язку необхідно зазначити, що професійно компетентна особистість майбутнього фахівця фізичної культури з менеджменту туристичної діяльності представляється в його внутрішній цілісності, де професійне й особистісне тісно пов'язані системою цінностей. Будь-які професійні знання, перш ніж втіляться в діяльності, наповнюються ціннісним змістом, стають внутрішнім переконанням фахівця, частиною його оціночних і понятійних категорій, установок, поведінкових стереотипів. Професійно значимі індивідуальні якості виступають як атрибут, у якому зовнішні характеристики й вимоги створюють індивідуальну значимість фахівця. Виходячи з такого розуміння компетентності фахівця, визначають такі складові компетенції майбутнього фахівця фізичної культури з менеджменту туристичної діяльності, як: інтелектуальна, практична, ціннісно-орієнтаційна, емоційно-почуттєва, комунікативна.

Проаналізувавши, хоча й неповністю, визначення понять «компетенція» та «компетентність», розроблені зарубіжними науковцями, ми дійшли висновку про те, що термін «компетентність» вживається ними на

позначення певного переліку способів дії, необхідних для виконання конкретного завдання чи роботи. Поняття «компетенція» означає сукупність моделей поведінки, яка дозволяє людині функціонувати з максимальною ефективністю у широкому спектрі ситуацій, а отже є ширшою за своїми рамками.

У контексті нашого дослідження підтримуємо думку ряду вчених у тому, що компетенція – це педагогічна категорія, яка позначає явище поступової професіоналізації й наперед задану конкретну норму освітньої підготовки майбутніх фахівців. Підтвердження тому знаходимо у працях учених Е. Зеєра, який вважає, що компетентність людини визначає її знання, уміння й досвід, а компетенція є здатністю людини мобілізувати ці знання, уміння й досвід у конкретній соціально-професійній ситуації [53]. Дослідник даної проблеми В. Богословський у цьому плані зазначає, що «відображення результатів освіти в термінах компетенцій сприяє формуванню студентоцентрованої спрямованості освітнього процесу, коли акцент зі змісту («що викладають») переноситься на результат («якими компетенціями володіє студент»), що «він буде знати і готовий робити»). Причому викладач і студенти у цьому процесі стають рівноправними суб'єктами – зі спільною освітньою метою, хоча і з різними завданнями і відповідальністю» [21, с.4]. У цьому контексті, аналізуючи перелік певних характеристик категорій компетентність і компетенція, неважко помітити той факт, що всі наведені ознаки вказують на діяльнісний характер змісту аналізованих понять, а також наявність загального чи офіційного визнання володіння ними певною особою. Такий глибокий зміст слів компетенція та компетентність зберігся при набутті ними термінологічного значення. На сьогоднішній день вони застосовуються як наукові категорії в галузі педагогіки, професійної освіти, теорії та практики навчання мови та комунікації, так і в керівництві та менеджменту. На наше переконання, більшість дослідників розуміють компетентність як опанування відповідною компетенцією – заданою вимогою до підготовки майбутнього фахівця та

необхідною для його успішної професійної діяльності. Компетентнісний підхід у цьому процесі виступає як новий до цілепокладання в освіті засіб, а компетенція і компетентність стверджуються як нові цільові категорії, що означають зрушення професійної освіти від предметоцентричної орієнтації освітнього процесу до його спрямованості на учня [144, с.68-71].

Отже, компетентнісний підхід дає змогу уявити професійну компетентність майбутнього фахівця фізичної культури, що складається з низки компетенцій, які можуть бути об'єктивно спостережені, і з певною точністю виміряні й цілеспрямовано сформовані в освітньо-професійному процесі.

Зі сказаного можна зробити, услід за вченими, такі висновки:

1. Сутність компетентнісного підходу полягає в наступному: необхідність переходу від знаннєвої парадигми до компетентнісної, що є вимогою часу; головними категоріями компетентнісного підходу виступає компетентність і компетенція; існують численні підходи вчених до класифікації компетентностей, що свідчить про різний ступінь деталізації цього поняття; компетентність пов'язана з формуванням життєвих умінь людини, необхідних для повноцінного успішного життя; компетентність – це результат навчання; компетентність виходить за межі навчального предмета, це є надпредметне утворення; компетентність тісно пов'язана з діяльністю людини, може формуватися і проявлятися тільки в діяльності.

2. Компетентнісний підхід підпорядкований освітнім принципам, що виступають як керівні положення у процесі його впровадження, а саме: освіта для життя, успішної соціалізації в суспільстві та особистісного розвитку на основі засвоєння учнівською молоддю соціально значущих умінь (компетенцій); оцінювання для надання можливості особистості самій планувати свої освітні результати й удосконалювати їх у процесі постійної самооцінки; різноманітні форми організації самостійної, осмисленої діяльності студентів на основі власної мотивації та відповідальності за результат; матрична система управління, делегування повноважень,

залучення суб'єктів навчально-виховного процесу (студентів і викладачів) та людей із зовнішнього оточення (громадськості) до управління освітою та оцінювання діяльності; свобода педагога у виборі засобів прищеплення соціальних пріоритетів (компетенцій) майбутнім фахівцям різних спеціальностей.

При визначенні принципів упровадження компетентнісного підходу нами враховувалися: діяльність суб'єктів, об'єкт упровадження, його процес. До основних принципів упровадження компетентнісного підходу можна віднести: «теоретико-практичну значущість об'єкта впровадження», його відповідність потребам навчально-виховного закладу. Важливим є також принцип «особистісної орієнтації», що дозволяє об'єднати зусилля всіх суб'єктів навчально-виховного процесу (студентів і викладачів) на основі спільної, захоплюючої справи, а також враховувати схильності та відмінності майбутніх фахівців. Необхідними також є принципи: «креативності й культуровідповідності»; «рефлексивності»; «фасилітації та емпатії»; «суб'єкт-суб'єктної взаємодії» тощо. Кількість принципів можна збільшити за рахунок загальних принципів: гуманізації, демократизації, індивідуалізації, народності, зв'язок із життям тощо та дидактичних принципів: наочності, послідовності, доступності та ін. Саме компетентнісний підхід розглядається вченими як один із важливих концептуальних принципів, який визначає сучасну методологію оновлення змісту освіти [60, с.13-41] та структурно представлений нами на рис. 1.2.1.

Таким чином, схарактеризований нами компетентнісний підхід та його головні категорії у процесі професійної підготовки на випускному етапі (V курс) майбутніх фахівців фізичної культури припускає досягнення інтегрованого кінцевого результату освіти, який може розглядатися як сформованість у випускника ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності як складової професійної компетентності фахівця фізичної культури; як єдності узагальнених знань та вмінь, універсальних

здатностей і готовності до розв'язання великих груп завдань – від особистих до соціальних, професійних і спеціально професійних; компетенції, що визначають володіння власне професійною діяльністю на достатньо високому рівні, готовність до інновацій у професійній галузі.

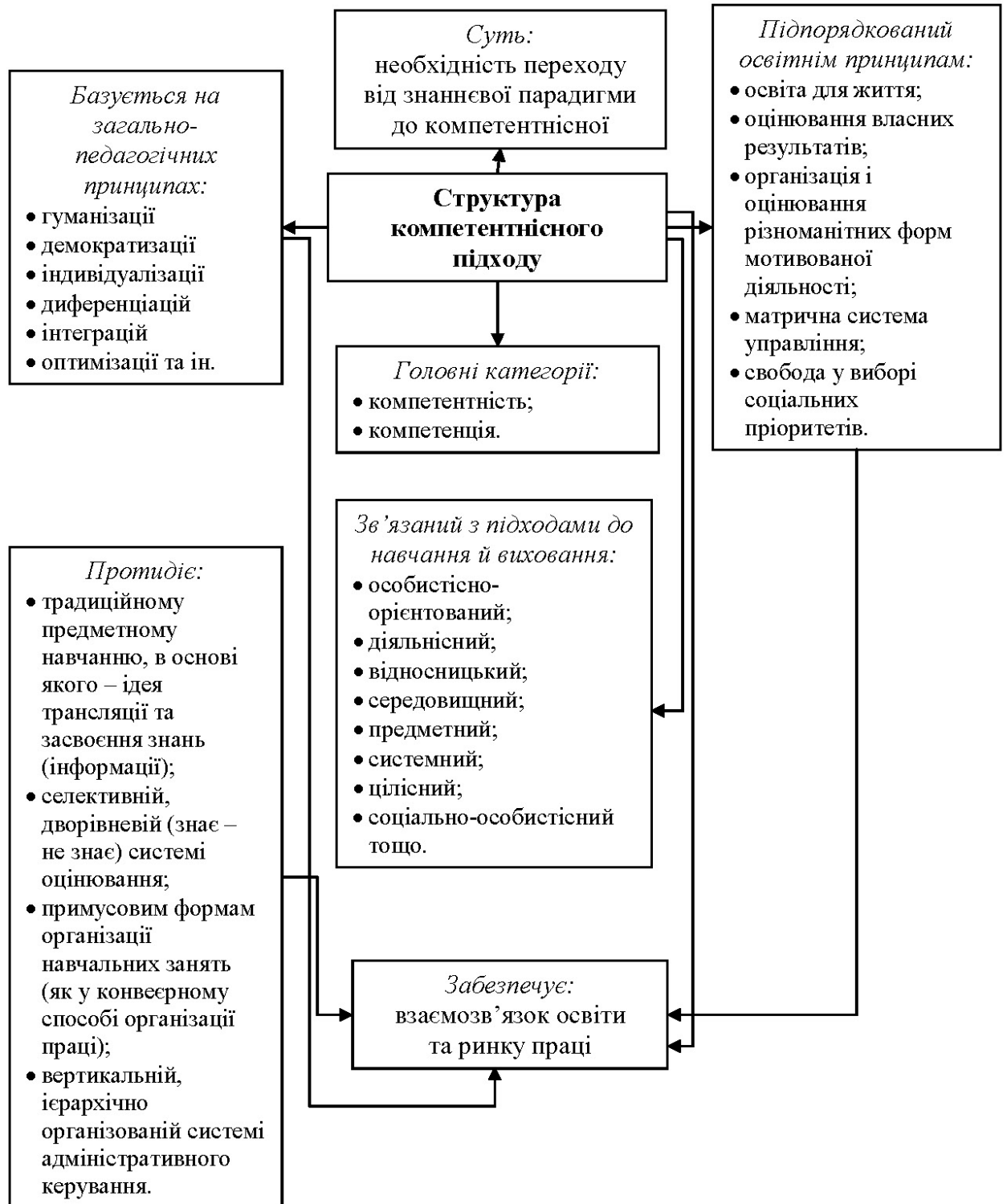

Рис. 1.2.1. Структура компетентнісного підходу

Для конструктивного вирішення проблеми застосування компетентнісного підходу в процесі формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури вченими рекомендується розпочинати шляхом усвідомлення основних понять компетентнісного підходу; розуміння саме поняття «компетентнісний підхід» як такий, що передбачає «не просту передачу знань та вмінь від викладача до студента, а формування в майбутніх випускників вищів професійної педагогічної компетентності» та як її складової – ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури, структурування яких становить наступний етап подальшого дослідження зазначеної проблеми.

1.3. Структура ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури

У науковій літературі вже були і є спроби структурування ключових компетентностей фахівця і виділення їх найсуттєвіших компонентів. Проте структура ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури ще не досліджувалась, а отже є на часі актуальною. Тому підтвердження – аналіз наукових досліджень значної частини учених, який засвідчив, що зростає інтерес науковців до проблеми менеджменту туристичної діяльності, що обумовив появу значної кількості наукової і навчальної літератури, в якій висвітлюються різні аспекти зазначеної проблеми,

Так, Т. Фендель, пропонує виділити три групи компетентностей: *універсальні* (інформаційні, комунікативні, соціально-правові, компетентності вдосконалення та компетентності діяльності); *професійні* (компетентність в проведенні моніторингу досягнень і проблем учнів, компетентність у проектуванні навчально-виховного процесу, компетентність в організації навчально-виховного процесу, компетентність

взаємодії з учасниками навчально-виховного процесу, компетентність професійної самоосвіти) та *спеціальні* (академічна і методична компетентність) [152, с.60-63]. Дослідник А. Цина, виокремлює здоров'язберігальну компетентність, яка характеризується вченим, «як складне багатофункціональне соціально-педагогічне явище, що складається з чотирьох груп компетенцій: компетенції із забезпечення соціального здоров'я; компетенції для забезпечення морально-духовного здоров'я; компетенції, які зумовлюють психічне здоров'я; компетенції для забезпечення фізичного здоров'я» [161, с.51]. З позиції дослідниці Е. Бондал однією з ключових професійних компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури є адаптивний туризм. Науковець вважає, що саме цей вид туризму виступає і як засіб, і як метод рухової рекреації й оздоровлення осіб із обмеженими можливостями здоров'я, тим самим в найбільшій мірі задовольняє всі вимоги до адаптивної рекреаційної рухової діяльності зазначеної категорії осіб у порівнянні з іншими засобами і методами рухової рекреації» [24, с.154-155]. Виходячи із розуміння того, що майбутні фахівці фізичної культури в майбутньому виконуватимуть функціональні обов'язки не тільки визначені класифікатором професій ДК 003-2010, але ще й функціональні обов'язки з організаційної роботи, а саме – з менеджменту спорту, туризму, фізичного виховання, то, на думку Ю. Дубревського, «структуру ключових компетентностей майбутніх фахівців фізичної культури можна представити у вигляді професійно-туристичної компетентності, яка складається з двох компонентів. Так, перший із них – особистісний, який включає особистісні якості, пов'язаних із специфікою діяльності у фізичному вихованні і спорті. Другий компонент – професійно-управлінський, який являє собою сукупність компетенцій, що визначають здатність майбутнього фахівця фізичної культури до управління фізичним та індивідуальним розвитком, зміцнювати стан здоров'я, формувати фізичні якості людини» [41, с.221]. Звідси витікає, що, вчений пропонує формувати у майбутніх фахівців фізичної культури,

перш за все, управлінські компетентності. Н. Курмишева [81, с.34-39] ключовими компетентностями майбутнього фахівця фізичної культури вважає базові компетентності, до складу яких нею включено: громадянську, інформаційно-комунікативну, соціально-педагогічну компетентності. Саме зазначені компетентності, на думку вченої, є фундаментом для існування інших, зокрема, функціонально-посадових компетентностей. І хоча зазначені останні компетентності не прописані в жодній освітньо-кваліфікаційній характеристиці майбутнього фахівця певної галузі, втім саме функціонально-посадові компетентності, вважає педагог, окреслюють коло повноважень, норм і правил, складають комплексну характеристику професійній компетентності майбутнього фахівця фізичної культури. Структуру функціонально-посадових ключових, тобто необхідних компетентностей складають: адміністративно-управлінська, підприємницька, нормативно-правова та дослідницька компетентності. Характерною особливістю у дослідженні Н. Курмишевої є те, що одночасно зі складовими базових та функціонально-посадових компетентностей вченою визначено ще й такі компетентності: загальнокультурна, психологічна, менеджерська, навчально-пізнавальна, комунікативна, а також компетентності ініціативи та практичності, останні з яких інші вчені, зокрема, С. Клепко [62, с.9-12], Н. Самсутіна [126], О. Ситник [131, с. 2-9] та інші вважають «наскрізними», а отже потрібними в житті ключовими компетентностями, якими необхідно оволодіти. Такий підхід до структурування ключових компетентностей, необхідних майбутньому фахівцеві фізичної культури вчені пояснюють тим, що зазначені «наскрізні» компоненти ключових компетентностей супроводжують всі основні здатності (вміння) майбутнього фахівця фізичної культури до успішної професійної діяльності. Бо вони ґрунтуються не лише на знаннях, вміннях, навичках, розумінні специфіки зазначеної діяльності, на певних цінностях, набутих майбутніми фахівцями у процесі навчання, а й на власних здібностях та особистісних якостей. Утім, у цьому контексті необхідно вказати, що зазначені критеріальні якості, хоча й мають загальний

для педагогіки характер, але вони можуть конкретизуватися у відповідності до завдань і змісту певного навчального курсу. Це уможливорює перестановку акцентів у практичному вирішенні питань підготовки фахівців різних спеціальностей до будь-якої сфери людської діяльності (в рамках нашого дослідження – з менеджменту туристичної діяльності).

Утім, незважаючи на значну кількість наукових праць, опублікованих спеціалістами різних галузей щодо зазначеної проблеми, в педагогіці відсутня загальноприйнята методика їх формування, бо жодна з них не стала загальновизнаною і тому не може бути прийнятою повною мірою до процесу розробки компонентів ключових компетентностей й визначення адекватних засобів її реалізації, тим самим втрачається одна із найважливіших для теоретичного обґрунтування і найскладніша для реалізації на практиці – ланка процесу відбору структурних компонентів ключових компетентностей для підготовки фахівців різних спеціальностей.

Тому, враховуючи це, а також послуговуючись здобутками вчених у цьому напрямі, ми мали спробу науково обґрунтувати структуру ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури як цілісної системи знань, умінь, навичок і способів їх діяльності у зазначеній сфері та схарактеризувати їх змістове наповнення. При цьому, концептуальними основами щодо визначення ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури для нас слугували різні підходи вітчизняних та зарубіжних учених щодо визначення саме поняття «ключові компетентності», їх змісту та структурних компонентів; методологія проекту Tuning («налаштування») освітніх структур в Європі, мета якого спрямована на реалізацію завдань Болонського процесу на рівні університетів та предметних галузей. Описані цим проектом компетентності слугували контрольними параметрами для визначення нами ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури, оскільки конкретні ключові компетентності включали взаємозамінні поняття «уміння», «здібності»,

«якості», та «знання». Ці фактори стають надалі пріоритетним підходом у процесі визначення нами структури ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури. Крім того, у процесі розробки складових ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури нами було також враховано фактори, які мають, на наш погляд, значний вплив не тільки на формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури, що виявилися щонайменше в чотирьох особливостях, але й на їхній структурний вибір.

Так, *перший фактор*, який впливає на визначення структури ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури передбачає створення передумов для формування компетентного фахівця, здатного творчо мислити, самостійно приймати нестандартні рішення, гнучко реагувати на зміни в умовах докорінної перебудови всіх сфер життєдіяльності суспільства.

Другий фактор включає зміст педагогічної освіти. Це той фактор, який вимагає, щоб спеціаліст володів професійними знаннями на технологічному рівні, тобто на рівні вирішення практичних завдань.

Третій фактор відноситься до вивчення окремих особистісних якостей майбутнього фахівця, його творчого потенціалу, його здібностей: комунікативність, здатність до вольового впливу та логічному переконанню, емоційну стійкість, професійну пильність, оптимізм, тощо.

І, нарешті, *четвертий фактор* передбачає вивчення методики навчання. Основне завдання його полягає в засвоєнні знань на рівні застосування їх у практичній діяльності.

Крім того, під час процесу розробки структурних складових ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури та визначення їх змістового наповнення нами враховано також наступні положення, виокремлені вченими. Зокрема:

- головні ознаки класифікацій ключових компетентностей та компетенцій, схарактеризованих ученими;
- структуру педагогічної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури;
- зміст понять «компетентність», «компетенція» як головних категорій компетентнісного підходу; «освітні компетентності (компетенції)», «професійні компетентності», «спеціальні компетентності» та базових понять галузей: менеджменту загального як науки і мистецтва управління, менеджменту як виду професійної діяльності; менеджменту туристичної діяльності як нового виду менеджменту сучасності та нового напрямку педагогічної науки;
- процедуру конструювання освітніх компетентностей, яка спирається на рефлексивне виявлення компетентнісного змісту існуючої освіти.

Такий підхід до структурування нами складових компонентів ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури пояснюється тим, що у комплексності освітніх компетентностей закладена додаткова можливість представлення цілей, змісту освіти (освітніх стандартів) та освітніх технологій у системному вигляді, що припускає побудову чітких вимірників із перевірки успішності їх засвоєння майбутніми фахівцями. З погляду вимог до рівня підготовки майбутніх фахівців фізичної культури освітні компетентності являють собою інтегральні характеристики якості підготовки майбутніх фахівців фізичної культури, пов'язані з їхньою здатністю цільового осмисленого застосування комплексу знань, умінь і способів діяльності по відношенню до певного міждисциплінарного кола питань із менеджменту туристичної діяльності.

У цьому плані варто вказати, що ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури узгоджуються з ключовими освітніми компетентностями, які характеризуються на рівні освітніх галузей і навчальних предметів для кожного ступеня навчання згідно Закону України «Про вищу освіту» (ст. 6) [52].

Таким чином, перелік ключових компетентностей з менеджменту

туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури визначається нами на основі головних цілей загальної освіти, структурного представлення соціального досвіду й досвіду особистості, а також основних видів діяльності майбутніх фахівців фізичної культури, що дозволяють йому опановувати соціальний досвід, одержувати навички життя та практичної діяльності в сучасному суспільстві.

Вочевидь, неможливо чітко визначити пріоритетність однієї з представлених концепцій учених як найбільш дієвої, регулятивної чи універсальної. Усвідомлюючи відмінності педагогічного бачення щодо формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури як явища суспільно-педагогічного життя, що відображене в цих концепціях, ми, однак, вважаємо їх не взаємовиключними, а взаємодоповнювальними. Тож бачимо необхідним проаналізувати їхню спорідненість і виявити можливості для застосування їх у єдиному педагогічному процесі. Це тим більш важливо через те, що, розв'язуючи проблему формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури, маємо враховувати суспільний характер цього педагогічного явища, під яким би кутом зору ми його не розглядали.

Отже, не відкидаючи загального принципу побудови структури ключових компетентностей, описаних науковцями, вважаємо за необхідне дещо змінити перелік і послідовність її компонентів з урахуванням власного бачення проблеми формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури в умовах вищого педагогічного навчального закладу III-IV рівнів акредитації, враховуючи та спираючись при цьому на вищезазначені фактори, концепції та дослідження вчених.

З огляду на викладене вище влучним буде розглядати процес розробки структурних компонентів ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури через категорію

«професійна компетентність», оскільки вони є складовою саме професійної компетентності фахівця фізичної культури.

У педагогічному сенсі виділимо найбільш, на нашу думку, уживані та схарактеризовані вченими [94; 128; 83; 90; 107; 85; 149] характерні ознаки, які характеризують професійну компетентність фахівця фізичної культури, а саме:

- сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію;

- специфічна здатність особистості, необхідна для ефективної діяльності у конкретній предметній області, яка містить вузькоспеціалізовані знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії;

- конкретні життєві уміння і навички, необхідні людині будь-якої професії та будь-якого віку;

- здатність застосовувати знання та вміння ефективно й творчо в міжособистісних стосунках, ситуаціях, що передбачають взаємодію з іншими людьми в соціальному контексті так само, як і в професійних ситуаціях (визначення експертів країн Європейського Союзу) та ін.

Отже, більшість дослідників до структури професійної компетентності включають сукупність об'єктивно необхідних знань, умінь і навичок, які дозволяють вирішувати завдання професійної діяльності. У цьому плані варто підкреслити думку вчених про те, що професійна компетентність містить у собі наступні компоненти: комунікативну компетентність, персональну компетентність, соціальну компетентність, психолого-педагогічну компетентність. Зазначені компоненти професійної компетентності мають свої характерні особливості. Так, наприклад, особливою ознакою *комунікативної компетентності* є здатність майбутнього фахівця здійснювати міжособистісне спілкування, яке певною мірою впливає на сприйняття оточуючими його людей моральних норм, цінностей.

Ознаки *персональної компетентності* зумовлюють використання власних професійних здібностей і можливостей у діяльності відповідної до певної галузі та готовність до постійного самовдосконалення.

Сформованість у майбутніх фахівців *психолого-педагогічної компетентності* характеризує його підготовленість до самостійного і творчого здійснення в майбутньому навчально-виховного процесу з урахуванням індивідуально-психологічних та вікових особливостей дітей.

Ознаки *соціальної компетентності* характеризують підготовленість майбутніх фахівців до професійного та педагогічного спілкування, здібність до взаємодії, співпраці з дітьми, колегами, громадськістю та ін. У свою чергу соціальна компетентність, за твердженнями учених, уміщує компетенції: громадянську, полікультурну, комунікативну, організаторську, регулятивну, загальнонаукову (психолого-педагогічна, методична, фізкультурно-спортивна, туристська компетенції, операційно-діяльнісну тощо).

Таким чином, класифікаційні ознаки професійної компетентності можна представити у вигляді чотирьох компонентів.

У контексті зазначеного вище також варто відмітити, що поняття «професіоналізм» визначається вченими як «оволодіння основами та глибинами певної професії» [51, с. 659]. Поруч із поняттям «професіоналізм» вживана дефініція «кваліфікація», яка в сучасному тлумачному словнику української мови за редакцією А. Загнітко та І. Щукіної трактується як «ступінь придатності, рівень підготовленості до певного виду діяльності» [51, с.337]. Звідси термін «придатний» розуміється ними як «здатний робити, виконувати що-небудь» [51, с.621]. У нашому випадку майбутній фахівець фізичної культури спроможний (здатний) виконувати професійно функції з менеджменту туристичної діяльності. Додамо до цього й те, що до даної компетентності входять також професійно важливі риси характеру, педагогічні здібності, сукупність професійно-педагогічних знань, умінь та навичок, певний досвід педагогічної діяльності майбутнього фахівця фізичної культури тощо.

Акцентуємо на цьому увагу з метою подальшого з'ясування нашої позиції щодо визначення ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури, оскільки вони є складовими його професійної компетентності. Про це свідчить аналіз наукових джерел із зазначеної проблеми. Так, наприклад, дослідник даної проблеми Н. Ничкало вважає, що професійна компетентність – це «наявність у суб'єкта професійних знань, умінь і навичок, а також найбільш важливих професійних якостей; прагнення майбутнього фахівця до конкретної професійної діяльності; уявлення про свої соціальні ролі; прагнення й ціннісні орієнтації; регулювання професійного ставлення до діяльності [97]. Деякі вчені під професійною компетенцією фахівця розуміємо здатність вирішувати проблеми професійного характеру, яка ґрунтується на сукупності предметних знань, навичок, умінь і цінностей, отриманих під час навчання, і сприяє саморозвитку особистості у процесі професійної діяльності. Зокрема, В. Введенський характеризує професійну компетентність спеціаліста – майбутнього фахівця педагогічної справи – як особистісні можливості свого особистісного самовизначення, самооцінки свого професійного розвитку [27, с.51-55], які дозволяють йому самостійно і ефективно реалізувати цілі педагогічного процесу. Н. Баловсяк визначає професійну компетентність фахівця як сукупність таких компонентів, як: *когнітивного* (що означає наявність теоретичних знань у певній предметній області); *діяльнісного* (це набір умінь, що дозволяють здійснювати професійну діяльність); *особистісного* (визначається володінням прийомами рефлексій та самоусвідомлення); *мотиваційного* (це набір особистих якостей, що визначають мотив до саморозвитку, здатність навчатись все життя, удосконалювати та поглиблювати професійні знання); *комунікативного* (це набір здатностей, що визначають можливість спілкування, роботи в колективі, взаємодію з іншими членами суспільства) [5, с.62-63] тощо. Додамо до цього переліку ще й конструктивні, гностичні, організаторські,

комунікативні та мовленнєві структурні компоненти, що також є складовими професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної культури.

Такий підхід учених до розуміння професійної компетентності майбутнього фахівця фізичної культури дає підстави стверджувати, що професійна (педагогічна) компетентність є системою наукових знань, інтелектуальних і практичних умінь і навичок, особистісних якостей і утворень, яка при достатній мотивації та високому рівні професійності психічних процесів забезпечує самореалізацію, самозбереження та самовдосконалення особистості педагога в процесі професійної діяльності. Утім, незважаючи на різну трактовку науковцями поняття «професійна компетентність», їх єдність проявляється в тому, що вчені розглядають зазначену категорію з позицій розбудови загальноєвропейського освітнього простору, основними завданнями якого є визначення загального розуміння змісту кваліфікацій за рівнями компетенцій та результатів навчання, що характеризується ними як сукупність компетенцій, які включають знання, вміння й навички майбутнього фахівця. Отже, професійна компетентність виступає як базова характеристика спеціаліста; вона включає як змістовий (знання), так і процесуальний (уміння) компоненти і має головні суттєві ознаки, а саме: мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності і критичність мислення.

На основі вищезазначеного пропонуємо розглядати ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності як інтегровану сукупність взаємопов'язаних ключових компетентностей в частині складової професійної компетентності фахівця фізичної культури як особистісних якостей особистості – це *знання* (теоретичного матеріалу, програм і підручників із фахових та спеціальних дисциплін; *вміння* (планувати свою діяльність та прогнозувати її результати, креативно мислити, реально бачити план дій); *здібності* (до творчої діяльності, впровадження дієво-правових умінь щодо менеджменту туристичної діяльності). Такий підхід до розуміння змісту зазначеної дефініції умотивовуємо тим, що саме професійна

компетентність дає найбільш загальну характеристику здатності фахівця фізичної культури ефективно виконувати професійні обов'язки (функції) в тому числі в частині менеджменту туристичної діяльності, оскільки їх підґрунтя становлять отримані спеціальні фахові знання, вміння, навички, цінності в процесі їхньої професійної підготовки, які необхідні для його професійної діяльності у даному напрямі. Додамо до цього й те, що професійна компетентність майбутнього фахівця фізичної культури здійснюється під впливом професійно-значущих мотивів, а саме – набуття життєво важливих компетентностей (компетенцій), що дає людині змогу орієнтуватися в сучасному суспільстві, формує здатність індивіда швидко реагувати на запити часу.

Зі сказаного вище можна зробити висновок про те, що професійна компетентність включає в себе як базову компетентність, так і спеціальну компетентність. Крім того, базова компетентність охоплює організаційний і дидактичний компоненти, здатність до педагогічного мислення, когнітивно-креативний, психологічний, оцінювальний, консультативний компоненти і здатність до розвитку впродовж життя. Причому, базова компетентність є універсальною та необхідною для будь-якого фахівця, і одночасно виступає підґрунтям для формування спеціальної компетентності. Зокрема, з менеджменту туристичної діяльності вона відображає специфічний характер педагогічної діяльності в цьому напрямі й базується на здібностях, знаннях та вміннях індивіда.

Врахування вищезазначених аспектів дозволяє виокремити наступні ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури: *мотиваційно-ціннісну*, *когнітивно-пізнавальну*, *управлінсько-туристичну* (спеціальну) та *регулятивно-діяльнісну* ключові компетентності, які й визначають структуру ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури.

Ймовірно зауваження стосовно кількості виокремлених нами ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців

фізичної культури не є науковим аргументом, оскільки їх чисельність не може визначатися штучно, а має відображати достатність положень, від яких залежить їх сформованість у майбутніх фахівців фізичної культури.

Характерним для кожної із названих компетентностей є введення до їх складу певного блоку компетенцій, якими майбутній фахівець фізичної культури має оволодіти через: самоосвітню діяльність, усіх видів педагогічної практики, лекційні та семінарські заняття, тим самим формуючи себе як майбутнього компетентного фахівця з менеджменту туристичної діяльності.

Запропонована структура відображає процесуальний підхід до формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури, що нерозривно пов'язана з активними самовиявами людини в суспільстві і відповідним чином моделює механізм цих самовиявів. Такий підхід видається досить зручним, оскільки є найбільш дієвим як у контексті педагогічної, так і науково-дослідницької діяльності. Зауважимо, що визначені компоненти ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури ми розглядаємо як комплекс дій (під комплексом дій розуміється сукупність, поєднання предметів чи явищ, що утворюють єдине ціле), оскільки компетентна чи ефективна поведінка майбутнього фахівця фізичної культури з реалізації компетентнісного підходу передбачає мобілізацію як поведінкового компоненту, так і знань, мотивів, цінностей тощо в їх нерозривній єдності. У цьому плані варто вказати, що виокремлені нами структурні компоненти ключових компетентностей, у рамках нашого дослідження, деталізовано як за ступенем навчання, так і за навчальними предметами й освітньою фізкультурною галуззю.

Отже, здійснюючи у такий спосіб відбір ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури, ми, спираючись на наукові здобутки вчених у цьому напрямі, керувалися думкою про те, що вони є: складовими професійної компетентності

майбутніх фахівців фізичної культури. Утім варто зауважити, що кожна з названих компонентів (компетентностей) ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури носить дискусійний характер, оскільки ключові компетентності можуть відображати різні підходи авторів щодо визначення професіоналізму фахівця в залежності від певної галузі.

Зміст вимог до особистісних характеристик майбутнього фахівця фізичної культури, що визначають його професійну діяльність, досить широко висвітлені в психолого-педагогічній та фаховій літературі. Тому надалі акцентуємо увагу лише на змісті структурних складових ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності. Причому, значення має, на нашу думку, лише їх загальна характеристика.

Насамперед зазначимо, що різнобічність та багатоплановість професійної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури потребують високого рівня розвитку професійної компетентності в тому числі й в частині її управлінської складової, зокрема, з менеджменту туристичної діяльності [8, с.168-171].

Педагогічний аспект зазначеної компетентності було виокремлено з урахуванням її значущості для становлення майбутнього фахівця фізичної культури як компетентного спеціаліста з менеджменту туристичної діяльності, спираючись при цьому на положення особистісного, діяльнісного, компетентнісного та інших підходів. Вона пов'язана насамперед із пошуком дієвих засобів її формування, становленням її ключових характеристик. До того ж необхідність включення зазначеної компетентності до складових ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності пояснюється нами й тим, що змістовне наповнення управлінсько-туристичної компетентності ще не отримало наукового висвітлення, про що свідчить аналіз наукового поля у цьому напрямі [13, с.58-61; 7, с.20-22; 14, с.22-23], а отже залишається на часі актуальним. Тому, вважаємо, найбільш логічним і

педагогічно доцільним розглядати її характерні ознаки за допомогою аналізу певних ознак галузі фізичної культури і спорту одночасно з туризмом [11, с.5-11; 7, с.20-22] або фізичного виховання, оскільки вона є їх структурною складовою професійної компетентності фахівця фізичної культури. При цьому необхідно також враховувати основні особистісні якості майбутнього фахівця фізичної культури, а саме: здібності, від яких залежить якість засвоєння знань й умінь; навчання, показниками якого є рівні результативності навчальної діяльності; мотиви, що стимулюють внутрішні механізми індивідуального розвитку й професійного зростання студента як майбутнього фахівця; рефлексію – усвідомлення студентом того, яким він є насправді, як він сприймає інших [15, с.54-57], яким його бачать інші партнери по спілкуванню, сумісній діяльності, що є особливо актуальним в умовах рейтингового оцінювання академічних і особистісних досягнень студентів [43, с.118-123].

Формування даної компетентності змістово враховує освітні стандарти зі специфікою реалізованих у педагогічному ВНЗ освітніх програм (інваріантну та варіативну) компоненту навчальних планів й відповідно – особливості викладання предметів з фізкультурної освіти. Крім того, зміст зазначеної компонентності доповнюється регіональними вимогами, котрі мають соціокультурні, економічні та інші особливості. До того ж виокремлена компетентність характеризує здатність майбутнього фахівця фізичної культури виконувати професійні завдання у цьому напрямі на основі фахових знань і вмінь, що інтегруються між собою в освітньому процесі та поєднуються з розвитком особистісних, професійно значимих якостей, серед яких провідним є розуміння суспільної важливості предмету навчання як особистого сенсу професійної діяльності майбутнього фахівця фізичної культури.

В цілому сутність змістового наповнення зазначеної компетентності, як ключової, визначається державним стандартом, унормовується навчальними

планами, конкретизується програмами дисциплін і предметів фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури та інтегрується засобами курсу «Менеджмент у туристичній діяльності», зокрема – науковою та навчальною літературою.

У нашому розумінні управлінсько-туристична компетентність за якісно-змістовим підходом відповідає змісту когнітивному компоненту професійної компетентності майбутнього фахівця фізичної культури, що передбачає розвиток професійно-предметної компетентності (формування функціональних фахових знань із менеджменту туристичної діяльності й сумісних дисциплін та загально-професійних основ предметів різних освітніх галузей).

Під *когнітивно-пізнавальним компонентом* ключової компетентності з менеджменту туристичної діяльності майбутнього фахівця фізичної культури розуміємо накопичення знань, які утворюють його професійну лексику з даного явища, що формується внаслідок розуміння специфіки менеджменту туристичної діяльності. В цьому плані приєднуємось до думки Н. Чепелевої [165, с.271-279] про те, що розуміння специфіки менеджменту туристичної діяльності забезпечує не тільки засвоєння наукової та навчальної інформації і відповідно системи професійних значень, професійного тезаурусу, але й слугую базою для подальшого розвитку професійної компетентності фахівця в частині менеджменту туристичної діяльності, оскільки без сформованих когнітивних операцій розуміння неможлива ефективна та продуктивна як навчальна, так і професійна діяльність майбутніх фахівців фізичної культури. Когнітивно-пізнавальна компетентність як складник у рамках ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури спрямована на оволодіння майбутніми фахівцями фізичної культури сукупністю знань із галузі менеджменту туристичної діяльності; способами застосування отриманих теоретичних знань з менеджменту туристичної діяльності у практичній професійній діяльності.

Однією з надчасових, тобто важливих для людини як такої, затребуваних у будь-якій діяльності, лежать людські цінності, що розглядаються у функціональному відношенні як підґрунтя конструктивного взаємозв'язку окремого індивіда з людською спільнотою, і через цей взаємозв'язок – зорієнтованого на формування в собі самому системи якостей, здатних цей взаємозв'язок забезпечити на мотиваційному, змістовому і діяльнісному рівнях. Саме ціннісні орієнтації, зміст яких вкладається особистістю в професію має принципове значення для формування індивідуального стилю діяльності, визначаючи її характер. *Мотиваційно-ціннісний* складник ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури зорієнтований на реалізацію компетентнісного підходу в професійній підготовці майбутніх фахівців фізичної культури: формування готовності зазначеної категорії фахівців до діяльності в цьому напрямі; прояву стійкого інтересу до предмету викладання як результату вибору майбутньої предметно-професійної діяльності; усвідомлення і привласнення ціннісних орієнтацій, забезпечує гуманістично-ціннісне самовизначення фахівця, його саморозвиток і самовдосконалення; сприяє формуванню свідомого ставлення та стимулює прагнення студентів до формування знань із менеджменту туристичної діяльності та вмінь їх застосовувати в життєвих ситуаціях; визначає сутність і значення професійної діяльності майбутнього фахівця фізичної культури з менеджменту туристичної діяльності.

Регулятивно-діяльнісна компетентність як структурна складова ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності включає в себе сукупність професійних знань, умінь та навичок як загальних, так і спеціальних. Зазначена компетентність характеризує майбутнього фахівця як творця освітнього процесу, який включає в себе компоненти: соціальний, поведінковий та саморегуляції, до останнього з яких включено його складові компоненти: мету діяльності, модель значущих умов, програму дій, оцінку результатів та корекцію результатів.

У цьому плані варто зазначити, що включення до регулятивно-діяльнійсної компетентності як її складника – саморегуляцію, пояснюється тим, що саморегуляція лежить в основі будь-якої людської діяльності (у нашому випадку – з менеджменту туристичної діяльності). Вона забезпечує «контроль і самооцінку до початку роботи як прогнозування її протікання й бажаного результату; самоконтроль і самооцінку у процесі роботи; оцінку результатів роботи, зіставлення її зі зразком».

Зазначений компонент розглядається нами як неперервна дія. Він створює систему шляхів, способів і прийомів здійснення процесу формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури. Він представлений у вищих навчальних закладах освіти як традиційними для вищої освіти методами, формами та засобами навчання, так і новітніми. До того ж, даний компонент дозволяє проектувати навчальний процес, який стосується всіх інших компонентів, починаючи від мети, змісту, засобів і закінчуючи цілісним навчально-виховним процесом.

Отже, виокремлені у такий спосіб структурні компоненти ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури та схарактеризована їх змістова сутність, хоч і носить механічний характер, однак у цілому дає про них наукове уявлення, тим самим обумовлює необхідність їх присутності як компонентів у структурі ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури та формування зазначених компетентностей у майбутніх фахівців фізичної культури. Це, в свою чергу, потребувало розробки діагностичного інструментарію, за допомогою якого й визначатиметься рівень сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури, що й становить наступний етап нашого дослідження.

1.4. Діагностика формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури

Рівень сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури потребував розробки діагностичного інструментарію. На даний час відсутня єдина комплексна програма чи модель діагностичного процесу, яка б дозволила виявити рівні сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

На думку вчених, найбільш ефективним методом досягнення цього завдання є моделювання – процес штучного створення моделі (ідеальної, речової або знакової у вигляді схем, спеціально організованого словесного опису, фізичних конструкцій, знакових форм чи формул), яка схематично, у спрощеному вигляді, відображуючи частину дійсності, доцільно відтворює структуру, якості, сутнісні взаємозв'язки між елементами об'єкта, важливі для конкретного дослідження. При цьому теоретичне моделювання визначається потребами й актуальними проблемами освітньо-виховного процесу, забезпечуючи тим самим розвиток теоретичного рівня педагогічної науки, єдність теорії і практики.

Загальнонаукова методологія розглядає процес моделювання як «відтворення сутнісних ознак одного об'єкта на іншому, спеціально створеному для їх вивчення». Виходячи з такого розуміння процесу моделювання, *модель* – це уявна чи матеріальна система, яка, відображаючи або відтворюючи об'єкт дослідження, замінює його так, що її вивчення дає нову інформацію про цей об'єкт.

Сучасні науковці по-різному підходять до структурування процесу науково-теоретичного моделювання.

Так, І. Єрмакова під моделлю розглядає комплекс взаємопов'язаних складових (блоків), що забезпечують оптимальний шлях досягнення

поставленої мети [50, с.10]. На думку Т. Лозовецької «модель спеціаліста відображає об'єктивні закономірності розвитку галузі професійної діяльності, місця і ролі спеціаліста в ній, перелік посад і професійних функцій, до виконання яких він готується у процесі навчання в системі професійної підготовки, основні вимоги до змісту знань та вмінь, необхідних для успішного виконання професійних обов'язків, а також до подальшого розвитку професійно важливих і особистісних якостей» [86, с.88]. Досліджуючи в цьому контексті теоретичні і методичні засади моделювання управлінської педагогічної діяльності, В. Пікельна розглядає його, як:

- а) метод наукового дослідження;
- б) основу розробки нової теорії;
- в) механізм визначення перспективи розвитку.

При цьому, виділяє такі функції моделі:

- а) нормативна (зіставляння явища чи процесу з іншим, більш дослідженим);
- б) систематизуюча (цілісне відображення дійсності);
- в) конкретизуюча (розробка й обґрунтування теорії);
- г) пізнавальна (розгляд наукових і прикладних завдань) [111, с.56-60].

Є. Павлютенков виділяє такі етапи моделювання:

- а) попередній аналіз процесу;
- б) створення і подальше вивчення моделі;
- в) перенесення отриманої інформації на досліджуваний процес;
- г) аналіз достовірності, ефективності моделі;
- г) корекція моделі [109].

Спираючись на наукові здобутки вчених, моделювання, в рамках нашого дослідження, здійснювалося на трьох рівнях: *методологічному, теоретичному й методичному*.

Методологічний рівень забезпечує інтеграцію концептуальних наукових положень соціально-культурного, психолого-педагогічного, філософського знання, спрямованого на пізнання й створення комплексного науково обґрунтованого підходу до процесу формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури. На *теоретичному рівні* розкриваються провідні ідеї, якими визначається сутність і зміст процесу формування досліджуваного утворення. *Методичний рівень* передбачає розробку конкретних

педагогічних технологій і методик здійснення формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури. В цілому під організаційно-функціональною моделлю формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури розглядаємо комплекс взаємопов'язаних складових, що забезпечують оптимальний шлях досягнення поставленої мети – підвищення ефективності формування досліджуваного утворення, розвиток умінь і навичок, необхідних для здійснення відповідної діяльності.

У нашому дослідженні організаційно-функціональна модель формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури містить три блоки: цільовий, змістово-операційний та результативний.

Цільовий блок включає мету, завдання та принципи формування досліджуваного утворення; змістово-операційний блок містить критерії, педагогічні умови, етапи, форми і методи формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури; результативний блок включає результат сформованості досліджуваного утворення.

Логічна послідовність їх розташування забезпечує пізнавальну активність майбутніх фахівців фізичної культури у галузі менеджменту туристичної діяльності та мотивованого вибору професійної діяльності в цьому напрямі.

Реалізація такого підходу до послідовності їх розташування, в свою чергу, становить єдність чотирьох послідовних і взаємозумовлених етапів; 1) діагностично-пошукового; 2) констатувального; 3) формувального; 4) результативного (узагальнюючого).

Діагностично-пошуковий етап, спрямований головним чином, на визначення предмета і об'єкта дослідження, методів вивчення педагогічних процесів і явищ.

Метою констатувального етапу експерименту є ознайомлення майбутніх фахівців фізичної культури з основами менеджменту туристичної діяльності як нового напрямку педагогічної науки. Серед завдань цього етапу експерименту виділяємо з'ясування індивідуальних потреб, інтересів, можливостей у виборі майбутньої професійної діяльності в цьому напрямі зазначеної категорії випробовуваних.

Формувальний етап експерименту орієнтує майбутніх фахівців фізичної культури на максимальний вияв творчої ініціативи, втілення компетентнісного підходу до реалізації педагогічних умов.

На кожному з етапів педагогічного експерименту розв'язуються певні педагогічні завдання. В цьому плані варто зазначити, що розподіл цілісного процесу формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури на послідовні етапи умовний, оскільки формування досліджуваного утворення неминуче супроводжується відповідними перетвореннями системи професійно-орієнтованих знань і вмінь унаслідок процесів професійної адаптації.

Кожен етап педагогічного експерименту досліджуваного утворення забезпечується адекватними формами організації діяльності майбутніх фахівців фізичної культури, серед яких: навчально-пізнавальний, навчально-професійні види діяльності, що проектується на засадах спадковості і взаємодоповнення з урахуванням відповідної трансформації змісту традиційних навчальних дисциплін.

Отже, максимальна ефективність цього процесу досягається у результаті поєднання діагностично-пошукового, констатувального, формувального та результативного (узагальнюючого) етапів організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури в частині пізнання ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності та їх сформованість у майбутніх фахівців фізичної культури.

Цільовий блок представленої моделі включає мету, завдання і принципи її реалізації.

На думку автора, педагогічно доцільним було включення до складових цільового блоку ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури, які становлять предмет нашого дослідження.

Метою даного компоненту моделі нами визначено формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури. Реалізація мети передбачає виконання таких завдань: 1) реформувати у майбутніх фахівців фізичної культури сучасні уявлення про теоретичні та практичні шляхи вирішення проблем формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності як складових професійної компетентності фахівця фізичної культури; 2) забезпечити впровадження програми з курсу «Менеджмент туристичної діяльності» у структуру фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури; 3) забезпечити процес формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури в умовах навчального середовища педагогічного вишу; 4) забезпечити реалізацію педагогічних умов формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури; 5) підготувати майбутніх фахівців фізичної культури до нових соціально-економічних умов на ринку праці; 6) забезпечити становлення конкурентоспроможності та професійно-мобільної особистості, здатної до перекваліфікації, самостійного пошуку шляхів власного життєвого розвитку, соціального ствердження і професійного росту.

Операційно-змістовий блок представленої моделі розкриває зміст формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури на кожному з етапів формування, містить основні методи, форми і засоби щодо формування досліджуваного утворення. Зазначений блок є системоутворювальним для зазначеної моделі, адже саме його наповнення забезпечує ефективність

процесу формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

Процесуальний аспект моделі формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури передбачає використання широкого арсеналу форм, методів, засобів навчання, що дозволяє підтримувати інтерес до проблеми дослідження.

Результативний (узагальнюючий) блок організаційно-функціональної моделі дає можливість на основі комплексної діагностики визначити рівень сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури та доцільність запропонованих педагогічних умов формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

До складових моделі формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури нами включено й організаційно-педагогічні умови, що сприяють ефективності формування досліджуваного утворення.

Кінцевою точкою моделі формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури є *результат* цього процесу, а саме: сформованість ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

Побудована таким чином організаційно-функціональна модель формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури забезпечить реалізацію педагогічних умов формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури; внесення змін до змісту теоретичного матеріалу; пошук сучасних форм, методів і технологій навчання, які забезпечать високий рівень сформованості досліджуваного утворення.

Організаційно-функціональна модель формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури схематично представлена на рис. 1.4.1.

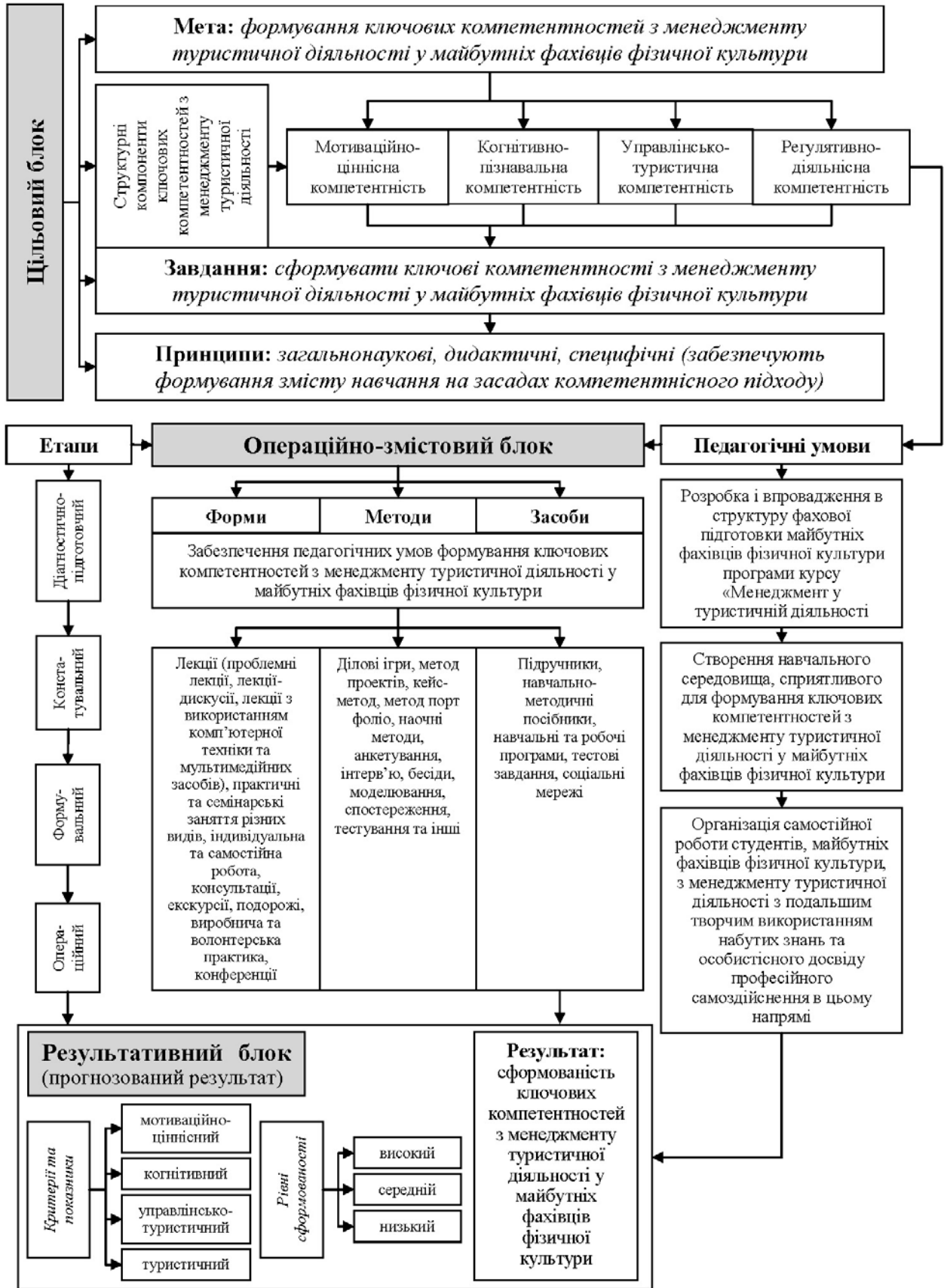

Рис. 1.4.1. Модель формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури

Здійснюючи практичне втілення організаційно-функціональної моделі в умовах вищого педагогічного навчального закладу, вважаємо за доцільне на кожному з етапів формування досліджуваного утворення керуватися комплексом принципів, які забезпечують оптимальну реалізацію мети і завдань досліджуваної проблеми: загальнонаукові принципи, принцип компетентнісного підходу, цілісності; дидактичні принципи (поєднання теорії і практики, систематичності, наступності, наочності, самостійного вибору та інші, перелік яких можна продовжити; специфічні принципи (забезпечують версифікацію змісту навчання і компетентнісного підходу до реалізації основних положень з менеджменту туристичної діяльності).

Компетентнісний підхід в цьому плані передбачає усвідомлення майбутніми фахівцями фізичної культури своїх спонукань до діяльності з менеджменту туристичної діяльності, прагнень і ціннісних орієнтацій, мотивів, уявлень про свої можливості здійснювати професійну діяльність у цьому напрямі. Реалізація компетентнісного підходу дає змогу трансформувати цілі та зміст ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у суб'єктивні надбання майбутніх фахівців фізичної культури. Тому основне призначення компетентнісного підходу в рамках нашого дослідження полягає у забезпеченні педагогічних умінь для саморегуляції майбутніми фахівцями фізичної культури своєї професійної діяльності з менеджменту туристичної діяльності.

Утім, з метою об'єктивного оцінювання ефективності розробленої організаційно-функціональної моделі формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури нами визначено критерії, сукупність яких дозволяє здійснити якісну оцінку сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури та співвіднести їх сформованість із певним визначеним рівнем.

Отож, діагностичним інструментарієм, який дає можливість перевірити експериментальним шляхом сформованість ключових компетентностей з

менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури є критерії, показники та рівні їх сформованості.

Утім, аналіз досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даного питання засвідчив, що у науковій літературі простежується досить неоднозначний підхід учених до визначення сутності терміну «критерій».

Так, у «Великому енциклопедичному словнику» дається таке визначення зазначеному феномену: «Критерій – це ознака, на основі якої здійснюється оцінка, визначення або класифікація чого-небудь, мірило суджень, оцінки [23]. У педагогічній теорії під критеріями розуміють ті якості явища, що відображають його суттєві характеристики, а тому підлягають оцінці. У загальному вигляді критерій – це важлива і визначальна ознака, яка характеризує якісні аспекти явища та його сутність.

Для нашого дослідження важливими в цьому плані були позиції З. Курлянд, С. Савченка, А. Галімова, А. Семенової, М. Монахова та інших науковців. Наприклад, С. Савченко наголошує характеризувати критерій, як ознаку, на основі якої здійснюється оцінка, визначення чогось; судження, оцінка якогось явища, а під показниками – сутність її прояву, за яким можна судити про її сформованість і розвиток [124]. На думку В. Курила, термін «критерій» варто визначати як якість явища, що відбивають його суттєві характеристики і саме тому підлягають оцінці [79]. Дослідник А. Галімов вважає розглядати поняття «критерій» як такий, що «виражає найзагальнішу сутнісну ознаку, на основі якої здійснюють оцінку, порівняння реальних педагогічних явищ, при цьому ступінь вияву, якісна сформованість, визначеність критерію виражаються у конкретних показниках» 30, с.93]. З позиції вченої З. Курлянд, поняття «критерій» трактується «як мірило оцінки, судження; як необхідну та достатню умову прояву або існування якогось явища чи процесу». Вчена вважає, що розгляд будь-якої досліджуваної величини повинен включати в себе не тільки її ознаки, а й критерії, які визначають вираженість тієї чи іншої ознаки в розглядуваному процесі або явищі [80, с.9]. Визначені вченою ознаки критеріїв враховують

індивідуальні особливості особистості, а також специфіку професійної діяльності й сприяють діагностуванню рівневих змін у формуванні індивідуального стилю майбутнього вчителя. Дослідниця А. Маркова виокремлює навіть групи критеріїв: об'єктивні та суб'єктивні; результативні та процесуальні; нормативні та індивідуально-варіативні; наявного та прогностичного рівнів; професійного навчання і творчості; соціальної активності та професійної придатності; якісні та кількісні [89, с.7-11].

Для педагогічного дослідження важливим є визначення критерію того явища (процесу), на яке спрямоване дослідження. Серед вимог, що висуваються до критеріїв педагогічного дослідження, необхідно зазначити ті вимоги, в яких критерії повинні мати суттєві ознаки предмета, тобто відображати необхідні ознаки; через свою суттєвість ці якості та ознаки повинні бути стійкими і постійними [112].

Отже, первинним для здійснення педагогічної діагностики бачиться *критерій* (від грецьк. *criterion* – засіб для судження) – ознака, на підставі якої здійснюється оцінка, визначення або класифікація чого-небудь [51, с.372]. Критерій представляє собою засіб, необхідний інструмент оцінки, при цьому сам не є оцінкою.

Однак, враховуючи схарактеризовані вченими ознаки терміну «критерій», ми, у якості теоретичної основи поняття «критерій», приймаємо наукові положення, розроблені Н. Монаховим. «Виступаючи у ролі мірила, норми, критерій, – вказує вчений, – служить ідеальним зразком, виражає собою найбільш досконалий, вищий рівень досліджуваного явища, при порівнянні з ним реальних явищ можна встановити ступінь їхньої відповідності, наближення до норми, до ідеалу» [93, с.64].

При цьому, під час формування авторського підходу до визначення рівня сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури нами було враховано положення про те, що вибір критеріїв має узгоджуватися зі структурою ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх

фахівців фізичної культури для розв'язання завдань щодо реалізації їх у практичній, професійній діяльності та відобразити стан сформованості її компонентів. Це пояснюється тим, що показники критеріїв сформованості залежать від виду компетентності, яку досліджували вчені (у проаналізованих роботах вони суттєво відрізняються).

Відповідно до мети нашого дослідження та виокремлених видів ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури нами визначено основні, на нашу думку, критерії: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, управлінсько-туристичний та операційний. Визначені нами критерії враховують специфіку професійної діяльності майбутнього фахівця фізичної культури та забезпечують діагностику рівня сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури як складових їхньої професійної компетентності.

Кожний виокремлений критерій розкривається через систему показників, які його характеризують. Термін «показник», за новим тлумачним словником української мови, визначається у трьох значеннях: 1) як свідчення, доказ, ознака чого-небудь; 2) як наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; 3) як дані про досягнення чого-небудь» [99]. Саме показник по відношенню до критерію виступає як часткове до загального, тобто критерій включає групу показників, які якісно і кількісно характеризують об'єкт. Критерій є більш стабільним, хоча і відображає розвиток сутності, показники динаміки. Тобто показник розуміють як те, що дає можливість оцінювати розвиток чого-небудь [134, с. 445].

Отже, показник становить кількісну характеристику явищ, які дають змогу зробити висновок про їхній стан у динаміці [150].

У рамках нашого дослідження показники, наприклад, *мотиваційно-ціннісного критерію* визначають сформованість системи мотивів, ціннісного ставлення до професійної діяльності з менеджменту туристичної діяльності; характер прояву інтересу, зацікавленості, бажання й потреби займатися

зазначеним видом професійної діяльності; усвідомлення правильності вибору вказаного виду професійної діяльності, її суспільної та особистої значимості.

Показники *когнітивного критерію* відображають ступінь сформованості сукупності знань у майбутніх фахівців фізичної культури з менеджменту туристичної діяльності, володіння якими забезпечує ефективне розв'язання професійних завдань щодо діяльності у туристичній сфері. Зокрема, це знання, обізнаність базових понять з менеджменту туристичної діяльності, пов'язаних із потребою до професійного саморозвитку, самоосвіти в цьому напрямі, реалізації їх на практиці.

Показники *управлінсько-туристичного критерію* дозволяють усвідомити рівень сформованості знань щодо загальних функцій управління, форм, методів, стилів управлінської діяльності та здатності їх застосовувати в управлінсько-туристичній діяльності; уміння реалізовувати комунікативні, організаторські та управлінські здібності в практичній професійно-туристичній діяльності; особистісно-професійні здатності керувати собою на основі сприймання й усвідомлення своєї поведінки та власних психічних процесів, тобто здатність до саморегуляції та самовиховання, останнє з яких є виявом високого рівня саморегулювання особистості і виразно виступає на вищих ступенях процесу її морального розвитку [172, с.408].

Показники *операційного критерію* свідчать про рівень сформованості загальних умінь, навиків, здатностей з менеджменту туристичної діяльності. Зокрема, це уміння самостійно застосовувати отримані знання з менеджменту туристичної діяльності в процесі практичної професійно-педагогічної діяльності; уміння приймати рішення з погляду їхньої професійної педагогічно доцільної ефективності; здатність самостійного планування подальшого професійного та особистісного саморозвитку в цьому напрямі.

Розроблений на теоретичному рівні комплекс критеріїв та їх показників є необхідним для встановлення рівнів сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

Механізмом, за допомогою якого пов'язуються якісні характеристики з кількісними, є рівні сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури, які визначаються з урахуванням виокремлених критеріїв й показників. Саме поняття «рівень» вченими характеризується неоднозначно. Його окреслюють як «ступінь, досягнутий у процесі розвитку, як якісний стан, міру цього розвитку» [125, с.239-245]. Частіше всього поняття «рівень» розглядається як ступінь інтегрованої якості особистості.

Відсутність єдиної класифікації рівнів відкриває можливості авторам досліджень варіювати з кількістю рівнів та їх означеннями. Трирівнева класифікація результатів (низький, середній та високий) вважається вченими абсолютно універсальною, оскільки вона позначає крайні точки прояву компетентності та проміжний (перехідний) варіант: цілковиту наявність, цілковиту відсутність та часткову відсутність або наявність.

Трирівнева класифікація видається достатньо інформативною. Тому серед понять, що дозволяють диференціювати рівні сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури ми надаємо перевагу характеристикам, які вказують на стійкість і повноту, її вияв відповідно до обраних критеріїв.

Отже, виділені нами критерії та їх показники є необхідними для виділення рівнів сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

Таким чином, на основі запропонованої структури ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури, виділених критеріїв, показників та їх порівняння дозволили виявити три рівні сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури, які за своїми якісними показниками відповідають рівням: низький, середній, високий.

Низький рівень сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури

характеризується слабкою виразністю особистісно-значущих мотивів, потреб, інтересу до вибору майбутньої професійної діяльності з менеджменту туристичної діяльності, низькою здатністю оволодіння загальними функціями управління, самоменеджментом та саморегуляцією; відсутністю активності, низькою на рівні інтуїтивності самостійності до здобуття знань, прагненням долучатися до вирішення зазначеної проблеми. Хоча характеризується умінням відтворювати та застосовувати досвід інших за зразком. Узагальненою ознакою цієї групи студентів є: індиферентне відношення до педагогічної діяльності.

Середній рівень сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності характеризується сформованістю у майбутніх фахівців фізичної культури більшістю показників, хоча їхній прояв у повсякденній діяльності є суперечливим. Майбутній фахівець фізичної культури схильний прийняти рішення, адекватне суспільним вимогам у тій чи іншій ситуації, усвідомлювати і визнавати цінність і значущість даної сфери діяльності, але блокує намагання у виборі сфери діяльності саме з менеджменту туристичної діяльності.

Високий рівень сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури характеризується особистісно-значущою мотивацією, потребою, інтересу щодо вибору сфери діяльності саме з менеджменту туристичної діяльності; узгодженістю зовнішніх вимог та внутрішніх мотивів; усвідомленістю змісту і цілей майбутньої професійної діяльності в цьому напрямі; послідовністю й чіткістю у виконанні як задекларованих (оприлюднених) намірів, так і тих, що були прийняті самостійно; внутрішньою зібраністю в ситуації подолання труднощів; проявами ініціативності та творчості, які в свою чергу, стимулюють прагнення до розширення індивідуальних можливостей за рахунок здобуття нових знань і вмінь; низькою залежністю відповідального вибору від наявності чи відсутності зовнішніх спонук.

Критерії, їхні показники та рівні сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури нами узагальнено у табл. 1.4.1.

Таблиця 1.4.1

Критерії, показники та рівні сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури

Критерії	Показники	Рівні
Мотиваційно-ціннісний	<p>– сукупність мотивів та потреб, що спонукають до оволодіння знаннями та ключовими компетентностями з менеджменту туристичної діяльності;</p> <p>– характер інтересу та важливість вибору правильної мотивації сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності для майбутніх фахівців фізичної культури.</p>	<p>Високий: мотиви та потреби, що спонукають до оволодіння знаннями з менеджменту туристичної діяльності – сталі; усвідомлене – правильність вибору майбутньої професії у сфері менеджменту туризму. Інтегрує соціальну, пізнавальну та особистісну цінність знань у власній професійній діяльності та життєдіяльності; рівень зацікавленості, інтересу до сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності носить стійкий характер.</p> <p>Середній: мотиви та потреби до оволодіння знаннями з менеджменту туристичної діяльності проявляється епізодично; інтерес до знань змістового компонента з менеджменту туристичної діяльності носить ситуативний характер, вибірковий; потреба у сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності частково сформована. Осмислює і усвідомлює значущість знань з проблеми у професійній діяльності.</p> <p>Низький: мотиви, потреба до оволодіння знаннями з менеджменту туристичної діяльності чітко не проявляються; відсутній інтерес до сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності. Викликає інтерес,</p>

		<p>наводячи цікаві факти (пізнавальний мотив) чи розкриває необхідність знань (соціальна мотивація), однак безпосередньо переходить до розкриття змісту.</p>
<p>Когітивний</p>	<p>– системність знань щодо сутності менеджменту туристичної діяльності та його ключових компетентностей; – міцність та лабільність засвоєння знань з менеджменту туристичної діяльності для прийняття правильних рішень.</p>	<p>Високий: знання ґрунтовні, систематизовані, мають творчий поліфункціональний характер. Використовує індуктивні та дедуктивні методи, виокремлює найсуттєвіші ознаки об’єкта чи явища, розкриває їхню сутність, висловлює власні тлумачення та ідеї. Відповідь логічно структурована, повна, чітка, точна. Високий рівень зацікавленості щодо менеджменту туристичної діяльності.</p> <p>Середній: знання частково систематизовані, недостатньо інтегровані. Осмислює й усвідомлює значущість знань у професійній діяльності, однак прояв інтересу, потреби до підвищення професійного рівня за рахунок оволодіння знаннями та ключовими компетентностями з менеджменту туристичної діяльності – епізодичний, вибірковий. Працює на пошуковому рівні. Осмислено і усвідомлено оперує понятійним апаратом, аналізує, інтерпретує. Відповідь структурована, достатньо повна, точна.</p> <p>Низький: знання не мають ознак повноти і системності, поверхові; низьке бажання вчитися. Не володіє понятійним апаратом, змістом, фактичним матеріалом, однак відтворює зміст понять, чужі думки, наводить факти, не усвідомлюючи та не осмислюючи їх. Працює на репродуктивному рівні. Відповідь частково структурована, неповна, допускає неточності, поверхова. Пізнавальної активності, зацікавленості</p>

<p>Управлінсько-туристичний</p>	<p>– знання понятійного апарату з управлінсько-туристичної проблеми; – здатність до застосування в управлінсько-туристичній діяльності знань загальних функцій управління, форм, методів та стилів управління; – уміння реалізовувати комунікативні, організаторські та управлінські здібності у практичній професійно-туристичній діяльності; – здатність до самоменеджменту та саморегуляції.</p>	<p>Високий: проявляє високий рівень знань щодо сутності понять «управління», «керівництво», «лідерство», «влада» та її основні форми; знання загальних функцій управління, форм, методів та стилів управлінської діяльності; встановлює розбіжності між управлінням і керівництвом, співвідношення між лідерством, впливом та владою; демонструє здатності керувати собою; адекватну самооцінку власного «Я», своїх здібностей та можливостей; застосовувати технології самоменеджменту (вміння управляти власним часом; вміння планувати професійну діяльність; вміння готувати і приймати управлінські рішення на основі аналізу педагогічної ситуації, що склалась, обрати правильну форму педагогічного рішення.</p> <p>Середній: відчуває складнощі у пізнанні та оцінці власного «Я», своїх здібностей та можливостей у керуванні собою; у застосуванні технологій самоменеджменту; встановленні розбіжностей між управлінням і керівництвом; співвідношенні між лідерством, впливом та владою; пізнанні сутності понять «управління», «керівництво», «лідерство», «влада» та її основні форми; етичних норм та стилів управління; готувати й приймати управлінські рішення, усвідомлювати їх доцільність і практичну необхідність.</p> <p>Низький: демонструє нездатність пізнати та адекватно оцінити власне «Я», свої здібності, можливості; фрагментарний прояв здатності керувати собою; проявляє нездатність застосовувати технології самоменеджменту; демонструє низький рівень знань загальних функцій управління, форм, методів та стилів управлінської</p>
--	--	---

		діяльності; бракує вмінь готувати й приймати управлінські рішення та обрати форму педагогічного рішення; усвідомити їх доцільність і практичну необхідність.
Операційний	<p>– готовність майбутніх фахівців фізичної культури до діяльності з менеджменту туристичної діяльності;</p> <p>– здатність до організації, планування та розв’язання проблем з менеджменту туристичної діяльності.</p>	<p>Високий: демонструє здатність адекватно оцінити власний рівень знань щодо менеджменту туристичної діяльності та його ключових компетентностей; творчо використовувати знання на основі власних оригінальних ідей і підходів, ділитися власним практичним досвідом їх упровадження; проявляє високий рівень здатності адекватно оцінити рівень професійного розвитку; усвідомлено контролює свої дії, встановлює розбіжності між «Я»-реальним і «Я»-ідеальним; володіє і активно застосовує методи самовдосконалення як професійного, так і особистого розвитку.</p> <p>Середній: демонструє використання знань з менеджменту туристичної діяльності у професійній діяльності та життєдіяльності, адаптуючи до нової ситуації; контроль за власними діями щодо професійного зростання за рахунок оволодіння знаннями та ключовими компетентностями з менеджменту туристичної діяльності – епізодичний.</p> <p>Низький: не вміє самостійно використовувати на практиці отримані знання з менеджменту туристичної діяльності, а використовує їх лише за певними алгоритмами чи інструкціями в конкретних ситуаціях; контроль за власними діями щодо професійного самовдосконалення за рахунок оволодіння знаннями та ключовими компетентностями з менеджменту туристичної діяльності не здійснює.</p>

Визначені основні критерії і показники, які відображають суттєві характеристики ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури та рівні, що диференціюються на високий, середній та низький залежно від прояву сукупності показників, які розкривають зміст кожного критерію, дозволили розробити діагностичний інструментарій для виявлення рівня сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури. При цьому діагностування бажано здійснювати шляхом критеріально-структурованого моніторингу, результатом якого є підставою для узагальнюючого рівневого моніторингу. За кожним критерієм пропонується кілька методик, що найбільш точно, на наш погляд, спроможні виявити рівень сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури та представлені у таблиці 1.4.2.

Таблиця 1.4.2

**Діагностичний інструментарій для визначення рівня сформованості
ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності
у майбутніх фахівців фізичної культури**

Критерії	Опис показника	Методика діагностики
Мотиваційно-ціннісний	– сукупність мотивів та потреб, що спонукають до оволодіння знаннями та ключовими компетентностями з менеджменту туристичної діяльності; – характер інтересу та важливість вибору правильності мотивації, сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності для майбутнього фахівця фізичної культури.	– Авторський опитувальник «Що ти знаєш про менеджмент туристичної діяльності та його ключові компетентності?». – Адаптивна методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич). – Спостереження за вибором правильної мотивації. – Анкета для визначення професійно-педагогічних ціннісних орієнтацій (В. Денисенко).
Когнітивний	– системність знань щодо сутності менеджменту туристичної діяльності та його ключових компетентностей; – міцність та лабільність засвоєних знань з менеджменту туристичної діяльності для прийняття правильних рішень.	Комплекс тестових завдань щодо визначення знань з менеджменту туристичної діяльності.

Управлінсько-туристичний	<ul style="list-style-type: none"> – здатність до застосування в управлінсько-туристичній діяльності знань загальних функцій управління, форм, методів та стилів управління; – уміння реалізовувати комунікативні, організаторські та управлінські здібності; – здатність до самоменеджменту та саморегуляції. 	<ul style="list-style-type: none"> – Авторський опитувальник «Я – управлінець ... (вимоги до управлінської компетенції)» (самооцінка). Спостереження. – Тест для визначення рівня самоменеджменту за методикою А. Власової, Л. Савчук та ін. – Тест-опитувальник А. Зверькова і Е. Ейдмана.
Операційний	<ul style="list-style-type: none"> – готовність майбутніх фахівців фізичної культури до діяльності з менеджменту туризму; – здатність до організації, планування та розв’язання проблем з менеджменту туристичної діяльності. 	<ul style="list-style-type: none"> Метод «Дельфи». Авторський опитувальник для викладача. Спостереження за навчальною діяльністю майбутніх фахівців фізичної культури.

Підготовлений таким чином діагностичний інструментарій дає можливість для визначення рівнів сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

Висновки до першого розділу

У розділі здійснено аналіз проблеми формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури як соціальної та педагогічної категорії.

З'ясовано змістову характеристику ключових понять дослідження: «ключові компетентності», «ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності», «формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури», останнє з яких нами розуміється як об'єднання комплексу професійних знань, умінь, навичок, набуття яких трансформується в життєві компетентності, пов'язані з життєвими цілями та підготовкою особистості до ринку праці.

Встановлено, що формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури, визначення їх основних характеристик знайшло відображення у багатьох галузях наук і визначається як полісемічне, тобто має кілька значень, які, залежно від контексту, можуть торкатися як особистісних, так і соціальних аспектів буття.

У контексті нашого дослідження зазначене утворення розглядаємо як «вузлове» поняття: по-перше, воно є складником професійної компетентності фахівця фізичної культури; по-друге, виступає одночасно як життєва компетентність, яка носить інтегрований характер: об'єднує професійні знання, інтелектуальні навички, вміння і способи діяльності.

Розкрито значущість компетентнісного підходу для формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури. Адже саме даний підхід виступає як один із важливих концептуальних принципів, що визначає методологію оновлення змісту освіти, акцентує увагу на результатах освіти, що

трансформуються в компетентності майбутнього фахівця. У центрі зазначеного підходу стоїть майбутній фахівець як суб'єкт індивідуального професійного розвитку.

Розроблено та схарактеризовано змістову структуру ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури, що включає мотиваційно-ціннісну, когнітивно-пізнавальну, управлінсько-туристичну, регулятивно-операційну компетентності, формування яких здійснюється під впливом професійно-значущих мотивів, які є необхідними для реалізації компетентнісного підходу в професійній діяльності майбутнього фахівця фізичної культури.

Визначено критерії, показники та схарактеризовано рівні сформованості досліджуваного утворення для оцінювання кількісно-якісних характеристик сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури такі, як: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, управлінсько-туристичний, операційний.

Мотиваційно-ціннісний критерій характеризується особистісно-значущою мотивацією до вибору майбутньої професійно-педагогічної діяльності саме з менеджменту туристичної діяльності, бажанням впроваджувати у професійну практичну діяльність знання, вміння та навички з менеджменту туристичної діяльності.

Когнітивний критерій відображає сукупність знань загальноосвітніх, фахових та з менеджменту туристичної діяльності, володіння якими забезпечує розв'язання проблеми досліджуваного нами утворення.

Показниками *управлінсько-туристичного критерію* визначено: здатність до реалізації загальних управлінських функцій та їх складових – основних п'ять функцій: планування, організація, координація, мотивація та контроль. У практичній професійній діяльності – здатність адекватно визначати власний рівень самоменеджменту.

Операційний критерій – формує здібності та позитивну емоційну налаштованість майбутніх фахівців фізичної культури на професійну діяльність з менеджменту туристичної діяльності.

Виділені критерії та показники дозволили визначити рівні сформованості досліджуваного утворення: низький, середній та високий.

На основі визначених критеріїв, показників та рівнів розроблено діагностичний інструментарій для виявлення вихідного рівня сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

Підібрано комплекс діагностичних методик та методів, за допомогою яких вимірювалися окремі показники визначених критеріїв.

Побудовано організаційно-функціональну модель формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

Зміст розділу відображено у таких публікаціях автора [7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15].

Література до першого розділу

1. Азбукина Е. Ю. Рефлексивная деятельность педагога как фактор повышения качества образования [Электронный ресурс] / Е. Ю. Азбукина. – Режим доступа : <http://www.tspu.edu.ru/ebooks/azbukina/>
2. Айзікова Л. В. Визначення ключових категорій компетентнісного підходу у роботах британських дослідників: когнітивний аспект / Л. В. Айзікова // Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Концептологія в системі гуманітарних наук». – Полтава: ПДПУ, ФОРП Гаража М. Ф., 2009. – 92 с.
3. Андрианов С. Н. Англо-русский словарь: около 50 000 терминов / С. Н. Андрианов, А. С. Берсон, А. С. Никифоров. – М. : РУССО, 2003. – 510 с.
4. Архіпова С. П. Якість освіти у контексті вимог сучасності / С. П. Архіпова // Вісник Черкаського університету. – 2008. – №135. – С.11–14. – (Серія «Педагогічні науки»).
5. Баловсяк Н. В. Формування інформаційної компетентності майбутнього економіста в процесі професійної підготовки : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Баловсяк Надія Василівна. – К., 2006. – 248 с.
6. Бардінов А. В. Підготовка вихователя-гувернера в Україні (друга пол.. ХІХ – поч. ХХ ст.) : дис. ... канд.. пед.. наук: 13.00.04 / Андрій Васильович Бардінов. – Полтава, 2014. – 275 с.
7. Бардінов О. В. Планування туристичного підприємства як один із головних чинників розвитку його туристичної діяльності / О. В. Бардінов // Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі. ХХІ Каришинські читання : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 29–30 травня 2014 р.) / за заг. ред. М. В. Гриньової : Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2014. – С. 20–22.
8. Бардінов О. В. Курс «Менеджмент в освіті як один із шляхів набуття управлінських знань майбутніми вчителями» / О. В. Бардінов // зб. наук.

праць ПДПУ імені В. Г. Короленка. – Серія «Педагогічні науки». – Полтава, 2002. – Вип. 5/6 (26-27). – С. 168–171.

9. Бардінов О. В. Менеджмент в освіті: навч-метод. посіб. для магістрів педагогічних вузів / О. В. Бардінов, В. Д. Бардінова. – Полтава, 2004. – 44 с.

10. Бардінов О. В. Бізнес-план як засіб реалізації прогностичного компоненту управління освітнім закладом / О. В. Бардінов // Організація навчальних закладів III-IV рівня акредитації як соціально-педагогічних комплексів : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 2016). – Полтава, 2016. – С. 98–102.

11. Бардінов О. В. Найвидатніші постаті спортивної України в історії розвитку олімпійського спорту / О. В. Бардінов // Олімпізм як філософія життя та мислення : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 16 квітня 2009 р.). – Полтава, 2009. – С. 5–11.

12. Бардінов О. В. Менеджмент туризма в системі фізкультурного образования / О. В. Бардінов // Инновационные процессы развития образования : опыт и перспективы : материалы Всерос. науч.-практ. конф. с международным участием (17-18 декабря 2015 г.). – Сыктывкар, Республика Коми, 2015. – С.406–408.

13. Бардінов А. В. Туристический менеджмент в системе физического образования / А. В. Бардінов // Norwegian Journal of development of the International Science. – № 8/2017. – С.58–61.

14. Бардінов О. В. Управління системою фізичного виховання в творчій спадщині Г. Ващенко / О. В. Бардінов // Світ очима молодих дослідників : зб. наук. праць ПДПУ імені В. Г. Короленка. – Вип. 2. – Полтава, 2002. – С. 22–23.

15. Бардінов О. В. Управління процесом ресоціалізації осіб спецконтингенту в педагогічній спадщині А. С. Макаренка / О. В. Бардінов // зб. наук. праць ПНПУ імені В. Г. Короленка. – Серія «Педагогічні науки». – Полтава, 2011. – Випуск 8(1). – С. 54–57.

16. Баркасі В. В. Формування професійної компетентності в майбутніх вчителів іноземних мов : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Баркасі Вікторія Володимирівна. – О., 2004. – 252 с.
17. Белкин А. С. Теория и методика педагогической диагностики отклонений в поведении школьников : дис. ... д-ра пед. наук / А. С. Белкин. – М., 1980. – 580 с.
18. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1997. – №1. – С.124–130.
19. Бібік Н. М. Компетентісний підхід : рефлексивний аналіз застосування / Н. М. Бібік // Компетентісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи / [Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина та ін.] ; під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С», 2004. – С. 47–52. – (Б-ка з освітньої політики).
20. Бібік Н. М. Компетентісна освіта – від теорії до практики / Н. М. Бібік, І. Г. Єрмаков, О. В. Овчарук. – К.: Пляда, 2005. – 120 с.
21. Богословский В. Принципы проектирования оценочных средств для реализации образовательных программ ВПО: компетентностный подход / В. Богословский, Е. Караваева, А. Шехонин // Высшее образование в России. – 2007. – № 10. – С. 3–11.
22. Болотов В. А. Компетентностная модель : от идеи к образовательной программе / В. А. Болотов, В. В. Сериков // Педагогика, 2003. – №10. – С. 8–14.
23. Большой энциклопедический словарь [Текст] / под ред. В. Н. Ярцева. – 2-е издание. – М. : Большая российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
24. Бондал Е. В. Методика викладання адаптивної фізичної культури: [навч. прогр.] / Е. В. Бондал. – Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2011. – 16 с.
25. Бондар С. П. Компетентність особистості – інтегрований компонент навчальних досягнень учнів / С. П. Бондар // Біологія і хімія в школі. – 2003. – №2. – С.8–9.

26. Борисюк Л. Модель формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів сестринської справи на основі вивчення хіміко-біологічних дисциплін / Л. Борисюк // Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка ; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В. М.]. – Вип. 19(2-2015). – Ч.1. – Кам'янець-Подільський, 2015. – С.182–186.

27. Введенский В. Н. Моделирование профессиональной компетентности педагога / В. Н. Введенский // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 51–55.

28. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе : контекстный подход : метод. пособие / А. А. Вербицкий. – М. : Высш. шк., 1991. – 207 с.

29. Вуколов В. Н. Теория и практика подготовки специалистов туристской индустрии в высших учебных заведениях : автореф. дис. на соиск. ученой степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / В. Н. Вуколов. – Алматы, 2001. – 40 с.

30. Галімов А. В. Теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до виховної роботи із особовим складом : [монографія] / А. В. Галімов. – Хмельницький: Вид-во Нац. академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2004. – 376 с.

31. Гарус І. Б. Методика формування математичних компетентностей учителів / І. Б. Гарус // Наукові записки ПОППО: Моделі ключових та професійних компетентностей педагогічного працівника. – 2011. – Випуск 2. – С.61–67.

32. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.

33. Гриньова М. В. Виховання: теорія і практика : навч.-метод. комплекс для студ. і магістрантів / М. В. Гриньова, Л. В. Малаканова, Г. Ю. Сорокіна ;

Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : Техсервіс, 2011. – 261 с.

34. Гриньова М. В. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / М. В. Гриньова. – Харків : Основа, 1998. – 300 с.

35. Гриньова М. В. Управлінська культура менеджера, її проектування // М. В. Гриньова, Л. В. Малаканова, Г. Ю. Сорокіна // Менеджмент загальноосвітніх навчальних закладів : навчально-методичний посібник для студентів та магістрів. – Полтава: Астроя, 2012. – С. 139–168.

36. Гушлевська І. В. Поняття компетентності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці / І. В. Гушлевська // Шлях освіти. – 2004. – №3. – С. 22–24.

37. Дзвінчук Д. Освіта в історико-філософському вимірі: тенденції розвитку та управління: [монографія] / Д. Дзвінчук. – К.: ЗАТ «Ніглава», 2006. – 378 с.

38. Диба Т. Г. Професійні компетенції та компетентності вчителя фізичної культури / Т. Г. Диба, В. М. Туманова // Фізична культура і спорт у сучасному суспільстві: досвід, проблеми, рішення : матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 31 жовтня, 2014). – К., 2014. – Розділ 1. – С.5–11.

39. Диба Т. Г. Теоретико-методологічні основи фізичної культури і фізичного виховання / Т. Г. Диба, В. М. Туманова // Фізична культура і спорт у сучасному суспільстві: досвід, проблеми, рішення. – К., 2014. – С.5–12.

40. Дубасенюк О. А. Діагностичний підхід як важлива умова професійно позиції вчителя / О. А. Дубасенюк, О. В. Вознюк // Методичні основи діагностики академічної обдарованості учнів (з урахуванням специфіки освітньої галузі) матеріали наук.-практ. семінару. – К., 2011. – С. 74–81.

41. Дубревський Ю. М. Особливості формування управлінської компетентності майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту / Ю. М. Дубревський // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – Випуск 3К(44), 2014. – С.220–223.

42. Дудіцька С. П. Сучасні аспекти підготовки фахівців з фізичного виховання: компетентність – сутність, зміст / С. П. Дудіцька, Е. М. Сивохоп, І. І. Маріонда, Ш. Ковач // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Серія «Педагогіка, соціальна робота». – Вип. 34. – С.181–183.
43. Дудорова Л. Ю. Особливості застосування педагогічних технологій у викладанні туризму / Л. Ю. Дудорова // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. – Вип. 3, 2012. – С.118–123.
44. Дудорова Л. Ю. Педагогічні умови формування потреби в здоровому способі життя майбутніх учителів у процесі фізичного виховання: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Л. Ю. Дудорова. – Вінниця, 2009. – 23 с.
45. Дяченко-Богун М. М. Здоров'язбережувальні технології у професійній діяльності майбутніх учителів біології : монографія / М. М. Дяченко-Богун. – Полтава: Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, 2015. – 396 с.
46. Єрмаков І. Г. Феномен компетентісно спрямованої освіти / І. Г. Єрмаков // Крок за кроком до життєвої компетентності та успіху. – К. : «Лат і К.», 2003. – С. 6–8.
47. Єрмаков І. Г. На шляху до школи життєвої компетентності і проектний підхід / І. Г. Єрмаков // Метод проектів і традиції, перспективи, життєві результати: практ.-зорієнтований зб. – К., 2003. – С.15–29.
48. Єрмаков І. Г. Навчання і компетентність : пошуки сенсу і змісту / І. Г. Єрмаков // Завуч (Шк. світ). – 2005. – №19. – С.3–4.
49. Єрмаков І. Г. Розвивати життєву компетентність / І. Г. Єрмаков, Д. О. Пузіков // Шк. світ. – 2007. – 2–5. – №37. – С.5–13.
50. Єрмакова І. П. Підготовка майбутнього вчителя суспільствознавчих дисциплін до використання дослідницької технології у професійній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / І. П. Єрмакова. – Кіровоград, 2011. – 20 с.

51. Загнітко А. П. Сучасний тлумачний словник української мови / упоряд.: А. П. Загнітко, І.А. Щукіна. – Донецьк: ТОВ «ВКФ «БАО», 2012. – 960 с.

52. Закон України «Про вищу освіту» (Із змінами, внесеними згідно із № 1798-17 від 19.01.2010, ВВР, 2010) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.osvita.org.ua/pravo/law_05/

53. Зеер Э. Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход: учеб. пособие. / Э. Ф. Зеер, А. М. Павлова, Э. Э. Сыманюк. – М. : Моск. псих.-соц. ин-т, 2005. – 216 с.

54. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании. Авторская версия / И. А. Зимняя. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 213 с.

55. Зимняя И. Ключевые компетентности – новая парадигма результата образования / И. Зимняя // Дайджест пед. ідей та технологій. – 2004. – №4. – С.18–33.

56. Зімниця Є А. Формування ергономічних компетенцій у майбутніх учителів початкових класів / Е. А Зімниця // Зб. наук праць Полт. держ. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. – Серія «Педагогічні науки». – Вип. 1. – Полтава, 2009. – С. 82–89.

57. Зімниця Є. Ергономічне забезпечення інформаційно-предметного середовища сучасної початкової школи / Євгенія Зімниця // матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. [Квазіпросторові відносини людини і середовища: педагогічний, психологічний, біологічний, медичний аспекти], (Полтава, 15-16 жовт 2008 р.) / М-во освіти і науки України, Полт. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : Друк. ФОП Ткалич А. М., 2009. – С.12–15.

58. Зімниця Є. Застосування активних методів при вивченні педагогічної ергономіки майбутніми вчителями / Євгенія Зімниця // матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених [Проблеми сучасної освіти і культури в контексті європейських вимог], (7-8 жовт., 2008 р.) / М-во освіти і науки

України, Дрогобицький держ. пед. ун-т імені Івана Франка. – Дрогобич : Посвіт, 2009. – С.105–110.

59. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність [підручник] / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, Н. М. Тарасевич та ін. – К. : Вища шк., 2004. – 422 с.

60. Иванов Д. О. Компетентностный подход в образовании. Проблемы, понятия, инструментарий : учеб.-метод. пособие / [Д. О. Иванов, К. Г. Митрофанов, О. В. Соколов] : под ред. Н. Обухова. – М.: АПК и ПРО, 2003. – 101 с.

61. Касяненко О. М. Формування світоглядних компетентностей на уроках філософії / О. М. Касяненко // Формування ключових компетентностей у процесі профільного навчання [упоряд. А. Ф. Пашко, Н. Н. Корягіна, О. П. Коваленко, Л. І. Симоненко]. – Полтава: ПОІППО, 2009. – 148 с.

62. Клепко С. Ф. Різні структури ключових компетенцій / С. Клепко // Упр. освітою. – 2005. – №12. – С.9–12.

63. Клепко С. Ф. Структура ключових компетентностей / С. Ф. Клепко // Формування ключових життєвих компетентностей у процесі профільного навчання / [упоряд. Л. Ф. Пашко, Н. Н. Корягіна, О. П. Коваленко, Л. І. Симоненко]. – Полтава : ПОІППО, 2009. – 148 с.

64. Клепко С. Ф. Філософія освіти в європейському контексті / С. Клепко. – Полтава : ПОІППО, 2006. – С.154–155.

65. Ключников А. В. Менеджмент туризма [Текст] : ученик / А. В. Ключников. – М. : Советский спорт, 2009. – 228 с. – (Профессиональное туристское образование).

66. Кнодель Л. В. Педагогіка вищої школи: посіб. для магістрів / Л. В. Кнодель. – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2008. – 136 с. – (Б-ка студ.).

67. Ковальчук В. Ю. Модернізація професійної та світоглядно-методичної підготовки сучасного вчителя : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Ковальчук Володимир Юльянович. – К., 2006. – 264 с.

68. Колос (Миронович) Ю. З. Інформаційно-технологічні компетентності у структурі особистості сучасного громадянина / Юлія Миронович // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – Львів, 2006. – Вип. 21. – Ч. 2. – С. 189–195.

69. Колос Ю. З. Формування інформаційно-технологічних компетентностей майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04 / Колос Юлія Зіновіївна. – К., 2010. – 230 с.

70. Колос Ю. З. Методична модель та динаміка формування інформаційно-технологічних компетентностей в освітній галузі «Технологія» / Ю. З. Колос // Наукові записки ПОППО [«Концепції та методичні моделі вивчення освітніх галузей у професійній школі»]. – 2011. – Випуск 1. – С.21–24.

71. Компетентностний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: [бібліотека з освітньої політики] / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.

72. Корнілова А. Ключові кваліфікації компетентності особистості у вищих навчальних закладах Німеччини / А. Корнілова // Шлях освіти. – 2005. – № 3. – С.18–22.

73. Корносенко О. К. Професійна модель майбутнього вчителя фізичної культури в умовах впровадження Болонського процесу / О. К. Корносенко // Вища освіта України. – Додаток 3, том II(9). – 2008. – Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору». – С.337–344.

74. Корсак К. Цивілізаційна компетентність громадян і завдання обов'язкової освіти / К. Корсак // Освіта і упр. Т. 2. – 1998. – № 1. – С. 7–12.

75. Корягіна Н. В. Модель розвитку компетентності учителя біології / Н. В. Корягіна // Наукові записки ПОППО: моделі ключових та професійних компетентностей педагогічного працівника. – 2011. – Випуск 2. – С.57–61.

76. Краевский В. В. Проблемы научного обоснования обучения (методический анализ) / В. В. Краевский. – М. : Педагогика, 1997. – 264 с.

77. Краткий словарь по социологии. – [электронный ресурс]. – Режим доступа: 11.03.2004:<www.rubricon.com>. – Загол. з екрану. – Мов. рос.
78. Кремень В. Г. Філософія освіти ХХІ століття / В. Г. Кремень / Вища школа. – 2002. – № 6. – С.9–17.
79. Курило В. С. Моделювання системи критеріїв оцінки розвитку освіти в регіоні / Віталій Семенович Курило // Педагогіка і психологія. – 1987. – №2. – С.35–39.
80. Курлянд З. Н. Професійна усталеність вчителя – основа його педагогічної майстерності / З. Н. Курлянд. – Одеса, 1995. – 160 с.
81. Курмишева Н. І. Особливості інтегральної компетентності директора загальноосвітнього закладу / Н. І. Курмишева // Наукові записки ПОІППО : Моделі ключових та професійних компетентностей педагогічного працівника. – 2011. – Випуск 2. – 180 с.
82. Кухтій А. О. Туризм як засіб фізичної рекреації / А. О. Кухтій, Л. Я. Чеховська // Фізична рекреація : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. фіз.. виховання і спорту / авт. кол.: Приступа Є. Н., Жданова О. М., Линець М. М. [та ін.]: за наук. ред.. Євгена Приступи. – Л.: ЛДУФК, 2010. – 447 с.
83. Куц О. С. Модель спеціаліста по спеціальності 7.010201 і професійно-педагогічна діяльність / О. С. Куц, В. А. Леонова, М. А. Галайдюк // Матеріали ІІ-ої Всеукраїнської конференції «Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури в Україні». – К.-Луцьк: Вежа, 1996. – С.68–72.
84. Лернер И. Я. Качества знаний учащихся. Какими они должны быть? / И. Я. Лернер. – М. : Знание, 1978. – 46 с.
85. Лещенко Г. А. До питання професійної підготовки майбутніх фахівців / Г. А. Лещенко // Молодий вчений.– Херсон, 2017. – №3. – С.421–425.
86. Лозовецька Т. В. Модель // Енциклопедія освіти / Акад. пед.. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С.516.

87. Майєр В. Формування методичної компетентності у майбутніх викладачів французької мови: компетентнісний підхід / Н. Майєр // Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка ; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В. М.]. – Вип. 19(2-2015). – Ч.1. – Кам'янець-Подільський, 2015. – С.148–154.

88. Макаренко А. С. Некоторые выводы из моего педагогического опыта / А. С. Макаренко // Соч. : в 7-ти т. – М.: Мзд-во АПН РСФСР, 1958. – Т.5. – С.207–251.

89. Маркова А. К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя / А. К. Маркова // Советская педагогика. – 1990. – № 8. – С. 7–11.

90. Мединський С. В. Модель сучасного фахівця фізичної культури і спорту як основа його професійної підготовки у вищих навчальних закладах / С. В. Мединський // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2010. – № 6(8). – С. 340–347.

91. Михайліченко М. В. Громадянська компетентність майбутніх учителів : навч. посібник / М. В. Михайліченко. – К.-Тернопіль: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. – 128 с.

92. Михайліченко М. В. Компетентнісний підхід до підготовки керівників навчальних закладів / М. В. Михайліченко // Витоки педагогічної майстерності: збірник наукових праць Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Випуск 8: Частина 1. – Полтава, 2011. – Серія «Педагогічні науки». – 346 с.

93. Монахов Н. И. Проблемы критериев эффективности воспитания школьников / Н. И. Монахов // Сов. педагогика. – 1977. – № 2. – С.61–70.

94. Мороз Ю. М. Особливості професійної компетентності вчителя фізичної культури / Ю. М. Мороз, М. І. Кирієнко // Наукові записки ПОППО: Моделі ключових та професійних компетентностей педагогічного працівника. – Полтава, 2011. – Вип. 2. – 180 с.

95. Національна стратегія розвитку освіти на період до 2021 року. Схвалена указом Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

96. Нестеров В. В. Педагогическая компетентность: учеб. пособ. / В. В. Нестеров, А. С. Белкин. – Екатеринбург, 2003. – 154 с.

97. Ничкало Н. Г. Державний стандарт професійно-технічної освіти – наукове обґрунтування / Н. Г. Ничкало // Наук.-теорем. і метод. засади конструювання змісту проф. освіти. – Ч.1 : Матеріали міжнародної наук.-практ. конф. / відп. ред. Н. Ничкало. – Вінниця, 1998. – С.154–160.

98. Нікора А. Формування предметно-методичної компетентності майбутнього вчителя суспільствознавчих дисциплін у процесі його професійно-педагогічної підготовки / А. Нікора // Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка ; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В. М.]. – Вип. 19(2-2015). – Ч.2. – Кам'янець-Подільський, 2015. – С.190–194.

99. Новий тлумачний словник української мови [укл.: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко]. – К.: Вид-во «Аконіт», 2001. – Т.2 Ж – О. – 911 с.

100. Образовательный стандарт высшей школы: сегодня и завтра / под ред. В. И. Байденко, Н. А. Селезневой / Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов. – М., 2001. – 206 с.

101. Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу : стратегічні орієнтири міжнародної спільноти / О. В. Овчарук // Компетентнісний підхід , у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С», 2004. – С. 66–72. – («Бібліотека з освітньої політики»).

102. Овчарук О. Ключові компетентності: європейське бачення / О. Овчарук // Управ. освітою: спец. випуск. – 2003, серпень. – С. 6–9.

103. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні. – К.: К.І.С., 2003. – С.13–41.

104. Омеляненко В. Г. Здоров'язберігаюча компетентність вчителя фізичної культури / В. Г. Омеляненко // Професійні компетенції та компетентності вчителя: Матеріали регіонального науково-практичного семінару. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ імені В. Гнатюка, 2006. – 188 с.

105. Омеляненко В. Г. Теоретичні основи компетентнісного підходу щодо підготовки вчителя фізичної культури / В. Г. Омеляненко // Професійні компетенції та компетентності вчителя: Матеріали регіонального науково-практичного семінару. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ імені В. Гнатюка, 2006. – С.117–118 с.

106. Оніпко В. В. Професійна підготовка вчителя природничих дисциплін до роботи у професійній школі : монографія / В. В. Оніпко. – Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2011. – 376 с.

107. Онопрієнко О. В. Формування базових професійних компетентностей майбутнього вчителя фізичної культури у процесі вивчення фахових дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Олександр Васильович Онопрієнко. – Черкаси, 2009. – 296 с.

108. Оржеховська В. М. Концепція формування превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу в умовах нової соціокультурної реальності (проект) [Електронний ресурс] / В. М. Оржеховська, В. І. Кириченко, О. О. Єжова, Т. Є. Федорченко // Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (2). – 2013. – С. 41–48. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/7122/> (дата звернення: 6.09.2015). – Назва з екрана.

109. Павлютенков Є. М. Моделювання в системі освіти (у схемах і таблицях) / Є. М. Павлютенков. – Х. : Вид. група «Основа». – 128 с.

110. Пашко Л. Ф. Концептуальні основи моделювання ключових та професійних компетентностей учителя та педагогічного працівника /

Л. Ф. Пашко // Наукові записки ПОППО : моделі ключових та професійних компетентностей педагогічного працівника. – Полтава, 2011. – Вип. 2. – 180 с.

111. Пікельна В. С. Управлінські моделі в керівництві школою / В. С. Пікельна // Рад. шкл., 1989. – № 6. – С.56–60.

112. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс : учеб. для студентов высш. учеб. заведений. В 2 кн. – Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения / И. П. Подласый. – М.: ВЛАДОС, 2001. – 570 с.

113. Полякова Г. А. Компетентнісний підхід як напрям розвитку освіти в Україні / Г. А. Полякова // Проблеми сучасності : культура, мистецтво, педагогіка. – Харків-Луганськ : Стиль іздат, 2004. – С.152–160.

114. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С», 2004. – С. 66–72. – («Бібліотека з освітньої політики»).

115. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С», 2004. – С. 16–25 – («Бібліотека з освітньої політики»).

116. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О. Пометун // Рідна школа. – 2005. – № 1. – С. 65–69.

117. Пономарьов О. Відповідальність у системі категорій педагогіки вищої школи / Олександр Пономарьов, Микола Чеботарьов, Наталія Серета // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2013. – №4. – С.75–86.

118. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Джон Равен; [пер. с англ. под ред. В.И. Белопольского]. – М.: «Когнито-Центр», 2002. – 396 с.

119. Рахуба Є. С. Соціокультурне значення туризму / Э. С. Рабуха // Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – 2010. – Вип. 16. – Том II. – С.27–35.

120. Ревуцький М. П. Художньо-естетична складова формування суспільно-політичних і професійних компетенцій вчителя / Ревуцький М. П. // Професійні компетенції та компетентності вчителя : [Матеріали регіонального науково-практичного семінару]. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – 188 с. – С. 27–29.

121. Родигіна І. В. Проблематика компетентнісного підходу до навчання у вітчизняній педагогічній літературі / І. В. Родигіна // Директор школи. – 2005. – № 33. – С. 15–17.

122. Савченко О. Я. Компетентнісний підхід як чинник якості підготовки майбутнього вчителя / О. Я. Савченко // Науковий часопис НПУ імені М. Драгоманова. – Серія 17. – 2010. – С. 10–16.

123. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність / Савченко О. Я. // Основна школа. – 2005. – № №3-4 – С. 18.

124. Савченко С. В. Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді у позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору: Автореф. дис. ... доктора пед. наук: 13.00.05 / Луганський нац. пед. ун-т. – Луганськ, 2004. – 43 с.

125. Самборська О. В. Критерії, показники та рівні готовності магістрів технологічної освіти до моніторингу навчальних досягнень студентів / О. В. Самборська // Науковий часопис НГГУ імені М. П. Драгоманова. – Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. – 2015. – Вип. 51. – С. 239–245.

126. Самсутіна Н. М. Професійна компетентність як показник якості фахової освіти майбутнього вчителя фізичної культури / Н. М. Самсутіна [Електронний ресурс] // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. – Бердянськ, 2008. – №4. – (Серія «Педагогічні

науки»). – Режим доступу до журн.: http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/znpbdpu/Ped/2008_4/Samsutina%LON.M.pdf

127. Свєртнєв О. А. Професійна компетентність учителя фізичної культури у процесі проведення занять зі спортивних ігор / О. А. Свєртнєв, М. І. Кириєнко // Наукові записки ПОППО: моделі ключових та професійних компетентностей педагогічного працівника. – 2011. – Випуск 2. – С.49–53.

128. Свєртнєв О. А. Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до спортивно-ігрової діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Олександр Анатолійович Свєртнєв ; Полтавський національний педагогічний університеті імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2009. – 330 с.

129. Сидорчук Л. А. Ергономічна культура педагога як категорія філософії совіти / Л. А. Сидорчук // Зб. наук. праць Херсонського держ. ун-ту / М-во освіти і науки України, Херсонський держ. ун-т. – Серія «Педагогічні науки». – Вип. 48. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2008. – С.323–329.

130. Симен-Северская О. В. Формирование педагогической компетентности специалиста социальной работы в процессе подготовки в ВУЗе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Ольга Викторовна Симен-Северская. – Ставрополь, 2002. – 190 с.

131. Ситник О. П. Професійна компетентність вчителя / О. П. Ситник // Управління школою. – 2006. – №14. – С.2–9.

132. Скаткин М. Н. Активизация познавательной деятельности учащихся в обучении / М. Н. Скаткин // Материалы научной конференции по дидактике. – М., 1965. – С.38.

133. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: навч. посіб. для магістрантів вищих навч. закладів / Зінаїда Іванівна Слєпкань. – К.: Вища шк., 2005. – 239 с.

134. Словарь русского языка / [авт.-сост. Сергей Иванович Ожегов]. – 20-е изд. – М.: Рус. яз., 1988. – 750 с.

135. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничук. – К.: Головна редакція УРЕ, 1985. – 968 с.
136. Советский энциклопедический словарь / ред. А. М. Прохоров. – М. : Советская энциклопедия, 1980. – 1600 с.
137. Соколенко О. І. Формування ціннісного ставлення студента вищих педагогічних навчальних закладів до свого здоров'я : автореф. дис. ... на здобуття ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 / О. І. Соколенко. – Луганськ, 2008. – 20 с.
138. Старєва А. Змістовий компонент формування методичної компетентності майбутнього вчителя суспільствознавства в умовах ступеневої системи освіти / А. Старєва // Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка ; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В. М.]. – Вип. 19(2-2015). – Ч.2. – Кам'янець-Подільський, 2015. – С.69–74.
139. Столяренко Л. Д. Психология профессионального образования: [учебное пособие] / Л. Д. Столяренко. – Ростов н/Д : Феникс, 2008. – 542 с.
140. Стрельников В. Ю. Професійна компетентність вчителя // Актуальні проблеми безперервного підвищення кваліфікації педагогічних кадрів України в умовах становлення національної школи: збірник статей / за ред. С. В. Крисюка. – К., 1992. – С.44–45.
141. Сухомлинский В. О. Павлишская средняя школа / В. О. Сухомлинский. – М. : Просвещение, 1979. – С.371–391.
142. Сучасний тлумачний словник української мови / упоряд.: А. П. Загнітко, І. А. Щукіна. – Донецьк: ТОВ «ВКФ «БАО», 2012. – 960 с.
143. Тараненко І. Г. Компетентність – вимога сучасності / І. Г. Тараненко // Світло. – 1996. – №1 – С. 57–60.
144. Темербекова А. А. Компетентностный подход как основа формирования информационной компетентности учителя / А. А. Темербекова // Информация и образование: границы коммуникаций: сб. науч. ст. – Горно-Алтайск: Универ-Принт, 2009. – С.68–71.

145. Тараненко І. В. Особистісно орієнтований підхід до виховання важких підлітків у процесі занять фізичною культурою : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Тараненко Ірина Вадимівна. – Умань, 2017. – 262 с.

146. Титаренко В. П. Професійна компетентність – один із ключових принципів модернізації вищої освіти / В. П. Титаренко // Наукові записки ПОШПО: моделі ключових та професійних компетентностей педагогічного працівника. – Полтава, 2011. – Випуск 2. – С.20–24.

147. Ткаченко А. В. Категоріальний статус поняття «Професійний розвиток особистості» / А. А. Ткаченко // Витоки педагогічної майстерності : збірник наукових праць Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Серія «Педагогічні науки». – Полтава, 2011. – Випуск 8. Частина II. – 348 с.

148. Туманова В. М. Теоретико-методологічні основи фізичної культури і фізичного виховання / В. М. Туманова, Т. Г. Диба // Фізична культура і спорт у сучасному суспільстві: досвід, проблеми, рішення. – К., 2014. – С.5–12.

149. Турчак А. Л. Формування мотивації до навчання майбутніх учителів фізичної культури засобами інтерактивних технологій / А. Л. Турчак, А. О. Шевченко // науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (Збірник наукових праць). – № 7-8. – Одеса, ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2013. – С.188–198.

150. Улятовская Е. А. Подготовка будущих учителей по активизации самостоятельной познавательной деятельности младших школьников: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 – Измаил, 1998. – 21 с.

151. Федотова О. И. Сущность компетентного подхода и особенности диагностики уровня сформованности компетентностей студентов-аграриев в процессе обучения математике / О. И. Федотова // Омский научный вестник. – 2008. – №1. – С.98–100.

152. Фендель Т. В. Организационно-педагогические условия компетентного подхода в профессиональном становлении специалистов

по физической культуре и спорту / Т. В. Фендель, С. А. Горбунов // Теория и практика физической культуры и спорта. – 2009. – № 12. – С.60–63.

153. Фізична рекреація : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. фізичного виховання і спорту / авт. кол.: Приступа Є. Н., Жданова О. М., Линець М. М. [та ін.] : за наук. ред. Євгена Приступи. – Л. : ЛДУФК, 2010. – 447 с.

154. Харченко Л. Н. Теория и практика биологического образования в современном вузе: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08 / Леонид Николаевич Харченко. – Ставрополь, 2002. – 399 с.

155. Хоменко В. П. Природничо-наукова підготовка фахівця фізичної культури : [монографія] / В. П. Хоменко. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2012. – 380 с.

156. Хоменко П. В. Критерії оцінювання знань студентів з курсу «Біологічні методи досліджень у фізичній культурі та спорті» у процесі підготовки майбутніх фахівців фізичної культури / П. В. Хоменко / Природничонаукова підготовка фахівця фізичної культури : монографія. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2012. – 380 с.

157. Хоменко П. В. Предметні біологічні компетентності в системі формування професійної майстерності майбутнього фахівця фізичної культури / П. В. Хоменко // Витоки педагогічної майстерності : збірник наукових праць Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Випуск 8. Частина II. – Полтава, 2011. – Серія «Педагогічні науки». – С.285–290.

158. Хомский Н. Аспекты теории синтаксиса: Пер. В. А. Звегинцева. – М.: Изд-во Московского университета, 1972. – 236 с.

159. Хуторской А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты [Электронный ресурс] / Хуторской А. В. // Интернет-журнал «Эйдос». – 2002. – 23 апр. – Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>.

160. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Народное образование, 2003. – №2. – С.58–64.

161. Цина А. Ю. Проектування моделі здоров'язбережувальної діяльності класного керівника / А. Ю. Цина // Науково-методичні записки ПОППО: Класний керівник: проблеми, досвід та перспективи. – 2013. – Випуск 4. – Полтава: ПОППО імені М.В. Остроградського. – 124 с.

162. Цина А. Ю. Сутність поняття «професійна підготовка» в ієрархії цілісної структури загальних, особливих, якісних і атрибутивних його ознак / А. Ю. Цина // Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції [«Концептологія в системі гуманітарних наук»]. – Полтава: ПДПУ, ФОП Гаража М. Ф., 2009. – 92 с.

163. Цина А. Ю. Діяльнісно орієнтовані інноваційні педагогічні технології сучасного вчителя / А. Ю. Цина // Дидаскал : часопис. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017. – Вип. 14 : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. із між нар. участю «Інноваційність в освіті : пошуки і перспективи розвитку», 22-23 листопада, 2016 р. – С. 244–248.

164. Чайченко Н. Н. Педагогічна освіта в інноваційному просторі / Н. Н. Чайченко // Збірник матеріалів наукової конференції «Інноваційний розвиток суспільства за умов крос культурної взаємодії». – Суми, 2008. – С.83–86.

165. Чепелева Н. В. Формування професійної компетентності в процесі вузівської підготовки психолога-практика / Н. В. Чепелева // Актуальні проблеми психології. – 1999. – Випуск 19. – С.271–279.

166. Черчата Л. Формування методичної компетентності студентів-філологів у процесі проходження педагогічної практики / Л. Черчата // Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка ; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В. М.]. – Вип. 19(2-2015). – Ч.2. – Кам'янець-Подільський, 2015. – С.168–172.

167. Чеховська Л. Я. Туризм як засіб фізичної рекреації / Л. Я. Чеховська, А. О. Кухтій // Фізична рекреація : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. фіз.

виховання і спорту / авт. кол.: Приступа Є. Н., Жданова О. М., Линець М. М. [та ін.]; за наук. ред. Євгена Приступи. – Л.: ЛДУФК, 2010. – 447 с.

168. Шапарь В. Б. Словарь практичного психолога / В. Б. Шапарь. – М., 2004. – С.184.

169. Шацкий С. Т. О прошлом – для будущего / С. Шацкий : работа для будущего : [Док. повествование : кн. для учителя] / сост. В. И. Малинин, Ф. Л. Фрадкин. – М.: Просвещение, 1989. – 223 с.

170. Школа І. М. Менеджмент туристичної індустрії: навчальний посібник / І. М. Школа, Т. М. Ореховська, І. Д. Козьменко, І. Р. Лошенюк, Р. В. Кравчук. – Чернівці, 2003. – 596 с.

171. Яланська С. П. Психологічні засади розвитку творчості майбутніх учителів біологічних дисциплін: теорія і практика : монографія / С. П. Яланська. – Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2010. – 342 с.

172. Ярмаченко М. Самовиховання. Педагогічний словник. – К. : Педагогічна думка, 2001. – С.408; Самооцінка. – С.408; Саморегуляція. – С. 410.

173. Whiddett S., Hollyforde, SA Praktikal Competencies, London: CIPD, 2003.

174. Woodruffe C. What is meant by a competency // Designing and Achieving Competency: A Competency Approach to Developing People and Organisations / Boam R., Sparrow P. (Eds), London: McGraw-Hill, Maidenhead, 1992. – P. 16–30.

РОЗДІЛ 2

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ З МЕНЕДЖМЕНТУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

2.1. Розробка та впровадження в структуру фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури програми курсу «Менеджмент туристичної діяльності»

Аналіз наукової літератури у пошуку шляхів розв'язання досліджуваної проблеми засвідчив, що успішне формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури в процесі фахової підготовки буде залежати від дотримання певних педагогічних умов, тим самим обумовив їх створення. Для з'ясування суті педагогічних умов, насамперед зазначимо, що хоча поняття «умова» є філософською категорією, у якій відображаються універсальні відношення речі до тих чинників, завдяки яким вона виникає та існує [42; 41], проте проблема створення саме педагогічних умов у навчально-виховному процесі привертає увагу багатьох дослідників педагогічної науки (С. Вітвицька [3], О. Дубасенюк [16, с.74-81], Е. Зеєр [20], В. Краєвський [28], І. Лернер [29] та ін.). Так, деякі вчені під умовою розуміють те, від чого залежить дещо інше (зумовлюване); істотний компонент комплексу об'єктів (речей, їх станів, взаємодій), із наявності якого з необхідністю витікає існування даного явища. Сукупність конкретних умов даного явища утворює середовище його перебігу, від якого залежить дія законів природи і суспільства [21]. На відміну від причин, які безпосередньо впливають на виникнення того чи іншого явища, умови становлять те середовище, в якому вони (явища) виникають, існують і розвиваються [39, с.865].

Зокрема, С. Висоцький вважає, що педагогічні умови – це сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних засобів

його здійснення, коли забезпечується успішне вирішення поставленого педагогічного завдання. У цьому контексті умови виступають у ролі динамічного регулятора інформаційних, психологічних і педагогічних факторів навчання [10, с. 91]. Інші вчені визначають педагогічні умови як «категорію, що визначається як система певних форм, методів, матеріальних обставин, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися чи суб'єктивно створених, необхідних для досягнення конкретної педагогічної мети» [36]. Деякими науковцями умови ефективної діяльності визначаються як об'єктивні й суб'єктивні передумови, реалізація яких дозволяє досягти мети в роботі при найбільш раціональному застосуванні сил і засобів [18]. Отже, умови насамперед є середовищем чи обставинами, у яких існує дане явище чи процес. Зі сказаного вище ми дійшли висновку, що педагогічні умови можуть об'єктивно скластися чи бути свідомо створеними в навчально-виховному процесі, й виступати при цьому необхідними для ефективного його перебігу. Випадкові умови не сприяють досягненню поставленої мети. Тому потрібно визначити такі умови, які не тільки впливають на конкретний процес, але без яких цей процес узагалі не відбувається.

У контексті нашого дослідження під педагогічними умовами ми розуміємо сукупність форм, методів чи матеріальних обставин, які сприяють успішному процесу формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури. Звичайно, неможливо змусити студента оволодіти певними знаннями і вміннями, ключовими компетентностями, але завдяки сукупності певних заходів чи обставин можна забезпечити найбільш ефективно формування певного рівня їх сформованості (у нашому випадку це сформованість ключових компетентностей саме з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури).

Отже, виходячи зі сказаного, ефективність здійснення процесу формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної

діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури вимагає дотримання певних педагогічних умов.

На основі аналізу науково-педагогічної літератури з проблеми дослідження, теоретичного обґрунтування змісту й структури ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури, нами виокремлено педагогічні умови, які сприятимуть формуванню досліджуваного утворення. Так, однією з головних, на нашу думку, педагогічних умов у цьому процесі виступає зміст професійної освіти, який розкривається у навчальній програмі курсу «Менеджмент туристичної діяльності», деталізується у його робочій програмі, яка, в свою чергу, реалізується у дисципліні «Менеджмент у туристичній діяльності» та висвітлюється в інших джерелах: посібниках, підручниках, науковій літературі тощо. Зважаючи на це, вважаємо педагогічно доцільним виокремлення наступних педагогічних умов: розробка та впровадження в структуру фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури програми з курсу «Менеджмент туристичної діяльності»; створення навчального середовища, сприятливого для формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури; організація самостійної роботи студентів, майбутніх фахівців фізичної культури, з менеджменту туристичної діяльності з подальшим творчим використанням набутих знань та особистісного досвіду професійного самоздійснення у цьому напрямі.

Для більш глибокого усвідомлення досліджуваних процесів щодо формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури схарактеризуємо детальніше визначені нами педагогічні умови.

Так, *перша педагогічна умова*, мета якої передбачала розробку та впровадження в структуру фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури на випускному етапі (V курс) програми з курсу «Менеджмент

туристичної діяльності» як потужного засобу формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

Завданнями, відповідно до мети, визначено:

– виокремлення орієнтовних видів, форм, методів та засобів навчальної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури, передбачених програмою курсу «Менеджмент туристичної діяльності», за допомогою яких здійснюватиметься процес формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури;

– розробку критеріїв оцінювання рівня сформованості у майбутніх фахівців фізичної культури знань з менеджменту туристичної діяльності при вивченні змісту програмного матеріалу курсу «Менеджмент туристичної діяльності».

Зміст програми курсу зорієнтований, перш за все, на здобуття майбутніми фахівцями фізичної культури початкових знань з менеджменту туристичної діяльності, що вирішує освітні, оздоровчі, соціальні, пізнавальні, виховні та спортивні одночасно з туризмом завдання, розглядаючи при цьому туризм як вид спорту, що занесений до Єдиної спортивної класифікації України [43]. По-друге, цільова спрямованість зазначеного курсу спрямована на формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури, оскільки зазначені компетентності є структурною складовою професійної компетентності фахівця фізичної культури. Основу побудови навчальної програми курсу становить інтеграція багатьох галузей наук, пов'язаних із психолого-педагогічними, фаховими (фізкультурної освіти) та спеціальними (зокрема, економічними, юридичними, з менеджменту туризму та ін.) галузями наук, об'єднаних на національному ґрунті (як основи) історичних, логіко-теоретичних психолого-педагогічних знань, що забезпечують науковість,

достовірність у вивченні основних педагогічних положень зазначеного курсу; конкретизується в його робочій програмі, розробленої за участю автора дослідження. Зазначена програма затверджена на засіданні кафедри ТМОВСД (теоретико-методичних основ викладання спортивних дисциплін (протокол №1 від 28.08.2013 р.), та вченою радою Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (протокол №1 від 29.08.2013 р.). Запропонований варіант робочої програми курсу конкретизовано та узгоджено з викладачами споріднених та фахових дисциплін професійно-педагогічної підготовки на випускному етапі (V курс) майбутніх фахівців фізичної культури факультету фізичного виховання ПНПУ імені В. Г. Короленка та схвалено методичною комісією ПНПУ імені В. Г. Короленка (протокол №1 від 5.09.2013 р.), що розкривається на лекціях та семінарсько-практичних заняттях.

Особливе місце у змісті програми з курсу «Менеджмент туристичної діяльності» займають питання: формування ключових компетентностей (компетенцій) з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури; засвоєння основ саморегуляції, що виявляються в уміннях майбутніх фахівців фізичної культури програмувати самостійну діяльність в цьому напрямі [5, с. 33-38].

В контексті нашого дослідження варто вказати, що запропонований нами курс «Менеджмент туристичної діяльності» не є відокремленим від психолого-педагогічних та фахових дисциплін, які вивчаються студентами на випускному етапі (V курс) фахової підготовки за напрямом – «фізичне виховання». Він виступає у взаємозв'язку зі спеціальними фаховими дисциплінами. Разом з цим, даний курс рекомендується вивчати лише після вивчення циклу психолого-педагогічних дисциплін, оскільки він виступає не тільки синтезуючим і завершуючим етапом теоретичної підготовки студентів, покликаних у майбутньому здійснювати діяльність за фахом, але й забезпечує системне засвоєння і використання здобутих студентами знань,

умінь і навичок з менеджменту туристичної діяльності, сприяє реалізації їх безпосередньо в практичному напрямку. Це стало можливим тому, що зміст програмного матеріалу зазначеного курсу побудований таким чином, що він урівноважує обсяги знань теоретичного матеріалу як із загальноосвітніх, психолого-педагогічних, так і спеціальних фахових дисциплін.

Навчальна програма курсу розроблена відповідно до вимог сучасної вищої вітчизняної педагогічної освіти на основі компетентнісного підходу та студентоцентрованого навчання із врахуванням: досвіду, накопиченого європейськими університетами в рамках виконання проекту TUNING (Гармонізація освітніх структур у Європі), у впровадженні ідей та підходів Болонського процесу [7]; принципів професійної спрямованості навчання, зокрема: науковості, систематичності, послідовності тощо відповідно до вимог сучасної вищої педагогічної освіти та вимог до кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих закладах III-IV рівнів акредитації. Так, *принцип професійної спрямованості навчання*, за твердженням В. Лозової, вимагає враховувати особливості майбутньої діяльності студента, обґрунтування важливості оволодіння професійною культурою [31]. *Принцип науковості* передбачає опору на наукові (об'єктивні, достовірні) факти і дані, на сучасні досягнення в сфері освіти, педагогічної науки, загального менеджменту та менеджменту туристичної діяльності як нового виду менеджменту сучасності і нового напрямку педагогічної науки; передбачає зв'язок між науковими положеннями та навчальним предметом, згідно з яким до змісту спецкурсу включено провідні наукові теорії з багатьох галузей освіти. *Принцип систематичності та послідовності* вимагає засвоєння знань і вмінь при дотриманні логічних зв'язків і системи в змісті курсу, тобто – зв'язок наступного з попереднім. *Принцип доступності* ґрунтується на врахуванні реальних пізнавальних можливостей студентів, рівня їх підготовки та індивідуальних особливостей. *Принцип інтеграції* передбачає взаємозв'язок і системність методичних та психолого-педагогічних знань і вмінь; *принцип історизму*, що проявляється у

висвітленні витоків виникнення і розвитку загального менеджменту як галузі наукових знань про управління, туристичного менеджменту та ключових компетентностей із менеджменту туристичної діяльності; *принцип креативності*, тобто творчого підходу до розвитку і становлення студентів як фахівців-професіоналів означеного напрямку; *принцип модульності-укрупнення дидактичних одиниць*; принцип поєднання індивідуальних і колективних форм навчання тощо; вимог кредитно-модульної системи організації навчально-виховного процесу у педагогічних вищих закладах III-IV рівнів акредитації.

Робоча програма курсу деталізована та реалізована в навчальній дисципліні «Менеджмент у туристичній діяльності», яка включає два змістових модулі:

Модуль 1. Менеджмент як синтез науки і мистецтва управління містить теми, які розкривають теоретико-методологічні питання загального менеджменту як галузі науки і мистецтва управління; менеджменту як виду професійної діяльності.

Модуль 2. Основи менеджменту туристичної діяльності включає теми, які розкривають питання історії становлення різних видів вітчизняного туризму; менеджменту туристичної діяльності та необхідність управління процесом туристичної діяльності.

У цьому плані слід відмітити, що модулі розглядаються нами як певний обсяг навчальної інформації, який має самостійну логічну структуру і зміст, що дає змогу майбутнім фахівцям фізичної культури оперувати цією інформацією як у процесі навчання, так і в процесі професійної діяльності.

Програма курсу диференційована лекційними, семінарськими заняттями, самостійною та індивідуальною роботою, системою контролю, що у свою чергу, забезпечує теоретичну та практичну підготовку фахівців цієї спеціалізації і становить 110 годин (3 кредити ECTS, із них 18 годин лекційних, 22 години – семінарських, включаючи 2 залікові години, 48 годин самостійної роботи, 20 годин індивідуальної роботи, контрольні завдання для

семінарських занять, паєкт ректорських контрольних робіт (30 варіантів по 4 завдання в кожному варіанті), модульні тестові завдання чотирьох рівнів складності, контрольні питання з усього курсу, література (див. додаток А).

Навчальний план програми курсу передбачає також самостійну роботу; індивідуальні творчі завдання; вхідне та вихідне діагностування майбутніх фахівців фізичної культури, залік.

Індивідуальна робота розрахована на осмислення, узагальнення та практичне застосування теоретичних знань основних положень із менеджменту туристичної діяльності, отриманих у процесі лекційних занять та самостійної роботи, а також у виконанні завдань, які передбачені програмою.

Теоретична частина програми курсу доповнюється педагогічною практикою майбутніх фахівців фізичної культури у різних освітніх інституціях. Метою цього виду діяльності є забезпечення майбутніх фахівців фізичної культури необхідними матеріалами для здійснення педагогічної практики з менеджменту туристичної діяльності. Тут значна увага приділена була тим аспектам, які співзвучні ідеям фундаментальній фізкультурно-туристській освіті в частині спортивно-оздоровчого туризму, туристично-краєзнавчої, фізкультурно-рекреаційної, екскурсійної діяльності тощо.

Залік проводився на основі результатів поточного контролю, у вигляді тестування, виконання контрольних робіт та навчального проекту (індивідуальне-дослідницьке завдання).

Таким чином, увесь курс складається зі змістових модулів з певною теоретико-практичною тематикою вивчення теоретичного матеріалу та структурно представлений у вигляді двох модулів з певною тематикою лекційних, семінарських та самостійною, індивідуальною роботою в таблиці 2.1.1.

Структура навчального курсу «Менеджмент туристичної діяльності»

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	денна форма						Залікові години	Заочна форма					
	усього	у тому числі						усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.			л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Модуль 1													
Змістовий модуль 1. Менеджмент як синтез науки і мистецтва управління													
Тема 1. Менеджмент як наука управління: минуле і сучасність	8	2	2		2	2		8	2	2		2	2
Тема 2. Менеджмент як вид професійної діяльності	8	2	2		2	2		8	2	2		2	2
Разом за змістовим модулем 1	16	4	4		4	4		16	4	4		4	4
Змістовий модуль 2. Основи менеджменту туристичної діяльності													
Тема 3. Менеджмент та необхідність управління туристичною діяльністю	14	2	4		2	6		22	2	2		4	14
Тема 4. Організаційні основи менеджменту туризму	12	2	2		2	6		18	2			4	12
Тема 5. Туристичні продукти та їх конкурентна спроможність.	12	2	2		2	6							
Тема 6. Менеджмент туристичного підприємства	12	2	2		2	6		18	2			4	12
Тема 7. Менеджмент персоналу туристичної організації	14	2	4		2	6		22	2	2	24	14	
Тема 8. Менеджер та його роль в управлінні туристичною організацією.	12	2	2		26								
Тема 9. Самоменеджмент та саморегуляція у роботі менеджера туристичної організації, їх роль та функції													
Разом за змістовим модулем 2	92	14	18		16	44		68	8	4		4	52
Усього годин	110	18	22	-	20	48	2	90	6	8	-	20	56

Методичне забезпечення курсу становлять: авторський одноосібний навчальний посібник «Методичні рекомендації та завдання для самостійної роботи студентів з курсу «Менеджмент у туристичній діяльності» [2]; методичні рекомендації для викладачів щодо формування ключових компетентностей (компетенцій) з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури (див. додаток В); методичні вказівки до виконання ІНДЗ, семінарських та практичних занять, курсових, магістерських, дипломних робіт тощо. В цьому контексті варто зазначити, що відсутність підручників, посібників, у яких би розкривався зміст ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності та їх формування саме

у майбутніх фахівців фізичної культури дозволяє, пропонований теоретичний матеріал курсу «Менеджмент туристичної діяльності», а також психолого-педагогічну та спеціальну періодику в цьому напрямі, вважати одним із основних джерел отримання майбутніми фахівцями фізичної культури педагогічних ВНЗ основ знань з менеджменту туристичної діяльності.

Пріоритетом в оцінки рівня сформованості у майбутніх фахівців фізичної культури знань змісту програмного матеріалу з курсу «Менеджмент туристичної діяльності» нам слугувала кредитно-модульна система (КМС) оцінювання досягнень студентів у цьому напрямі [48].

Робзроблена система оцінювання й контролю знань, умінь і навичок студентів програмного матеріалу з курсу узгоджена з вимогами ECTS і здійснювалася за 100-бальною шкалою та певними критеріями, що схематично представлені у таблиці 2.1.2. При цьому, взявши за основу результати контролю знань із дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності». Такий підхід до оцінювання результатів сформованості знань у майбутніх фахівців фізичної культури програмного матеріалу з курсу «Менеджмент туристичної діяльності» умотивовано тим, що зміст навчальної програми курсу реалізується безпосередньо у дисципліні «Менеджмент у туристичній діяльності» через усі форми організації навчально-виховної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури (лекції, семінарські, практичні, індивідуальні, самостійні заняття, усі види практик тощо).

Таблиця 2.1.2

**Таблиця відповідності результатів контролю знань з дисципліни
«Менеджмент у туристичній діяльності» за різними шкалами
та критеріями**

Сума балів за 100-бальною шкалою	Оцінка в ECTS	Значення оцінки ECTS	Критерії оцінювання	Рівень компетентності	Диференційована оцінка за національною шкалою
					залік
90-100	A	Відмінно	Студент виявляє особливі творчі здібності, без допомоги	Високий (творчий)	Зараховано

			викладача знаходить і опрацьовує необхідну інформацію, вміє використовувати набуті знання та вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обдарування й нахили		
82-89	B	Дуже добре	Студент вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи та завдання у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна	Достатній (конструктивно-варіативний)	Зараховано
74-81	C	Добре	Студент вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача й самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві; добирати аргументи для підтвердження думок		
64-73	D	Задовільно	Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання та розуміння основних положень; за допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих	Середній (репродуктивний)	Зараховано
60-63	E	Достатньо	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні		
35-59	FX	Незадовільно з можливістю повтор-	Студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального	Низький (рецептивно-продуктивний)	Не зараховано

		ного складання семестрового контролю	матеріалу		
1-34	Ф	Незадовільно з обов'язковим вивченням залікового кредиту	Студент володіє матеріалом на рівні розпізнання та відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів		

На необхідність упровадження кредитно-модульної системи в оцінюванні рівня сформованості знань із менеджменту туристичної діяльності у фахівців фізичної культури надихали нас дослідження Т. Барни, Л. Дудорової, Б. Клименка, Ю. Колос, Є. Сокол, Л. Товажнянського, О. Свєртнева, П. Хоменка, І. Шапаренко та інших учених.

Предметом дослідження згаданих вище науковців стала оцінка рівня сформованості ключових компетентностей у майбутніх фахівців фізичної культури за КМСО. Зокрема, дослідження П. Хоменка спрямоване на визначення критеріїв оцінювання за допомогою КМС знань студентів з курсу «Біологічні методи досліджень у фізичній культурі і спорті» в процесі підготовки майбутніх фахівців фізичної культури [44, с. 289-291]. Особливостям застосування рейтингового контролю навчальних досягнень студентів, майбутніх фахівців фізичної культури, у вивченні ними дисциплін з туризму приділила увагу Л. Дудорова [17]. О. Свєртнев за допомогою КМС здійснив оцінку рівня сформованості основних компетентностей майбутнього учителя фізичної культури як фахівця з шкільного футболу [37].

Однак, ми поділяємо позицію зарубіжних і вітчизняних учених, зокрема, С. Гончарова [13], М. Карченкової [23], Ю. Колос [24], О. Свєртнева [37], які базуються на розумінні упровадження кредитно-модульної системи для оцінки рівня сформованості ключових компетентностей як ефективної форми оцінювання та важливого інструментарію досягнень, яка і створює можливості для градації значущості балів, які отримують студенти за виконання різних видів робіт [3, с. 42-47].

Такий підхід до процесу організації оцінювання рівня знань у майбутніх фахівців фізичної культури з курсу «Менеджмент туристичної діяльності» пояснюється тим, що студенти звикли до запропонованої системи оцінювання знань із дисциплін фахової підготовки. Тому і почувалися більш вільно і розкуто у процесі оцінювання їх результатів із зазначеного курсу.

Згідно з цією технологією, ми поділили, зокрема, робочу програму навчальної дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності» зміст якої базується на змістовому компоненті програмового теоретичного матеріалу курсу «Менеджмент туристичної діяльності» на завершені змістові модулі (див. додаток А), визначили тематику модулів та кількість балів за кожен вид діяльності, що виконується студентом під час вивчення даної дисципліни.

На нашу думку, такі структурні елементи навчально-методичного забезпечення дисципліни, як *мета* і *базові поняття*, стисло, у концентрованому вигляді розкривають основний зміст теми, дозволяють студентам зосередитися на головному. *Теоретичні питання* конкретизують тему, підкреслюючи її визначальні аспекти. *Індивідуальні практичні завдання* забезпечують глибше опрацювання матеріалу, створюють передумови для реалізації принципу єдності теорії і практики. *Перелік рекомендованої літератури* допомагає студентам із добором сучасних науково-теоретичних досліджень, які найповніше розкривають ті чи інші питання теми, актуалізують значення педагогічної діяльності в системі менеджменту туристичної діяльності. *Тематика рефератів* визначена з урахуванням найважливіших проблем взаємодії менеджменту туристичної діяльності у відповідності до сучасного розвитку педагогічної науки, що спрямовує подальшу науково-дослідницьку діяльність майбутніх фахівців фізичної культури у цій галузі. *Питання для самоперевірки й контролю знань*, а також *тестові завдання* призначено для самостійного оцінювання майбутніми фахівцями фізичної культури власних навчальних досягнень з менеджменту туристичної діяльності із метою подальшої корекції та вдосконалення знань, умінь і навичок та їх використання в майбутній педагогічній діяльності з менеджменту туристичної діяльності.

У подальшому, з метою оцінювання індивідуальних досягнень щодо сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури, нами були використані різні методи. Зокрема, метод портфоліо, основна суть якого – це показати все, на що здатний студент. Педагогічна ідея портфоліо передбачала зміщення акценту з незнання студентів на індивідуальне досягнення, їхню активну участь у накопиченні різних видів робіт, які засвідчують рух в індивідуальному розвитку, інтеграцію кількісних і якісних оцінок, підвищення ролі самооцінки, сформованості рівня знань з менеджменту туристичної діяльності [15]. У кінці кожної теми програми зазначеної дисципліни подається список компетенцій, якими повинен був оволодіти студент у процесі вивчення теми модуля у формі тверджень «Я можу ...», «Я знаю ...». При визначенні рейтингу студента за кожен модуль ми враховували такі види діяльності, як: аудиторну роботу (робота на лекціях-бесідах, присутність, активність, правильність відповідей; діяльність під час семінарських занять); самостійну роботу (опрацювання літератури, кейсів; науково-дослідну роботу); індивідуальну роботу (підготовку проекту); портфоліо з виконаними завданнями за модуль; модульну контрольну роботу; диференційований залік. Орієнтовні види навчальної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури при вивченні дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності» подано у таблиці 2.1.3 та 2.1.4.

Таблиця 2.1.3

Система нарахування балів за орієнтовними видами навчальної роботи студентів з дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності»

Форма навчальної роботи	Вид навчальної роботи	Кількість балів	Максимальне значення за двома модулями
1. Аудиторна			
1.1. Лекція	1. Відвідування	1	9
1.2. Практичне семінарське, заняття	1. Відвідування	1	15
	2. Захист виконаного домашнього завдання	2	4
	3. Обговорення теоретичного та практичного матеріалу	2	4
	4. Постановка та розкриття проблемного питання	2	4

	5. Виконання навчальних завдань	2	4
	6. Доповіді з рефератами, есе та їх обговорення	3	6
	7. Тестування	2	4
	8. Контрольна робота на занятті		-
	9. Заключний контроль за результатами семінарського заняття (тестування)		-
Разом			50
2. Самостійна та індивідуально-консультативна робота	Виконання та захист індивідуальних навчально-дослідних завдань: – вирішення (аналіз) конкретної виробничої ситуації з підготовкою аналітичної записки	4	8
	– вирішення та письмове оформлення задач, схем, діаграм, інших робіт графічного характеру; відпрацювання тренінгових програм (завдань) із навчальних дисциплін; аналіз конкретної виробничої ситуації та підготовка аналітичної записки (Case study)	5	10
	– написання реферату, підготовка критичного есе на статті зарубіжних і вітчизняних авторів за визначеною тематикою	4	8
	– пошук (підбір) та огляд літературних джерел за заданою проблематикою	2	4
Разом			30
3. Підсумковий модуль	Модульна робота	10	20
Усього			100

Наведемо зразок системи нарахування додаткових балів за видами робіт відповідно до дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності».

Форма роботи	Вид роботи	Бали
1. Навчальна	1. Участь у предметних олімпіадах: університетських, міжвузівських, всеукраїнських, міжнародних	5
	2. Участь у конкурсах на кращого знавця дисципліни: університетських, міжвузівських, всеукраїнських, міжнародних	5
	3. Виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань підвищеної складності	2
	4. Інші	-
2. Науково-дослідна	1. Участь у наукових гуртках	3
	2. Участь у наукових студентських клубах	3
	3. Участь у наукових магістерських семінарах	-
	4. Участь у конкурсах студентських робіт: університетських, міжвузівських, всеукраїнських, міжнародних	5
	5. Участь у наукових студентських конференціях: університетських, міжвузівських, всеукраїнських, міжнародних	6
	6. Інші	1
3. Інші		-
Усього		30

Примітка. Максимальна кількість додаткових балів – 30.

Загальна підсумкова оцінка з дисципліни складається із суми балів за результатами поточного контролю знань і за виконання завдань, що виносяться на залік (за умови, що студент набрав на іспиті 20 балів і вище).

У разі, коли відповіді студента оцінені менше, ніж у 20 балів, він отримує незадовільну оцінку за результатами заліку (тобто 0 балів) і загальна підсумкова оцінка включає лише результати поточного контролю.

До залікової відомості вносяться сумарні результати в балах поточного контролю та заліку (загальна підсумкова оцінка).

Для зарахування дисципліни студентам необхідно було щонайменше набрати 60 балів за різними видами діяльності. Наприклад:

- конспектування – 0-6 балів;
- підготовка наукового повідомлення – 0-10 балів (лекційний блок);
- фіксована відповідь на питання плану – 0-4 бали;
- участь у дискусії – 0-1 бал;
- підготовка реферативного повідомлення – 0-8 балів (практичний блок);
- задокументована відповідь – 0-5 балів;
- індивідуальне практичне завдання – 0-6 балів;
- реферативне повідомлення – 0-8 балів;
- підготовка публікації, виступи на конференції – 0-12 балів (блок самостійної роботи).

Такий підхід до розподілу балів дозволяє, по-перше, охопити змістове наповнення усіх модулів з проблеми дослідження, а по-друге, дозволяє реалізувати диференційований підхід у навчанні, оскільки надає студентам можливість індивідуально вибирати завдання у відповідності до здібностей та особистісних інтересів.

Основу оцінювання становить 4-бальна шкала оцінок 2, 3, 4 або 5.

Процес оцінювання здійснювався за допомогою трьох видів контролю: *поточного, модульного та підсумкового.*

Кожен змістовий модуль містить обов'язковий (теоретичний і практичний, що базується переважно на аудиторній роботі) та додатковий

(творчий, заснований на самостійній роботі студента) компонент. Теоретичний компонент оцінювався на семінарських заняттях під час усної відповіді, аналізу відповіді іншого студента, доповіді, участі в дискусії та ін. Практичний компонент оцінювався на семінарських заняттях: за підготовку конспекту навчального заняття; за підготовку дидактичного матеріалу відповідно до теми заняття тощо. Для активізації самостійної роботи студента був включений додатковий (творчий) компонент, який оцінювався при виконанні рефератів, рецензування і т.д. Творчий компонент мав на меті суттєво впливати на самостійність майбутнього фахівця фізичної культури, стимулювати прагнення до постійного самовдосконалення. На організацію такої діяльності вводяться години самостійної роботи.

Для визначення рівня сформованості ключових компетентностей (компетенцій) з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури нами, услід за дослідженням Ю. Колос [24, с. 2-3], застосовувалися види та форми організації контролю за КМСО, наприклад:

Поточний контроль		Модульний контроль		Підсумковий контроль	
Аудиторна робота	Самостійна робота	Портфоліо	МКР	Проект	Залік

Поточний контроль складають оцінки за кожен вид аудиторної та самостійної роботи, які виставляються за 4-бальною шкалою від 2 до 5.

Видами *модульного контролю* є модульна (тестова) контрольна робота. Кожен студент працює за індивідуальною тестовою карткою, яка містить запитання чотирьох рівнів складності, інструкцією до виконання та бланк відповідей, що полегшує тестову перевірку. Крім того, за цим видом контролю також передбачено оцінювання портфоліо за модуль та обрахування середнього показника поточного контролю. Оцінка за модульну контрольну роботу виставлялася нами за 4-бальною системою.

Оцінка за портфоліо передбачала наступне: *Порт.* залежить від наявності всіх робіт та їхньої якості:

$$\text{Порт.} = \Sigma \text{оц}/n,$$

де $\Sigma \text{оц}$ – сума оцінок за кожний наявний в портфоліо результат (за 4-бальною шкалою), n – кількість результатів, які повинні бути наявні.

Поточний рейтинг (ПР) є сумою середніх арифметичних оцінок за аудиторну та самостійну роботу, $AP_{сер}$ та $CP_{сер}$, причому оцінкою за відсутність на занятті або невиконання завдання самостійної роботи вважається нуль:

$$ПР = AP_{сер} + CP_{сер}.$$

При обрахуванні *модульного рейтингу* (МР) додаються: поточний рейтинг, оцінка за портфоліо, поділена на 2 та подвоєна оцінка за модульну контрольну:

$$МР = ПР + \text{Порт.}/2 + МКР*2.$$

Видами *підсумкового контролю* є оцінювання проекту, обрахування семестрового рейтингу та залік. Проект та залік оцінюються за шкалою від 2 до 5. Отже, підсумкова оцінка складається з усіх балів, отриманих студентами під час поточного й модульного видів контролю, а також оцінки, отриманої за виконання підсумкового індивідуального навчально-дослідного завдання.

Таким чином, якщо студент набрав достатню кількість балів (більше 50% усіх можливих), то він здає залік без опитування, автоматично. Якщо ж студент не добрав балів, він має змогу покращити свій рейтинг на заліку. Бали, одержані за залік, додаються до загального рейтингу, і визначається нова рейтингова оцінка студента.

Зі сказаного вище можна зробити висновок про те, що застосування кредитно-модульної системи оцінки рівня сформованості знань у майбутніх фахівців фізичної культури з курсу «Менеджмент туристичної діяльності» в умовах кредитно-модульного навчання сприяє не тільки підвищенню мотивації до навчання студентів, підвищенню міцності їхніх знань, але й сприяє професійному зростанню викладачів, тобто фактично КМСО є саморозвиваючою системою, що гарантує безперервне підвищення якості освіти.

Тому оцінювання результатів досягнень майбутніх фахівців фізичної культури щодо вивчення курсу «Менеджмент туристичної діяльності» можна прийняти як новизну і актуальність – кредитно-модульну систему, яка сприяла сформованості ключових компетентностей (компетенцій) з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури. А саме впровадження програми зазначеного курсу в структуру фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури випускного етапу (V курс) дозволяє визначити однією з важливих педагогічних умов у процесі формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури як основи формування досліджуваного утворення. Реалізація зазначеної педагогічної умови потребувало створення навчального середовища, сприятливого для формування досліджуваного утворення, що й становить наступний етап дослідження.

2.2. Створення навчального середовища, сприятливого для формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури

Реалізація *другої педагогічної умови* потребувало створення навчального середовища, яке є єдиним простором, у якому відбувається організація навчально-виховного процесу, який ґрунтується на єдиних підходах, підпорядкований єдиній меті діяльності суб'єктів навчального середовища (взаємодії викладачів і студентів, майбутніх фахівців фізичної культури). Причому творча інтеграційна діяльність усіх суб'єктів педагогічного процесу об'єднана загальною спільною метою, спрямованою на процес формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури, хоча завдання викладача і студента в цьому процесі різні. Реалізація зазначеної педагогічної умови викликала необхідність коротко схарактеризувати змістову сутність поняття «навчальне середовище». Це пояснюється тим, що розуміння його суті

носить досить суперечливий серед науковців характер, а отже потребує уточнення його змістової характеристики в цілому. Для цього, перш за все, необхідно з'ясувати суть загального поняття «середовище».

Теоретичний аналіз наукових досліджень учених у цьому напрямі, зокрема, Н. Гонтаровської [12, с. 15-19], Є. Зімниці [21, с. 12-15], О. Макагона [32], О. Свєртнева [37], І. Тараненко [40] та інших науковців засвідчує, що існує чимала кількість тлумачень зазначеного поняття. Так, окреслене поняття розглядається деякими вченими як система заходів організаційного, інформаційного, технічного, навчально-методичного, психолого-педагогічного забезпечення освітнього процесу, яке нерозривно пов'язане з людиною як активним суб'єктом навчальної діяльності [33]. Дослідниця даного питання Є. Зімниця пропонує розглядати його у двох площинах: 1) як зовнішнє (те, яке оточує людину – фізичне на соціальне середовище) та 2) як внутрішнє (те, яке виховує людину – психологічний клімат, спілкування і т.д. [21, с. 12-15].

Зі сказаного вище можна зробити висновок про те, що поняття «середовище» має значення не тільки формального безпосереднього соціуму, але й взаємодії в ньому і з ним та розкривається через такі категорії як умови, чинники, соціум як безпосереднє оточення.

Спираючись на існуючі загальні характеристики поняття «середовище», ми розглядаємо його як структурний компонент вищого педагогічного закладу освіти, в якому за допомогою таких чинників, як: інструктивно-просвітницька робота з викладачами, залучених до експерименту; впровадження у навчально-виховний процес фахової підготовки майбутнього фахівця фізичної культури програми курсу «Менеджмент туристичної діяльності»; наповнення змісту загальноосвітніх, фахових професійно-педагогічних дисциплін змістовим компонентом з менеджменту туристичної діяльності здійснюється формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури на засадах співробітництва.

Виокремлені нами структурні компоненти навчального середовища, в рамках нашого дослідження, знаходяться в тісному взаємозв'язку та взаємозалежності. Здійснення зв'язків передбачає наступність у використанні змістового компонента з менеджменту туристичної діяльності щодо загальних об'єктів вивчення досліджуваної проблеми. На необхідність такої наступності вказує дослідник С. Батишев, який акцентує увагу на створенні системи знань, умінь і навичок у студентів з різних предметів, наповнених змістовим компонентом з менеджменту туристичної діяльності. При цьому застерігає, що такий зв'язок можливий лише тоді, коли окремі елементи змісту будь-якого предмета будуть присутні в іншому предметі або знання наступних предметів будуть спиратися на знання попередніх предметів [6].

Для більш глибокого усвідомлення досліджуваних процесів у цьому напрямі схарактеризуємо детальніше визначені нами структурні чинники навчального середовища, за допомогою яких здійснюється формування досліджуваного нами утворення. Зупинимося окремо на дисципліні психолого-педагогічного циклу «Менеджмент у туристичній діяльності», яка має чітко виражену спрямованість на формування у майбутніх фахівців фізичної культури ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності як невід'ємного компонента професійного становлення майбутнього фахівця фізичної культури.

Практична реалізація програмного змісту дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності», в рамках нашого дослідження, здійснюється на випускному етапі (V курс, X семестр) в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури в педагогічному університеті за напрямом підготовки – «Фізичне виховання». Оволодіння майбутніми фахівцями фізичної культури знаннями й уміннями з менеджменту туристичної діяльності здійснюється шляхом застосування різних форм, методів і засобів навчання, що спонукають студента до виявлення активності, зацікавленості у формуванні знань з менеджменту туристичної діяльності та

його ключових компетентностей. До них відносимо тренінги, навчальні дискусії, аналіз конкретних професійних ситуацій, ігрові методи, прес-конференції, творчі завдання, синтетичні семінари тощо, що передбачають для студента можливість самовияву у більш чи менш наближеній до реальності, змодельованій у контексті навчальної діяльності ситуації. Важливим при цьому вважаємо застосування навчальних (дидактичних) та ділових ігор, які використовуються, як правило, для засвоєння понять у процесі формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури. Ігрові заняття, на відміну від інших, «посилюють самостійну роботу майбутніх фахівців фізичної культури, підвищують мотивацію до вивчення проблеми формування досліджуваного утворення, розвивають ініціативу, стимулюють творче мислення, сприяють устанавленню співробітництва з викладачами, мають професійно-етичний аспект» [22, с. 86].

Кінцевою точкою процесу формування досліджуваного утворення є результат цього навчально-виховного процесу, а саме: готовність майбутніх фахівців фізичної культури до практичної реалізації сформованих ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у професійній діяльності. Тому головним у цьому плані було включення студентів у різні види практичної навчально-виховної діяльності.

Так, наприклад, у вступній лекції з дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності» проводиться інтерактивна акція типу «Ваші очікування від даної дисципліни», в процесі якої викладачем фіксуються всі висловлені студентами проблеми і запитання, відповіді, на які вони планують одержати на лекційних та семінарських заняттях. Така співпраця викладача та студентської аудиторії породжує відчуття спільності, співавторства у творенні курсу, визначенні його завдань, пріоритетів, структури. Дискусійний характер читання лекції сприяє розвитку критичного мислення майбутнього фахівця фізичної культури, дає змогу визначити власну

позицію, формулює навички аргументації своєї думки. З огляду на це, у ході лекції всіляко заохочуються запитання, судження, доповнення, роздуми студентів з приводу проблеми формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності тощо. Методичні питання часом висвітлюються в акцентовано контраверсійному плані з метою організації дискусії в аудиторії. Наприклад, «Лекція – це монолог чи діалог?»; «Вільне відвідування лекцій: Ваша позиція?» та ін. Утім важливою засадою вивчення дисципліни з огляду на її прикладний характер є тісний зв'язок теоретичних знань з практикою. Так, наприклад, вивчаючи з майбутніми фахівцями фізичної культури види запитань, які можуть обговорюватися на семінарських заняттях з проблеми менеджменту туристичної діяльності пропонується виконати практичні домашні завдання типу: «Проаналізувати бізнес-плани деяких туристичних організацій і вивчити відмінності чи схожість у побудові їхньої структури та визначення змісту; встановити роль їх створення; визначити питому вагу проблемних запитань у діяльності туристичної організації; висловити пропозиції щодо вдосконалення змістової частини бізнес-планів» тощо [4, с. 98-102].

Водночас на лекціях вчать студентів формулювати цілі навчальної діяльності, бачити її перспективи, кінцевий результат. Але ще немає системного підходу до формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури, що є необхідним для забезпечення інтеграції освіти до загальноосвітніх процесів. У цьому плані слід зазначити, що залучення майбутніх фахівців фізичної культури до навчальної роботи у напрямі з менеджменту туристичної діяльності передбачає, по-перше, формування у них ділових етичних взаємин відповідно до ситуації, характерної до практики ділової взаємодії, а саме – командної роботи; по-друге, формування у майбутніх фахівців фізичної культури ділових, етичних ключових

компетенцій саме з менеджменту туристичної діяльності [46; 19, с.127-133; 5, с.33-38; 25, с.52-58].

У нашому дослідженні однією з активних форм командної навчальної роботи й водночас як новітня інноваційна технологія формування ключових компетентностей та певних компетенцій з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури *виступає синтетичний семінар* [1, с. 176-181]. Це пояснюється тим, що даний вид семінару дозволяє продемонструвати самовияв майбутніми фахівцями фізичної культури етики ділових взаємин з менеджменту туристичної діяльності. Цьому сприяють тимчасові змінні динамічні підгрупи, які створюються для виконання певних дидактичних завдань у цьому напрямі. Вони дозволяють будувати етичну взаємодію з іншими членами тимчасової навчальної групи, що сприймається ними як модель професійної команди, яка характеризується вченими цілеспрямованою узгодженою роботою спеціалістів, які працюють над вирішенням спільно визначеного творчого завдання, поєднуючи різні знання, вміння та навички в процесі виконання командних ролей, використовуючи при цьому партнерські принципи взаємодії.

У педагогічному сенсі варто зазначити, що технологія підготовки і проведення синтетичного семінару розпочинається зі створення первинних тренінгових груп по 3-4 студенти в кожній для проведення командної роботи [1, с. 176-181]; читання заздалегідь лекції на тему, що виноситься на семінар; визначення провідної проблеми семінару; знайомство студентів з літературою та джерелами з досліджуваної проблеми. При цьому рекомендуємо читати тільки те, що безпосередньо стосується проблеми. Отже, ставимо перед ними попередні дидактичні завдання. У процесі підготовки до заняття формуємо тимчасові навчальні підгрупи. Їх склад залежить перш за все від дидактичних завдань семінару. Крім цього, визначаємо експериментальну і контрольну групи з метою виявлення ефективності впровадження в навчальний процес запропонованої форми занять. Кожна група одержує домашнє завдання: по-перше, виробити спільну

думку з провідної проблеми семінару; по-друге, виконати окремі завдання, отримані кожним студентом. До речі, студенти працюють у змінних динамічних групах, які створюються і функціонують лише на час виконання певних завдань. Такий підхід до формування підгруп дає змогу організувати співробітництво студентів, що позитивно впливає на зміцнення їх стосунків. Утім допомогу у підготовці до заняття студенти одержують неоднакову. Так, експериментальній групі, де проводився формувальний експеримент, було внесено пропозицію щодо надання усілякої допомоги: 1) інструктаж кожної навчальної підгрупи; 2) ознайомлення з правилами ведення дискусії; 3) проведення індивідуальної добровільної консультації зі студентами щодо виконання завдань; 4) підготовка ведучого семінару. До речі, з ним велась поглиблена робота. В інструктивній бесіді з ведучим визначаємо етапи проведення, регламент, з'ясовуємо зміст і мету кожного етапу, намічаємо можливі суперечливі ситуації тощо. Усі ці рекомендації в короткій формі викладаємо у пам'ятці, котра потім лежить перед ним на семінарі.

Крім цього, виробили критерії оцінювання знань студентів, що включали, зокрема: а) активну участь студентів у підготовці й саме проведення семінару; б) вміння дискутувати, переконувати; в) вміння спілкуватися; г) вміння поєднувати теоретичні й практичні знання; г) педагогічну доцільність пропозицій щодо впровадження ідей прогресивних учених із даної проблеми в практичну діяльність.

Підготовка і саме проведення заняття у контрольній групі відрізнялися тим, що: 1) не всі студенти отримали допомогу викладача; 2) не велась підготовка ведучого; 3) відсутнє позааудиторне співробітництво навчальних груп. Слід зазначити, що зроблене пізніше зіставлення якісної сторони пропозицій студентів експериментальної і контрольної груп щодо організації синтетичного семінару засвідчило, що в експериментальній групі переважав конструктивний підхід, який ґрунтувався на узагальненні набутих теоретичних знань і критичному їх осмисленні. У контрольній групі, поряд із

цікавими методичними ідеями, були також пропозиції декларативного характеру (типу «посилити», «поглибити» роботу тощо).

У процесі підготовки до заняття з членами груп проводимо також індивідуальні добровільні консультації, які успішно проходять у формі ненав'язливих співбесід. При цьому сам процес проведення семінару передбачає декілька етапів. Перший етап семінару розпочинається з вступного слова викладача, який обґрунтовує актуальність вибору теми заняття, визначає мету, провідну ідею, доповнює попередні дидактичні завдання, раніше відомі студентам. Далі з коротким словом до своїх товаришів звертається ведучий, який пропонує план семінару, визначення команд, їх кількість, назву тощо.

Другий етап – основна частина семінару – розпочинається з того, що ведучий пропонує командам визначати своє ставлення до провідної проблеми. Мета його – підготувати дискусію. Представники кожної команди викладають їх спільну думку. Цей стан можна назвати «конкурсом колективної думки». Слід підкреслити, що на цьому етапі потрібна особлива уважність ведучого і викладача, бо обмін ідеями інтенсифікується, що породжує як складність оцінювання відповідей, так і певні труднощі у ведучого щодо керівництва семінаром. В останньому випадку викладач допомагає йому, підключаючись до роботи. До речі, протягом усього заняття викладач веде свої записи: прізвище студента, оцінка за запитання, відповіді, репліки, інші виступи, зміст сказаного. Це дає змогу ніби «фотографувати» навчальну діяльність на семінарі.

Команди дають відповіді на запитання відразу. Однак при найбільш складних запитаннях капітан бере хвилину на обговорення і визначає тих, хто відповідатиме. Далі ведучий надає слово іншим командам, які після хвилинної наради сповіщають про своє ставлення до змісту колективної думки кращої групи з провідної проблеми семінару та оцінку її відповіді на запитання. Слід зазначити, що на цьому етапі від кожної команди висловлюється необмежена кількість учасників. Команди не тільки можуть виступити проти кращої команди, але й підтримувати, виступати на її захист. До речі, кожна команда

може обґрунтувати неспроможність критики іншої команди. Орієнтовний початок оцінних реплік: «Думка (запитання) команди видається мені непереконливою, оскільки...», чи «позицію команди я в основному поділяю, однак варто доповнити її такими аргументами...».

На кожну оцінну репліку група відповідає відразу чи бере хвилинну перерву. Якщо виникає особливо суперечлива ситуація, судді висловлюють свою думку, реалізуючи експертну функцію.

Заняття підпорядковані принципу: будь-яка думка має право на існування, якщо тільки вона аргументована. При цьому, звертається увага на вербальне і невербальне спілкування команд. Це пояснюється тим, що невербальне спілкування, наприклад, виступає одним із засобів репрезентації особистістю свого «Я», міжособистісного впливу та регулювання відносин, створює образ партнера по спілкуванню, виступає в ролі уточнення, випередження вербального повідомлення.

Основний етап – заключний. За 15 хвилин до кінця семінару педагог бере слово. Він коротко визначає ступінь реалізації дидактичних завдань, дає узагальнену оцінку знань студентів з теми. Визначає напрями, якими найактивніше пульсувала думка і котрі виявилися і розробленими значно глибше.

Потім оцінюється характер і зміст дискусійної частини семінару. Після дискусійної частини проводимо коротку письмову роботу: відповідь на питання «Що найбільш сприяло підготовці і проведенню заняття?». Досвід нашої роботи у цьому напрямі показує, що групові форми навчальної діяльності студентів дають змогу варіювати матеріал за складністю і обсягом, а також обрати індивідуальний темп роботи, що сприяє не тільки кращому запам'ятовуванню, але й більш глибокому і свідомому оволодінню навчальним матеріалом, активізації пізнавальної самостійності студентів. Безумовно, описаний семінар ще потребує досліджень щодо своєї ефективності у цьому напрямі. Але досвід впровадження зазначеної форми організації навчання як основної в рамках нашого дослідження, свідчить про

те, що синтетичний семінар у навчальній діяльності студентів виступає як засіб, і як активна командна форма навчання.

Вважаємо, що отримані студентами у такий спосіб знання з даної дисципліни є одним із головних чинників не тільки зростання пізнавального інтересу студентів до дисципліни, що вивчається, формує у них навички саморегуляції [14] навчальної діяльності, тим самим сприяє більш міцному і свідомому засвоєнню навчального матеріалу дисципліни, але головне – сприяє формуванню ключових компетентностей (компетенцій) з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури як складової професійної компетентності фахівця фізичної культури.

Схарактеризований вище приклад втілює ще один застосований прийом активізації навчальної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури, сприятливого для вияву командних стосунків. Так, в ході експерименту відбувалося ситуативне залучення майбутніх фахівців фізичної культури до спілкування, що здійснювалося під контролем викладача. Зокрема, нами широко застосовувалася технологія ситуаційного навчання, яка у закордонній науковій думці має назву «кейс-метод», і яку вчені вважають початком подолання кризи освіти в сучасному світі [27, с. 337-344]. Слід зазначити, що «Кейс»-технологію ми, розглядаємо услід за вченими, як комплект засобів навчання, розміщених у кейсі (текст обсягом біля 10 сторінок), які надавалися студенту з моменту початку вивчення ним навчальної дисципліни. Комплекти, які отримують майбутні фахівці фізичної культури містять методичні документи з дисципліни. Дану технологію, як засвідчує практичний досвід, найкраще було застосовувати для аналізу конкретних ситуацій, ділових ігор, розробки бізнес-планів тощо. До речі, зміст кейсу детально обговорюється на практичних та семінарських заняттях, де викладач виконує роль диспетчера процесу співтворчості (генерує запитання, фіксує відповіді, підтримує дискусію). За допомогою кейс-методу здобуває розвиток система цінностей студентів. Цей метод довів свою педагогічну доцільність при наповненні змісту фахових дисциплін змістовим компонентом з менеджменту туристичної

діяльності, оскільки сприяв виявленню професійних позицій майбутніх фахівців фізичної культури, життєвих установок, своєрідного професійного світосприймання. Крім того, цей експериментальний прийом стосується організації взаємин у групі на засадах компетентнісного підходу при викладанні всіх дисциплін фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури.

Вважаємо важливим для дієвості впровадження також так званих заліків-співбесід за задалегідь визначеними запитаннями, обговорення яких відбувається не тільки у формі діалогу викладача і студента, але й передбачає також дискусію. Цьому сприяє характер запитань, серед яких, приміром, є такі: розкрити характерні риси демократичного й авторитарного стилів спілкування у роботі менеджера з підлеглими, колегами, керівниками туристичної організації тощо [2].

У межах вивчення дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності» нами також використовувалися індивідуальні творчі завдання (ІНТЗ) різних видів. Найчастіше нами пропонувалися форми ІНДЗ, які носили дослідницький характер у вирішенні деяких аспектів досліджуваної проблеми, виконання яких потребували різного рівня інтелектуальної активності студентів: пошукового, евристичного, репродуктивного. Наприклад, індивідуальні творчі завдання з тематиці: «Індивідуальний і груповий туризм»; «лікувально-оздоровчий туризм»; «Пізнавальний, діловий, релігійний, сільський, зелений туризм»; «Особливості менеджменту туризму»; «Мотивація занять туризмом» тощо. В цьому плані варто зазначити, що виконання творчих завдань, хоч і носило самостійний характер, усе ж таки вони виконувалися під контролем викладача. Цей контроль існував у вигляді консультацій, які проводилися з метою отримання студентом відповіді на окремі теоретичні чи практичні питання, які викликали труднощі та потребували пояснення. Найбільш вагомим результатом цього виду діяльності є підвищення рівня знань з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури, вироблення вміння самостійно мислити та

приймати правильні рішення. Це підтверджується низкою відповідей майбутніх фахівців фізичної культури на запитання авторського опитувальника «Що ти знаєш про менеджмент туристичної діяльності та його ключові компетентності?» (див. додаток 3).

Оцінювання результатів досягнень майбутніх фахівців фізичної культури у вивченні дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності» нами здійснювалося за допомогою кредитно-модульної системи (див. п. 2.1).

У цьому контексті дисципліна «Менеджмент у туристичній діяльності» сприймається майбутніми фахівцями фізичної культури з інтересом, стимулює їх до творчого пошуку шляхів самоосвіти у цьому напрямі.

Це завдання вирішує велика кількість взаємопов'язаних дисциплін. Такими дисциплінами відповідно до навчального плану 2013-2017 н.р. включно факультету фізичного виховання Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка виступають базові дисципліни випускного етапу (V курс) фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури, які схематично відображені на рис. 2.2.1. За твердженням дослідниці О. Корносенко, ці дисципліни цілеспрямовано й опосередковано впливають на формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної культури [26] і разом з цим зазначені дисципліни впливають на формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності, оскільки останні є складовими професійної компетентності фахівця фізичної культури, однак не вирішують їх самостійно. З огляду на це не менш важливим завданням, яке має вирішити викладач випускного етапу (V курс) фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури є належне наповнення змісту загальноосвітніх, фахових та психолого-педагогічних дисциплін змістовим компонентом з менеджменту туристичної діяльності. Зазначене завдання реалізується через керовану участь усіх викладачів, задіяних в експерименті; у координації навчальних планів випускного етапу (V курс) фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури.

Рис. 2.2.1. Базові дисципліни за навчальним планом 2013-2017 н.р.

(V курс, X семестр)

Утім, як з'ясувалося у ході дослідження, викладачі, які задіяні в експерименті, не були готові до наповнення змісту фахових дисциплін змістовим компонентом з менеджменту туристичної діяльності. Для вирішення даного питання до планів підвищення кваліфікації викладачів у цьому напрямі були включені наступні заходи: 1) розробка плана-проспекта по темі дослідження та оформлення його у вигляді документа «Методичні рекомендації з питань наповнення змісту фахових дисциплін змістовим компонентом з менеджменту туристичної діяльності»; 2) обов'язкова участь викладачів у науково-методичному семінарі, організованому на базі кафедри теоретико-методичних основ викладання спортивних дисциплін факультету фізичного виховання ПНПУ імені В. Г. Короленка, до плану роботи якого

включено авторський 18-годинний курс з менеджменту туристичної діяльності для викладачів (див. додаток В), учасників експериментального дослідження.

У результаті вивчення 18-годинного курсу, викладачі, учасники експерименту, отримують: *знання та чіткі уявлення* про суть поняття «менеджмент», його основні категорії; виділення менеджменту як науки та його зв'язок з освітою; еволюцію управлінської думки; концепції та зарубіжні школи наукового управління; розвиток управлінської думки в Україні: минуле і сучасність;

– *вміння й навички* визначати сутність поняття «менеджмент», його різні професійні модифікації, основні категорії та функції; виявляти відмінні ознаки у поняттях «управління» та «менеджмент»; давати оцінку діяльності школам наукового управління; уміння впроваджувати в процес професійної діяльності досліджене утворення. Це забезпечувало кращий процес включення майбутніх фахівців фізичної культури в нову для них проблематику.

Водночас, проведений у рамках даного дослідження логіко-теоретичний аналіз досліджуваної проблеми, засвідчив відсутність чіткої системи впровадження змістового компонента саме з менеджменту туристичної діяльності у зміст дисциплін фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури.

Тож вирішення даної проблеми вбачаємо у наповненні змісту предметів професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури змістовим компонентом з менеджменту туристичної діяльності.

Утім, ми не ставили за мету дати повний аналіз можливостей усіх психолого-педагогічних, загальноосвітніх та спеціальних дисциплін, які вивчаються студентами на випускному етапі (V курс) фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури. Це просто неможливо зробити в рамках навіть даного дослідження. Наша увага в цьому плані сконцентрована саме на зміні лише змістового переосмислення потенціалу деяких навчальних дисциплін, які мають чітку спрямованість у плані формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців

фізичної культури. Проте максимальну ефективність цей процес досягне за дотримання певних організаційно-педагогічних умов. На думку дослідника П. Хоменка, такими умовами є: 1. Врахування особистих інтересів і можливостей студентів при виборі майбутньої професійної діяльності в цьому напрямі [45, с. 287]. 2. Поєднання академічних курсів із курсом «Менеджмент туристичної діяльності», який у цьому процесі виступає як потужний засіб формування ключових компетентностей та компетенцій (освітньої, полікультурної, інформаційної, здоров'язберігальної) з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури. 3. Дотримання основних положень компетентнісного підходу у процесі формування досліджуваного утворення. Додамо до цього й те, що вивчення всіх дисциплін повинне відбуватися за однаковою технологією. Насамперед це: узгодження з викладачами різних дисциплін можливих тем або питань з проблеми дослідження для їх наскрізного вивчення; визначення переліку і змісту міжпредметних зв'язків між навчальними дисциплінами; внесення змін до планування вивчення навчального матеріалу певних дисциплін; визначення інтересів студентів до предмета, підвищення їх активності в пізнавальній діяльності.

Такий підхід вважаємо педагогічно доцільним, оскільки дає можливість: 1) узгоджувати освітні програми профілюючих предметів фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури з програмою курсу «Менеджмент туристичної діяльності», визначати кількість годин для їх вивчення; 2) виявляти шляхи формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури відповідно до кожної з дисциплін фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури. Це дозволило зробити процес навчання більш прозорим та врегульованим щодо формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

Важливим у цьому плані є, по-перше: вироблення системи завдань для формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної

діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури, яку ми будували з урахуванням розроблених науковцями етапів формування творчої активності студентів. Зокрема, перший етап – рівень стимулювально-продуктивний (системи вправ і завдань, які дозволяють відпрацювати відповідні практичні вміння і навички); другий етап – рівень евристичний (завдання поглибленого характеру, з елементами творчості, самостійності, мотивуючи творчу діяльність); третій етап – рівень креативності (повністю самостійні завдання). У цьому контексті варто зазначити, що розподіл цілісного процесу формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури на послідовні етапи, хоч і носить умовний характер, однак дозволяє на кожному з них розв'язувати певні педагогічні завдання, які враховують як послідовність їх впровадження, так і специфічні ознаки особистісного творчого саморозвитку майбутнього фахівця фізичної культури в досліджуваному напрямі. По-друге, дотримання послідовності впровадження системи завдань з менеджменту туристичної діяльності у зміст дисциплін фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури. Такий підхід націлює на вирішення системи цілей, пов'язаних із формуванням у майбутніх фахівців фізичної культури як особистісно-професійних якостей, так і ключових компетентностей (компетенцій) з менеджменту туристичної діяльності.

У педагогічному сенсі варто схарактеризувати деякі аспекти наповнення змісту дисциплін фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури змістовим компонентом з менеджменту туристичної діяльності. Зокрема, за нашими рекомендаціями викладачі, учасники експериментальної роботи, при вивченні майбутніми фахівцями фізичної культури на випускному етапі (V курс) всіх навчальних дисциплін в експериментальних групах широко використовували різні методи, форми і засоби навчання. Так, наприклад, при вивченні курсу «Педагогіка спортивної діяльності» супроводжувалося складанням тестових завдань чотирьох рівнів складності для виявлення рівня сформованості знань з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх

фахівців фізичної культури. При цьому майже у всіх темах курсу «Педагогіка спортивної діяльності» розглядалися питання з проблеми туристичної діяльності, яка вирішує освітні, оздоровчі, соціальні, пізнавальні, виховні та спортивні, одночасно з туризмом, завдання.

Натомість при вивченні кожної теми таких курсів, як: «Менеджмент спортивно-масової діяльності», «Методика викладання адаптивної фізичної культури», «Плавання в оздоровчих групах», «Цивільний захист», «Фармакологія в спорті», «Правоохоронна діяльність в галузі», «Фізична рекреація», «Виробнича педагогічна практика», «Курсова робота» в експериментальних групах увага зверталася на формування професійної компетентності у майбутніх фахівців фізичної культури та як її складовою формування ключових компетентностей (компетенцій) з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури. З цією метою застосовувалося різноманіття методів навчання, що дозволяло підтримувати інтерес до даної проблеми, зокрема, рольові ігри, дискусії, тренінги, заочні подорожі по рідному краю та зарубіжних країнах, низка творчих завдань, наповнених змістовим компонентом з менеджменту туристичної діяльності тощо. Серед них слід також назвати самоуправління часом; самоменеджмент; саморегуляцію; самодіагностику особистісних якостей і можливостей; самоаналіз власної діяльності, без чого неможливе формування готовності майбутнього фахівця фізичної культури до професійного самоздійснення в цьому напрямі. Крім того, в експериментальних групах, наприклад, пропонувалося виконати завдання на зразок проекту «Мое особисте портфоліо здоров'я засобами туризму». Основна мета зазначеного завдання полягала в тому, щоб студенти не просто передали конкретну інформацію з досліджуваної проблеми, а розкрили її в логічній послідовності, доказово передали сутність даного питання.

Аналіз результатів виконаного завдання, що носило описовий характер, дозволив зробити певні висновки, а саме: майбутні фахівці фізичної культури розуміють соціальну і власну значущість здоров'я, хоча до кінця так і не

усвідомлюють необхідність зміцнення його та збереження. Тому підтвердженням є той факт, що майже 80% випробуваних не змогли описати освоєний спосіб турботи про власне здоров'я, починаючи з порушення режиму праці і відпочинку, закінчуючи проблемами харчування, одягу, сну тощо. Виявлена специфіка зумовила розробку творчих завдань аби виправити зазначену ситуацію.

В контексті вищезазначеного перевагу надаємо методиці самоменеджменту (самоорганізації), яку розглядаємо як систему методів і прийомів, які є необхідними в повсякденній практиці й допомагають у самоорганізації, самовдосконаленні, раціональному розподілі часу й зусиль для успішного керівництва й управління не тільки виробничими процесами у подальшій професійній діяльності, але й власним здоров'ям.

Вагомим в цьому плані виявилася організація проведення різних конкурсних програм, типу конкурсу на кращу інноваційну ідею щодо внесення змін у навчально-виховний процес, враховуючи зміст курсу «Менеджмент туристичної діяльності»; конкурси на кращу наукову та курсову роботу з фахових та психолого-педагогічних дисциплін, враховуючи при цьому змістовий компонент з менеджменту туристичної діяльності; представлення дайджесту інновацій з менеджменту туристичної діяльності; розміщення інформації, щодо надходжень у бібліотеку видань інноваційного характеру в цьому напрямі тощо [13, с. 33-38].

У результаті використання інноваційних технологій навчання активізувалася творчість студентів у вивченні питань з менеджменту туристичної діяльності, що знайшли відображення у дисциплінах фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури.

Зі сказаного вище можна зробити висновки про те, що запровадження у зміст фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури змістового компонента з менеджменту туристичної діяльності забезпечується адекватними формами організації діяльності студентів, серед яких: навчально-пізнавальні, науково-дослідні, самостійної роботи, всі види педагогічної

практики, тобто всі навчально-професійні види діяльності, що проектуються на засадах взаємодоповнення з урахуванням відповідної трансформації змісту традиційних навчальних дисциплін.

Навчально-пізнавальна діяльність майбутніх фахівців фізичної культури здійснюється через застосування активних форм і методів навчання, наприклад: проблемні лекції, лекції-бесіди, дискусії, круглі столи, навчальні і ділові ігри, творчі завдання (складання задач з тематики туристичного менеджменту та ін.).

Впровадження викладачами основних форм і видів *науково-дослідної самостійної роботи* здійснюється з метою актуалізації досліджуваної проблеми. Залучення майбутніх фахівців фізичної культури до наукової роботи призводить до прямої комунікації з носіями інших культур, тим самим є запорукою збагачення культурних горизонтів учасників такого діалогу.

Проходження всіх видів *виробничо-педагогічної практики* майбутніми фахівцями фізичної культури в освітніх інституціях різного типу, рівня і форм власності супроводжується виконанням завдань із менеджменту туристичної діяльності: характеристика низки друкованих засобів навчання відповідно до педагогічних та з туристичного менеджменту вимог.

Отже, побудоване у такий спосіб навчальне середовище освітнього закладу, хоч і не вирішує всіх завдань проблеми формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури, однак становить фундамент для здійснення процесу в цьому напрямі, що забезпечить: коригування процесу формування досліджуваного утворення; внесення змін до змісту теоретичного матеріалу дисциплін фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури змістового компонента з менеджменту туристичної діяльності; пошук сучасних активних форм, методів і технологій навчання, які б забезпечили високий рівень готовності майбутніх фахівців фізичної культури до діяльності з менеджменту туристичної діяльності.

2.3. Організація самостійної роботи студентів, майбутніх фахівців фізичної культури, з менеджменту туристичної діяльності з подальшим творчим використанням набутих знань та особистісного професійного самоздійснення в цьому напрямі

Однією з педагогічних умов формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури нами визначено самостійну роботу, яка виступає як унікальний засіб ефективного формування майбутнього фахівця як особистості й професіонала.

Впровадження зазначеної педагогічної умови в процес формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури пояснюється тим, що сучасні чинники реформування освіти обумовили збільшення обсягу та ускладнення змісту навчального матеріалу, який підлягає самостійному опрацюванню. Цей процес сьогодні потребує здійснення переорієнтації домінуючої моделі підготовки студентів не тільки як отримувачів знань під час традиційної організації навчально-виховної діяльності, але й як проєктантів навчальної діяльності та новаторів, спроможних впроваджувати сучасні перспективні інноваційні технології. Утім це можливо лише за умови пізнавальної самостійності студентів, що є без сумніву однією з основних форм організації навчання, особливо у вищій школі, оскільки самостійна робота прищеплює студентам необхідні вміння вчитися впродовж життя, сприяє формуванню високої культури розумової праці, формуванню здатності здійснювати самоосвіту.

Проаналізувавши в цьому контексті цілий ряд понять самоосвіти (О. Кочетова, Г. Бичкова, М. Касьяненко, А. Громцевої, Н. Косенко та інших авторів) було з'ясовано, що вчені у визначенні цього явища трактують його у широкому розумінні, а саме – самостійна робота – це вся робота з оволодіння науковими знаннями і практичними навичками, активна розумова діяльність

в усіх формах навчально-виховного процесу. З огляду на це, самоосвітою студентів в рамках нашого дослідження, ми називатимемо цілеспрямовану, систематичну, керовану самим студентом діяльність, необхідну для удосконалення його власної освіти, підготовки до професійної діяльності та підвищення кваліфікації. Відомий незаперечний факт, що рівень кваліфікації та конкурентоспроможності сучасного спеціаліста залежить від рівня сформованості в нього вмінь і навичок самостійної діяльності. Тому перехід на методи, за якими навчання повинно «навчитися вчитися самостійно» все більше утверджує компоненти самостійної роботи студентів. Враховуючи це, ми намагалися організувати самостійну роботу студентів таким чином, щоб вона базувалась на чіткій її основі. Бо тільки чітка організація самостійної роботи забезпечує високий рівень знань і умінь студентів, якість їх професійної підготовки, формування культури організації самостійної діяльності студента, остання з яких є одним із актуальних завдань сучасної вищої педагогічної освіти. Проте регламентоване планування самостійної роботи студентів, (далі СРС), чіткі рекомендації, наявність методичних розробок, сприяючи взагалі кращому засвоєнню матеріалу, можуть деякою мірою знизити творчу ініціативу студентів. Щоб запобігти цьому, для активізації набутих значень, використовуються й деякі інші шляхи в організації самостійної роботи студентів, а саме:

1. На думку деяких учених, ефективність самостійної роботи насамперед залежить від того: наскільки розуміють студенти її необхідність; забезпечення навчальними та методичними посібниками та контролю викладача за виконанням самостійних завдань; діяльності викладача, його роз'яснювальної роботи і сумлінності студента.

2. Створення проблемних ситуацій як у практичній роботі, так і на лекціях, вихід з яких знаходять самі студенти. Це стимулює та спрямовує їх розумову діяльність та активізує пізнавальну діяльність [38, с. 38].

3. Введення до теоретичного матеріалу курсу елементів наукових досліджень у вигляді навчально-дослідницької роботи студентів. Форми

проведення даного виду робіт у вузах, хоч і не однакові, але як позитивний фактор слід зазначити їх професійну орієнтацію.

4. І нарешті, чимале значення для активізації СРС має індивідуалізація навчання, оскільки індивідуальна діяльність студентів значно підвищує їх віддачу. Це та мета, до якої ми маємо прагнути.

Причому, самостійну роботу студентів слід розглядати не як набір окремих прийомів, а як єдину комплексну систему засобів, що поєднує різні види аудиторної та позааудиторної роботи в цьому напрямі [47, с. 110].

Орієнтовні форми самостійної роботи студентів нами схематично узагальнено на рис. 2.3.1.

Предметно та змістовно самостійна робота студентів визначається освітнім стандартом, робочими програмами навчальних дисциплін, змістом підручників, навчальними посібниками та методичним управлінням. До того ж при організації самостійної роботи студентів, необхідно спиратися на наступні положення: методологічну базу самостійної роботи студентів та її основних принципів: зв'язок навчання з практичною діяльністю; систематичність і послідовність самостійної роботи, індивідуалізація самостійної роботи та свідомо навчально-пізнавальна активність студентів; проблемність, науковість та міцність результатів самостійної роботи і відповідність соціально- та індивідуально-психологічних особливостей студентів і специфіці навчання; самостійна робота повинна бути конкретною, чітко регламентованою, супроводжуватися ефективним, неперервним контролем і оцінкою її результатів.

Структурно самостійну роботу майбутніх фахівців фізичної культури можна поділити на два види:

1) самостійна робота, що організована і здійснюється під керівництвом викладача у формі поточних контрольних робіт, планових консультацій, заліків і екзаменів, проектно-дослідницьких робіт;

2) самостійна робота, що організовує сам студент (підготовка до лекцій, семінарських та практичних занять, заліків, екзаменів).

Рис. 2.3.1. Форми самостійної роботи

Таким чином, управління самостійною роботою – це вміння оптимізувати поєднання цих двох видів самостійної роботи.

В організації самостійної роботи студентів у процесі вивчення дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності» на перше місце виходить дотримання дидактичного принципу – наступності й передбачає: самостійне ознайомлення з науковою літературою, дослідницькими матеріалами, інтернет-ресурсами; самостійний збір матеріалу, його систематизацію та аналіз з метою проектування, використання технологій з менеджменту туристичної діяльності в певних соціальних середовищах.

Звідси – *метою* організації самостійної роботи студентів, майбутніх фахівців фізичної культури на даному етапі дослідження є допомога студентам самостійно здобувати знання основних положень з менеджменту туристичної діяльності, тим самим сприяти формуванню ключових компетентностей (компетенцій) з менеджменту туристичної діяльності.

Завданнями самостійної роботи є:

– засвоїти теоретичний матеріал кожної теми певного модуля з дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності» практичним шляхом

(переробка текстового матеріалу на основі питань для самопідготовки, виконання практичних робіт, контрольних робіт, тестів для самоперевірки знань, написання конспектів, рефератів, створення електронного супроводу щодо вивчення окремих питань тощо);

– сформувати у майбутніх фахівців фізичної культури уміння реалізувати здобуті знання з менеджменту туристичної діяльності у професійній діяльності фахівців фізичної культури.

Зміст самостійної та індивідуальної роботи студентів з курсу «Менеджмент у туристичній діяльності» розроблено з урахуванням структурно-логічної схеми підготовки майбутніх фахівців фізичної культури, що відображено в освітньо-професійній програмі та робочому навчальному плані, де для кожної навчальної дисципліни визначено комплекс компетенцій (знання, вміння, навички, здібності), які формуються за допомогою змісту навчального матеріалу певного курсу та технологіями навчання у вищому закладі освіти, спрямований на розширення та поглиблення знань з даного курсу та засвоєння внутрішньо- і міжпредметних зв'язків.

В рамках нашого дослідження основними формами організації самостійної роботи майбутніх фахівців фізичної культури є: опрацювання текстових матеріалів у відповідності до питань самопідготовки (навчальна та наукова література, електронні ресурси); виконання практичних робіт і звітів; самоперевірка знань з використанням тестових завдань, ситуаційних задач і контрольних питань; написання конспектів, рефератів, підготовка доповідей до навчальних конференцій, електронного супроводу з окремих питань певного модуля, письмовий аналіз наукових статей та інші види робіт; участь у проектно-дослідницькій роботі, виконання курсових і кваліфікаційних робіт.

З метою забезпечення ефективності самостійної роботи студентів із дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності» нами зазначений навчальний курс поділено за двома змістовими модулями:

Модуль 1. Менеджмент як синтез науки і мистецтва управління.

Модуль 2. Основи менеджменту туристичної діяльності.

Навчальні завдання самостійної роботи за кожним модулем охоплюють матеріал тих тем, що визначені навчальною програмою курсу «Менеджмент туристичної діяльності» та деталізовані робочою програмою, що дістала реалізацію у дисципліні «Менеджмент у туристичній діяльності». Дана дисципліна тут виступає як базова у фаховій підготовці майбутніх фахівців фізичної культури. Оскільки ми репрезентуємо навчальну дисципліну «Менеджмент у туристичній діяльності», дозволимо собі більш уваги приділяти саме цьому предмету. Насамперед зазначимо, що кожен предмет має свою специфіку. Особливістю даної дисципліни є те, що вона вимагає при вивченні високу частку індивідуальності та самостійності.

Передусім студенти мають усвідомити теоретичну та практичну значущість дисципліни для підготовки фахівців фізичної культури в частині формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури. Тому блок завдань для самостійної роботи передбачає першочергову роботу студента над основними поняттями кожної теми певного модуля даної дисципліни за допомогою запропонованої літератури, а також за допомогою розв'язання наведених ситуаційних завдань.

Методичне забезпечення самостійної та індивідуальної роботи студентів у процесі вивчення зазначеної дисципліни розроблено з урахуванням заходів, які передбачають:

- виділення по кожній темі навчальних цілей (вони спрямовують процес навчання та чітко визначають, про що саме студенти мають дізнатися, вивчаючи тему. Вони нібито встановлюють «планку рівня знань» по кожній темі);
- визначення контрольних запитань (вони концентрують увагу студентів на найбільш суттєвих питаннях, вказують на важливі аспекти теми, допомагають засвоїти матеріал);
- формулювання питань для обговорення (вони сприяють активізації творчої роботи студентів, критичному оцінюванню здобутих знань,

вивченню не лише теоретичних, але й практичних проблем управлінської діяльності);

– виконання студентами завдань по кожній темі (вони формують навички студентів у роботі зі спеціальною літературою, спрямовують на розуміння практики управління туристичною організацією та керівництвом персоналом);

– використання різноманітних засобів активізації творчої діяльності студентів.

Крім цього, самостійна робота студентів передбачає методичне забезпечення й засоби самоконтролю (тести, пакет контрольних завдань і т. ін.)

Для самостійного оволодіння змістовим компонентом з курсу «Менеджмент туристичної діяльності» використовуються різноманітні методи навчальної діяльності студентів: робота з навчальною літературою, різними посібниками, участь у наукових дослідженнях та ін. Ця різноманітна робота проводиться як на лекціях, так у бібліотеках, на семінарських та практичних заняттях.

У цьому плані варто вказати, що самостійні роботи, що кваліфікуються за своїм дидактичним призначенням, поділяються на самостійні роботи для здобуття нових знань; для застосування знань на практиці; для повторення, перевірки знань, умінь і навичок. Отже, виділяються чотири типи самостійних робіт [38, с.38]. Враховуючи це, організація самостійної роботи студентів у такий спосіб отримала подальший розвиток у рамках нашого дослідження.

Так, за *першим типом* виконання самостійної роботи передбачалося виконувати за зразком або за алгоритмом. Характер, ступінь самостійності виявляються у розв'язанні типових завдань, прикладів за зразком, знаходженні готових відповідей у тексті, оформленні ілюстрацій до питань, що вивчаються за зразками і рекомендаціями педагога, виготовленні окремих предметів та їх частин за зразками і конструкціями. При цьому, пізнавальна

діяльність студента проявляється в запам'ятовуванні та осмисленні матеріалу.

Другий тип становив реконструктивні самостійні роботи. Тут самостійність виявляється у використанні текстуальних формулювань в нових поєднаннях, усному й письмовому їх відтворенні на основі збільшення кількості джерел інформації, відборі й систематизації навчального матеріалу на основі його оформлення, складанні розгорнутих планів з окремих тем і простому конструюванні, проведенні спостережень, лабораторних робіт і дослідів за планом чи інструкцією, написанні рефератів та реферативних повідомлень, самостійному відборі літератури з певних тем та її короткому анотуванні.

Третій тип – варіативні самостійні роботи щодо застосування понять науки. Самостійна діяльність тут виявляється в застосуванні фундаментальних понять (категорій) тієї чи іншої наукової галузі у розв'язанні завдань, в ході яких відбираються способи, методи, технічні засоби для розкриття, ілюструванні нових сторін явища, що вивчається, порівнянні різних точок зору, різних тлумачень одного й того самого явища, поняття.

Четвертий тип – творчі самостійні роботи. Тут йдеться про розкриття явищ, об'єктів, подій, що вивчаються, висловлення власних суджень, оцінок на основі всебічного аналізу вихідних даних розв'язуваного завдання, самостійне опрацювання теми і методики дослідної, експериментальної роботи та її виконання, самостійне проектування і виготовлення окремих предметів та їх частин, виділення й формування проблем у заданій ситуації, порушення нових проблем і розробку планів їх реалізації. При цьому, студент має сам здійснити вибір засобів і методів розв'язання проблеми. Прикладом завдань цього рівня є виконання навчально-дослідницьких робіт, написання курсового та дипломного проекту [8; 11].

Примітно, що самостійна робота, взята в нерозривній єдності з усіма іншими формами занять (лекції, семінари, практичні заняття тощо). Це дає

студентам не тільки міцні й свідомо засвоєні знання, а й розвиває у них здатність до творчого осмислення навчального матеріалу, застосування його у повсякденній практичній діяльності, формує самосвідомість, розвиває інтерес до науки, виховує ініціативу, організованість, наполегливість, упевненість у своїх вольових якостях, формує певні компетенції з даної дисципліни. У контексті зазначеного слід відмітити, що самостійна робота та її організація займає важливе місце у фаховій підготовці майбутніх фахівців фізичної культури, особливо у процесі вивчення курсу «Менеджмент туристичної діяльності».

Головне завдання щодо управління процесом самоосвіти студентів полягало в тому, щоб з'ясувати суть основних понять з предмета, що викладається, і вказати, в якому напрямі слід вивчати його і чому важливе таке вивчення.

В цьому плані заслуговує на увагу пропозиція викладачами щодо визначення шляхів організації самостійної роботи студентів. Зокрема, відбір змісту навчального матеріалу (його новизна, наукова і практична цінність, зв'язок із сучасністю) та підготовка завдань для самостійної роботи різної спрямованості та рівня складності; стимулювання самостійної і розумової діяльності студента (надання їм можливості захищати свою думку, аргументувати її, використовуючи набуті знання); виконання завдань, які розраховані на вивчення допоміжної літератури, першоджерел та здійснення вибору завдань за різним характером самостійної діяльності. При цьому важливо, щоб викладач впроваджував скеровану самостійну роботу відповідно до її базових методичних принципів, а саме: присутність творчого компонента, поопераційне введення навчальний дій, можливість вибору під час виконання кожного етапу роботи і гнучка система зворотнього зв'язку, що забезпечує гуманізаційний вплив на студента, утворює ефект присутності викладача як партнера рівноправного спілкування.

Вирішенню поставлених завдань сприяють різні види самостійної роботи студентів, впровадження яких здійснюється з урахуванням

виокремлених типів самостійних робіт. Заслужують на увагу в цьому плані робота з першоджерелами як на лекціях, так і в позалекційний час; робота з конспектами лекцій; виконання вправ, розв'язання педагогічних ситуацій, підготовка доповідей та матеріалів для дискусій, різні індивідуальні завдання; написання рефератів, курсових, дипломних, магістерських робіт, залучення до активної науково-дослідницької діяльності тощо. Допомогу з боку викладачів в організації самостійної роботи в цій частині студенти отримують за допомогою трьох видів консультацій: настановчі, тематичні та проблемні.

Отже, організація самостійної діяльності студентів педагогічних вишів, хоча б у такий спосіб, дозволяє розвивати активність, креативність, творчі здібності студентів, тим самим сприяє замовленню держави на висококваліфікованих спеціалістів, які спроможні, здобуті теоретичні знання з менеджменту туристичної діяльності реалізувати у практичній професійній діяльності. Утім, ефективність самостійної роботи досягається лише тоді, якщо вона є одним із основних органічних елементів навчального процесу, а саме: здійснюється систематично, планомірно, а не випадково та епізодично; охоплює всі види та форми навчальних занять, які проводяться як під безпосереднім керівництвом і контролем викладача, так і без нього, тобто як у позааудиторії, так і в аудиторії. Такий підхід до організації самостійної роботи студентів сприяє формуванню у майбутніх фахівців фізичної культури мотивації до дій, умінь і навичок саморегуляції у самонавчанні, самоосвіті, а отже й саморозвитку. Крім того, сприяє формуванню уміння здійснювати інтеграцію багатьох галузей знань із дисциплін гуманітарного циклу та впроваджувати їх у фахову діяльність. До того ж впровадження педагогічно доцільних форм організації самостійної роботи студентів також дозволяє: закріпити знання і вміння, що одержували студенти в аудиторних видах занять (складання доповідей для дискусій, розв'язання педагогічних задач, ситуацій, написання рефератів, есе, курсових, магістерських, дипломних робіт, залучення до активної науково-дослідницької діяльності,

читання та конспектування літературних першоджерел, джерел інформації, перегляд відеозаписів, огляд рекомендованої теми із залученням додаткової друкованої інформації або інформації інтернет-ресурсів, написання глосаріїв (нових, незнайомих понять або термінів за заданою темою), тим самим впливає на розвиток активності студентів, їхньої креативності, творчого потенціалу в реалізації професійних навичок, набутті компетенцій з менеджменту туристичної діяльності. До того ж сприяє усвідомленню необхідності самоосвіти. Так, наприклад, однією з продуктивних технологій, що реалізується в межах самостійної роботи студентів, майбутніх фахівців фізичної культури, було визнано організацію ігрової діяльності в навчально-виховному процесі, оскільки вона давала можливість студентам самостійно приймати рішення при виборі рівня складності завдання (залежно від рівня домагань), методів оволодіння матеріалом, особистісно й практично значущого змісту, а також неодмінно передбачала необхідність висловлювати та захищати власну думку, виявляти самостійність у діях і поведінці під час гри. Для самостійної роботи студентів у межах викладання дисциплін, які вивчалися студентами за навчальним планом на випускному етапі (V курс) їхньої фахової підготовки, було впроваджено такі ігри й завдання, що потребували різного рівня інтелектуальної активності студентів (репродуктивного, евристичного та пошукового), їхньої участі в грі. Це дозволило активно формувати в студентів потребу в самовдосконаленні, оскільки в умовах активного інтересу забезпечується ефективне формування умінь активних дій як у професійній, так і в суспільній діяльності; відбувається закріплення та перевірка рівня засвоєних знань, корекція хибних установок, становлення стійкої громадянської позиції, що загалом сприяє формуванню ініціативного, відповідального громадянина й фахівця. При цьому, враховувався той факт, що самостійна діяльність студентів перебігає відповідно до активності викладача.

На нашу думку, один із суттєвих засобів підвищення питомої ваги СРС під час аудиторних занять є контроль знань з оцінним критерієм. Таку форму

контролю ми вжили при вивченні дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності» вперше. На кожний модуль нами було складено білети. Кожний з них включає питання, виокремлені для виконання конкретних теоретичних та практичних завдань у відповідності з темою та передбачають відповіді на питання навчальних цілей; контрольних запитань; питання для обговорення; практичних завдань.

У цьому контексті варто зазначити, що кожний вид самостійної роботи студентів оцінюється окремо, а підсумки підводяться як у кінці семестру, так і після закінчення вивчення кожного модуля або теми модуля.

Так, наприклад, одним із видів самостійної роботи студентів є курсова робота, оцінювання якої нами здійснюється за критеріями, зразок яких представлений у розробленому методичному документі ПНПУ імені В.Г. Короленка.

Критерії оцінювання курсових робіт

Тема _____
 студента(студентки) _____
 групи _____ курсу __ спеціальності _____
 кафедра _____
 науковий керівник _____

<i>Критерії оцінювання курсових робіт</i>	<i>Рівень</i>	<i>Максимум</i>	<i>Оцінка керівника</i>
Загальна оцінка рівня складності й науковості виконаної роботи (виходячи з її структури, постановки мети і завдань, системності; повноти виконання мети і завдань роботи)	відмінний	27-30	
	добрий	18-26	
	задовільний	10-17	
Наявність усіх елементів «Вступу» {актуальність теми, мета завдання, об'єкт і предмет, перелік методів, практичне значення, відображення особистого внеску автора), правильність їх формулювання		10	
Наукова культура і грамотність написання тексту		5	
Відповідність висновків правилам їх оформлення		5	
Рівень використаної джерельної бази, повнота її використання		5	
Рівень засвоєння етичних норм використання джерел інформації із посиланням на них в основній частині роботи		5	
Оцінка якості й доцільності системи ілюстративних матеріалів, таблиць (ілюстрацій і таблиць у додатках зокрема)		5	
Правильність оформлення таблиць, рисунків, додатків		5	
Правильність оформлення списку джерел (див. Бюлетень ВАК України. – 2008. – №3. – С. 913.)		10	
Самостійність у плануванні роботи та виконання її завдань		5	
Дотримання графіка виконання роботи, встановленого науковим керівником		5	

Лаконічність (дотримання вимог до обсягу; доцільність у пропорціях окремих частин роботи; чи багато в роботі необов'язкового, другорядного матеріалу)	5	
Культура оформлення роботи (дотримання вимог до оформлення, акуратність)	5	
Інші критерії:		
Додаткові бали		
Оцінка за шкалою навчального закладу	100	

Для одержання позитивної оцінки за курсову роботу студенту необхідно набрати 60 балів і більше. Оцінка «відмінно» (**A**) виставляється за курсову роботу, якщо студент набрав 90 балів і більше; «добре» – від 75 до 89 балів (**B** = 82-89; **C** = 75-81); «задовільно» – від 60 до 74 балів (**D** = 68-74; **E** = 60-73 бали).

До набраної суми додається 5 балів за тези чи матеріали, опубліковані у співавторстві в збірниках студентських наукових праць місцевого рівня; 10 балів – всеукраїнського рівня; 15 балів – міжнародного рівня. Ця сума подвоюється якщо студент опублікував тези чи матеріали самостійно. За самостійні наукові статті в журналах і наукових збірниках студент може отримати додатково до 30 балів.

Окремі пункти оцінювання може бути змінено, залежно від специфіки спеціальності, кафедри.

Самоперевірка самостійної роботи здійснюється з використанням ситуаційних задач, тестових завдань та ін. Оскільки контроль за самостійною роботою студентів повинен бути мотивуючим фактором освітньої діяльності студента, то необхідний відбір індивідуальних форм та засобів контролю. У нашому дослідженні контроль за виконанням завдань самостійної роботи студентів із даної дисципліни здійснюється викладачем у процесі експрес-опитувань та модульних контрольних робіт під час проведення семінарських та практичних занять; перевірки виконання індивідуальних творчих завдань; у процесі виконання тестових завдань чотирьохрівневої складності за певними критеріями), що схематично представлено у таблиці 2.3.2.

Таблиця 2.3.2

Критерії оцінювання самостійної та індивідуальної роботи студентів

Рейтинг	Бали	Критерії оцінювання
Не задовільно (0 балів)	1	Робота не відповідає основним вимогам, щодо її об'єму, змісту і оформленню. Творча робота носить поверховий характер, не розкриває змісту даної теми.
Задовільно (15 балів)	3	В роботі лише частково визначається основні ознаки явищ, процесів, допускаються помилки при їх характеристиках. Відсутній аналіз, не розкритий зміст, не зроблені висновки, недостатньо літератури.

Добре (20 балів)	4	Робота повністю відповідає загальним вимогам. При характеристиці основних явищ і процесів студент застосовує порівняльний аналіз, правильно робить висновки.
Відмінно (25 балів)	5-6	Робота повністю відповідає вимогам, щодо їх об'єму, змісту і оформленню, носить дослідницький характер. Високий рівень теоретико-методичних знань і практичної підготовки студента дозволяє виконувати творчі завдання, які пов'язані з проявом самостійності, активності та ініціативи.

При цьому, виконуючи завдання майбутній фахівець фізичної культури може користуватися книгою, конспектом лекцій та іншими матеріалами. Це дозволяє йому розібратися у своїх помилках та виправити їх. Важливим при цьому є те, що студент не тільки відповідає на запитання, а й поглиблено вивчає предмет. Обравши правильні відповіді, він здатний оцінити власні досягнення. Такий контроль проводиться на семінарських заняттях з усіх тем модулів дисципліни. Тут одночасно поєднується безпосередній контроль і оцінка знань студентів щодо вивченого матеріалу із самопідготовкою. Контроль з оцінним критерієм дозволяє формувати у студентів, майбутніх фахівців фізичної культури, навички та вміння самостійної роботи з підручниками та іншими джерелами, в яких дана проблема отримала висвітлення. В цьому плані певний інтерес становлять заключні контрольні роботи (у нашому виші вони дістали назву ректорські контрольні роботи (РКР)). З цією метою нами розроблено 30 варіантів білетів по чотири контрольних завдання у кожному білеті. Питання уніфіковані. Складаючи білети, ми намагалися оцінити різною кількістю балів питання як з точки зору рівня засвоєння, так і ступенем їх складності. Проведення такої підсумкової контрольної роботи (перед диференційованим заліком) дозволяє з'ясувати, як студенти засвоїли матеріал і наскільки вдалою була самостійна робота з предмету.

Особлива увага нами приділена організації самостійної роботи студентів у позааудиторний час, оскільки саме він є найбільш важкокерованою та важко контрольованою частиною всього навчально-виховного процесу.

Найдосконалішою формою самостійної роботи студентів у позааудиторній діяльності, безсумнівно, слід вважати науково-дослідницьку роботу студентів. У більшості вузів ці роботи виконуються за науковою

тематикою викладачів кафедр і тісно пов'язані з проблемами профілізації. Утім, до тих форм СРС, які часто застосовуються та є достатньо ефективними, слід віднести написання студентами рефератів з проблемних питань з менеджменту туристичної діяльності з наступним виступом і дискусією за результатами роботи в аудиторії – на лекції, семінарських та практичних заняттях. Варто також відмітити роль предметних олімпіад, як однієї з форм, що дозволяє активізувати самостійну роботу зі студентами. Олімпіади пробуджують інтерес до предмета, який вивчається, сприяють його поглибленому вивченню, допомагають виявити найбільш здібних студентів.

Особливого значення під час експерименту було надано організації самостійної роботи студентів, які працюють за індивідуальними планами, оскільки для них самостійне навчання є засобом підвищення особистої позиції в ділових взаєминах, а значить сприяє професійному самовдосконаленню.

Індивідуальна самостійна робота здійснюється, як правило, під контролем викладачів. У різних вищих навчальних закладах вона проходить по-різному. Такі індивідуальні завдання розраховані на поглиблену та розширену проробку теоретичних аспектів курсу, вміщують розрахункові задачі та практичні запитання, пов'язані з профілем майбутньої спеціальності студентів. Позитивним тут є те, що у процесі засвоєння курсу студенти вчать самостійно працювати не тільки з підручниками та навчальними посібниками, а й з монографіями, періодичною та додатковою літературою, інтернетом.

Щоб індивідуальне навчання було не фікцією, а все ж змушувало студентів аналізувати ефективність самоосвіти, ставити особисті цілі в навчанні, бути активним замовником необхідної навчально-професійної інформації, були детально розроблені плани індивідуального навчання для кожного студента залежно від ступеня його зайнятості в даному напрямі діяльності. Так, на першій консультації визначалися теми, необхідні для вивчення з курсу, форми контролю за кожною з них, терміни контролю; створювалися графіки поточних консультацій за потребою студента, терміни представлення форм контрольних робіт. Особливим здобутком в організації

навчання студентів за індивідуальними планами стало те, що ці студенти не були відмежовані від основної маси однокурсників завдяки тому, що повинні були обов'язково брати участь у професійно спрямованих конференціях, виконувати основні види робіт з курсу тощо.

Такий підхід до організації самостійної роботи надає можливість студентам здійснювати самооцінку стосовно рівня тих, хто навчається очно, виявляти особистий досвід і знання прилюдно, тобто унеможлиблювала непрозорість оцінювання цих студентів, адже їхні здобутки були привселюдно виявлені. Водночас досвід цих студентів ставав багато в чому позитивним для інших. Адже, крім особистісних здобутків у навчально-пізнавальній діяльності, вони виявляли особисті надбання, отримані в процесі професійної діяльності.

Як показав досвід роботи в цьому напрямі, організація самостійної роботи студентів, майбутніх фахівців фізичної культури, які працюють за індивідуальними планами, сприяє активному формуванню в них самостійності як якісного особистісного утворення, а впровадження ділових і рольових ігор дає можливість набуття досвіду самостійного прийняття рішень, тим самим сприяє формуванню вміння управлінської діяльності.

Слід підкреслити, що особливу роль під час проведення формувального експерименту було відведено організації самостійної роботи студентів у процесі викладання саме дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності». Вихідною при цьому була позиція, відповідно до якої майбутній фахівець фізичної культури перебував у стані неконкурентноспроможності, якщо він не здатний був вирішити основні завдання з менеджменту туристичної діяльності. Для підвищення ефективності самостійної роботи студентів нами було створено авторський навчальний посібник «Методичні рекомендації та завдання для самостійної роботи студентів з курсу «Менеджмент туристичної діяльності» [2], до якого включені питання для самопідготовки, самоконтролю знань із зазначеного курсу.

Зміст даного навчально-методичного посібника містить питання, які вказують на послідовність вивчення окремих тем курсу, допомагають відібрати

найбільш важливі та необхідні повідомлення зі змісту теоретичного матеріалу з менеджменту туристичної діяльності, а також тестові питання для самопідготовки з даної проблеми.

Організація самостійної роботи студентів у такий спосіб підвищує мотивацію студентів до навчання; сприяє формуванню в них умінь самовизначення, саморегуляції, саморозвитку саме у напрямі з менеджменту туристичної діяльності, оскільки остання передбачає виконання функціональних обов'язків: рекреаційних, адаптивних та аксіологічних, які сприяють формуванню ключових компетентностей (компетенцій) з менеджменту туристичної діяльності. Тут доречно підкреслити наступне: самостійна робота завжди була, є і буде невичерпним резервом теоретичних пошуків, ідей та відкриттів у різних аспектах суспільного життя.

Підсумовуючи сказане, вище можна зробити висновок про те, що самостійну роботу студентів ми розглядаємо не тільки як одну з обов'язкових складових частин навчально-виховного процесу професійної підготовки майбутнього фахівця фізичної культури, але й як одну з необхідних педагогічних умов формування ключових компетентностей (компетенцій) з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури. В цьому плані вважаємо за необхідне вказати, що схарактеризовані педагогічні умови знаходяться в тісному взаємозв'язку та взаємозалежності, а тому в процесі формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури мають створюватися одночасно, що вимагає відповідної технологічної їх реалізації.

Отже, нами визначено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови, які сприяють успішному формуванню ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури, практична апробація яких дістала висвітлення на наступному етапі експериментального дослідження.

Висновки до другого розділу

У другому розділі визначено педагогічні умови формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури, під якими розуміємо комплекс взаємопов'язаних та взаємозумовлених факторів, які утворюють певну систему форм, методів, матеріальних обставин, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися чи суб'єктивно створених, необхідних для досягнення конкретної педагогічної мети, а саме – забезпечення формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

Відповідно до мети дослідження нами визначено такі педагогічні умови: розробка та впровадження в структуру професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури програми навчального курсу «Менеджмент у туристичній діяльності»; створення навчального середовища, сприятливого для формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури; організація самостійної роботи студентів, майбутніх фахівців фізичної культури, з менеджменту туристичної діяльності з подальшим творчим використанням набутих знань та особистісного самоздійснення в цьому напрямі.

Реалізація першої педагогічної умови передбачала наступні очікувані результати: засвоєння майбутніми фахівцями фізичної культури знань з менеджменту туристичної діяльності; розширення власних можливостей щодо різновидів професійно-педагогічної діяльності (у нашому випадку – з менеджменту туристичної діяльності як різновиду педагогічної діяльності) майбутнього фахівця фізичної культури; сформованість ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності для успішного вирішення не тільки навчальних (професійних), але й життєвих завдань;

здатність організувати власну управлінську діяльність; здатність самостійно продовжити нове наукове знання в питаннях менеджменту туристичної діяльності.

З'ясовано, що на засадах компетентнісного підходу ґрунтується реалізація другої педагогічної умови – створення навчального середовища, сприятливого для формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури. Доведено, що саме ця організаційна форма дає можливість дієво, якісно і змістовно здійснювати процес формування досліджуваного утворення. Цьому сприяє вирішення ряду завдань: уведення змістового компонента з навчального курсу «Менеджмент у туристичній діяльності» до змісту загальноосвітніх та професійно-педагогічних дисциплін фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури; інструктивно-просвітницька робота з викладачами, залучених до процесу формування досліджуваного утворення; спрямованість навчально-пізнавальної та практичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури на формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності.

Третя педагогічна умова у нашому дослідженні визначає особливу роль у формуванні ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури, а саме – самостійну роботу, що спрямована на творче використання набутих знань, умінь, навичок та особистісного професійного самоздійснення в цьому напрямі. Підґрунтям для цього слугує компетентнісний підхід.

Зміст розділу відображено у таких публікаціях автора [1; 2; 3; 4; 5].

Література до другого розділу

1. Бардінов О. В. Синтетичний семінар як засіб формування у майбутнього фахівця фізкультурного профілю ділових етичних взаємин з менеджменту у туристичній діяльності / О. В. Бардінов // Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. редактор Лабунець В. М.]. – Кам'янець-Подільський, 2015. – Вип. 19(2). – Ч. 1. – С. 176–181.
2. Бардінов О. В. Методичні рекомендації та завдання для самостійної роботи студентів з курсу «Менеджмент у туристичній діяльності» : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / О. В. Бардінов. – Полтава : Видавництво «Сімон», 2016. – 118 с.
3. Бардінов О. В. Кредитно-модульна система як важливий інструментарій оцінки рівня сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури / О. В. Бардінов // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Серія «Педагогічні науки». – Полтава, 2017. – Вип. 19. – С. 42–47.
4. Бардінов О. В. Бізнес-план як засіб реалізації прогностичного компоненту управління освітнім закладом / О. В. Бардінов // Організація навчальних закладів III-IV рівня акредитації як соціально-педагогічних комплексів : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Полтава, 2006. – С. 98–102.
5. Бардінов О. В. Програмне забезпечення курсу «Менеджмент у туристичній діяльності» : для студ. факультету фізвиховання вищого пед. навч. закладу / О. В. Бардінов // Імідж сучасного педагога. – Полтава, 2014. – Випуск 9(148). – С. 33–38.
6. Батишев С. Я. Подготовка рабочих в средних профтехучилищах / С. Я. Батышев. – М. : Педагогика, 1988. – 176 с.

7. Болонський процес: норм.-правові док. / [укл.: З. І. Тимошенко, І. Г. Оніщенко, А. М. Грехов, Ю. І. Палеха]. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 102 с.
8. Болубаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти : [навч. посіб. для слухачів закл. підвищ. кваліфікації системи вищої освіти] / Я. Я. Болубаш. – К.: Компас, 1997. – 64 с.
9. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
10. Высоцкий С. В. Структура психолого-педагогических условий формирования поисково-творческой направленности личности в процессе обучения / С. В. Высоцкий // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту імені К. Д. Ушинського : зб. наук. праць. – Одеса, 1999. – Вип. 8-9. – С.90–94.
11. Галузинський В. М. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні : навч. посіб. для викладачів та аспірантів вузів / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух; ІСДО, Київ. лінгвіст. ун-т. – К.: ІНТЕЛ, 1995. – 168 с.
12. Гонтаровська Н. Проблема створення освітнього середовища в педагогічній теорії та практиці / Н. Гонтаровська // Імідж сучасного педагога. – 2007. – № 1–2. – С. 15–19.
13. Гончаров С. М. Методика оцінювання знань у кредитно-модульній системі організації навчального процесу / С. М. Гончаров, В. С. Мошинський. – Рівне: Нац. ун-т водного госп-ва та природокористування, 2005. – 142 с.
14. Гриньова М. В. Саморегуляція навчальної діяльності школяра (теоретико-методичний аспект) / М. В. Гриньова. – Х. : Фоліо, 1997. – 256 с.
15. Гуляєва С. П. Портфоліо : рекомендації по созданию и использованию в предпрофильной подготовке / С. П. Гуляева. – Новокузнецк : Изд-во МОУ ДПО ИПК, 2005. – 73 с.
16. Дубасенюк О. А. Діагностичний підхід як важлива умова професійно позиції вчителя / О. А. Дубасенюк, О. В. Вознюк // Методичні основи

діагностики академічної обдарованості учнів (з урахуванням специфіки освітньої галузі) матеріали наук.-практ. семінару. – К., 2011. – С. 74–81.

17. Дудорова Л. Ю. Педагогічні умови формування потреби в здоровому способі життя майбутніх учителів у процесі фізичного виховання: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Л. Ю. Дудорова. – Вінниця, 2009. – 23 с.

18. Єфіменко П. Б. Педагогічні умови забезпечення різнорівневої підготовки майбутніх фахівців фізичної культури : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Павло Богуславович Єфіменко : Харківський держ. педагогічний ун-т імені Г. С. Сковороди. – Х., 2002. – 250 с.

19. Жданова-Неділько О. Г. Взаємодія як ключове поняття педагогічного процесу / О. Г. Жданова-Неділько // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук, праць / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2014. – Випуск 13. – С. 127–133.

20. Зеер Э. Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход: учеб. пособие. / Э. Ф. Зеер, А. М. Павлова, Э. Э. Сыманюк. – М. : Моск. псих.-соц. ин-т, 2005. – 216 с.

21. Зімниця Є. Ергономічне забезпечення інформаційно-предметного середовища сучасної початкової школи / Євгенія Зімниця // матеріали всеукр. наук.-практ. конф. [Квазіпросторові відносини людини і середовища: педагогічний, психологічний, біологічний, медичний аспекти], (Полтава, 15-16 жовт 2008 р.) / М-во освіти і науки України, Полт. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : Друк. ФОП Ткалич А. М., 2009. – С.12–15.

22. Зімниця Є. Застосування активних методів при вивченні педагогічної ергономіки майбутніми вчителями / Євгенія Зімниця // матеріали міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених [Проблеми сучасної освіти і культури в контексті європейських вимог], (7-8 жовт., 2008 р.) / М-во освіти і науки України, Дрогобицький держ. пед. ун-т імені Івана Франка. – Дрогобич : Посвіт, 2009. – С.105–110.

23. Карченкова М. В. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Марина Володимирівна Карченкова, Переяслав-Хмельницький держ. педагогічний ун-т імені Григорія Сковороди. – Переяслав-Хмельницький, 2006. – 228 с.

24. Колос (Миронович) Ю. З. Типологія інтерактивних технологій у педагогічній науці / Л. Ф. Пашко, Ю. З. Миронович // ПостМетодика, 2004. – № 5(57). – С. 2–3.

25. Команда як колективний суб'єкт спільної діяльності / Георгій Ложкін // Соціальна психологія. – 2005. – №6(14). – С.52–58.

26. Корносенко О. К. Підготовка майбутніх фахівців фізичної культури до використання ігрових методик у професійній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Оксана Костянтинівна Корносенко : Інститут вищої освіти АПН України. – К., 2009. – 256 с.

27. Корносенко О. К. Професійна модель майбутнього вчителя фізичної культури в умовах впровадження Болонського процесу / О. К. Корносенко // Вища освіта України. – Додаток 3, том II(9). – 2008. – Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору». – С.337–344.

28. Краевский В. В. Проблемы научного обоснования обучения (методический анализ) / В. В. Краевский. – М. : Педагогика, 1997. – 264 с.

29. Лернер И. Я. Качества знаний учащихся. Какими они должны быть? / И. Я. Лернер – М. : Знание, 1978. – 46 с.

30. Лещенко Г. А. До питання професійної підготовки майбутніх фахівців / Г. А. Лещенко // Молодий вчений. – Херсон, 2017. – №3. – С.421–425.

31. Лозова В. Теоретичні основи виховання і навчання : навчальний посібник / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – 2-е вид. – Харків : ОВС, 2002. – 400 с.

32. Макагон О. Е. Організаційно-педагогічні умови створення сприятливого навчально-виховного середовища у загальноосвітньому

навчальному закладі : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Олександр Емануїлович Макагон. – Х., 2006. – 226 с.

33. Михайлов А. Н. Педагогические условия совершенствования информационно-образовательной среды высшего учебного заведения : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Михайлов Андрей Николаевич. – Нижний Новгород, 2007. – 22 с.

34. Новік С. Формування відповідальності старших підлітків як педагогічна проблема / С. Новік // Імідж сучасного педагога : наук.-практ. освіт. – попул. часоп. – Полтава : АСМІ, 2013. – №3(132). – С. 52–55.

35. Онопрієнко О. В. Формування базових професійних компетентностей майбутнього вчителя фізичної культури у процесі вивчення фахових дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Олександр Васильович Онопрієнко. – Черкаси, 2009. – 296 с.

36. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : навч. посіб. / [за заг. ред. І. А. Зязюна, О. М. Пехоти та ін.]. – К. : А.С.К., 2013. – 240 с.

37. Свєртнєв О. А. Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до спортивно-ігрової діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Олександр Анатолійович Свєртнєв ; Полтавський національний педагогічний університеті імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2009. – 330 с.

38. Скаткин М. Н. Активизация познавательной деятельности учащихся в обучении / М. Н. Скаткин // Материалы научной конференции по дидактике. – М., 1965. – С.38.

39. Сучасний тлумачний словник української мови / упоряд.: А. П. Загнітко, І.А. Щукіна. – Донецьк: ТОВ «ВКФ «БАО», 2012. – 960 с.

40. Тараненко І. В. Особистісно орієнтований підхід до виховання важких підлітків у процесі занять фізичною культурою : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Тараненко Ірина Вадимівна. – Умань, 2017. – 262 с.

41. Український радянський енциклопедичний словник: в 3-х томах / [А. В. Кудринський (відп. ред.) та ін.]. – [2-ге вид.]. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1987. – 736 с.
42. Философский энциклопедический словарь / [под ред Л. Ф. Ильчева, П. Н. Федосеева, В. Г. Панова и др.]. – М. : Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.
43. Фізична рекреація : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. фізичного виховання і спорту / авт. кол.: Приступа Є. Н., Жданова О. М., Линець М. М. [та ін.] : за наук. ред. Євгена Приступи. – Л. : ЛДУФК, 2010. – 447 с.
44. Хоменко П. В. Критерії оцінювання знань студентів з курсу «Біологічні методи досліджень у фізичній культурі та спорті» у процесі підготовки майбутніх фахівців фізичної культури / П. В. Хоменко / Природничонаукова підготовка фахівця фізичної культури : монографія. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2012. – 380 с.
45. Хоменко П. В. Природничонаукова підготовка фахівця фізичної культури : монографія / П. В. Хоменко. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2012. – 380 с.
46. Штепа О. Г. Формування культури ділових взаємин у навчальній праці студентів / О. Г. Штепа // Менеджмент освітніх закладів та управління проектами : збірник наукових праць ПНПУ імені В. Г. Короленка / За загальною редакцією професора М. В. Гриньової. – Полтава, «Астроя», 2010. – 258 с.
47. Штокало М. Й. Самостійна робота студентів у вузах технологічного профілю / М. Й. Штокало // Проблеми освіти : наук. метод. зб. / колектив авторів. – К.: ІЗМН, 1996. – Випуск 6. – 176 с.
48. Ярошик М. Аналіз результатів впровадження кредитно-модульної системи в навчальний процес Львівського державного інституту фізичної культури [Електронний ресурс] / Марта Ярошик // Спортивна наука України. – 2006. – № 5. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>

РОЗДІЛ 3

**ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ
ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
З МЕНЕДЖМЕНТУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

3.1. Загальна характеристика змісту, організації й проведення експериментального дослідження

Аналіз наукової літератури та вивчення досвіду роботи із зазначеної проблеми виявили відсутність конкретного дослідження, у якому були б обґрунтовані педагогічні умови оптимізації даного процесу. Вирішення цієї проблеми обумовило проведення пошуково-дослідницької роботи, у ході якої були апробовані розроблені нами педагогічні умови, що забезпечують ефективність формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури. Основним засобом при цьому виступав педагогічний експеримент, як метод отримання достовірних даних при перевірці гіпотетичних висновків. У цьому плані варто зазначити, що специфіку різних типів педагогічного експерименту, які склалися у вітчизняній практиці, починаючи з 1943-1991 рр., ретельно опрацювала українська дослідниця Е. Панасенко. Вона позиціонує цей дослідницький метод, зокрема, як «своєрідно (згідно із завданнями дослідження) сконструйований і здійснений педагогічний процес, який охоплює принципово нові його елементи, що дає можливість глибше, ніж звичайно, бачити зв'язки між реальними його аспектами й точно враховувати результати внесених змін» [25, с. 167]. Спираючись на думку вчених Е. Панасенко, І. Тараненко [40], О. Локшиної [18], В. Лозової [20], О. Свєртнева [35], І. Шапаренко [47] та інших учених у цьому напрямі педагогічний експеримент нами, услід за вченими [28; 19; 46; 38], розуміється як засіб перевірки достовірності, оцінки ефективності й практичної значущості досліджуваного явища.

Метою нашого експериментального дослідження була перевірка ефективності педагогічних умов формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури. Для впровадження в дію педагогічних умов, нами з цією метою була розроблена організаційно-функціональна модель формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури (див. розділ 1, рис. 1.4.1), яка була апробована під час формувального етапу експерименту шляхом реалізації її основних структурних складових.

Дослідно-експериментальну роботу (тривалістю з 2012 по 2017 рр.) було організовано відповідно до основних вимог щодо проведення педагогічного експерименту визначених ученими С. Гончаренко [39], В. Радул [39], В. Сластьоніним [37] та ін., що передбачала декілька етапів, які взаємопов'язані між собою і водночас спрямовані на вирішення конкретних завдань, відповідно до яких здійснювався добір діагностичного інструментарію.

Так, на I етапі – діагностично-пошуковому (2012-2013 рр.) – було визначено проблему дослідження, конкретизовано об'єкт, предмет дослідження, з'ясовано його мету, завдання, розроблено програму, за якою здійснювалася дослідна робота. На цьому етапі також опрацьовувалася науково-методична література, що дало змогу усвідомити глибину проблеми формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури. На цьому ж етапі визначені основні методи дослідження: теоретичний аналіз і узагальнення психолого-педагогічної, соціологічної та філософської літератури; вивчення передового педагогічного досвіду, бесіди з викладачами педагогічних вишів, анкетування цих викладачів та студентів факультету фізичного виховання з метою дослідження сучасного стану даної проблеми.

II етап – констатувальний (початковий – 2013-2014 рр.) – було визначено вихідний стан сформованості початкових знань та ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

III етап – формувальний (2014-2016 рр.) – передбачав безпосередню експериментальну роботу з перевірки реалізації педагогічних умов за розробленою організаційно-функціональною моделлю; з'ясування впливу впровадженої в структуру фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури програми з курсу «Менеджмент туристичної діяльності».

IV етап – результативний (2016-2017 рр.) – був спрямований на систематизацію й узагальнення результатів, одержаних у процесі теоретичного аналізу та дослідження експериментальної роботи. На цьому етапі здійснено опрацювання отриманих експериментальних даних, сформульовано загальні висновки.

Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Сумського педагогічного університету імені А. С. Макаренка, громадської організації «Спортивний клуб «Арміда», Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського.

Автор особисто брав участь в організації та проведенні дослідно-експериментальної роботи, виконуючи обов'язки помічника організатора і керівника науково-методичного семінару І. В. Тараненко, кандидата педагогічних наук, старшого викладача кафедри теоретико-методичних основ викладання спортивних дисциплін факультету фізичного виховання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. У процесі роботи зазначеного семінару розглядалися питання впровадження до змісту навчальних програм загальноосвітніх та фахових дисциплін змістового компонента з менеджменту туристичної діяльності з метою формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

Ефективність проведення педагогічного експерименту визначалася за такими основними показниками: чітке та коректне формулювання завдань експерименту, розробка критеріїв та їх показників, за якими оцінювалися

результати, докази достовірності отриманих результатів, ефективність розроблених висновків і рекомендацій.

У ході експерименту нами була проведена діагностика сформованості критеріальних характеристик випробуваних на початковому та кінцевому етапах експериментальної роботи, результати якої були підставою для узагальнюючого рівневого моніторингу. Діагностування проводилося за допомогою різних методів дослідження, зокрема, опитування, бесіда, інтерв'ю, тестування, анкетування тощо [36; 38].

Констатувальні зрізи передбачали використання ретельно підбраного діагностичного інструментарію. Зокрема, нами визначено основні, в рамках нашого дослідження, критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, управлінсько-туристичний, операційний), їх показники, що описані у розділі 1, п. 1.4, які відображають суттєві характеристики рівня сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури та рівні, що диференціюються на високий, середній та низький залежно від прояву сукупності показників. Зміст кожного критерію розкривається у відповідних показниках. При цьому, за кожним критерієм пропонувалося декілька методик, що найбільш точно, на наш погляд, мали можливість визначити рівень сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

Не зупиняючись на характеристиці дослідно-пошукового етапу експериментальної роботи перейдемо до опису *констатувального етапу дослідження*, який був спрямований на виявлення проблеми щодо сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури та створення на основі досліджуваного контингенту експериментальної групи, в навчальну діяльність якої вносилися цілеспрямовані зміни, та контрольної групи, що працювала за традиційною технологією навчання, для порівняння динаміки рівня сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури після закінчення

експерименту. З огляду на це *мета констатувального етапу дослідження* була зорієнтована на виявлення:

– обізнаності майбутніми фахівцями фізичної культури змісту ключових понять дослідження; загальних уявлень майбутніх фахівців фізичної культури щодо основних концепцій із менеджменту туристичної діяльності; про ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності як складових професійної компетентності фахівця фізичної культури та шляхи їх формування.

Завдання констатувального етапу експерименту відповідно до мети передбачали:

– аналіз науково-методичної літератури з метою виявлення наявного стану проблеми сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури;

– розробку категоріального апарату наукового дослідження: формулювання мети та завдань дослідження, визначення й аналіз базових понять дослідження; обґрунтування структури та змістову сутність ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури; розробку діагностичного інструментарію.

Для проведення констатувального експерименту було застосовано методи: педагогічні спостереження, пов'язані із вивченням наукової літератури, понять ідей, концепцій, нормативно-правових джерел, навчально-методичних матеріалів і програм з дисциплін, досвідом роботи викладачів; методи опитування, бесіди, тестування, анкетування – з метою вивчення суспільних вимог до рівня сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури, їхніх потреб у підвищенні кваліфікації в цьому напрямі; теоретичний аналіз проблеми застосування наукових підходів і принципів, на яких базується процес формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури та організаційно-педагогічних умов, які забезпечують цей процес. Це дозволило виявити недоліки системи професійної

підготовки майбутніх фахівців фізичної культури на випускному етапі (V курс) у напрямі менеджменту туристичної діяльності, зокрема, недостатній ступінь навчально-методичної розробленості спеціальних професійних дисциплін у цьому напрямі. Зазначена обставина викликала потребу в розробці курсу «Менеджмент туристичної діяльності», організаційно-функціональної моделі, педагогічних умов, що забезпечать її функціонування й ефективність у процесі формування досліджуваного утворення; обґрунтуванні компонентів ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури; визначенні критеріїв, показників та рівнів їх сформованості.

Констатувальний етап експерименту відбувався у двох варіантах. Перший варіант педагогічного експерименту зазначеного етапу – початковий (2013-2014 рр.) передбачав діагностування рівня раніше набутих знань у випробуваних щодо ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності. З цією метою до експериментальної роботи було залучено 320 студентів, майбутніх фахівців фізичної культури, випускного етапу (V курс) фахової підготовки факультету фізичного виховання педагогічних вишів: Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка та Сумського педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Констатувальний експеримент на початковому етапі проводився у вигляді комплексного обстеження випробуваних за допомогою запропонованих питань щодо менеджменту туристичної діяльності та його ключових компетентностей. Опитувальник включав 5 груп питань, які мали на меті розглянути вихідні позиції подальшої співпраці з випробуваними, а також передбачали як збір необхідної дослідницької інформації, так і формування позитивного емоційного настрою на співробітництво з випробуваними, що в роботі зі студентською молоддю вбачається нами однією з умов ефективності у вирішенні питань із зазначеної проблеми. Питання передбачали збір чотирьох видів інформації: загальні відомості про респондента (вуз, факультет, курс, група, вік, стать); обізнаність студентів щодо менеджменту туристичної діяльності як виду професійної діяльності, як нового виду менеджменту сучасності та нового

напряму педагогічної науки; уявлення майбутнім фахівцем фізичної культури професійно-педагогічної діяльності в цьому напрямі; наявність конструктивної позиції респондентів по відношенню до зазначеного явища. При опитуванні випробуваних ми намагалися питання формулювати таким чином, щоб була можливість виявити їх суб'єктивне ставлення до можливості мотивованого вибору ними професійно-педагогічної діяльності з менеджменту туристичної діяльності. Зокрема, на цьому етапі експерименту нас цікавив початковий етап у генезисі знань студентів щодо сутності менеджменту туристичної діяльності, джерела їх отримання. З цією метою нами було розроблено опитувальник, в якому виділено п'ять груп питань для аналізу суджень випробуваних із досліджуваної проблеми. Так, перша група питань становила характеристику галузі менеджмент туристичної діяльності, її значення для суспільства в цілому та для особистості майбутнього фахівця фізичної культури, зокрема. Друга група питань включала питання професійно-педагогічної діяльності майбутнього фахівця фізичної культури в напрямі менеджменту туристичної діяльності; до третьої групи нами включені питання, пов'язані з вимогами професії до фахівця з менеджменту туристичної діяльності; питання четвертої групи становили необхідність оволодіння ключовими компетентностями з менеджменту туристичної діяльності майбутнім фахівцем фізичної культури; п'яту групу питань складало питання про сучасні правові умови праці майбутнього фахівця фізичної культури з менеджменту туристичної діяльності.

Аналіз результатів суджень, що мали описовий характер дозволив виявити і з'ясувати емпіричні знання випробуваних щодо зазначеної проблеми по кожній групі питань. Основним критерієм оцінки знань у випробуваних з менеджменту туристичної діяльності цього фрагмента експерименту нами визначено повнота їхніх відповідей по кожній групі питань, зміст яких отримав висвітлення у словниках [26; 38; 39], підручниках, посібниках, програмах, науковій літературі ([5, с.55-59; 33, с.239-245; 35; 36; 45; 24, с.76-80; 43; 9, с.42-46; 44; 12, с.89-104]) та інших джерелах. Так, уже на першому етапі діагностичного дослідження було з'ясовано повноту реальних знань

випробуваних та їх близькість (дальність) до «еталону» знань із запропонованих питань щодо досліджуваної проблеми.

У відповідності до зазначеного критерію було виділено три типи відповідних суджень: перший – глибокі знання переважають при розкритті майже всіх запропонованих нами питань з проблеми формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури; другий – недостатні знання при розкритті більшості питань із зазначеної проблеми; третій – фрагментальні знання при розкритті питань досліджуваного утворення. На основі описів, здійснених випробуваними, ми мали змогу відмітити, що перевагу мали ті описи-судження, в яких була розкрита більша частина питань із зазначеної проблеми. При цьому, більш повно респонденти описували значення професійно-педагогічної діяльності з менеджменту туризму з точки зору фахівця фізичної культури (21,3 % відповідей із 320 респондентів). Цей факт пояснюється тим, що респонденти ототожнювали діяльність фахівця фізичної культури з діяльністю фахівця з туризму в цілому та зі спортивного туризму, зокрема, що є закономірним. Адже професійна діяльність фахівця фізичної культури тісно пов'язана з туризмом, особливо зі спортивним.

Вимоги до особистості фахівця з менеджменту туристичної діяльності більша частина респондентів також пов'язує з вимогами до особистості фахівця фізичної культури (53,1% відповідей); необхідність знань, умінь, навичок з менеджменту туристичної діяльності відмітили 14,3 % респондентів. Утім менш повно респонденти визначали сучасні умови праці майбутніх фахівців фізичної культури з менеджменту туристичної діяльності (11,3 % відповідей). Цей факт пояснюється тим, що випробувані майже не мають уявлення про сучасні соціально-економічні й правові умови праці майбутніх фахівців фізичної культури з менеджменту туристичної діяльності.

Утім, і це варто відмітити, переважна кількість випробуваних виявили інтерес до більшої частини питань з проблеми. Зокрема, для 41,3% опитаних спонукальним мотивом до вибору майбутньої професії з менеджменту

туристичної діяльності слугувала престижність зайнятися новою галуззю професійної діяльності, тим самим розширити професійний світогляд. Для 42,8 % респондентів основним мотивом стала новизна самого поняття «ключові компоненти з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури». Проте 15,9 % респондентів не обґрунтували своєї відповіді.

Підготовлений таким чином теоретичний матеріал став вихідною інформацією для виявлення у випробуваних певного рівня емпіричних знань із досліджуваної нами проблеми. В цьому контексті варто зазначити, що в процесі дослідження з'ясувалося, що навіть у межах однієї вікової групи рівень знань був різний. Це дозволило визначити у випробуваних три рівні сформованості знань: високий, середній, низький. Виявлена специфіка дозволила диференційовано підійти до контингенту випробуваних і умовно виділити три групи випробуваних відповідно до низького, середнього та високого рівня сформованості знань.

Так, *низький рівень* знань властивий групі випробуваних з індиферентним або відверто негативним характером відношення до питань з менеджменту туристичної діяльності. Випробувані цієї групи мають фрагментальні, несистематизовані знання з усіх питань щодо менеджменту туристичної діяльності. З додатковою літературою з даної проблеми, судячи по рівню їхніх знань, випробувані цієї групи не працюють. Спостерігається також відсутність їх рефлексивної позиції, тобто відсутність знань, умінь, самооцінки та самоаналізу власної діяльності в цьому напрямі з метою самовдосконалення.

Середній рівень знань із даної проблеми властивий тій групі випробуваних, які не чітко уявляють собі майбутню професійну діяльність у сфері туризму, в результаті чого у них проявляється невпевненість у собі, страх, нерішучість у виборі певного виду роботи з менеджменту туристичної діяльності. Ця категорія майбутніх фахівців фізичної культури має недостатні теоретичні знання з цієї проблеми. Однак зазначена категорія випробуваних проявила інтерес до ряду питань, пов'язаних з виконанням доручень, пов'язаних з туристичним менеджментом (наприклад, організація подорожей,

екскурсій, змагань зі спортивного туризму тощо). Характерним для цієї групи випробуваних виявилось те, що у більшій частині з них уже сформоване достатньо чітке уявлення щодо фахівця фізичної культури як носія загальної культури з фізичного виховання, хоча ними ще не усвідомлена важливість місії фахівця фізичної культури саме з менеджменту туристичної діяльності. Проте більша частина з них своє майбутнє пов'язують із вибором професійної діяльності у сфері туризму, зокрема, зі спортивного туризму.

Високий рівень знань властивий групі випробуваних, які виявили ґрунтовні знання з більшої частини питань щодо менеджменту туристичної діяльності. Зокрема, з менеджменту туризму як системи виховання підростаючого покоління дітей та молоді, а також і дорослого населення. У цієї групи випробуваних чітко проявлено уміння спланувати власну діяльність з менеджменту туристичної діяльності.

Проведена у такий спосіб експериментальна робота на початковому констатувальному етапі дослідження засвідчила переважання низького рівня сформованості знань у майбутніх фахівців фізичної культури з менеджменту туристичної діяльності.

Узагальнено ці дані представлені в таблиці 3.1.1.

Таблиця 3.1.1

Рівні знань з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури факультету фізичного виховання педагогічних вишів випускного етапу (V курс) фахової підготовки

Рівні	Група студентів (320 осіб)	
	Абсолютна кількість	Кількість у %
Високий	68	21,25
Середній	120	37,5
Низький	132	41,25

Утім необхідно констатувати, що майже всі випробувані знайомі з деякими положеннями з менеджменту туристичної діяльності, про що свідчить наявність респондентів із середнім рівнем сформованості знань та частково з високим рівнем. Такий факт пояснюється тим, що респонденти

вже отримали певні знання з даної проблеми в системі фізкультурної освіти та при вивченні фахових дисциплін професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури.

Ми намагалися з'ясувати причини низького рівня сформованості знань у випробуваних з менеджменту туристичної діяльності.

В результаті опитування було з'ясовано, що основними з них є: відсутність цілеспрямованої професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури у цьому напрямі; відсутність особистісної переконаності випробуваних у необхідності здобуття ними саме зазначеного виду професійної діяльності.

Зазначена обставина та неможливість передбачити кількість студентів, які, після закінчення бакалаврату, будуть продовжувати навчання на п'ятому курсі педагогічного ВНЗ за напрямами підготовки – «Фізичне виховання» певного освітньо-кваліфікаційного рівня (до 2016-2017 рр. включно – це «спеціаліст», а наразі – це «магістр») обумовили залучення до подальшої експериментальної роботи 293 студента, майбутніх фахівців фізичної культури, випускного етапу (V курс) фахової підготовки

Таким чином, ми підійшли до вирішення наступного завдання констатувального експерименту – визначення у виокремленій групі студентів (293 осіб) рівня сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності за визначеними нами критеріями та показниками.

Так, сформованість ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури за *мотиваційно-ціннісним критерієм*, показник якого оцінювався нами за допомогою адаптованої методики «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич) (див. додаток Д); авторського опитувальника «Що ти знаєш про ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності?» (див. додаток З); анкети для визначення професійно-педагогічних ціннісних орієнтацій за класифікацією В. Денисенко (див. додаток Н) та безпосереднього

спостереження за вибором майбутніми фахівцями фізичної культури правильної мотивації обраної професійної діяльності.

Вивчення ціннісних орієнтацій за методикою М. Рокича передбачало самостійний розподіл респондентами, в порядку значущості для себе, цілей та вибір засобу для їх досягнення. Найвищі показники припали на такі термальні цінності, як «свобода», «цікава робота», «матеріальне забезпечення», «суспільне визнання», «розваги». Найнижчі – «пізнання», «розвиток», «продуктивне життя». Серед інструментальних цінностей студенти найбільше визнають «незалежність», «високі запити», «впевненість у відстоюванні своєї позиції», «життєрадісність», «конкурентність». Найменше – «раціоналізм» (уміння зрозуміти чужу точку зору), «освіченість», «терпимість», «самоконтроль», «відповідальність». Результати експерименту проведеного за допомогою методики «Ціннісні орієнтації» засвідчили наступне: було встановлено часткове прийняття, а іноді і неприйняття майбутніми фахівцями фізичної культури суспільно-значущих ціннісних орієнтацій, перевага цінностей індивідуалізму. Аналізуючи бесіди з респондентами, ми дійшли висновку про те, що переважаючими в них є орієнтації на матеріальні цінності, при цьому досліджувані не усвідомлюють взаємозалежність майбутніх життєвих успіхів від якості здобутої освіти та правильного вибору професійної діяльності.

Для визначення рівня знань щодо ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності нами використовувався розроблений авторський опитувальник «Що ти знаєш про ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності?» (див. додаток 3), який складається з 35 питань. Відповіді на запропоновані питання дають можливість визначити, на скільки майбутній фахівець фізичної культури орієнтується у змістовій характеристиці базових понять: «менеджмент» та його різновиди; «управління» та його принципи і функції; «менеджмент туристичної діяльності», «ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності» тощо. За результатами відповідей опитуваних нами було

визначено наступне: майбутні фахівці фізичної культури слабо орієнтуються у визначенні змісту поняття «менеджмент» та «управління», не розуміють відмінностей даних понять, не орієнтуються у їх принципах та функціях. Новим для 80 % опитуваних виявилось поняття «менеджмент туристичної діяльності». Щодо розуміння поняття «ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності», то відповіді (61,7 %) студентів засвідчили ототожнення ними на інтуїтивному рівні ключові компетентності з професійною компетентністю фахівця фізичної культури.

Для визначення рівня ціннісних професійно-педагогічних орієнтацій майбутніх фахівців фізичної культури ми взяли за основу класифікацію професійно-педагогічних цінностей В. Денисенко [10]. Вибір зазначеної класифікації вмотивовується тим, що вона в деякій мірі відображає специфіку професії вчителя всіх спеціальностей (див. додаток Н). Випробуванним пропонувалося здійснити для себе вибір важливих, менш важливих та неважливих ціннісних орієнтацій. Аналіз відповідей респондентів показав, що для переважної більшості респондентів важливими є особисті орієнтації (41,3 %), менш важливими виявилися професійно-прагматичні (27,5 %), загально-педагогічні орієнтації є лише для 8,1 % респондентів, а особистісно-розвивальні орієнтації в напрямі менеджменту туристичної діяльності зазначили важливість 23,1 % опитуваних.

Отже, аналіз емпіричних даних за мотиваційно-ціннісним критерієм засвідчив, що зростає особистісна позиція майбутніх фахівців фізичної культури щодо умотивованого вибору майбутньої професійної діяльності з менеджменту туристичної діяльності.

З метою виявлення рівня сформованості знань з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури за *когнітивним критерієм*, показник якого оцінювався нами за аналізом відповідей респондентів на запитання комплексу тестових завдань, які були умовно розподілені нами за категоріями А, Б, В, Г (див. додаток К).

Так, *перший рівень* засвоєння знань за даним критерієм вимагав відповідей респондентів відтворення інформації з опорою на вибрані варіанти відповіді. Тут використовувалися тести на розпізнання, знаходження відмінностей та співвідношення формулювань чи певних ознак.

Другий рівень засвоєння знань вимагав від тестованих відтворення інформації по пам'яті, без орієнтації на вибіркові варіанти відповідей.

Третій рівень засвоєння знань вимагав від тестованих продуктивної діяльності, пов'язаної з використанням раніше засвоєної навчальної інформації для вирішення конкретних завдань, яка моделює професійно-педагогічну діяльність. Завдання даного рівня передбачали виконання тестів на встановлення відповідності, порівняння і протиставлення, на визначення причинної послідовності відкритого типу, нетипові задачі.

Четвертий рівень тестових завдань носили характер відкритого типу, що передбачали вільні відповіді тестованих. Це були завдання без запропонованих варіантів відповідей. В тестові завдання цього рівня включався ілюстрований матеріал, який дає можливість акцентувати увагу респондентів на найбільш важливих елементах навчальної інформації. Включення в зміст тестів ситуацій вимагають від студента використання різноманітних розумових операцій та знань із багатьох галузей наук.

Результати тестування підлягали кількісному підрахунку, на основі якого виставлялася оцінка відповідно до даного критерію. При цьому нами враховувалися критерії оцінки дидактичного тестування (за Л. П. Сергієнком). Услід за вченим, із десяти тестів, які рекомендовано включити в завдання, відповіді на 9-10 питань оцінювалися 5 балами, на 7-8 питань – 4 балами, на 5-6 питань – 3 балами, на 0-4 питання – 0 балами. Тобто шкала оцінювання питань тестового контролю першого рівня 0 (неправильна відповідь) і 1 бал (правильна відповідь) [36, с. 85].

Аналіз виконаних тестових завдань показав, що близько 70 % тестованих відносилися до категорії (а) та (б), тобто становили найвищі показники розуміння суті змісту базових понять дослідження. Відповідно

найнижчі показники становили 30 % тестованих, які відносилися до категорії (в) та (г). Зазначимо, що в деяких тестованих особливе утруднення викликали тестові завдання при виконанні третього та четвертого рівня складності (категорії (в) та (г)), що передбачали конструйовану відповідь, а не вибірккову з кількох варіантів – альтернатив. Утім більшість випробуваних проявили ерудицію при виконанні тестових завдань. Зазначена обставина зумовила розподілити випробуваних на три категорії за рівнями: а) низький рівень розуміння змісту базових понять майбутніми фахівцями фізичної культури експериментального дослідження становить у 130 тестованих осіб; б) середній рівень розуміння випробуваними змісту базових понять дослідження – виявилось у 110 тестованих респондентів; в) високий рівень розуміння респондентами змісту базових понять дослідження становив лише – у 80 тестованих осіб.

За *операційним критерієм* рівень сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури визначався нами за допомогою адаптивної методики «Дельфи» [2, с. 84-85]; авторського опитувальника для викладачів щодо визначення готовності майбутніх фахівців фізичної культури до діяльності з менеджменту туристичної діяльності (див. додаток Л). Операційний критерій характеризує наявність у майбутніх фахівців фізичної культури уміння застосовувати отримані знання у процесі професійної діяльності; здатність самостійного планування подальшого професійного та особистісного саморозвитку в цьому напрямі. Так, за авторським опитувальником викладачі відзначили посилення інтересу, зацікавленості майбутніх фахівців фізичної культури до питань із менеджменту туристичної діяльності (91,3 %).

Утім, сформованість свідомих мотивів професійного самовдосконалення в напрямі менеджменту туристичної діяльності виявилось у 53,3% опитуваних. Це підтверджують відповіді випробуваних на 7, 12, 14 та 18 питання опитувальника. Цікавими у педагогічному сенсі виявилися відповіді випробуваних на 14 питання авторського опитувальника (див. додаток Л), які

пов'язували професійну діяльність із власною життєдіяльністю, проявляючи при цьому здатність до самоосвіти та інтерес з обраного фаху, причому на різному рівні.

Зокрема, інтерес до навчання в цьому напрямі проявили: низький рівень – 61,3 % осіб, у яких спостерігалася відсутність вмотивованості та інтересу до майбутньої професійної діяльності взагалі, а в цьому напрямі, зокрема. Цей факт можна пояснити випадковістю вибору освіти майбутніми фахівцями фізичної культури. Середній рівень сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності за операційним критерієм виявили 21,4 % осіб. При цьому, випробувані демонстрували часткові навички самоосвіти в цьому напрямі, проявляючи формальний інтерес до проблеми. Високий рівень сформованості досліджуваного утворення продемонстрували 17,3 % осіб. У даній категорії випробуваних навчальна діяльність свідомо була спрямована на набуття професійної компетентності.

Аналіз результатів відповідей опитуваних (питання № 1, 8, 9 та 10), що носили описовий характер дозволив констатувати наступні рівні сформованості знань з менеджменту туристичної діяльності у випробуваних: низький рівень сформованості виявили 35,6 % осіб, які демонстрували низький рівень відтворюваності теоретичного матеріалу з менеджменту туристичної діяльності; середній рівень сформованості знань демонстрували 41,1 % осіб, для яких характерним виявилось володіння системою знань з менеджменту туристичної діяльності, необхідних для професійної діяльності; високий рівень сформованості знань з менеджменту туристичної діяльності виявили 23,3 % осіб, які характеризувалися ґрунтовними систематизованими знаннями з менеджменту туристичної діяльності, самостійним використанням їх у типових та нестандартних ситуаціях.

Відповіді 23,9 % випробуваних на 3, 4, 5, 6 та 13 питання авторського опитувальника підтвердили можливість і готовність майбутніх фахівців фізичної культури експериментальної групи працювати у сфері менеджменту туристичної діяльності. При цьому, спостерігалася неспроможність

випробуваних прогнозувати результати своєї діяльності в напрямі менеджменту туристичної діяльності; низьке розуміння своїх дій у цьому напрямі діяльності; часткове володіння навиками встановлювати розбіжності між «Я-реальним» та «Я-ідеальним».

Таким чином, отримана інформація за визначеними нами чотирма критеріями була узагальнена. Це дало змогу виокремити контрольну групу, до якої увійшло 148 осіб та експериментальну групу, до якої увійшло – 145 осіб відповідно, враховуючи при цьому стан сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури учасників кожної з них.

Розроблений нами діагностичний інструментарій дозволив отримати дані щодо рівня сформованості досліджуваного утворення, які засвідчили приблизно однакові показники в обох групах.

Узагальнено ці дані представлені в таблиці 3.1.2.

Таблиця 3.1.2

**Рівні сформованості ключових компетентностей
з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної
культури**

РІВНІ	ЕГ		КГ	
	осіб	%	осіб	%
Високий	31	21,4	31	21
Середній	59	40,6	56	37,8
Низький	55	38	61	41,2
Всього	145	100	148	100

Як бачимо з таблиці 3.1.2, за показниками кожного рівня сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури КГ та ЕГ була близькою за значенням: з високим рівнем було 21,4 % осіб ЕГ та 21 % КГ; з середнім рівнем в КГ було 37,8 %, а в ЕГ – 40,6 %; низький рівень був властивий для 41,2 % респондентів КГ і для 38 % ЕГ. Звідси, експериментальна і контрольна групи були в основному гомогенні, і помітних відмінностей у рівні сформованості зазначених компетентностей за всіма критеріями виявлено не було. В обох групах було

констатовано недостатній рівень сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

Достовірність отриманих результатів визначалась методом варіаційної статистики. Для перевірки результатів вхідного рівня сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури проведено статистичний аналіз.

Оскільки накопичення фактичних даних відбувалося з використанням порядкової шкали з $L=3$ градаціями, а об'єм вибірки більший за 50, використаємо критерій однорідності (критерій Пірсона).

Сформулюємо нульову гіпотезу H_0 : у характеристиках сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної в експериментальній та контрольній групах значущі відмінності відсутні.

Альтернативна гіпотеза H_1 : у характеристиках сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури в експериментальній та контрольній групах є значущі відмінності, що не можуть бути результатом випадкових обставин.

Емпіричне значення критерію χ^2 обраховується за формулою:

$$\chi_{emn}^2 = N \cdot M \cdot \sum_{i=1}^L \frac{\left(\frac{n_i}{N} - \frac{m_i}{M}\right)^2}{\frac{n_i + m_i}{N + M}}$$

де, χ_{emn}^2 – емпіричне значення;

N – загальна кількість осіб в експериментальній групі ($N=145$);

M – загальна кількість осіб в контрольній групі ($M=148$);

n_i – кількість осіб майбутніх фахівців фізичної культури експериментальної групи, які досягли певного рівня сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності;

m_i – кількість осіб майбутніх фахівців фізичної культури контрольної групи, які досягли певного рівня сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності;

L – кількість рівнів сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури (у нашому випадку $L=3$).

Підставимо експериментальні дані з таблиці 3.1.2 у формулу.

Перед початком експерименту необхідно перевірити, що контрольна та експериментальна групи належать до однієї генеральної сукупності. Для цього обрахуємо χ^2_{eml} для контрольної та експериментальної груп та порівняємо його з критичним значенням критерію.

$$\chi^2_{eml} = 145 \cdot 148 \cdot \left[\left(\frac{31}{145} - \frac{31}{148} \right)^2 / (31 + 31) + \left(\frac{59}{145} - \frac{56}{148} \right)^2 / (59 + 56) + \left(\frac{55}{145} - \frac{61}{148} \right)^2 / (55 + 61) \right] = 0,6438$$

$$\chi^2_{eml} \approx 0,65.$$

Критичне значення χ^2 на рівні значимості 0,05, тобто $\chi^2_{0,05}$ для $L=3$ згідно з таблицями дорівнює 5,99.

Порівнюємо χ^2_{eml} з критичним значенням χ^2 :

$$\chi^2_{eml} \approx 0,65 < 5,99 = \chi^2_{0,05}.$$

Отже, приймається гіпотеза H_0 . Звідси можна зробити висновок про те, що контрольна та експериментальна групи на початку експерименту належали до однієї генеральної сукупності і значної різниці в їх характеристиках рівня сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури не виявлено. Це свідчить про те, що контрольна та експериментальна група є однорідними за вихідними даними (табл. 3.1.2). Виявлення динаміки рівня сформованості досліджуваного утворення в контрольній та експериментальній групах становить наступний етап експерименту.

3.2. Підсумковий аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи

Теоретичний аналіз процесу формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури

та констатувальне дослідження критеріїв сформованості досліджуваного утворення спонукали до проведення формувального експерименту, у ході якого реалізовувалися завдання оптимізації педагогічного процесу з урахуванням обумовлених методологічних підходів, принципів, педагогічних умов, відповідного методичного й навчально-технологічного забезпечення, упровадження організаційно-функціональної моделі формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

На основі наукових положень учених із зазначеної проблеми Н. Баловсяк [1], Ю. Колос [16], О. Свєртнев [35], І. Тараненко [40], Н. Хмілярчук [44], П. Хоменко [45] та інших учених, думку яких ми поділяємо, що знайшло відображення у державних документах [30; 31; 29] та наукових розвідках автора дослідження [7, с.33-38; 3, с.79-84; 4, с.42-47; 6, с.168-171; 5, с.55-59; 8] було сформульовано *мету формувального експерименту дослідження*, яка полягала у реалізації педагогічних умов та виявленні динаміки рівня сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури в педагогічному процесі виокремлених нами вищих навчальних закладів. Реалізація зазначених умов охоплювала процес вивчення навчальних дисциплін випускного етапу (V курс) фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури вищезазначених педагогічних вишів.

Педагогічні умови впроваджувалися в експериментальну групу, навчально-виховний процес якої постійно корегувався відповідно до завдань експериментального дослідження. Водночас підготовка майбутніх фахівців фізичної культури контрольної групи здійснювалася паралельно з експериментальною, але за традиційними програмами навчання. У цей період також проводилася фіксація змін за методами спостереження, опитування, тестування, анкетування, бесіди, аналізу, експертної оцінки, самооцінки, математичної статистики рівня сформованості ключових компетентностей з

менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури експериментальної та контрольної групах.

Так, *реалізація першої педагогічної умови* передбачала впровадження в навчально-виховний процес фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури, як ефективного засобу формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності, програми навчального курсу «Менеджмент туристичної діяльності». Виконання цього завдання спричинило обговорення в колективі викладачів факультету фізичного виховання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка шляхів її впровадження. Наслідки цих дискусій потребували: 1) розширення змістовим компонентом з менеджменту туристичної діяльності змісту навчальних програм фахових дисциплін, які вивчаються студентами на випускному етапі (V курс) їхньої професійної підготовки; 2) визначення мети, завдань, змісту, методів, методик та форм організації навчально-виховного процесу фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури в частині формування в них ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності як складової професійної компетентності фахівця фізичної культури.

З позиції компетентнісного підходу метою формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури на цьому фрагменті експерименту передбачено поступове введення майбутніх фахівців фізичної культури до опанування ними знань із загального менеджменту як науки і мистецтва управління; визначення специфіки менеджменту туристичної діяльності як нового виду менеджменту сучасності та нового напрямку педагогічної науки. І як результат – сформованість ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури як складових професійної компетентності фахівця фізичної культури.

Досягнення зазначеної мети, в свою чергу, потребувало знання суті інформаційного змісту програми з курсу «Менеджмент туристичної

діяльності», під яким ми розуміємо сукупність знань про предмет даної галузі, сутність наукових термінів, що складають поняттєво-категоріальний апарат даного курсу. З метою опанування змістом теоретичних положень програми з курсу майбутніми фахівцями фізичної культури в експериментальній групі використовувалися активні форми й методи навчання, що сприяло зацікавленості та ініціативності майбутніх фахівців фізичної культури до вивчення зазначеного курсу. На підтвердження тому наведемо такі факти: виконуючи, наприклад, творчі завдання типу «Скласти словник термінів (тезаурус) з даного курсу», «Здійсніть огляд інтернет-джерел по проблемі менеджмент туристичної діяльності», «Із знайдених вами матеріалів з проблеми складіть текст для головної сторінки сайту «Менеджмент туристичної діяльності», що відповідає цілі мотивувати читачів до вибору професійної діяльності в цьому напрямі», спонукали майбутніх фахівців фізичної культури до активної мисленнєвої і практичної діяльності в процесі оволодіння ними навчальним програмним матеріалом з курсу «Менеджмент туристичної діяльності». А головне – дозволило на цій основі сформуванню у майбутніх фахівців фізичної культури переконання в значущості та необхідності вивчення запропонованого курсу.

В плані забезпечення знань і вмінь майбутніх фахівців фізичної культури орієнтуватися в нормативному забезпеченні курсу «Менеджмент туристичної діяльності» сприяв аналіз випробуваними обох експериментальних груп нормативно-законодавчих актів, зокрема, Закону України «Про вищу освіту» [13], «Про туризм» [14], Конституції України [17] та наукової літератури з питань менеджменту туристичної діяльності. Так, наприклад, в експериментальній і контрольній групах вивчалось коло питань із основних положень Закону України «Про туризм», де дана проблема отримала висвітлення. При цьому, в експериментальній групі ці питання вивчалися більш поглиблено. Викликають інтерес результати дослідження, проведених серед студентів обох груп випускного етапу (V курс) фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури.

Переконливим є факт, що, розглядаючи основні положення Закону України «Про туризм» [14], респонденти обох експериментальних груп зосередили увагу на таких положеннях: визначення термінів з туризму (розділ 1, ст. 1), законодавство України про туризм (розділ 1, ст. 2), організація та надання туристичних послуг (розділ 4, ст. 15), підстава для отримання туристичних послуг (розділ 5, ст. 19), права та обов'язки туристів (розділ 6, ст. 21, 22, 24, 25), безпека туристів (ст. 26, 27, 28). Як бачимо з переліку зазначених положень Закону України «Про туризм», найбільш зацікавленість у випробуваних викликали два останніх положення, що пояснюється побутовими інтересами випробовуваних. Утім, для 73 % респондентів експериментальної групи (145 осіб) та для 69 % контрольної групи (148 осіб) певний інтерес становило положення, в якому визначалися поняття туризму. Зокрема, зацікавленість викликали поняття: «туристичний ваучер», «туристичний продукт», «туристичні послуги», «тур», «туристична діяльність». Для 85 % респондентів експериментальної та для 91 % респондентів контрольної групи інтерес викликало положення, в якому розглядається підстава для отримання туристичних послуг.

Порівняння узагальнених результатів цієї частини експерименту показало зростання високого рівня зацікавленості майбутніх фахівців фізичної культури у вивченні запропонованого курсу з менеджменту туристичної діяльності. А головне – обумовило виокремлення однієї із складових ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутнього фахівця фізичної культури спеціальну – управлінсько-туристичну компетентність.

Моніторинг знань майбутніх фахівців фізичної культури з курсу «Менеджмент туристичної діяльності» забезпечувався використанням рейтингової системи контролю якості знань, постійним і завершальним тестуванням із питань програми курсу [11, с.113-115; 31, с.13-20; 34; 41].

При вивченні теоретичного матеріалу з курсу «Менеджмент туристичної діяльності» виключну увагу в цьому процесі приділено

питанням мотивації [15; 32; 42] як ціннісної орієнтації до вибору майбутніми фахівцями фізичної культури професійної діяльності саме з менеджменту туристичної діяльності. Вважаємо, що саме впровадження на випускному етапі (V курс) в навчально-виховний процес фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури програми з курсу «Менеджмент туристичної діяльності» [7, с. 33-38] сприяло формуванню у майбутніх фахівців фізичної культури знань та ключових компетентностей (компетенцій) з менеджменту туристичної діяльності.

У зв'язку з *реалізацію другої педагогічної умови* – створення навчального середовища, сприятливого для формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури була посилена увага на активній позиції майбутніх фахівців фізичної культури на випускному етапі (V курс) щодо вивчення курсу «Менеджмент туристичної діяльності» та наповнення змісту загальноосвітніх, фахових професійно-педагогічних дисциплін змістовим компонентом з менеджменту туристичної діяльності шляхом використання інноваційних технологій, методів та форм організації навчання.

Можливість сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури залежало певним чином від професіоналізму викладачів, учасників експериментального дослідження в цьому напрямі.

У нашому випадку – це потребувало інструктивно-просвітницької роботи з викладачами, залучених до експерименту.

З метою поглиблення знань викладачів фахових дисциплін із зазначеної проблеми було розроблено авторський 18-ти годинний курс «Компетентнісний підхід до організації навчального процесу формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури» (див. додаток В). Це дало змогу викладачам, задіяних в експерименті, поглибити знання з менеджменту туристичної діяльності та сформувати здатність використовувати їх у наповненні змісту фахових

дисциплін змістовим компонентом з менеджменту туристичної діяльності з метою формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури при вивченні ними загальноосвітніх та фахових дисциплін. При цьому, посилена увага надавалася усім навчальним дисциплінам випускного етапу (V курс) професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури, оскільки жодна з них не спроможна самотужки здійснити цей процес. Утім, вплив на формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури фахових дисциплін розглянемо на прикладі навчальної дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності». Це умотивовується тим, що зазначена дисципліна, по-перше, презентується нами з метою подальшого наповнення її змістового компонента змісту дисциплін професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури на випускному етапі (у нашому випадку – це V курс) фахової підготовки майбутнього фахівця фізичної культури. По-друге, фундамент змісту теоретичного матеріалу дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності» складають положення багатьох галузей наук: теорії філософії, ринкової економіки, педагогіки, психології, туризму, загального менеджменту, туристичного менеджменту, педагогічної туризмології тощо, а отже, зазначена дисципліна логічно пов'язана з іншими дисциплінами, які вивчаються студентами за навчальним планом і є невід'ємною частиною загальнопедагогічної та професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури педагогічних ВНЗ.

Мета зазначеної дисципліни передбачає формування у майбутніх фахівців фізичної культури базових знань і ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності та реалізації їх у професійній діяльності.

Завдання навчальної дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності» були спрямовані на:

– актуалізацію набутих раніше знань майбутніми фахівцями фізичної культури з менеджменту туристичної діяльності та його ключових компетентностей;

– формування у майбутніх фахівців фізичної культури свідомої мотивації до вибору майбутньої професійної діяльності саме з менеджменту туристичної діяльності шляхом накопичення певних теоретичних і практичних знань з менеджменту туристичної діяльності в цілому та його ключових компетентностей зокрема.

Організація навчання з дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності» в експериментальній групі базувалося на основі сучасних підходах та принципах навчально-виховного процесу вищого навчального закладу, а саме: проблемно-діяльнісного, ігрового, контекстного та модульного навчання.

Так, принцип проблемно-діяльнісного навчання сприяв формуванню не лише знаннєвої (когнітивної) форми професійної діяльності, але й технологічної – навички її практичного здійснення.

Ключовим елементом контекстного навчання було відповідність форм навчальної діяльності студентів, майбутніх фахівців фізичної культури, формам професійної діяльності. В рамках нашого дослідження було виділено три базові форми діяльності: *навчальну* (наприклад, лекція, всі види семінарських та практичних занять, які забезпечували передачу й засвоєння інформації); *квазіпрофесійну* (ділова гра та інші ігрові форми, що дозволяли моделювати фрагменти професійної діяльності); *навчально-професійну* (науково-дослідна робота студентів, виробнича практика, розробка індивідуального проекту).

Навчання по модулю здійснювалося у формах спільної (командної) діяльності. Принцип модульного викладу матеріалу дозволив концентрувати навчальний матеріал біля ведучих ідей, виокремлювати ключові поняття кожного модуля, ключові положення кожної теми, тим самим дозволило здійснювати наступність її вивчення, забезпечуючи при цьому готовність майбутніх фахівців фізичної культури до педагогічної діяльності в цьому напрямі. Відповідно до задуму, кожен модуль дисципліни має свою тематичну спрямованість. Тому тематичний матеріал певного модуля добирався нами відповідно до тематичної основи даного модуля.

Засвоєння змісту навчальної програми з дисципліни організовувалося через систему таких форм навчання, як: лекції, семінарські заняття, самостійна та індивідуальна робота, всі види практик, диференційований залік. На лекціях розглядалися науково-теоретичний зміст та практична значущість відповідних тем модулів, збагачувався словник термінів з менеджменту туристичної діяльності. Самостійна робота мала на меті поглибити й закріпити теоретичні знання, отримані в процесі навчально-виховної діяльності, сформувані практичні вміння їх використовувати у професійно-педагогічній діяльності шляхом опрацювання основної та додаткової літератури з кожної теми певного модуля; виконанні творчих завдань. Індивідуальна робота була розрахована на осмислення, узагальнення та практичне застосування теоретичних знань з менеджменту туристичної діяльності, отриманих у процесі лекційних, семінарських, практичних занять та самостійної роботи й полягала у виконанні завдань, передбачених програмою. Характерною особливістю при цьому було те, що значна увага приділялася тим аспектам, які співзвучні ідеям фундаментальній фізкультурно-туристській освіті в частині менеджменту туристичної діяльності [43, с. 337-381]. Залік проводився на основі результатів поточного контролю у вигляді тестування, виконання контрольних робіт та навчального проекту (індивідуально-дослідницького завдання). У результаті виконаних зазначених програмою завдань у більшій частині (81 %) випробуваних експериментальної групи був виявлений пізнавальний інтерес високого рівня до вивчення зазначеної дисципліни. Це підтверджується фактом активності їхніх відповідей на семінарських та практичних заняттях з дисципліни. Це, в свою чергу, збагатило майбутніх фахівців фізичної культури додатковою інформацією щодо досліджуваної нами проблеми.

З метою наповнення змісту дисциплін фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури змістовим компонентом з менеджменту туристичної діяльності нами застосовувалися творчі завдання з менеджменту туристичної діяльності, що носили міжпредметний характер. Характерною особливістю творчих завдань даного типу, як ефективного засобу управління

продуктивною пізнавальною діяльністю майбутніх фахівців фізичної культури, було передбачено: а) професійну спрямованість їх змісту, враховуючи при цьому спеціалізацію майбутнього фахівця фізичної культури; б) зв'язок з матеріалами лекцій, семінарських та практичних занять з дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності»; в) врахування здобутих знань і життєвого досвіду з менеджменту туристичної діяльності; г) новизну та практичну професійну значимість завдання; г) саме формулювання завдання, яке передбачало включення майбутнього фахівця фізичної культури у конкретну професійно-пізнавальну діяльність дослідницького характеру.

Зазначимо, що при вивченні дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності» в експериментальній групі використовувалися як традиційні форми організації навчання (лекції, семінари, практичні заняття тощо), так й інноваційні форми навчання (лекції-діалоги, моделювання педагогічних ситуацій, ділові ігри, синтетичні семінари, створення проектів, портфоліо, «кейс-метод», «діадної взаємодії», різноманітні дослідницькі ігри, індивідуальні навчально-дослідні завдання тощо. Виконання творчих завдань, що проводилися у вигляді як індивідуальної, так і диференційовано-групової (командної) роботи засвідчило, що, працюючи в команді, майбутні фахівці фізичної культури на власному досвіді пізнавали два найбільш важливі аспекти в спільній роботі: брати на себе відповідальність і розподіляти цю відповідальність між членами групи чи команди [8, с.176-181].

З-поміж творчих завдань, які носили міжпредметний характер нами, в рамках нашого дослідження, впроваджено в навчально-виховний процес експериментальної та контрольної груп творчі завдання типу: «Створити бізнес-план освітнього закладу туристичного спрямування» [2, с. 111-115]; розробити проект «Портфоліо власного здоров'я» тощо.

Результати перевірки доцільності впровадження інноваційних форм навчання, зокрема, творчих завдань, виявили позитивний їх вплив на

розвиток інтелектуальних умінь майбутніх фахівців фізичної культури. Про це свідчить той факт, що при вирішенні того чи іншого завдання випробувані виявили уміння порівнювати, аналізувати, коректувати, узагальнювати, оцінювати власні знання з менеджменту туристичної діяльності. Тому підтвердження – отримані відповіді тестованих за допомогою авторського опитувальника «Що ти знаєш про менеджмент туристичної діяльності та його ключові компетентності?» (див. додаток З); тестових завдань (див. додаток К); методики А. Власової, Л. Савчук та ін. (див. додаток Г). Примітно, що виконання завдань такого типу здійснювалося через керовану участь усіх викладачів, задіяних в експерименті; у координації навчальних планів усіх предметів випускного етапу (V курс) фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури.

Утім, очевидним є той факт, щоб досягти сформованості бажаних нам компетентностей засобами тільки однієї окремої дисципліни (у нашому випадку – це з «Менеджмент у туристичній діяльності») дуже важко, а то й неможливо. Причина, на нашу думку, криється в тому, що майбутні фахівці фізичної культури не отримують реального результату своєї роботи при вивченні даної дисципліни. Тому, вважаємо, педагогічно доцільним було поєднання знань із даної дисципліни зі знаннями з інших галузей (наприклад, зі спеціальних фахових предметів, загальноосвітніх дисциплін тощо). Усе це ще раз доводить думку про те, що при формуванні ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури необхідно використовувати міждисциплінарні зв'язки на основі компетентнісного підходу [27].

З цією метою нами було розроблено разом з викладачами фахових дисциплін спільні завдання щодо формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури та визначено шляхи реалізації їх у навчально-виховному процесі.

Такий підхід ідеально реалізувався нами у проектній методиці при вивченні дисципліни «Педагогіка спортивної діяльності» (викладач

Момот О.), де, зокрема, перед майбутніми фахівцями фізичної культури ставилося завдання, наприклад, створити бізнес-план освітнього закладу туристичного спрямування, яке він (або група студентів, які працювали разом у вирішенні цього завдання) повинен був дослідити, а наприкінці роботи, отримавши результат у формі проекту, презентувати його у вигляді реферату або доповіді. У межах вивчення дисциплін споріднених із дисципліною «Менеджмент у туристичній діяльності» та базових фахових дисциплін (див. рис. 2.1. у підрозділі 2.2) нами використовувалися індивідуальні творчі завдання (ІНТЗ) різних видів, наприклад, виконання індивідуальних творчих завдань з тематики: «Індивідуальний і груповий туризм»; «лікувально-оздоровчий туризм»; «Пізнавальний, діловий, релігійний, сільський, зелений туризм»; «Особливості менеджменту туризму»; «Мотивація занять туризмом» тощо. Найчастіше нами пропонувалися форми ІНДЗ, які носили дослідницький характер, виконання яких потребували різного рівня інтелектуальної активності студентів: пошукового, евристичного, репродуктивного.

Найбільш вагомим результатом цього виду діяльності, на нашу думку, було підвищення рівня знань студентів з менеджменту туристичної діяльності та його ключових компетентностей, поліпшення їх професійної підготовки, вироблення вміння самостійно мислити та приймати педагогічно доцільні рішення з менеджменту туристичної діяльності. Цьому підтвердження – результати фрагмента дослідження, що перевірялись нами за авторськими опитувальниками «Що ти знаєш про менеджмент туристичної діяльності та його ключові компетентності?» (див. додаток З) та комплексу тестових завдань з менеджменту туристичної діяльності (див. додаток К), які засвідчили підвищений інтерес у випробуваних груп до менеджменту туристичної діяльності. Зокрема, інтерес викликали питання, пов'язані з туризмом, типу: «Як класифікують види туризму?», «Які особливості видів туризму: лікувально-оздоровчого, пізнавального, екологічного, сільського, зеленого, спортивного та ін.?». Відповіді більшої

половини випробуваних (79,9 %) обох груп були несподіваними, але правильними. Це пояснюється не тільки зацікавленістю випробуваних цим видом діяльності, але й ґрунтовними знаннями дисциплін з фізкультурної освіти випускного етапу (V курс) фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури.

У практичному застосуванні майбутніми фахівцями фізичної культури здобутих знань з менеджменту туристичної діяльності у реальних умовах професійної діяльності нами були використовані всі види виробничо-педагогічної практики. Мета цього виду експериментальної роботи передбачала насиченість програми практики завданнями з менеджменту туристичної діяльності відповідно до вимог компетентнісного підходу та узгодженість з усіма суб'єктами цього виду навчально-виховної діяльності.

Таким чином, сконструйоване навчальне середовище що визначається нами як друга педагогічна умова формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури включає в себе дві основні складові: технологічну (зміст та форми організації діяльності, її особистісно-формувальну спрямованість) та гуманітарну (викладач та майбутні фахівці фізичної культури виступають як суб'єкти впливу в процесі формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури).

Реалізація третьої педагогічної умови передбачала самостійну роботу майбутніх фахівців фізичної культури з менеджменту туристичної діяльності з подальшим творчим використанням набутих знань та особистісного професійного самоздійснення в цьому напрямі. Слушною на цьому етапі експерименту виявилася організація самостійної роботи студентів, майбутніх фахівців фізичної культури, при вивченні дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності». Зазначимо, що самостійна робота в рамках нашого дослідження, будувалася на основі змістової суті програми навчальної дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності». Вважаємо це закономірним. Адже зазначена дисципліна була введена до переліку фахових

дисциплін, спочатку як вибіркова, а згодом стала нормативною дисципліною, що вивчалася студентами експериментальної групи на випускному етапі (V курс) їх професійної підготовки, тоді як у контрольній групі зазначена дисципліна навіть і не значилася у переліку фахових дисциплін, а отже й не вивчалась.

Варто зазначити, що планування самостійної роботи студентів з дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності» здійснювалося спільно з викладачами різних дисципліни випускного етапу (V курс) фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури. Спільна робота полягала у визначенні змісту та обсягу навчальної інформації та практичних завдань з усіх тем, які виносяться на самостійну роботу програмою даної дисципліни. Причому, конкретний зміст самостійної роботи, її види та обсяг мали варіативний і диференційований характер. Утім, як форми і методи контролю за самостійною роботою майбутніх фахівців фізичної культури, передбаченою тематикою дисципліни, нами були використані семінарські заняття, тестування випробуваних за авторською методикою (див. додаток К), самозвіти, виступи майбутніх фахівців фізичної культури на конференціях, захист творчих робіт тощо.

Так, однією з продуктивних технологій, що реалізувалась нами у межах самостійної роботи студентів, було впроваджено в навчально-виховний процес ділової гри як провідної форми квазіпрофесійної діяльності. Відомо, що саме рольові ігри спроможні вирішувати життєві проблеми, інтегруючи при цьому розрізнені за дисциплінами знання. Враховуючи це, нами із кола педагогічних завдань ділових ігор надавалося виняткового значення їх спроможності наповнювати зміст фахових дисциплін змістовим компонентом з менеджменту туристичної діяльності.

З метою більш усвідомленої необхідності формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури нами було розроблено авторський посібник «Методичні

рекомендації та завдання для самостійної роботи студентів з курсу «Менеджмент у туристичній діяльності» [2].

Отже, була проведена значна підготовча робота по забезпеченню реалізації педагогічних умов формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

Для впровадження в дію зазначених педагогічних умов, нами була розроблена організаційно-функціональна модель формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури (рис. 1.4 у розділі 1). Запропонована модель включає сукупність елементів, що створюють єдину структуру і слугує досягненню мети – сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури. Ефективність даної моделі була досягнута завдяки використанню механізмів педагогічного впливу – педагогізації навчального середовища. Вона передбачала також застосування педагогічних форм і методів впливу, які посилюють дію складових навчального середовища педагогічного ВНЗ на майбутнього фахівця фізичної культури з менеджменту туристичної діяльності; впровадженню в навчально-виховний процес експериментальної групи програми з курсу «Менеджмент туристичної діяльності»; наповнення змісту дисциплін випускного етапу (V курс) фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури змістовим компонентом з менеджменту туристичної діяльності.

Ефективність реалізації педагогічних умов визначено після завершення формувального етапу експерименту, результати якого показали збільшення кількості студентів, майбутніх фахівців фізичної культури, з середнім та високим рівнями сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

У результаті підсумкового зрізу виявлено певну позитивну динаміку рівня сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури контрольної групи, але ці зміни не настільки були помітні, як у експериментальній групі. Позитивну

динаміку в контрольній групі, яка навчалася за традиційною методикою пояснюємо якісним викладанням викладачами фахових дисциплін.

Натомість в експериментальній групі позитивну динаміку пояснюємо не тільки якісним навчанням, але й упровадженням в навчально-виховний процес обґрунтованої навчальної програми з курсу «Менеджмент туристичної діяльності». Як результат – на підсумковому етапі експерименту констатовано підвищення рівня сформованості у майбутніх фахівців фізичної культури ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності за всіма критеріями.

В цілому наявний розрив у результатах контрольної та експериментальної груп щодо рівня сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури пояснюється нами ефективністю дослідно-експериментальної роботи, що була впроваджена у навчально-виховний процес ЕГ.

Надалі наведемо дані стосовно критеріально-структурного моніторингу рівнів сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури після формувального експерименту в експериментальній та контрольній групах (табл. 3.2.1). При цьому, не акцентуємо увагу на подібних даних до експерименту, оскільки вище статистично доведено приблизну однорідність обох груп за результатами початкового зрізу.

Таблиця 3.2.1

**Динаміка рівнів сформованості ключових компетентностей
з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців
фізичної культури за визначеними критеріями**

Критерії	Рівні	До експерименту				Після експерименту			
		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
		<i>осіб</i>	<i>%</i>	<i>осіб</i>	<i>%</i>	<i>осіб</i>	<i>%</i>	<i>осіб</i>	<i>%</i>
Мотиваційно-ціннісний	Високий	37	25,5	32	21,6	56	38,6	36	24,3
	Середній	68	46,9	63	42,6	70	48,3	67	45,2
	Низький	40	27,6	53	35,8	19	13,1	45	30,5
	<i>Всього</i>	<i>145</i>	<i>100</i>	<i>148</i>	<i>100</i>	<i>145</i>	<i>100</i>	<i>148</i>	<i>100</i>

Когнітивний	Високий	35	24,1	34	23	52	35,8	38	25,7
	Середній	67	46,2	60	40,5	72	49,7	64	43,2
	Низький	43	29,7	54	36,5	21	14,5	46	31,1
	<i>Всього</i>	<i>145</i>	<i>100</i>	<i>148</i>	<i>100</i>	<i>145</i>	<i>100</i>	<i>148</i>	<i>100</i>
Управлінсько-туристичний	Високий	25	17,2	29	19,6	47	32,4	29	19,6
	Середній	46	31,7	51	34,5	61	42,1	53	35,8
	Низький	74	51,1	68	45,9	37	25,5	66	44,6
	<i>Всього</i>	<i>145</i>	<i>100</i>	<i>148</i>	<i>100</i>	<i>145</i>	<i>100</i>	<i>148</i>	<i>100</i>
Операційний	Високий	28	19,3	30	20,2	50	34,4	31	21
	Середній	54	37,2	51	34,5	61	42,1	54	36,4
	Низький	63	43,5	67	45,3	34	23,5	63	42,6
	<i>Всього</i>	<i>145</i>	<i>100</i>	<i>148</i>	<i>100</i>	<i>145</i>	<i>100</i>	<i>148</i>	<i>100</i>

Як бачимо з таблиці, результати дослідження свідчать про те, що рівень сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури за *мотиваційно-ціннісним критерієм* зазнав позитивних змін як в експериментальній, так і в контрольній групах. Утім, ріст його показників у контрольній групі незначний, має місце (як на початку експерименту в обох групах) часткове прийняття, а іноді і неприйняття майбутніми фахівцями фізичної культури суспільно-значущих ціннісних орієнтацій, перевага цінностей індивідуалізму.

Зокрема, значні зміни відмічено стосовно відношення майбутніх фахівців фізичної культури до цінностей з менеджменту туристичної діяльності. Так, у більшості респондентів було відзначено розуміння ними ролі менеджменту туристичної діяльності як суспільно-педагогічного явища у вихованні та вдосконаленні особистості. Зокрема, високий рівень у експериментальній групі за даним критерієм збільшився на 13,1 %, тоді як у контрольній групі – лише на 2,7 %; зміни щодо середнього рівня майже ідентичні та складають відповідно 1,4 % та 2,6 % у бік збільшення; низький рівень значно зменшився (з 27,6,5 % до 13,1 %) – у експериментальній групі та несуттєво з 35,8 % до 30,5 % у контрольній групі.

Щодо *когнітивного критерію*, то відмічена позитивна динаміка сформованості у майбутніх фахівців фізичної культури знань з менеджменту туристичної діяльності. Це проявилось, перш за все, в здатності якісно

вирішувати питання (див. додаток К), що передбачали конструйовану відповідь. При вирішенні проблемних питань із менеджменту туристичної діяльності майбутніми фахівцями фізичної культури в експериментальній групі спостерігалася демонстрація наявності стійких знань та вмиле впровадження їх у професійну діяльність. Щодо контрольної групи, то позитивні зміни в цьому напрямі були незначними. Згідно отриманих результатів, високий рівень когнітивного критерію виявився характерним для ЕГ – 35,8 % та 25,7 % – КГ, тоді як на початку експерименту це становило – 24,1 % у ЕГ та 23 % у КГ. Середній рівень за даним критерієм становив – 49,7 % у ЕГ і 43,2 % у КГ. За низьким рівнем спостерігається зменшення на 15,2 % у ЕГ, а в КГ на 5,4 %.

Аналізуючи зміни щодо рівнів сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури за *управлінсько-туристичним критерієм*, виявлено позитивну динаміку. У цьому плані варто відмітити покращення рівня сформованості здатності майбутніх фахівців фізичної культури до самоменеджменту. Насамперед це проявилось у вмінні правильно визначати особистісні цілі, ефективно аналізувати ситуації, визначати методи досягнення успіху, планувати всій робочий час та терміни виконання завдань. Це пояснюється усвідомленням майбутніми фахівцями фізичної культури значущості галузі туризму в частині менеджменту туристичної діяльності. На нашу думку, цьому сприяло залучення майбутніх фахівців фізичної культури до активної навчально-виховної діяльності у цьому напрямі та впровадження в навчально-виховний процес авторської програми з курсу «Менеджмент туристичної діяльності».

Так, високий рівень сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури за *управлінсько-туристичним критерієм* виявлено в 32,4 % ЕГ та 19,6 % КГ; середній рівень становив 42,1 % у ЕГ та 35,8 % у КГ; низький рівень значно зменшився у ЕГ та становив – 25,5 %, а у КГ – 44,6 %, на протипагу до експерименту – 51,1 % у ЕГ та 45,9 % у КГ відповідно.

За *операційним критерієм*, попри певну позитивну динаміку рівня сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури в обох групах, високий рівень значно збільшився в ЕГ: з 19,3 % до 34,4 %, тоді як у КГ – з 20,2 % до 21 %. Як показали спостереження, анкетування, тестування, опитування викладачів (див. додаток Л), задіяних в експерименті, майбутні фахівці фізичної культури експериментальної групи ефективно працювали в команді. При цьому студенти, під час обговорень та дискусій, приймали спільні рішення, допомагали один одному з метою якісного виконання проектного завдання. Крім того, спостерігалася виражена здатність майбутніх фахівців фізичної культури до самовдосконалення у цьому напрямі.

Узагальнені дані вихідного рівня сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури подано в таблиці 3.2.2.

Таблиця 3.2.2

**Вихідний рівень сформованості ключових компетентностей
з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців
фізичної культури**

Рівні	ЕГ (145)		КГ (148)	
	<i>осіб</i>	<i>%</i>	<i>осіб</i>	<i>%</i>
Високий	51	35,2	33	22,3
Середній	66	45,5	60	40,5
Низький	28	19,3	55	37,2
Всього	145	100	148	100

Результати дослідно-експериментальної роботи проведені шляхом зведення середнього арифметичного значення за чотирма визначеними нами критеріями (мотиваційно-ціннісним, когнітивним, управлінсько-туристичним, операційним), дали можливість отримати загальні значення показників сформованості досліджуваного феномену та їх динаміку, що знайшло відображення у таблиці 3.2.3.

**Динаміка рівнів сформованості ключових компетентностей
з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців
фізичної культури ЕГ та КГ (у %)**

Рівні	ЕГ			КГ		
	до експерименту	після експерименту	динаміка	до експерименту	після експерименту	динаміка
Високий	21,4	35,2	+13,8	21	22,3	+1,3
Середній	40,6	45,5	+4,9	37,8	40,5	+2,7
Низький	38	19,3	-18,7	41,2	37,2	-4

Порівняльний аналіз даних таблиці 3.2.3 засвідчив, що в результаті формувального експерименту в ЕГ та КГ групах зменшилася кількість студентів з низьким рівнем сформованості досліджуваного феномену, тоді як в експериментальній групі значно підвищився високий рівень сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури з 21,4 % до 35,2 %, та суттєво знизився (на 18,7 %) низький рівень – з 38 % до 19,3 %. Цей факт пояснюємо дієвістю виокремлених педагогічних умов формування досліджуваного утворення у ході експериментальної роботи відповідно до організаційно-функціональної моделі формування досліджуваного утворення та впровадженням у структуру фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури на випускному етапі (V курс) програми курсу «Менеджмент у туристичній діяльності».

Для перевірки достовірності відмінностей між експериментальною та контрольною групами, отриманих даних у ході формувального експерименту обраховуємо критерій $\chi^2_{емп}$ для кожної з груп за формулою (3.1), підставивши дані таблиці 3.2.3:

$$\chi^2_{емп} = 145 \cdot 148 \cdot \left[\left(\frac{51}{145} - \frac{33}{148} \right)^2 / (51 + 33) + \left(\frac{66}{145} - \frac{60}{148} \right)^2 / (66 + 60) + \left(\frac{28}{145} - \frac{55}{148} \right)^2 / (28 + 55) \right] = 87,10614$$

$$\chi_{emn}^2 \approx 87,2,$$

$$\chi_{emn}^2 \approx 87,2 > 5,99 = \chi_{0,05}^2.$$

Достовірність отриманих даних підтверджено методом варіаційної статистики за критерієм однорідності (критерій Пірсона).

Нульова гіпотеза відкидається і приймається альтернативна про те, що значна різниця, одержана в експериментальній і контрольній групах, є наслідком впровадження педагогічних умов формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури. Достовірність різниці характеристик експериментальної та контрольної груп після закінчення експерименту складає 95%, що свідчить про доцільність їх впровадження у навчально-виховний процес.

У ході результативного етапу експерименту (2016-2017 рр.) був здійснений аналіз результатів проведеного дослідно-експериментального дослідження. Робота в цей період спрямовувалася на обробку результатів досліджень експериментальної та контрольної груп; осмислення та узагальнення експериментальної фактології, співвіднесення цих даних із метою та завданнями педагогічного експерименту; визначення ефективності та практичної значущості виділених нами педагогічних умов; аналітичний виклад матеріалів, формулювання висновків та оформлення дисертаційної роботи. При цьому використовувалися наступні методи: теоретичний і порівняльний аналіз, систематизація, узагальнення матеріалів, методи наочного представлення результатів.

Проведене дослідження дає змогу виробити основні рекомендації щодо організації процесу формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури на випускному етапі (V курс) їх фахової підготовки, що знайшли відображення в авторському посібнику «Методичні рекомендації та завдання для самостійної роботи студентів з курсу «Менеджмент туристичної діяльності».

Висновки до третього розділу

У третьому розділі здійснено опис загальної характеристики організації і проведення експериментальної роботи. Описано результати експериментальної перевірки педагогічних умов формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури, яка супроводжувалася якісним і кількісним аналізом результатів дослідження з використанням теоретичних і емпіричних педагогічних методів та методик дослідження, на основі яких робилися теоретичні висновки й узагальнення.

Експериментальне дослідження по формуванню ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури проводилося з 2012 по 2017 навчальний рік на базі Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, громадської організації «Спортивний клуб «Арміда», Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М.В. Остроградського та включало чотири взаємопов'язаних етапи:

1. На першому – діагностично-пошуковому етапі (2012-2013 рр.) проаналізовано стан теоретичної розробки проблеми, сформульовано об'єкт, предмет, мету, гіпотезу і завдання дослідження.

2. На другому етапі – констатувальному (початковому 2013-2014 рр.) проведено початковий констатувальний експеримент, метою якого було виявлення емпіричних знань майбутніх фахівців фізичної культури з менеджменту туристичної діяльності, ставлення студентів до зазначеної проблеми, визначення рівня сформованості у них ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності.

Результатом аналізу психолого-педагогічних досліджень та констатувального експерименту стала створена організаційно-функціональна модель, яку розглядаємо як комплекс взаємопов'язаних складових (блоків –

цільовий, операційно-змістовий, результативний, мета і результат), що забезпечують оптимальний шлях досягнення поставленої мети дослідження.

На констатувальному етапі дослідження було сформовано експериментальні й контрольні групи, до яких увійшли студенти, майбутні фахівці фізичної культури, випускного етапу (V курс) факультету фізичного виховання – ЕГ (145 осіб) та КГ (148 осіб) відповідно; проаналізовано вихідні показники стану сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури ЕГ та КГ груп, котрі в цілому істотно не відрізнялися. На початковому етапі експерименту з'ясовано, що в загальній кількості респондентів переважали студенти з низьким рівнем сформованості досліджуваного утворення, про що свідчить фрагментарний характер їхніх знань щодо досліджуваної проблеми. Причина тому – відсутність належної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури педагогічних вишів до діяльності з менеджменту туристичної діяльності, особистісних механізмів самовдосконалення в цьому напрямі та не готовність викладачів до включення у зміст дисциплін фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури змістового компонента з менеджменту туристичної діяльності.

Із метою підготовки викладачів, учасників експериментального дослідження, до реалізації визначених педагогічних умов було організовано участь викладачів у науково-методичному семінарі, до програми якого було включено для вивчення ними 18-годинний авторський курс «Компетентнісний підхід до організації навчального процесу формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури».

Мета формувального етапу (2014-2016 рр.) експерименту полягала в безпосередній перевірці педагогічних умов формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури; розробці та практичного втілення організаційно-функціональної моделі, яка забезпечувала реалізацію педагогічних умов у

єдності з діагностично-пошуковим, констатувальним, формувальним та результативним (узагальнюючим) етапами.

Після формувального етапу експерименту в експериментальній групі зафіксовано позитивну динаміку рівнів сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури, яка значно перевищувала відповідні показники в контрольних групах.

Обґрунтована структура ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури дала змогу визначити критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, управлінсько-туристичний, операційний), які характеризують сутнісні ознаки кожної ключової компетентності з менеджменту туристичної діяльності та розмежувати відповідні рівні: високий, середній, низький.

На результативному (узагальнюючому) етапі (2016-2017 рр.) дослідження було здійснено теоретичний аналіз та узагальнення результатів експериментального дослідження, впроваджено теоретичні та практичні результати у навчальний процес педагогічних ВНЗ. Зокрема, в експериментальній групі були виявлені істотні позитивні зміни за кожним обраним критерієм ефективності формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури, завдяки реалізації педагогічних умов, ніж у контрольній.

Для перевірки вірогідності одержаних результатів використовувався критерій χ^2 чи Пірсона.

Таким чином, експериментальна перевірка теоретично обґрунтованих педагогічних умов формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури засвідчила доцільність використання їх у навчально-виховному процесі фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури вищої педагогічної школи.

Результати третього розділу дослідження висвітлено в публікаціях автора [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8].

Література до третього розділу

1. Баловсяк Н. В. Формування інформаційної компетентності майбутнього економіста в процесі професійної підготовки : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Баловсяк Надія Василівна. – К., 2006. – 248 с.

2. Бардінов О. В. Методичні рекомендації та завдання для самостійної роботи студентів з курсу «Менеджмент у туристичній діяльності» : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / О. В. Бардінов. – Полтава : Видавництво «Сімон», 2016. – 118 с.

3. Бардінов О. В. Загальноосвітній заклад як об'єкт управління / О. В. Бардінов // зб. наук. праць ПДПУ імені В. Г. Короленка. – Серія: «Педагогічні науки». – Полтава, 2006. – Вип. 6(53). – С. 79–84.

4. Бардінов О. В. Кредитно-модульна система як важливий інструментарій оцінки рівня сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури / О. В. Бардінов // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Серія «Педагогічні науки». – Полтава, 2017. – Вип. 19. – С. 42–47.

5. Бардінов О. В. Елективний курс «Основи юридичних знань» / О. В. Бардінов [та ін.] // Підготовка домашнього гувернера-вихователя в сучасному освітньому просторі : навч. посіб. для студентів, слухачів, викладачів освітн. закл. – Полтава, Довкілля: К., 2007. – С. 55–59.

6. Бардінов О. В. Курс «Менеджмент в освіті як один із шляхів набуття управлінських знань майбутніми вчителями» / О. В. Бардінов : зб. наук. праць ПДПУ імені В. Г. Короленка. – Серія: «Педагогічні науки». Полтава, 2002. – Вип. 5/6 (26-27). – С. 168–171.

7. Бардінов О. В. Програмне забезпечення курсу «Менеджмент у туристичній діяльності» : для студ. факультету фізвиховання вищого пед. навч. закладу / О. В. Бардінов // Імідж сучасного педагога. – Полтава, 2014. – Вип. 9(148). – С. 33–38.

8. Бардінов О. В. Синтетичний семінар як засіб формування у майбутнього фахівця фізкультурного профілю ділових етичних взаємин з менеджменту у туристичній діяльності / О. В. Бардінов // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. редактор Лабунець В. М.]. – Кам'янець-Подільський, 2015. – Вип. 19(2). – Ч. 1. – С. 176–181.

9. Виленский М. Я. Мотивационно-ценностное отношение студентов к физической культуре и пути его формирования / М. Я. Виленский, Г. К. Карповский // Теория и практика физической культуры. – 1984. – № 1. – С. 42–46.

10. Денисенко В. В. Формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів початкових класів: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Денисенко Вероніка В'ячеславівна. – Харків, 2005. – 19 с.

11. Доповідна записка про проведення педагогічного експерименту щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації // Вища школа. – 2003. – №4-5. – С.113–115.

12. Зазимко О. Формування життєвих цінностей у юнацькому віці: психологічні особливості / О. Зазимко // Вісник КНТЕУ. – 2012. – №4. – С.89–104.

13. Закон України «Про вищу освіту» (Із змінами, внесеними згідно із № 1798-17 від 19.01.2010, ВВР, 2010) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.osvita.org.ua/pravo/law_05/

14. Закон України «Про туризм» // Відомості Верховної Ради України від 15.09.95. № 324/95 – ВР. – 1995. – № 31. – С. 241.

15. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб: Питер, 2002. – 512 с.

16. Колос Ю. З. Формування інформаційно-технологічних компетентностей майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Колос Юлія Зіновіївна. – Київ, 2005. – 20 с.

17. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>

18. Локшина О. Моніторинг рівнів досягнень компетентностей : інноваційні підходи / О. Локшина // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С», 2004. – С. 26–34. – («Б-ка з освітньої політики»).

19. Методологические основы психолого-педагогических исследований [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://lib.nspu.ru/umk/87adceefe050ba4d/t3/ch0.html> (дата обращения: 14.02.2015). – Загл. с экрана.

20. Наукові підходи до педагогічних досліджень : монографія / за ред. В. І. Лозової. – Харків : Вид-во Віровець А. П. «Апостроф», 2012. – 348 с.

21. Національна стратегія розвитку освіти на період до 2021 року. Схвалена указом Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

22. Новейший философский словарь. – 3-е изд. – М.: Книжный дом, 2003. – 1280 с.

23. Новиков Д. А. Статистические методы в педагогических исследованиях (типовые случаи) / Д. А. Новиков. – М. : МЗ-Пресс, 2004. – 67 с.

24. Новік С. Формування мотивації до здорового способу життя у студентської молоді / С. Новік // Шляхи підвищення рівня викладання фізичної культури у середній та вищій школах : матеріали регіон, метод, сем. – Полтава, 2010. – С. 76–80.

25. Панасенко Е. А. Експеримент у педагогічних дослідженнях в Україні: теорія та практика (1943-1991 рр.) : монографія / Е. А. Панасенко. – Донецьк : Донбас, 2013. – 756 с.

26. Педагогический энциклопедический словарь / редкол.: М. М. Безруких, В. А. Болотов и др. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2002. – 528 с.

27. Педагогіка і психологія професійної освіти : результати досліджень і перспективи : [зб. наук. праць / І. А. Зязюн, Н. Г. Ничкало / АПН України. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти]. – К. : Б. в., 2003. – 679 с.

28. Педагогічний експеримент у системі інноваційної освітньої діяльності / упор. Кошка О. А., Красовська В. Ю. – Хмельницький : ХОІППО, 2014. – 126 с.

29. Про затвердження обласної Програми розвитку фізичної культури і спорту на 2012-2016 роки. Рішення Полтавської обласної ради від 29 серпня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://docs.google.com/viewer?url=http://oblrada.pl.ua/ses/6/12/33.pdf>

30. Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту: Указ Президента України від 28.09.2004 року № 1148/2004 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 39. – С. 16–25.

31. Про проведення педагогічного експерименту щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації : рішення Колегії М-ва освіти і науки України № 5/5–4 від 24.04.03 // Інформ. зб. М-ва освіти і науки України. – 2003. – № 11. – С. 13–20.

32. Пупков С. В. Формирование нравственно-ценностной позиции студента в культурно-образовательном пространстве вуза: автореф. дис. ... доктора педагогических наук: 13.00.01 / Пупков Сергей Викторович; [Место защиты: Моск. псих.-соц. ин-т]. – Москва, 2010. – 43 с.

33. Самборська О. В. Критерії, показники та рівні готовності магістрів технологічної освіти до моніторингу навчальних досягнень студентів /

О. В. Самборська // Науковий часопис НГГУ імені М. П. Драгоманова. – Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. – 2015. – Вип. 51. – С. 239–245.

34. Свєртнєв О. А. Модульно-рейтингова технологія навчання студентів з дисципліни «Теорія та методика футболу» в педагогічному університеті / Зб-к наук. праць ПДПУ ім. В. Г. Короленка. – Серія «Педагогічні науки». – Полтава, 2005. – Вип. 3(41). – С. 40–45.

35. Свєртнєв О. А. Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до спортивно-ігрової діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Олександр Анатолійович Свєртнєв ; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2009. – 330 с.

36. Сергієнко Л. П. Спортивна метропология : теорія і практика : підручник. – К.: КНТ, 2010. – 684 с.

37. Слєстєнин В. А. Педагогика : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Слєстєнин, И. Ф. Исєев, Е. Н. Шиянов ; под ред. В. А. Слєстєнина. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 576 с.

38. Словарь-справочник по психологической диагностике / Л. Ф. Бурлачук, С. М. Морозов ; отв. ред. С. Б. Крымский. – К.: Наук. думка, 1989. – 200 с.

39. Соціолого-педагогічний словник / В. В. Радул (ред.), С. У. Гончаренко (уклад.). – К. : ЕксОб, 2004. – 304 с.

40. Тараненко І. В. Особистісно орієнтований підхід до виховання важких підлітків у процесі занять фізичною культурою: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Ірина Вадимівна Тараненко ; Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. – Умань, 2017. – 262 с.

41. Тараненко І. В. Особистісно орієнтований підхід до виховання важких підлітків у процесі занять фізичною культурою: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Тараненко Ірина Вадимівна. – Умань, 2017. – 20 с.

42. Усе про мотивацію / укл. А. Г. Дербеньова. – Х.: Вид. група «Основа», 2012. – 207 с.

43. Фізична рекреація : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. фізичного виховання і спорту / авт. кол.: Приступа Є. Н., Жданова О. М., Линець М. М. [та ін.] : за наук. ред. Євгена Приступи. – Л. : ЛДУФК, 2010. – 447 с.

44. Хмілярчук Н. С. Педагогічні умови організації навчальної практики майбутніх менеджерів туристичної сфери : автореф. дис.. на здобуття наук. степеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. С. Хмілярчук. – Вінниця, 2007. – 20 с.

45. Хоменко П. В. Предметні біологічні компетентності в системі формування професійної майстерності майбутнього фахівця фізичної культури / П. В. Хоменко // Витоки педагогічної майстерності : збірник наукових праць Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Серія «Педагогічні науки». – Вип. 8. Частина II. – Полтава, 2011. – С.285–290.

46. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / Г. С. Цехмістрова. – К.: Слово, 2003. – 240 с.

47. Шапаренко І. Є. Інструментарні методи дослідження у фізичній культурі та спорті : [навч. прогр.] / І. Є. Шапаренко. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 201. – 12 с.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертації подано результати теоретичного узагальнення й розв'язання завдань формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури, що дозволило визначити й експериментально перевірити педагогічні умови, що сприяють формуванню досліджуваного утворення та розробити організаційно-функціональну модель їх реалізації в дії.

За результатами наукового дослідження зроблено такі висновки:

На підставі уточнення базових понять дослідження («компетентнісний підхід» та його головні категорії – компетентність і компетенція, «ключові компетентності», «ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності» та інших споріднених понять) сформульовано потрактування поняття «формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури». Педагогічний аспект зазначеного феномена виокремлено з урахуванням його значущості для професійного зростання майбутнього фахівця фізичної культури як складника професійної компетентності фахівця фізичної культури.

Обґрунтовано структуру ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури, що включає: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, управлінсько-туристичний та регулятивно-операційний компоненти. Для виявлення рівня сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури розроблено діагностичний інструментарій.

Теоретично обґрунтовано та експериментально апробовано педагогічні умови формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури: розробка та впровадження в структуру фахової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури

програми «Менеджмент туристичної діяльності»; створення навчального середовища, сприятливого для формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури; організація самостійної роботи студентів, майбутніх фахівців фізичної культури, з менеджменту туристичної діяльності з подальшим творчим використанням набутих знань та особистісного професійного самоздійснення в цьому напрямі.

Розроблено організаційно-функціональну модель формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури, що була апробована під час формувального етапу експерименту шляхом реалізації її основних структурних складових компонентів (цільовий, операційно-змістовий, результативний блоки, мета та результат) у чотири етапи. Діагностично-пошуковий етап уможливив визначити на констатувальному етапі дослідження початкового рівня сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури. Формувальний етап експерименту передбачав удосконалення процесу формування досліджуваного утворення відповідно до визначених педагогічних умов.

З'ясовано, що формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури буде ефективним за дотриманням як дидактичних (наочності, наступності, поступовості, систематичності, послідовності, індивідуалізації, диференціації, свідомості й активності), так і загальних принципів навчально-виховного процесу (гуманізації змісту освіти, народності, зв'язок із життям, науковості) й на часі – дотримання компетентнісного, діяльнісного, особистісно-орієнтованого, цілісного підходів.

Дослідно-експериментальна перевірка ефективності визначених педагогічних умов та моделі формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури

здійснювалося за допомогою розроблених критеріїв, показників та рівнів, що диференціюються на високий, середній та низький залежно від прояву сукупності показників, останні з яких розкривають зміст кожного критерію.

Порівняння кількісних і якісних показників, отриманих унаслідок експериментального дослідження, засвідчило значне підвищення високого й середнього рівнів та зниження низького рівня сформованості ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури експериментальної групи і відсутність істотних змін у студентів контрольної групи.

Результати експериментального дослідження підтвердили гіпотезу дисертаційної роботи та ефективність запропонованої організаційно-функціональної моделі формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

Отже, мету наукового пошуку досягнуто, визначені дослідницькі завдання виконано. Робочу гіпотезу стосовно того, що процес формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури буде ефективним за умови поетапної реалізації педагогічних умов та моделі, підтверджено.

Дисертаційне дослідження не претендує на вичерпний розгляд усіх аспектів означеної проблеми. Воно розкриває перспективи для подальших напрямів досліджень, а саме: формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців усіх спеціальностей педагогічних вишів, оскільки є компонентом професійної компетентності фахівця певної спеціальності.

ДОДАТКИ

Додаток А

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Міністерства освіти і науки,
молоді та спорту України

29 березня 2012 року № 384

Форма № Н – 3.04

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Кафедра теоретико-методичних основ викладання спортивних дисциплін

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор із науково-педагогічної роботи

Проф. Год Б.В.

«_____» 2013 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**ПП.008.1 МЕНЕДЖМЕНТ У ТУРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Напрямок підготовки 7.01020101 – фізичне виховання*

Факультет фізичного виховання

ПОЛТАВА 2013

Пояснювальна записка

Соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні впродовж останнього десятиріччя, потребують докорінного реформування системи підготовки майбутніх фахівців фізичної культури. Відповідно до сучасних вимог суспільства, вищі педагогічні навчальні заклади освіти мають забезпечити оптимальні умови для формування професійної компетентності кожного студента, розкриття його творчого потенціалу, розвитку необхідних ділових якостей. Одним із ефективних педагогічних засобів вирішення поставлених завдань є впровадження компетентнісного підходу в практику роботи вищих навчальних закладів.

Реалізація компетентнісного підходу в галузі професійної освіти фахівця фізичної культури передбачає в нашому випадку формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури. Чинником, що сприяє формуванню зазначених компетентностей є впровадження в початково-виховний процес педагогічного ВНЗ навчальної програми курсу «Менеджмент у туристичній діяльності». Зміст зазначеного курсу реалізується в робочому варіанті програми, яка була розроблена автором дослідження для студентів – випускників (V курс) факультету фізичного виховання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, які мають бажання набути початкові знання, вміння, навички, досвід та певні компетенції з менеджменту туристичної діяльності. Розроблена програма затверджена на засіданні кафедри теоретико-методичних основ викладання спортивних дисциплін (ТМОВСД) (протокол № 1 від 28.08.2013 р.) та вченою радою Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (протокол № 1 від 29.08.2013 р.), і схвалена методичною комісією ПНПУ імені В.Г. Короленка (протокол № 1 від 5.09.2013 р.).

В основу зазначеної програми покладені знання з багатьох галузей наук: педагогічних, психологічних, біологічних, медичних, культурологічних, фізичного виховання і спорту тощо.

Програма складена так, щоб максимально використовувалися можливості кожної з дисциплін і всього їх комплексу у вирішенні важливих завдань щодо формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

Зміст програми курсу, що пропонується, зорієнтований, по-перше, на здобуття основ знань з менеджменту туристичної діяльності майбутніми фахівцями фізичної культури, оскільки серед основних завдань фізичного виховання є завдання щодо прищеплення інтересу до фізичної культури та туристичної діяльності, остання з яких вирішує освітні, оздоровчі, соціальні, пізнавальні, виховні й спортивні завдання одночасно з туризмом та розглядає туризм як вид спорту, занесений до Єдиної спортивної класифікації України. По-друге, цільова спрямованість курсу полягає у формуванні ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури. По-третє, опанування змістовим компонентом програми курсу допоможе майбутнім фахівцям фізичної культури поглибити професійно-педагогічні знання та вміння, підвищити рівень професійної компетентності, оскільки ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності є складовою професійної компетентності фахівця фізичної культури.

Програма курсу «Менеджмент у туристичній діяльності» розроблена відповідно до вимог сучасної вищої педагогічної освіти та вимог кредитно-модульної системи організації навчально-виховного процесу у вищих закладах III-IV рівнів акредитації і включає два змістових модулі. Вивчення першого модулю «Менеджмент як синтез науки і мистецтва управління» передбачає опанування теоретичних та методологічних положень загального менеджменту як науки і мистецтва управління; осмислення менеджменту як

виду професійної діяльності. У ході вивчення другого модулю «Основи менеджменту туристичної діяльності» студенти отримують чітке уявлення щодо менеджменту туристичної діяльності як нового виду менеджменту сучасності та нового напрямку педагогічної науки; усвідомлюють зміст основних категорій туризму та туристичної діяльності як одного із важливих засобів виховання людей; поступово оволодівають способами менеджменту туристичної діяльності на основі компетентнісного підходу до організації навчально-виховного процесу в педагогічних ВНЗ.

Засвоєння курсу організовується через систему таких форм навчання, як: лекції, семінарські заняття, самостійна та індивідуальна робота, всі види практик, залік. На лекціях розглядається науково-теоретичний зміст та практична значущість проблеми формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності, збагачується словник термінів з менеджменту туристичної діяльності. Самостійна робота має на меті поглибити й закріпити теоретичні знання, отримані на лекціях, сформувані практичні вміння їх використовувати шляхом опрацювання основної та додаткової літератури з кожної теми, зокрема, періодичних видань. Індивідуальна робота розрахована на осмислення, узагальнення та практичне застосування теоретичних знань з менеджменту туристичної діяльності, отриманих у процесі лекційних, семінарських, практичних занять та самостійної роботи й полягає у виконанні завдань, які передбачені навчальною програмою курсу.

Залік проводиться на основі результатів поточного контролю, у вигляді тестування та виконання навчального проекту (індивідуальне-дослідницьке завдання).

У результаті вивчення курсу студенти повинні *знати*:

- галузеву термінологію;
- види і форми туризму;
- нормативно-правові основи туристичної діяльності;

- організаційні основи менеджменту туристичної діяльності;
- особливості формування туристичного продукту та процес просування його на туристичний ринок;
- менеджмент і необхідність управління туристичною діяльністю підприємств, турагенств та персоналом туристичної організації;
- ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності майбутнього фахівця фізичної культури;
- методику формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

Студенти повинні *вміти*:

- користуватися державними нормативно-правовими документами галузі туризму з метою правового регулювання відносин у туристичній сфері;
- орієнтуватися у визначенні різних форм і видів туризму;
- формувати туристичний продукт та здатність реалізувати його на ринку туристичних послуг;
- аналізувати сучасні процеси розвитку туристичної сфери в Україні й за рубежом;
- реалізовувати на практиці, здобуті теоретичні знання, вміння, навички з менеджменту туристичної діяльності;
- формувати ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності.

Навчальна програма диференційована лекційними, семінарськими заняттями, самостійною та індивідуальною роботою, системою контролю, що, у свою чергу, забезпечує теоретичну та практичну підготовку фахівців цієї спеціалізації і становить 110 годин (3 кредити ECTS, із них 18 годин лекційних, 22 години – семінарських, включаючи 2 залікові години, 48 годин самостійної роботи, 20 годин індивідуальної роботи, контрольні завдання для семінарських занять, пакет ректорських контрольних робіт (30 варіантів по

4 завдання), модульні тестові завдання чотирьох рівнів складності, контрольні питання з усього курсу, література).

Програма спеціального курсу «Менеджмент у туристичній діяльності»

(за вимогами кредитно-модульної системи)

Опис предмета спецкурсу

Предмет: Менеджмент у туристичній діяльності.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3/2,5	Галузь знань: 0102 Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини Напрямок підготовки: Фізичне виховання	варіативна	
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування):	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		5-й	5-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання: розробка таблиць по темам змістовних модулів		Семестр	
Загальна кількість годин 108 год./90 год.		X-й	X-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 6 самостійної роботи студента – 5	Освітньо-кваліфікаційний рівень: спеціаліст	Лекції	
		18 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		22 год.	8 год.
		Самостійна робота	
		48 год.	56 год.
Індивідуальні завдання:			
20 год.	20 год.		
		Вид контролю: залік	

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 40/68

для заочної форми навчання – 14/76

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни є: залучення майбутніх фахівців фізичної культури до усвідомленого й осмисленого сприймання

менеджменту як синтезу науки й мистецтва управління; менеджменту як управління будь-якою сферою людської діяльності; менеджменту як виду професійної діяльності, зокрема, з менеджменту туристичної діяльності; менеджменту як нового виду менеджменту сучасності; менеджменту як нового напрямку педагогічної науки.

Мета курсу передбачає розв'язання наступних **завдань**:

– сформуванню у майбутніх фахівців фізичної культури переконання, що основною метою педагогічного процесу є формування професійної компетентності, складовою якої виступають ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності;

– розкрити теоретико-методологічні основи менеджменту як науки та мистецтва управління будь-якою сферою людської діяльності; менеджменту туристичної діяльності як нового напрямку педагогічної науки; як нового виду менеджменту сучасності; особливості менеджменту в туризмі;

– висвітлити основні категорії туризму, його види, форми, методи і засоби організації; нормативно-правові акти щодо бази туристичної діяльності з метою правового регулювання відносин у сфері туризму; саморегуляція та самоменеджмент;

– сформуванню у майбутніх фахівців фізичної культури вміння орієнтуватися в нормативному забезпеченні курсу;

– розкрити зміст і структуру ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності та сприяти їх формуванню у майбутніх фахівців фізичної культури;

– організувати практичне застосування майбутніми фахівцями фізичної культури засвоєних знань з менеджменту туристичної діяльності у реальних умовах професійної діяльності;

– сформуванню ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

3. Інформаційний обсяг програми навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1.

Менеджмент як синтез науки і мистецтва управління

Тема 1. Менеджмент як наука управління: минуле і сучасність.

Поняття «менеджмент», його сутність, виникнення та розвиток як науки управління. Еволюція управлінської думки. Сучасні підходи та напрями розвитку науки управління: ситуаційний, процесний, системний підходи. Сучасний менеджмент як синтез науки і мистецтва управління. «Мова» менеджменту: об'єкт управління, суб'єкт управління, відносини управління, принципи управління тощо.

Тема 2. Менеджмент як вид професійної діяльності.

Модифікації менеджменту, їх загальна характеристика. Поняття «менеджер», ознаки його діяльності: зміст роботи та особливості управлінської праці. Методи управління, їх класифікація та умови застосування. Вимоги до особистості менеджера: управлінські здібності менеджера як умова ефективного управління у сфері туризму.

Змістовий модуль 2.

Основи менеджменту туристичної діяльності

Тема 3. Менеджмент і необхідність управління туристичною діяльністю.

Особливості менеджменту туризму, його суть і зміст та галузева термінологія. Історія виникнення та розвитку туристичної діяльності. Державне регулювання туристичної діяльності в Україні. Основні напрями розвитку туристичної діяльності в Україні.

Тема 4. Організаційні основи менеджменту туризму.

Організаційні основи менеджменту туризму. Суб'єкт та об'єкт управління туристичною діяльністю. Види і форми туризму, їх класифікація та загальна характеристика. Вітчизняні туристичні організації, фірми, підприємства, агентства тощо, їх функції, завдання та види діяльності.

Тема 5. Туристичні продукти та їх конкурентна спроможність.

Туристичний ринок, його особливості та закономірності функціонування. Суб'єкти туристичного ринку (турист, туроператор, турагент, контрагент). Туристичний продукт, його формування та методи просування на ринок туристичних послуг. Оптова та роздрібна реалізація турпродукту. Туристичні продукти регіонів України. Туристичний продукт Полтавського регіону і його конкурентна спроможність на внутрішньому та світовому ринках туризму.

Тема 6. Менеджмент туристичного підприємства.

Організація як соціальне утворення. Передумови створення туристичного підприємства. Суб'єкти менеджменту організації. Місія туристичного підприємства, її формулювання; створення та цільове призначення туристичного підприємства. Спеціальні та конкретні функції управління туристичним підприємством. Менеджмент і необхідність управління організаціями. Специфіка управління туристичними організаціями.

Тема 7. Менеджмент персоналу туристичної організації.

Менеджмент як наука та мистецтво управління персоналом туристичної організації. Управління людськими ресурсами туристичної організації: планування, процес відбору кадрів, професійне зростання кадрів тощо.

Тема 8. Менеджер туристичної організації, його роль в управлінні туристичною організацією.

Ролі менеджера в організації: менеджер-адміністратор та менеджер-лідер, їх суть та відмінності. Складники майстерності менеджера туристичної організації: загальна та управлінська культура, управлінські здібності та здатності фахівця до управління туристичною діяльністю, стилі та методи керівництва. Управлінська виховна робота в діяльності менеджера туристичних організацій.

Тема 9. Самоменджмент та саморегуляція в роботі менеджера туристичної організації, їх роль та функції.

Поняття «самоменеджмент» та «саморегуляція», їх суть і значення. Основні функції самоменеджменту в процесі виконання роботи менеджера туристичної організації. Шляхи та засоби самоменеджменту менеджера туристичної організації (метод «Альпи», щоденник часу, «вікно» Ейзенхауера тощо). Зовнішні та внутрішні шляхи самовдосконалення менеджера туристичної сфери.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Менеджмент як синтез науки і мистецтва управління												
Тема 1. Менеджмент як наука управління: минуле і сучасність	8	2	2		2	2	8	2	2		2	2
Тема 2. Менеджмент як вид професійної діяльності	8	2	2		2	2	8	2	2		2	2
Разом за змістовим модулем 1	16	4	4		4	4	16	4	4		4	4
Змістовий модуль 2. Основи менеджменту туристичної діяльності												
Тема 3. Менеджмент та необхідність управління туристичною діяльністю	14	2	4		2	6	22	2	2		4	14
Тема 4. Організаційні основи менеджменту туризму	12	2	2		2	6	18	2			4	12
Тема 5. Туристичні продукти та їх конкурента спроможність.	12	2	2		2	6						
Тема 6. Менеджмент туристичного підприємства	12	2	2		2	6	18	2			4	12
Тема 7. Менеджмент персоналу туристичної організації	14	2	4		2	6	22	2	2	24	14	

Тема 8. Менеджер та його роль в управлінні туристичною організацією.	12	2	2		26							
Тема 9. Самоменеджмент та саморегуляція в роботі менеджера туристичної організації, їх роль та функції												
Разом за змістовим модулем 2	92	14	18		16	44	68	8	4		4	52
Усього годин	108	18	22	-	20	48	90	6	8	-	20	56

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин (денна форма)	Кількість годин (заочна форма)
Т 1	Менеджмент як наука, практика і мистецтво управління	2	2
Т 2	Функції менеджменту	2	–
Т 3	Організаційно-нормативно правові аспекти менеджменту туристичної діяльності в Україні	4	2
Т 4	Організаційні основи менеджменту туризму в Україні	2	–
Т 5	Менеджмент туристичного підприємства	2	–
Т 6	Менеджмент персоналу туристичної організації	2	2
Т 7	Менеджер та його роль в управлінні туристичної організації	4	–
Т 8	Самоменеджмент та саморегуляція у роботі менеджера туристичної організації, їх роль і функції	2	–
Т 9	Ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності майбутнього фахівця фізичної культури	2	2
Разом:		22	8

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин (денна форма)	Кількість годин (заочна форма)
Т 1	Поняття і сутність менеджменту	3	4
Т 2	Прийняття управлінських рішень	3	4
Т 3	Планування в організації	3	3
Т 4	Організація як функція управління	3	3
Т 5	Мотивація	3	3
Т 6	Лідерування	3	3
Т 7	Система і процес контролю	3	3

Т 8	Комунікації	3	3
Т 9	Менеджмент і необхідність управління туристичною діяльністю	3	4
Т 10	Організаційні основи менеджменту туризму	3	4
Т 11	Туристичні продукти та їх конкурентна спроможність	3	4
Т 12	Менеджмент туристичного підприємства	3	4
Т 13	Менеджмент персоналу туристичної організації	3	4
Т 14	Менеджер та його роль в управлінні туристичною організацією	3	4
Т 15	Поняття «самоменеджмент» та «саморегуляція», їх роль і функції в роботі менеджера туристичної організації	6	6
Разом:		48	56

7. Індивідуальні завдання

1. Підготувати доповідь про одну із шкіл наукового управління (за вибором студента).
2. Підготувати доповідь про виникнення та розвиток менеджменту як науки і мистецтва управління.
3. Підготувати повідомлення про одну із теорій мотивації.
4. Розкрити зміст (письмово) одного із розділів бізнес-плану стратегічного планування динамічного розвитку туристичної організації.
5. Схарактеризувати ролі менеджера в організації.
6. Зробити перелік (письмово) видів міжнародного туризму.
7. Підготувати реферативне повідомлення на тему: «Міжнародні туристичні організації».
8. Підготувати доповідь про класичну теорію мотивації.
9. Письмово дати відповідь на питання «Що собою являє теорія потреб?».
10. Розкрити зміст теорії людських відносин.
11. Письмово дати відповідь на питання: «Що Ви розумієте під теорією надання переваг (очікувань)?».
12. Розкрити зміст теорії потреб досягнення.
13. Скласти програму туру ділового туризму, враховуючи при цьому мету поїздки, наприклад, на спортивні змагання команд із певного виду спорту.

14. Визначити спрямованість навчального виду туризму.
15. Вирішити проблему: «Якщо я буду керівником туристичної організації, то основну теорію мотивації до праці персоналу я оберу теорію...» (назвіть теорію та обґрунтуйте, що люди за цією теорією будуть значною мірою зацікавлені у праці, якщо їх винагорода (матеріальна) буде тісно пов'язана з результатами праці).
16. Підготувати реферативне повідомлення на тему: «Національні туристичні організації, види їхньої діяльності».
17. Схарактеризувати загальні методи науки управління.
18. Визначити сучасні підходи та напрямки розвитку науки управління (ситуаційний, процесний, системний) та схарактеризувати їх.
19. Підготуватися до участі в конкурсі на кращий проект «Туристична подорож», який містить в собі інформацію про тур, туристичний центр, куди направляється турист, дата початку і завершення туру, транспортні засоби (поїзд, літак та ін.), обов'язкову екскурсію і культурну програму.
20. Вирішити проблему: «Якби менеджером туристичної організації був я, то використав би при підборі кандидатур наступні методи для:
 - молодшого обслуговуючого персоналу...;
 - старшого обслуговуючого персоналу...».
21. Схарактеризувати місію туристичного підприємства та її формування.
22. Виділити (письмово) організаційно-правові аспекти керівництва в галузі туризму.
23. Визначити роль і місце в науковій організації управління персоналом туристичного підприємства менеджера туристичної організації.
24. Виокремити ключові компетенції з менеджменту туристичної діяльності менеджера туристичної організації.
25. Вирішити тестові завдання і ситуації (додаються).

8. Методи навчання

Пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, практичний, проблемного виконання.

9. Методи контролю

Усне опитування, тестові завдання, практичні завдання.

Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік у формі усної перевірки знань та здачі контрольних нормативів (10 семестр).

Засоби діагностики успішності навчання:

- 1) традиційні та тестові контрольні роботи;
- 2) усне опитування під час практичних занять;
- 3) індивідуальні завдання.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний контроль, самостійна та індивідуальна робота		ІНДЗ	Сума
Змістовий модуль №1	Змістовий модуль №2	20	100
T1–T2	T3–T9		
20	60		

T1–T9 – теми змістових модулів

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
83-89	B	добре	
75-82	C		
68-74	D	задовільно	
60-67	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Методичне забезпечення

1. Робоча навчальна програма дисципліни.
2. Конспекти лекцій з дисципліни та семінарських занять.

3. Контрольні завдання до семінарських занять.
4. Методичне забезпечення самостійної та індивідуальної роботи студентів.
5. Пакет індивідуальних науково-дослідницьких завдань (ІНДЗ), інструктивно-методичних матеріалів до їх виконання та критеріїв оцінювання.
6. Змістове та інструктивне забезпечення усіх форм і видів поточного, проміжного контролю знань студентів (тестові завдання, модульні контрольні роботи тощо).
7. Додатковий дидактичний матеріал з дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності» (різновидність планів туристичної організації, фірми, наприклад, бізнес-план, навчальний проект (ІНДЗ) тощо).

12. Рекомендована література

Основна:

1. Бардінов О. В. Програмне забезпечення курсу «Менеджмент у туристичній діяльності» : для студ. факультету фізвиховання вищого пед. навч. закладу / О. В. Бардінов // Імідж сучасного педагога. – Полтава, 2014. – Випуск 9(148). – С. 33–38.
2. Бардінов О. В. Бізнес-план як засіб реалізації прогностичного компоненту управління освітнім закладом / О. В. Бардінов // Організація навчальних закладів III-IV рівня акредитації як соціально-педагогічних комплексів : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Полтава, 2006. – С. 98–102.
3. Бардінов О. В. Планування туристичного підприємства як один із головних чинників розвитку його туристичної діяльності / О. В. Бардінов // Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі. XXI Каришинські читання : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 29–30 травня 2014 р.) / за заг. ред. М. В. Гриньової. – Полтава, 2014. – С. 20–22.

4. Бардінов О. В. Менеджмент туризму в системі фізкультурної освіти / А. В. Бардинов // Инновационные процессы развития образования : опыт и перспективы : материалы Всерос. науч.-практ. конф. с международным участием (17–18 декабря 2015 г.). – Сыктывкар, Республика Коми, 2015. – С. 406–409.
5. Бардінов О. В. Синтетичний семінар як засіб формування у майбутнього фахівця фізкультурного профілю ділових етичних взаємин з менеджменту у туристичній діяльності / О. В. Бардінов // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. праць – Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. редактор Лабунець В. М.]. – Кам'янець-Подільський, 2015. – Випуск 19(2). – Ч. 1. – С. 176–181.
6. Виноградський М. Д. Менеджмент в організації : навчальний посібник / М. Д. Виноградський, А. М. Виноградська, О. М. Шканов. – 3-е вид., випр. – К.: Кондор, 2004. – 598 с.
7. Гриньова М. В. Управлінська культура менеджера, її проектування / М. В. Гриньова, Л. В. Малаканова, Г. Ю. Сорокіна // Менеджмент загальноосвітніх навчальних закладів : навчально-методичний посібник для студентів та магістрів. – Полтава : Астроя, 2012. – С. 139–168.
8. Євдокименко В. К. Регіональна політика розвитку туризму / В. К. Євдокименко. – Чернівці: Прут, 1996. – 136 с.
9. Закон України «Про туризм» // Відомості Верховної Ради України від 15.09.95. № 324 / 95 – ВР. – 1995. – № 31. – С. 705–717.
10. Квартальнов В. А. Туризм социальный: история и современность / В. А. Квартальнов, В. К. Федорченко. – К.: Вища шк., 1989. – 342 с.
11. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В. Ф. Кифяк. – Чернівці: Зелена Буковина, 2003.
12. Ключников А. В. Менеджмент туризма [Текст] : учебник / А. В. Ключников; Российская международная академия туризма. – М. :

- Советский спорт, 2009. – 228 с. (Профессиональное туристическое образование)
13. Любіцева О. О. Організація туризму в Україні : конспект лекцій / О. О. Любіцева, В. К. Бабарицька, О. Г. Мельник. – К., 1995.
 14. Менеджмент туристичної індустрії: навчальний посібник / За ред. І. М. Школи. – Чернівці, 2003. – 596 с.
 15. Національна система туристсько-екскурсійних маршрутів «Намисто Славутича» / І. П. Науменко, С. А. Грибанов, О. П. Дорошко [та ін.]. – К., 1988. – 401 с.
 16. Педагогіка туризму : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. проф. Федорченка В. К., проф. Фоменка Н. А., доц. Скрипник М. І., доц. Цехмістрової Г. С. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. – 296 с.
 17. Про стан та перспективи розвитку туризму в Україні : Інформ.-аналіт. матеріал до парламентських слухань / В. І. Цибух, Г. П. Науменко, В. К. Федорченко та ін. – К.: Вид-во «КІТЕП», 2000. – 87 с.
 18. Розвиток туризму в Україні : проблеми та перспективи : зб. наук. ст. – К.: ІВС «Слов'янський діалог», 1995. – 244 с.
 19. Тарнавська Н. П. Менеджмент: теорія і практика : підручник для вузів / Н. П. Тарнавська, Р. М. Пушкар. – Тернопіль, Карт-бланш, 1997. – 456 с.
 20. Федорченко В. К. Історія туризму в Україні : навчальний посібник / В. К. Федорченко, Т. А. Дворова. – К.: Вища школа, 2002. – 195 с.
 21. Федорченко В. К. Туристський словник-довідник / В. К. Федорченко, І. М. Маніч. – К.: Дніпро, 2000. – 160 с.
 22. Цибух В. І. Туризм в Україні на зламі тисячоліть / В. І. Цибух // Шість континентів, 2005. – № 5. – С. 3.
 23. Щур Ю. В. Спортивно-оздоровчий туризм / Ю. В. Щур, Л. Ю. Дмитрук. – К.: «Альтпрес», 2003. – 232 с.

Додаткова:

24. Батаршев А. В. «Організаторські і комунікативні якості особистості» (Для ділових людей) / А. В. Батаршев. – Таллін: Центр інформаційних і соціальних технологій «Регалис», 1998.
25. Виноградський М. Д. Менеджмент в організації : навчальний посібник / М. Д. Виноградський, А. М. Виноградська, О. М. Шканов. – 3-е вид., випр. – К. : Кондор, 2004. – 598 с.
26. Крючков А. А. История международного и отечественного туризма / А. А. Крючков. – М.: НОУ «Луч», 1999. – 94 с.
27. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г. Основи менеджменту: підручник. – К.: Академвидав, 2003. – 414 с.
28. Мальська М. Планування діяльності туристичних підприємств / М. Мальська, О. Бордун. – К. : Знання, 2005.
29. Немоляева М. А. Международный туризм: вчера, сегодня, завтра / М. А. Немоляева, Л. Ф. Ходорков. – М.: Междунар. отношения, 1985. – 176 с.
30. Січинський В. Ю. Чужинці про Україну. Вибір з описів подорожей по Україні та інших писань чужинців про Україну за десять століть / В. Ю. Січинський. – К.: Довіра, 1992. – 255 с.
31. Туризм в Україні – 2000 = Tourism in Ukraine – 2000: Стат. бюл. – К.: Держкоммолодьспорттуризму, 2001. – 44 с.

Авторський розробник**«Методичні рекомендації та завдання для самостійної роботи студентів
з курсу «Менеджмент у туристичній діяльності»
(орієнтовний, скорочений варіант)**

Самостійна робота студентів у широкому розумінні – це вся робота з оволодіння науковими знаннями і практичними навичками, активна розумова діяльність в усіх формах навчально-виховного процесу. У цьому плані варто вказати, що самостійні роботи, що кваліфікуються за своїм дидактичним призначенням, поділяються на самостійні роботи для здобуття нових знань; для застосування знань на практиці; для повторення, перевірки знань, умінь і навичок. Виходячи з цього, виділяються чотири типи самостійних робіт.

Перший тип – самостійні роботи за зразком. Характер, ступінь самостійності виявляються у розв'язанні типових завдань, прикладів за зразком, знаходженні готових відповідей у тексті, оформленні ілюстрацій до питань, що вивчаються, за зразками і рекомендаціями педагога, виготовленні окремих предметів та їх частин за зразками і конструкціями.

Другий тип – реконструктивні самостійні роботи. Тут самостійність виявляється у використанні текстуальних формулювань в нових поєднаннях, усному й письмовому їх відтворенні на основі збільшення кількості джерел інформації, відборі й систематизації навчального матеріалу на основі його оформлення, складанні розгорнутих планів з окремих тем і простому конструюванні, проведенні спостережень, лабораторних робіт і дослідів за планом чи інструкцією, самостійному відборі літератури з певних тем та її короткому анотуванні.

Третій тип – варіативні самостійні роботи щодо застосування понять науки. Самостійна діяльність виявляється в застосуванні фундаментальних понять (категорій) тієї чи іншої наукової галузі у розв'язанні завдань певного

класу, в ході яких відбираються способи, методи, технічні засоби для розкриття, ілюструванні нових сторін явища, що вивчається, порівнянні різних точок зору, різних тлумачень одного й того самого явища, поняття.

Четвертий тип – творчі самостійні роботи. Тут йдеться про розкриття явищ, об'єктів, подій, що вивчаються, висловлення власних суджень, оцінок на основі всебічного аналізу вихідних даних розв'язуваного завдання, самостійне опрацювання теми і методики дослідної, експериментальної роботи та її виконання, самостійне проектування і виготовлення окремих предметів та їх частин, виділення й формування проблем у заданій ситуації, порушення нових проблем і розробку планів їх реалізації.

Самостійна робота, взята в нерозривній єдності з усіма іншими формами занять (лекції, семінари, практичні заняття тощо), дає студентам не тільки міцні й свідомо засвоєні знання, а й розвиває у них здатність до творчого осмислення навчального матеріалу, застосування його у повсякденній практичній діяльності, формує самосвідомість, розвиває інтерес до науки, виховує ініціативу, організованість, наполегливість, упевненість у своїх вольових якостях.

Рівень кваліфікації та конкурентноспроможності сучасного спеціаліста залежить від рівня сформованості в нього вмінь і навичок самостійної діяльності. При цьому самостійна робота студентів повинна базуватися на чіткій її організації. Тільки чітка організація самостійної роботи забезпечуватиме високий рівень знань і умінь студентів, якість їх професійної підготовки.

Тому формування культури організації самостійної діяльності студента є одним із актуальних завдань сучасної вищої педагогічної освіти.

Вирішення поставлених завдань сприяють різні види самостійної роботи. Заслуговують на увагу в цьому плані – робота з першоджерелами як на лекціях, так і в позалекційний час; робота з конспектами лекцій; виконання вправ, розв'язання педагогічних ситуацій, підготовка доповідей та

матеріалів для дискусій, різні індивідуальні завдання; написання рефератів, курсових, дипломних, магістерських робіт, залучення до активної науково-дослідницької діяльності впродовж усього терміну навчання у вищому навчальному закладі.

Організація самостійної діяльності студентів вишів, хоча б у такий спосіб, дозволяє розвивати активність, креативність, творчі здібності студентів, тим самим сприяє забезпеченню держави висококваліфікованими спеціалістами, що спроможні, здобуті теоретичні знання, втілити у практичній професійній діяльності.

У контексті зазначеного самостійна робота та її організація займає важливе місце у фаховій підготовці майбутніх фахівців фізичної культури, зокрема, у процесі вивчення курсу «Менеджмент у туристичній діяльності».

Головне завдання керівництва самоосвітою студентів полягає в тому, щоб дати основні поняття з предмета, що викладається, і вказати, в якому напрямі слід вивчати його і чому важливе таке вивчення. Насамперед зазначимо, що курс «Менеджмент у туристичній діяльності» за сучасних умов спрямовує студентів на їх підготовку до практичної роботи в цьому напрямі. Це підтверджується, по-перше, тим, що теоретичний фундамент дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності» складають положення багатьох галузей наук: теорії філософії, ринкової економіки, загального менеджменту, туристичного менеджменту, педагогічної туризмології тощо. По-друге, курс логічно пов'язаний з іншими дисциплінами і є невід'ємною частиною загальнопедагогічної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури педагогічних ВНЗ. По-третє, володіння прийомами і методами з менеджменту туристичної діяльності створює у майбутніх фахівців фізичної культури підґрунтя для розвитку їх економічного мислення, набуття ними здатності сприймати економічні процеси, що відбуваються на туристичних підприємствах (в тому числі й освітніх), у всій їх багатогранності і взаємозумовленості. Це особливо важливо в умовах розвитку і поглиблення

ринкових засад в нашій економіці, які об'єктивно ускладнюють завдання у сфері прийняття управлінських рішень на кожному підприємстві, на кожному об'єкті управління.

Основна **мета** курсу полягає в оволодінні студентами теоретико-практичною базою знань, умінь, навичок з туристичної діяльності.

Дана мета реалізується у таких **завданнях**:

– сприяти в усвідомленні майбутніми фахівцями фізичної культури сутності загального менеджменту як науки і мистецтва управління; туристичного менеджменту як нового виду менеджменту сучасності; менеджменту як виду професійної діяльності; як різновиду педагогічної діяльності, а саме – з туристичного менеджменту;

– формувати у студентів систему теоретичних та практичних знань з менеджменту туристичної діяльності та втілення їх у практику роботи туристичних підприємств та організацій різних типів і форм власності;

– сприяти формуванню у майбутніх фахівців фізичної культури ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності.

Зміст самостійної та індивідуальної роботи студентів з курсу «Менеджмент у туристичній діяльності» розроблено з урахуванням структурно-логічної схеми підготовки фахівців, що відображено в освітньо-професійній програмі та робочому навчальному плані, де для кожної навчальної дисципліни визначено комплекс компетенцій (знання, вміння, навички, здібності), які формуються за допомогою змісту навчального матеріалу певного курсу та технологіями навчання у вищому закладі освіти.

Навчальні завдання самостійної роботи за даним курсом охоплюють матеріал тем, що визначені навчальною програмою курсу «Менеджмент у туристичній діяльності» та деталізовані за авторською робочою навчальною програмою дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності», розробленої для майбутніх фахівців фізичної культури за напрямом підготовки – фізичне

виховання. Дана дисципліна є базовою для підготовки спеціалістів зазначеного напрямку (*див. програму курсу*).

Передусім студенти мають усвідомити теоретичну та практичну значущість дисципліни для підготовки фахівців фізичної культури, детально ознайомитись із найважливішими розділами курсу; усвідомити, що кожна з представлених тем модуля пов'язана з іншими.

Блок завдань для самостійної роботи з курсу передбачає першочергову роботу студента над основними поняттями теми за допомогою запропонованої літератури, а також за допомогою розв'язання наведених ситуаційних завдань.

Методичне забезпечення самостійної та індивідуальної роботи студентів у процесі вивчення дисципліни «Менеджмент у туристичній діяльності» розроблено з урахуванням заходів, які передбачають:

- виділення з кожної теми певного модуля навчальних цілей (вони спрямовують процес навчання та чітко визначають, про що саме студенти мають дізнатися, вивчаючи тему. Вони нібито встановлюють «планку рівня знань» по кожній темі); визначають ключові компетенції, які необхідно здобути в процесі вивчення навчального матеріалу даної теми;

- визначення контрольних запитань (вони концентрують увагу студентів на найбільш суттєвих положеннях теоретичного матеріалу, вказують на важливі аспекти засвоєння матеріалу);

- формулювання питань для обговорення (вони сприяють активізації творчої роботи студентів, критичному оцінюванню здобутих ними знань, сприяють вивченню не лише теоретичних, але й практичних проблем із загального менеджменту, менеджменту туристичної діяльності);

- виконання студентами завдань з кожної теми (вони формують навички студентів у роботі зі спеціальною літературою, спрямовують діяльність студентів на розуміння ними практичних основ менеджменту туристичної діяльності);

– використання різноманітних засобів активізації творчої діяльності студентів.

У подальшому нами як зразок розкрито зміст самостійної роботи в темах № 1 та № 15. В інших конкретизуємо лише суть тематики та завдання.

Тематика самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин (денна форма)	Кількість годин (заочна форма)
Т 1	Поняття і сутність менеджменту як науки і мистецтва управління	3	4
Т 2	Прийняття управлінських рішень	3	4
Т 3	Планування в менеджменті	3	3
Т 4	Організація як функція менеджменту	3	3
Т 5	Мотивація в менеджменті	3	3
Т 6	Лідерування	3	3
Т 7	Система і процес контролю в менеджменті	3	3
Т 8	Комунікації	3	3
Т 9	Менеджмент і необхідність управління туристичною діяльністю	3	4
Т 10	Організаційні основи менеджменту туризму	3	4
Т 11	Туристичні продукти та їх конкурентна спроможність	3	4
Т 12	Менеджмент туристичного підприємства	3	4
Т 13	Менеджмент персоналу туристичної організації	3	4
Т 14	Менеджер та його роль в управлінні туристичною організацією	3	4
Т 15	Самоменеджмент та саморегуляція в роботі менеджера туристичної організації, їх роль і функції	6	6
Разом:		48	56

Тема 1. Поняття і сутність менеджменту як науки і мистецтва управління

У даній темі розкривається сутність поняття «менеджмент» та його основні категорії; еволюція зарубіжної управлінської думки; концепції та школи наукового управління; історичні та соціально-економічні передумови виділення менеджменту як науки і його зв'язок з освітою; «менеджмент як наука і мистецтво управління», «менеджмент як вид професійної діяльності»; зародження і розвиток вітчизняного менеджменту в сфері освіти в Україні: минуле і сучасність.

Метою при вивченні даної теми є:

– **одержати** чіткі уявлення про суть поняття «менеджмент», його основні категорії; виділення менеджменту як науки та його зв'язок з освітою; еволюцію управлінської думки; концепції та зарубіжні школи наукового управління; розвиток управлінської думки в Україні: минуле і сучасність;

– **розуміти** сутність менеджменту як науки і мистецтва управління; менеджменту як виду професійної діяльності; сучасні прогресивні концепції, моделі менеджменту в освіті України, їх зміст та організаційна побудова; менеджмент як функцію поведінки, вид діяльності з керівництва людьми в найрізноманітніших організаціях; менеджмент як галузь людського знання, котра домагається здійснити цю функцію; менеджмент як спосіб і манера спілкування з людьми; влади і мистецтва керівництва; особливого роду вмінь і адміністративних навичок, які дають змогу організувати ефективну роботу колективу організації; менеджмент як самостійної галузі знань; менеджмент як окремої дисципліни, а точніше – міждисциплінарної галузі, що поєднує в собі науку, досвід, «ноу-хау», помножене на управлінське мистецтво; менеджмент як управління будь-якою сферою людської діяльності;

– **навчитись** визначати сутність поняття «менеджмент», його різні професійні модифікації та основні категорії: «інформація», «планування», «організація», «мотивація», «контроль», «управлінське рішення»; «управління», «керування» та «організація» у їх логічному взаємозв'язку; виявляти відмінні ознаки у поняттях «управління» та «менеджмент»; давати оцінку діяльності школам наукового управління.

Для підведення підсумків після вивчення теми студенти повинні виконати конкретні теоретичні та практичні завдання у відповідності з темою. Зокрема:

I. Навчальні цілі:

1. Визначити сутність поняття «менеджмент» та «управління», їх подібність та відмінність.

2. З'ясувати причини виникнення науки управління; суть та значення основних концепцій науки управління.

3. Розкрити суть законів, закономірностей та принципів управління.

4. Охарактеризувати основні принципи, сформульовані дослідниками теорії та практики менеджменту.

5. Відстежити основні етапи розвитку науки менеджменту як самостійного виду діяльності, зв'язок з освітою.

6. Визначити основні функції менеджменту: планування в системі менеджменту; організація як функція менеджменту; мотивація в менеджменті; контроль в менеджменті; управлінське рішення в менеджменті; інформація в менеджменті та її аналіз.

7. Ідентифікувати функції менеджменту та їх взаємозв'язки в межах циклу менеджменту.

8. Розкрити логіку розвитку науки управління та формування її сучасних перспектив.

9. Підвести студентів до сучасного розуміння сутності менеджменту як науки та мистецтва управління, як самостійного виду діяльності, як окремого напрямку педагогічної галузі.

II. Контрольні запитання:

1. У чому суть понять «менеджмент» та «управління», їх подібність та відмінність?

2. Які ідеї та концепції внесли представники школи наукового управління?

3. Що нового в науку управління внесла адміністративна школа?

4. У чому виявляється обмеженість класичної теорії менеджменту?

5. Як Ви оцінюєте внесок в теорію та практику менеджменту школи поведінки та школи людських відносин?

6. Визначте вплив кількісної школи на розвиток управлінської думки.

7. В чому причини виникнення інтегрованих підходів до управління?

8. Що означає процесний підхід до управління?

9. Які основні положення системного підходу до управління?
 10. Які основні ознаки ситуаційного підходу до управління?
 11. Що символізують сучасні напрямки розвитку науки управління?
 12. Які існують теорії менеджменту?
 13. Хто із науковців та практиків менеджменту сформулював його основні принципи?
 14. В чому полягає суть менеджменту як процесу здійснення функцій управління?
 15. Як Ви розумієте погляд на менеджмент як на мистецтво управління?
 16. Які ознаки діяльності менеджера та бізнесмена?
 17. Які ролі виконують менеджери в організації? Як Ви їх розумієте?
- Наведіть приклади.

III. Питання для обговорення:

1. В чому відмінність та подібність змісту понять «менеджмент» та «управління»?
2. Які переваги та в чому обмеженість визначення менеджменту як процесу здійснення функцій управління?
3. Як Ви гадаєте: менеджмент – це більше наука управління чи мистецтво?
4. Як співвідносяться поняття «менеджер» та «бізнесмен»?
5. Що є спільного між різними підходами до управління?
6. Чи мають «управлінські заходи старих часів» яку-небудь вартість сьогодні? Поясніть свою точку зору.
7. Яка з теорій менеджменту, на Вашу думку, має найкращі перспективи у майбутньому?

IV. Завдання:

Користуючись комплексом наукових джерел із зазначеної проблеми дати усно відповіді на поставлені вище навчальні питання з теми; законспектувати визначення терміну «менеджмент» та його основні функції; визначення поняття «управління» та перелік наукових шкіл управління.

Тема 2. Прийняття управлінських рішень

У даній темі розглядається сутність поняття «управлінське рішення», його зміст; підходи до прийняття управлінського рішення; основні види управлінського рішення; наказ як один із основних видів управлінських рішень для внутрішнього управління організацією; процес прийняття управлінського рішення; фактори, які впливають на цей процес; управлінські рішення в умовах ризику, його особливості; класифікація управлінських рішень.

Для підведення підсумків після вивчення теми студенти повинні виконати конкретні теоретичні та практичні завдання у відповідності з темою. Зокрема:

I. Навчальні цілі.

II. Контрольні запитання.

III. Питання для обговорення.

IV. Завдання. Сформулюйте та законспекуйте фактори, що визначають якість прийнятого управлінського рішення, спираючись при цьому на знання змісту етапів раціональної технології прийняття управлінського рішення.

Тема 3. Планування в менеджменті

У даній темі розкривається сутність основної функції управління – планування; її цілі, принципи, функції, завдання, «механізми управління», види планів.

Для підведення підсумків після вивчення теми студенти повинні виконати конкретні теоретичні та практичні завдання у відповідності з темою. Зокрема:

I. Навчальні цілі.

II. Контрольні запитання.

III. Питання для обговорення.

IV. Завдання:

1. Розробити та законспектувати один із видів планів роботи (на вибір студента) організації.

2. Сформулюйте та законспекуйте ключові фактори успіху для організації туристичної фірми (4-5 факторів).

3. Проаналізуйте наведені приклади місії фірми на відповідність вимогам до слушно сформульованої місії: місія невеликого рекламного агентства: «Стати найавторитетнішою компанією у своєму географічному регіоні, яка пропонує вичерпний асортимент рекламних туристичних послуг у справі забезпечення творчих контактів виробників туристичної продукції або послуг з їх клієнтами».

4. Законспекуйте (один, два) приклади вітчизняних підприємств (організацій), які вибрали: або стратегію контролю над витратами, або стратегію диференціації, або стратегію фокусування.

Тема 4. Організація як функція менеджменту

У даній темі розглядається сутність організації як функції управління, її мету, завдання, процес організації; організаційні відносини, делегування як засобу здійснення керівництвом роботи працівників організації за допомогою інших осіб; організаційні форми управління: їх різноманіття та ефективність застосування.

Для підведення підсумків після вивчення теми студенти повинні виконати конкретні теоретичні та практичні завдання у відповідності з темою. Зокрема:

I. Навчальні цілі.

II. Контрольні запитання.

III. Питання для обговорення.

IV. Завдання:

1. На основі відомих Вам параметрів зовнішнього середовища класифікуйте його характерні типи. Які типи організаційних структур їм найбільш відповідають?

2. Заповніть таблицю вибору організаційних рішень:

Організаційні рішення	Сильні сторони	Коли використовувати (умови)
1. Лінійна		
2. Лінійно-функціональна		
3. Дивізійна		
4. Матрична		

Тема 5. Мотивація в менеджменті

У даній темі розкривається сутність категорії «мотивації» в менеджменті; теорії мотивацій запропонованих видатними ученими: «теорії справедливості», «теорії сподівань», теорії «мотиваційної гігієни», теорії «ієрархії потреб», їх роль у нашому житті і поведінці; поділ сучасних теорій мотивації на змістові та процесуальні; мотиваційні регулятори.

Для підведення підсумків після вивчення теми студенти повинні виконати конкретні теоретичні та практичні завдання у відповідності з темою. Зокрема:

I. Навчальні цілі.

II. Контрольні запитання.

III. Питання для обговорення.

IV. Завдання:

1. Співставте теорії А. Маслоу та Ф. Герцберга. У чому ці теорії суперечать одна одній? Результат законспекуйте.

2. Змодельуйте ситуацію, за якої доцільно використовувати ту чи іншу теорію мотивації. Висновок законспекуйте.

Тема 6. Лідерування

У даній темі розглядається сутність понять «лідерування», «повноваження», «вплив», «влада», форми влади, їх єдність, відмінності та співвідношення між собою; теорії лідерування та форми влади; стилі керування.

Для підведення підсумків після вивчення теми студенти повинні виконати конкретні теоретичні та практичні завдання у відповідності з темою. Зокрема:

I. Навчальні цілі.

II. Контрольні запитання.

III. Питання для обговорення.

IV. Завдання:

1. Складіть перелік ситуаційних факторів, що визначають стиль керування та законспектуйте цей перелік.

2. Визначте стиль керування одного з Ваших начальників. На що Ви спиралися, коли визначали цей стиль?

Тема 7. Система і процес контролю в менеджменті

У даній темі розкривається питання сутності функції контролю в системі управління, його зв'язок з іншими функціями в процесі управління; етапи створення процесу контролю; вимоги до ефективної системи контролю; види та функції контролю; моделі контролю поведінки робітників в організації.

Для підведення підсумків після вивчення теми студенти повинні виконати конкретні теоретичні та практичні завдання у відповідності з темою. Зокрема:

I. Навчальні цілі.

II. Контрольні запитання.

III. Питання для обговорення.

IV. Завдання. Законспектуйте види контролю, які впливають на вибір системи контролю в організації. Усно поясніть механізм цього впливу.

Тема 8. Комунікації

У даній темі розкривається суть комунікації як основного засобу обміну інформацією, необхідної для реалізації кожної функції управління в організації; етапів складання процесу комунікації; комунікаційних мереж та їх типів; методів комунікації; стратегій у підвищенні ефективності комунікацій.

Для підведення підсумків після вивчення теми студенти повинні виконати конкретні теоретичні та практичні завдання у відповідності з темою. Зокрема:

I. Навчальні цілі.

II. Контрольні запитання.

III. Питання для обговорення.

IV. Завдання. Підберіть для кожної перешкоди на шляху до ефективної комунікації найбільш вдалий метод її подолання. Випишіть їх попарно.

Тема 9. Менеджмент і необхідність управління туристичною діяльністю

У даній темі розглядаються поняття «туризм», його види, цілі, функції і завдання; особливості як феномену вселюдської культури; виховну, освітню та оздоровчу функції туризму; спеціальні функції – рекреаційну, адаптаційну та аксіологічну функції туризму; сутність поняття «туристична діяльність»; методи, засоби та форми туристичної діяльності; менеджмент у туристичній діяльності, його специфіку, особливості та суспільне значення; структурні складові управління сферою туризму в Україні; заява України про себе як незалежної держави на ринку туристичних послуг.

Для підведення підсумків після вивчення теми студенти повинні виконати конкретні теоретичні та практичні завдання у відповідності з темою. Зокрема:

I. Навчальні цілі.

II. Контрольні запитання.

III. Питання для обговорення.

IV. Завдання:

1. Визначте предметні області туристичної діяльності (схематично).
2. Законспекуйте визначення деяких понять із туристичного менеджменту, відсутніх у Законі України «Про туризм».

Тема 10. Організаційні основи менеджменту туризму

У даній темі розкривається сутність організаційних основ менеджменту туризму; елементів організаційних структур управління; видів (типів) структур (лінійну, функціональну, лінійно-функціональну (лінійно-штабну), матричну, дивізіональну, програмно-цільову), їх відмінності, переваги та

недоліки типових організаційних структур управління; принципи організаційного проектування; принципи систем управління; типи організаційних структур управління; фактори, від яких залежить визначення недоліків та переваг деяких (типів) організаційних структур управління.

Для підведення підсумків після вивчення теми студенти повинні виконати конкретні теоретичні та практичні завдання у відповідності з темою. Зокрема:

I. Навчальні цілі.

II. Контрольні запитання.

III. Питання для обговорення.

IV. Завдання. Сформулюйте та законспекуйте фактори, що визначають відмінності, переваги та недоліки типових організаційних структур управління.

Тема 11. Туристичні продукти та їх конкурентна спроможність

У даній темі розкривається сутність поняття «туристичні послуги», їх особливості; «туристичний ринок», його суб'єкти (турист, туроператор, турагент, контрагент), їх зв'язок між собою; система риночних відносин та вплив на неї зовнішніх факторів (кліматичних, економічних, національних і регіональних конфліктів, часу дій та ін.); виконавські та управлінські функції туроператора; основні виконавські функції туроператора (маркетинг, проектування власного туропродукту; розробка технічного завдання на розробку тура, яке містить перелік вимог та ін.); «туристичний продукт», його ознаки та конкурентна спроможність; етапи розробки туристичного продукту та його просування на ринок туристичних послуг; туристичний продукт регіонів України, зокрема Полтавського регіону; методи просування туристичного продукту регіонів України на внутрішній та світовий ринок туристичних послуг.

Для підведення підсумків після вивчення теми студенти повинні виконати конкретні теоретичні та практичні завдання у відповідності з темою. Зокрема:

I. Навчальні цілі.

II. Контрольні запитання.

III. Питання для обговорення.

IV. Завдання. Визначте і розробіть туристичний продукт Полтавського регіону, його конкурентну спроможність; методи просування його на внутрішньому та світовому ринках туристичних послуг.

Тема 12. Менеджмент туристичного підприємства

У даній темі розкривається сутність основних етапів стратегічного управління туристичним підприємством; розробка і реалізація стратегій підприємства; суть місії туристичного підприємства; цілей туристичної організації (довгострокові, короткострокові та стратегічні цілі), їх формування та зв'язок із місією; менеджмент туристичного підприємства та його напрямки, їх загальна характеристика.

Для підведення підсумків після вивчення теми студенти повинні виконати конкретні теоретичні та практичні завдання у відповідності з темою. Зокрема:

I. Навчальні цілі.

II. Контрольні запитання.

III. Питання для обговорення.

IV. Завдання:

1. Проведіть соціологічне опитування серед працівників туристичних фірм та з'ясуйте, які цілі переслідує кожна з них. Висновки законспекуйте.

2. Розробіть бізнес-план туристичного підприємства за поданою у додатку схемою.

Тема 13. Менеджмент персоналу туристичної організації

У даній темі розкривається суть менеджменту персоналу туристичного підприємства; роль людського фактора в управлінні туристичним підприємством; основні етапи процесу планування потреби персоналу туристичних організацій; процес підбору кадрів для туристичних організацій;

методи при підборі кадрів; основні теорії мотивації та їх роль в ефективній роботі туристичної організації.

Для підведення підсумків після вивчення теми студенти повинні виконати конкретні теоретичні та практичні завдання у відповідності з темою. Зокрема:

I. Навчальні цілі.

II. Контрольні запитання.

III. Питання для обговорення.

IV. Завдання. Користуючись навчальним посібником І.М. Школи та ін. Менеджмент туристичної індустрії. – Чернівці, 2003. – С.428–429, вивчити і законспектувати основні теорії мотивації.

Тема 14. Менеджер та його роль в управлінні туристичною організацією

У даній темі розкривається роль і місце менеджера в організації; суть понять «менеджер» та «бізнесмен», їх логічний взаємозв'язок та відмінності; вимоги до особистості менеджера туристичної організації; його особистісні (професійні, ділові, організаційні, комунікативні) якості; функціональні обов'язки; складники майстерності менеджера туристичної організації: культура менеджера, стиль та методи керівництва, основні форми влади, управлінські здібності та здатності менеджера, методи прийняття управлінських рішень.

Для підведення підсумків після вивчення теми студенти повинні виконати конкретні теоретичні та практичні завдання у відповідності з темою. Зокрема:

I. Навчальні цілі.

II. Контрольні запитання.

III. Питання для обговорення.

IV. Завдання:

1. Законспектувати управлінські функції та ролі менеджера в туристичній організації.

2. Вирішіть проблему: «Якби менеджером туристичної організації був я ...». Які методи Ви використали б при підборі кандидатур для: а) молодшого обслуговуючого персоналу; б) старшого обслуговуючого персоналу? Висновки законспекуйте.

3. Вирішіть проблему: «Якщо я буду керівником туристичної організації, то основну теорію мотивації до праці персоналу я оберу теорію ...» (назвіть теорію та обґрунтуйте, що люди за цією теорією будуть значною мірою зацікавлені у праці, якщо їх винагорода (матеріальна) буде тісно пов'язана з результатами праці). Висновки законспекуйте.

Тема 15. Самоменеджмент та саморегуляція в роботі менеджера туристичної організації, їх роль і функції

У даній темі розкривається суть змісту понять «самоменеджмент» та «саморегуляція», «мотивація в менеджменті», «потреба», «винагорода»; змістові та процесуальні теорії мотивації та їх використання в менеджменті; технології самоменеджменту в роботі менеджера туристичної організації; стимули, що спонукають працівника добре працювати; види винагород, які існують у теорії мотивації; основні функції самоменеджменту.

Метою при вивченні даної теми є:

– **одержати** чіткі уявлення про суть змісту понять «самоменеджмент», «мотивація в менеджменті», «потреба», «винагорода»; змістові та процесуальні теорії. Зокрема, про три відомі процесуальні теорії мотивації (теорії справедливості С. Адамса; теорії сподівань В. Врума та комплексної теорії Портера – Лоулера); про змістові теорії мотивації (А. Маслоу, К. Алдерфера; Ф. Герцберга) та виокремлені Ф. Герцбергом фактори, що впливають на виробничу діяльність людини, а саме: зовнішні фактори – здоров'я та внутрішні фактори – фактори мотивації; про види винагород, які існують у теорії мотивації; основні функції самоменеджменту;

– **розуміти** суть змісту поняття «мотивації», «потреба», «винагорода», «самоменеджмент», «стимулювання»; роль самоменеджменту в роботі

менеджера туристичної організації; змістові та процесуальні теорії мотивації та їх вплив на організацію самоменеджменту менеджера туристичної організації; основні функції самоменеджменту;

– **навчитись** визначати суть змісту понять «самоменеджмент», «мотивації», «мотивації в менеджменті», «потреба», «винагорода», «стимулювання», їх значення в управлінській діяльності менеджера туристичної організації; виявляти мотивації в менеджменті; розрізняти змістові та процесуальні теорії мотивації, їх суттєві ознаки та вплив на організацію самоменеджменту менеджера туристичної організації; визначати зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на виробничу діяльність менеджера туристичної організації; навчитись здійснювати вибір оптимального виду винагород у відповідності до результату праці кожного працівника туристичної організації; при цьому враховуючи основні типи мотивації.

Для підведення підсумків після вивчення теми студенти повинні виконати конкретні теоретичні та практичні завдання у відповідності з темою. Зокрема:

I. Навчальні цілі:

1. З'ясувати сутність змісту поняття «самоменеджмент».
2. Визначити роль функцій самоменеджменту в роботі менеджера туристичної організації.
3. Схарактеризувати суть змістових технологій самоменеджменту менеджера туристичної організації.
4. Визначити сутність змісту понять «мотивація», «нагорода», «потреба».
5. З'ясувати, на чому базуються змістові та процесуальні теорії мотивації.

6. Виокремити змістові та процесуальні теорії мотивації, які впливають на забезпечення успіху та результат самоменеджменту в роботі менеджера туристичної організації.

7. З'ясувати змістові та процесуальні теорії мотивації відомих учених, зокрема, К. Алдерфера, С. Адамса, В. Врума, Ф. Герцберга, А. Маслоу, Д. Мак-Клелланда, Л. Портера і Е. Лоулера.

8. З'ясувати фактори мотивації виокремлених Ф. Герцбергом, які дають відчуття задоволення від роботи.

9. Визначити види винагород, які існують у теорії мотивації.

10. Пояснити комплексну теорію мотивації Л. Портера і Е. Лоулера.

11. Назвати видатних учених, прогресивних діячів, які надавали великого значення самоменеджменту в житті людини.

II. Контрольні запитання:

1. У чому суть змісту поняття «самоменеджмент», «мотивація», «потреба», «винагорода»?

2. Які функції самоменеджменту?

3. Яку роль виконують функції самоменеджменту в роботі менеджера туристичної діяльності?

4. У чому суть змісту понять «мотивація», «потреба», «винагорода»?

5. На чому базуються змістові та процесуальні теорії мотивації?

6. Чи спроможні забезпечити успіх самоменеджменту в роботі менеджера туристичної організації змістові та процесуальні теорії мотивації?

7. У чому суперечливість теорії А. Маслоу та Ф. Герцберга?

8. Які основні види потреб існують згідно з теорією А. Маслоу?

9. В чому відмінність основних видів потреб за теорією мотивації К. Алдерфера та А. Маслоу?

10. Що розуміється під «гігієнічними» та «мотиваційними» факторами в теорії мотивації Ф. Герцберга? Як вони пов'язані між собою?

11. Як можна схарактеризувати теорію справедливості С. Адамса?

12. У чому суть теорії очікування В. Врума?
13. Чим приваблива комплексна теорія Л. Портера і Е. Лоулера?
14. У чому сильні та слабкі сторони основних змістових теорій мотивації для організації самоменеджменту менеджера туристичної організації?
15. Від чого залежить сила прагнення індивідуума до отримання винагородження відповідно до «теорії сподівань» В. Врума?
16. За яких умов доцільно використовувати ту чи іншу теорію мотивації у самоменеджменті?
17. У чому особливість застосування технологій самоменеджменту в туристичній діяльності менеджера туристичної організації?
18. Чи може впливати самоменеджмент на управління своїм часом?
19. Що є складовою частиною самоуправління діловими проектами в роботі менеджера туристичної організації?
20. У чому суть раціональної організації праці менеджера туристичного підприємства на засадах самоменеджменту?
21. Які видатні вчені надавали великого значення самоменеджменту в житті людини?

III. Питання для обговорення:

1. У чому суть змісту понять «самоменеджмент», «мотивація», «потреба», «винагорода»?
2. Яка роль функцій самоменеджменту в роботі менеджера туристичної організації?
3. Чи спроможні забезпечити успіх самоменеджменту у роботі менеджера туристичної організації змістові та процесуальні теорії мотивації?
4. За яких умов використовують змістові та процесуальні теорії мотивації в менеджменті?
5. Які співвідносяться між собою поняття «мотивації» та «стимулювання», їх логічний взаємозв'язок і відмінності?

6. У чому суть раціональної організації праці менеджера туристичного підприємства на засадах самоменеджменту?

7. Які видатні вчені та прогресивні діячі надавали великого значення самоменеджменту в житті людини?

IV. Завдання:

1. Законспекуйте визначення понять «мотивація», «потреба», «винагорода», «самоменеджмент», «саморегуляція», використовуючи різні довідкові джерела.

2. Представте у схематичному вигляді процесуальні теорії мотивації.

3. Визначте сильні та слабкі сторони основних змістових теорій мотивації для організації самоменеджменту менеджера туристичної організації.

4. Виявіть та законспекуйте особливості застосування технологій самоменеджменту в туристичній діяльності менеджера туристичної організації.

5. Зробіть перелік (письмово) прізвищ видатних учених і прогресивних діячів, які надавали великого значення самоменеджменту в житті людини.

Авторська програма (орієнтовна)

з курсу «Менеджмент у туристичні діяльності»

(для викладачів, учасників експериментального дослідження та науково-методичного семінару факультету фізичного виховання

Полтавського національного педагогічного університету

імені В.Г. Короленка)

«Компетентнісний підхід до організації навчального процесу формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури»

Метою програми є: озброєння викладачів, учасників експерименту, необхідними знаннями щодо формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури.

Структура програми

№ п/п	Тема	Годин	Мета	Форми і методи роботи	Основні питання занять семінару	Понятійний апарат
1.	Менеджмент як наука і мистецтво управління	2	Розкрити сутність менеджменту як науки і мистецтва управління.	Лекція-бесіда, робота з нормативними документами.	1. Генеза розвитку управлінської думки. 2. Зарубіжні школи наукового управління. 3. Функції науки управління. 4. Основні поняття та визначення в менеджменті.	Менеджмент як наука і мистецтво управління; основні функції менеджменту, «Мова» менеджменту.
2.	Менеджмент у туризмі	2	Ознайомити викладачів із видами туризму, його освітньою, виховною та оздоровчою цінністю; особливостями менеджменту туристичної діяльності та ключовими	Лекція з елементами дискусії (проблемна лекція).	1. Новий вид менеджменту сучасності – менеджмент у туристичній діяльності. 2. Суть і зміст менеджменту у туристичній діяльності. 3. Види туризму, його цілі, функції та	Туризм, туристична діяльність, менеджмент туристичної діяльності, ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності.

			компетентностями з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури.		завдання. 4. Освітня, виховна та оздоровча цінність туризму. 5. Менеджмент і необхідність управління туристичною діяльністю. 6. Ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності.	
3.	Організаційні процеси менеджменту в туризмі	2	Висвітлити організаційні процеси менеджменту в туризмі та його особливості.	Інформаційна лекція з аналізом конкретних ситуацій, обмін педагогічними думками.	1. Організаційні структури управління. 2. Суть і структура внутрішньо-фірмового планування. 3. Особливості менеджменту у туристичній діяльності. 4. Суб'єкти туристичної діяльності. 5. Види і форми туризму, їх класифікація. 6. Туристичний продукт, його формування та просування на ринку туристичних послуг. 7. Формування ринку туристичної діяльності в областях України.	Види туризму, туристична діяльність, тур, турагенства, турпакет, туроператор, туристичний продукт.
4.	Менеджмент туристичного підприємства та інших закладів туристичного спрямування	2	Розкрити основні напрямки менеджменту, щодо управління організацією роботи туристичного підприємства та іншими закладами туристичного спрямування.	Інформаційна лекція-діалог, робота з нормативними документами.	1. Менеджмент створення туристичного підприємства. 2. Функції менеджменту та їх реалізація в управлінні туристичним підприємством. 3. Менеджмент у підготовці туристичного продукту. 4. Менеджмент реалізації туристичного продукту.	Місія туристичного підприємства, структура цілей туристичного підприємства, туристичний продукт та етапи його розробки, стратегічна сфера діяльності туристичного підприємства, функції менеджменту.

5.	Менеджмент персоналу туристичної організації	2	Ознайомити викладачів з досвідом використовувати людський фактор в управлінні персоналом туристичного підприємства.	Лекція з елементами дискусії.	<p>1. Менеджмент персоналу туристичної організації.</p> <p>2. Роль людського фактора в управлінні туристичними організаціями.</p> <p>3. Основні етапи процесу планування потреб персоналу.</p> <p>4. Теорії мотивації до ефективної праці в туристичній організації.</p> <p>5. Менеджер та його роль в управлінні туристичними організаціями.</p> <p>6. Стилi та методи управління в арсеналі керівника туристичної організації.</p> <p>7. Самоменеджмент та саморегуляція у роботі менеджера туристичної організації.</p>	Шляхи відбору персоналу туристичного підприємства, потреби персоналу, основні теорії мотивації, стилі та методи управління в арсеналі менеджера туристичного підприємства, управлінська культура менеджера, форми влади та впливу керівника туристичної організації, самоменеджмент, зовнішні та внутрішні шляхи самовдосконалення, саморегуляція.
6.	Менеджмент у туристичній діяльності як новий вид менеджменту в професійній діяльності майбутніх фахівців фізичної культури	4	Розкрити сутність туристичного менеджменту як нового виду професійної діяльності; суть компетентнісного підходу; міжпредметних зв'язків курсу «Менеджмент у туристичній діяльності» з фаховими професійно-педагогічними та загальноосвітніми дисциплінами.	Інформаційна лекція з елементами бесіди.	<p>1. Компетентність як фундаментальна професійна якість майбутнього фахівця фізичної культури.</p> <p>2. Ключові компетентності, їх суть і значення.</p> <p>3. Зміст і структура ключових компетентностей із менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури.</p> <p>4. Компетентнісний підхід як</p>	Компетентність, компетенції, ключові компетентності, компетентнісний підхід, професійна компетентність, інтеграція, ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності.

					основа формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури в педагогічному закладі освіти III-IV рівнів акредитації.	
7.	Формування елементів ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури при вивченні загальноосвітніх та фахових дисциплін	4	Ознайомити викладачів з технологіями формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності при вивченні загальноосвітніх та фахових дисциплін.	Лекція з елементами дискусії.	1. Компоненти ключових компетентностей із менеджменту туристичної діяльності. 2. Уміння викладача проектувати процес впровадження у зміст навчальних дисциплін технологій формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності.	Ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності; співробітництво, співтворчість, рівні взаємодії.

У результаті вивчення курсу викладачі, учасники експерименту, отримують:

– *знання та чіткі уявлення про суть поняття «менеджмент», його основні категорії; виділення менеджменту як науки та його зв'язок з освітою; еволюцію управлінської думки; концепції та зарубіжні школи наукового управління; розвиток управлінської думки в Україні: минуле і сучасність; «менеджмент туристичної діяльності», «ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності»;*

– *розуміння змістової сутності поняття «менеджменту» як науки і мистецтва управління; менеджменту як виду професійної діяльності; сучасні прогресивні концепції, моделі менеджменту в освіті України, їх зміст та організаційна побудова; менеджмент як функцію поведінки, вид діяльності з керівництва людьми в найрізноманітніших організаціях; менеджмент як*

галузь людського знання, котра домагається здійснити цю функцію; менеджмент як спосіб і манера спілкування з людьми; влади і мистецтва керівництва; особливого роду вмінь і адміністративних навичок, які дають змогу організувати ефективну роботу колективу організації; менеджменту як самостійної галузі знань; менеджменту як галузь знань окремої дисципліни, а точніше – міждисциплінарної галузі, що поєднує в собі науку, досвід, «ноу-хау», помножене на управлінське мистецтво; менеджменту як управління будь-якою сферою людської діяльності; «менеджмент туристичної діяльності», «формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності»;

– *вміння й навички* визначати та характеризувати сутність поняття «менеджмент», його різні професійні модифікації та основні категорії: «інформація», «планування», «організація», «мотивація», «контроль», «управлінське рішення»; «управління», «керування» та «організація» у їх логічному взаємозв'язку; виявляти відмінні ознаки у поняттях «управління» та «менеджмент»; давати оцінку діяльності школам наукового управління; визначати та характеризувати сутність понять: «ключові компетентності», «компетентність», «компетенція», «ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності», «формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури».

Список рекомендованої літератури:

1. Авраменко Р. Основи ефективного управління / Р. Авраменко // Управління персоналом, 2001. – №5.

2. Айзікова Л. В. Визначення ключових категорій компетентнісного підходу у роботах британських дослідників : когнітивний аспект / Л. В. Айзікова // Концептологія в системі гуманітарних наук : зб. наук. праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Полтава : ПДПУ, ФОП Гаража М. Ф., 2009. – 92 с.

3. Бабарицька В. Менеджмент туризму / В. Бабарицька, О. Малиновська. – К. : «Альтпрес», 2004.

4. Бардінов О.В. Програмне забезпечення курсу «Менеджмент у туристичній діяльності» [для студ. факультету фізвиховання вищого пед. навч. закладу] / О. В. Бардінов // Імідж сучасного педагога. – Полтава, 2014. – Випуск 9(148). – С. 33–38.

5. Бардінов О. В. Бізнес-план як засіб реалізації прогностичного компоненту управління освітнім закладом / О. В. Бардінов // Організація навчальних закладів III-IV рівня акредитації як соціально-педагогічних комплексів : мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф. – Полтава, 2006. – С. 98–102.

6. Бардінов О. В. Загальноосвітній заклад як об'єкт управління / О. В. Бардінов // Збірник наукових праць ПДПУ імені В.Г. Короленка. – Полтава, 2006. – Випуск 6(53). – С. 79–84. – Серія: «Педагогічні науки».

7. Бардінов О. В. Управління процесом ресоціалізації осіб спецконтингенту в педагогічній спадщині А. С. Макаренка / О. В. Бардінов // Збірник наукових праць ПНПУ імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2011. – Випуск 8(1). – С. 54–57. – Серія: «Педагогічні науки».

8. Бардінов О. В. Курс «Менеджмент в освіті» як один із шляхів набуття управлінських знань майбутніми вчителями / О. В. Бардінов : зб. наук. праць ПДПУ імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2002. – Випуск 5/6 (26-27). – С. 168–171. – Серія «Педагогічні науки».

9. Бардінов О.В. Менеджмент в освіті : навч-метод. посіб. [для магістрів педагогічних вузів] / О. В. Бардінов, В. Д. Бардінова. – Полтава, 2004. – 44 с.

10. Бардінов О. В. Планування туристичного підприємства як один із головних чинників розвитку його туристичної діяльності / О. В. Бардінов // Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі. XXI Каришинські читання» : мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. (29–30 травня 2014 р.). / за заг. ред. М. В. Гриньової. – Полтава, 2014. – С. 20–22.

11. Бардинов О.В. Менеджмент туризма в системе физкультурного образования / О. В. Бардинов // Инновационные процессы развития образования: опыт и перспективы : мат-лы Всерос. науч.-практ. конф. с международным участием (17–18 декабря 2015 г.). – Сыктывкар, Республика Коми, 2015. – С.406–409.

12. Бардінов О. В. Синтетичний семінар як засіб формування у майбутнього фахівця фізкультурного профілю ділових етичних взаємин з менеджменту у туристичній діяльності / О. В. Бардінов // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. ; Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. редактор Лабунець В. М.]. – Кам'янець-Подільський, 2015. – Випуск. 19(2). – Ч. 1). – С. 176–181.

13. Бардінов О.В. Зміст і структура ключових компетентностей із менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури / О. В. Бардінов // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2016. Випуск 17. – С.18–24 (Серія «Педагогічні науки»).

14. Бардінов О. В. Управління системою фізичного виховання в творчій спадщині Г. Ващенко / О. В. Бардінов // Світ очима молодих дослідників : зб. наук. пр. ПДПУ імені В. Г. Короленка. Випуск 2. – Полтава, 2002. – С. 22–23.

15. Батаршев А. В. Організаторські і комунікативні якості особистості [для ділових людей] / А. В. Батаршев. – Таллін: Центр інформаційних і соціальних технологій «Регалис», 1998.

16. Белкин А. С. Компетентность. Профессионализм. Мастерство / А. С. Белкин. – Челябинск: Юж.-Урал. кн. из-во, 2004. – 160 с.

17. Будзан Б. Самоменджмент : управление своим временем / Б. Будзан // Курс для менеджеров. Офис. – 1991. – №1-2.

18. Вербицкий А. А. Контекстно-компетентностный подход к модернизации высшего образования / А. А. Вербицкий // Высшее образование в России, 2010. – №5. – С. 32–36.

19. Виноградський М. Д. Менеджмент в організації : навчальний посібник / М. Д. Виноградський, А. М. Виноградська, О. М. Шканов. – 3-е вид., випр. – К. : Кондор, 2004. – 598 с.
20. Гаджиев Б. Х. Профессиональная подготовка педагогов дополнительного образования по профилю спортивно-оздоровительного туризма : автореф. канд. дис. – М., 2001. – 23 с.
21. Гриньова М. В. Управлінська культура менеджера, її проектування : навчально-метод. посібник [для студентів та магістрантів] / М. В. Гриньова, Л. В. Малаканова, Г. Ю. Сорокіна. – Полтава : ПП «Астрия», 2012. – 312 с.
22. Гуляев В. Г. Организация туристической деятельности : учебное пособие / В. Г. Гуляев. – М. : Нолидж, 1996. – 312 с.
23. Євдокименко В. К. Регіональна політика розвитку туризму / В. К. Євдокименко. – Чернівці: Прут, 1996. – 136 с.
24. Жиганов В. Т. Основи менеджменту і управлінської діяльності / В. Т. Жиганов, Л. М. Шимановська. – К. : Вища школа, 1994. – 224 с.
25. Жолдак В. И. Менеджмент спорта и туризма / В. И. Жолдак, К. А. Квартальнов. – М. : Сов. спорт, 2001. – 416 с.
26. Загнибіда Р. Акмеологічні ресурси розвитку майбутніх фахівців із туризму та формування їх професіоналізму / Р. Загнибіда // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. праць ; Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лобунець В. М.]. – Випуск 19(2-2015). – Ч.1. – Кам'янець-Подільський, 2015. – С. 209.
27. Закон України «Про туризм» // Відомості Верховної Ради України від 15.09.95. №324/95. – ВР. – 1995. – №31. – С. 705–717.
28. Ильина Е. Н. Туризм-путешествия. Создание туристской фирмы. Агентский бизнес : учебное пособие для туристских колледжей и вузов / Е. Н. Ильина. – М. : РМАТ, 1998.
29. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В. Ф. Кифяк. – Чернівці: Зелена Буковина, 2003.

30. Ключников А. В. Менеджмент туризма [Текст] : учебник / А. В. Ключников. – М. : Советский спорт, 2009. – 228 с. – (Профессиональное туристическое образование).

31. Кнодель Л. В. Теорія і практика підготовки фахівців сфери туризму в країнах – членів Всесвітньої туристської організації : дис. докт. пед. наук, спец. 13.00.04 / Кнодель Людмила Володимирівна. – Тернопіль : Тернопільський нац. пед. ун-т імені В. Гнатюка, 2007. – 465 с.

32. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.

33. Кредісов А.І. Менеджмент для керівників / А. І. Кредісов, Є. І. Панченко, В. А. Кредісов. – К. : Т-во «Знання», КОО, 1999. – 556 с.

34. Крючков А. А. История международного и отечественного туризма / А. А. Крючков. – М. : НОУ «Луч», 1999. – 94 с.

35. Кузьмін О. Є. Основи менеджменту : підручник / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник. – К. : Академвидав, 2003. – 414 с.

36. Лукашевич В. М. Теорія і практика самоменджменту : навч. посібник / В. М. Лукашевич. – К. : МАУП, 1999. – 360 с.

37. Любіцев О. О. Організація туризму в Україні : конспект лекцій / О. О. Любіцева, В. К. Бабарицька, О. П. Мельник. – К., 1995.

38. Мальська М. Планування діяльності туристичних підприємств / М. Мальська, О. Бордун. – К. : Знання, 2005.

39. Менеджмент туристичної індустрії : навчальний посібник / за ред. проф. І. М. Школи. – Чернівці, 2003. – 596 с.

40. Михайліченко М. В. Компонентнісний підхід до підготовки керівників навчальних закладів / М. В. Михайліченко // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Випуск 8, Частина І. – Полтава, 2011. – 346 с. – Серія «Педагогічні науки».

41. Немоляева М. А. Международный туризм: вчера, сегодня, завтра / М. А. Немоляева, Л. Ф. Ходорков. – М. : Международ. отношения, 1985. – 176 с.
42. Онішко В. В. Професійна підготовка вчителя природничих дисциплін до роботи у профільній школі : монографія / В. В. Онішко. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2011. – 376 с.
43. Педагогіка туризму : навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / За ред. проф. Федорченка В. К., проф. Фоменка Н. А., доц. Скрипник М. І., доц. Цехмістрової Г. С. – К. : Видавничий дім «Слово», 2004. – 296 с.
44. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з світової політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – С.25–45.
45. Розвиток туризму в Україні : проблеми та перспективи : зб. наук. ст. – К. : ІВС «Слов'янський діалог», 1995. – 244 с.
46. Січинський В. Ю. Чужинці про Україну. Вибір з описів подорожей по Україні та інших писань чужинців про Україну за десять століть / В. Ю. Січинський. – К. : Довіра, 1992. – 255 с.
47. Словарь-справочник менеджера / Под ред. М. Г. Лапусти. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 608 с.
48. Спортивный менеджмент: вопросы теории и практики. – К. : Старт, 1996. – 188 с.
49. Тарнавська Н. П. Менеджмент: теорія і практика : підручник для вузів / Н. П. Тарнавська, Р. М. Пушкар. – Тернопіль : Картбланш, 1997. – 456 с.
50. Туризм в Україні – 2000 = Tourism in Ukraine – 2000: Стат. бюл. – К.: Держкоммолодьспорттуризму, 2001. – 44 с.
51. Указ Президента «Про основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 року» №973/99 від 10.08.99.

52. Указ Президента «Про підтримку туризму в Україні» №127/2001 від 02.03.01.
53. Федорченко В. К. Історія туризму в Україні : навчальний посібник / В. К. Федорченко, Т. А. Дворова. – К. : Вища школа, 2002. – 195 с.
54. Федорченко В. К. Туристський словник-довідник / В. К. Федорченко, І. М. Маніч. – К. : Дніпро, 2000. – 160 с.
55. Хоменко П. В. Природничонаукова підготовка фахівця фізичної культури : монографія / П. В. Хоменко. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2012. – 380 с.
56. Щур Ю. В. Спортивно-оздоровчий туризм / Ю. В. Щур, Л. Ю. Дмитрук. – К.: «Альтпрес», 2003. – 232 с.
57. Яланська С. П. Психологічні засади розвитку творчості майбутніх учителів біологічних дисциплін : теорія і практика : монографія / С. П. Яланська. – Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2010. – 342 с.
58. Яцура В. В. Менеджмент : навчальний посібник / В. В. Яцура. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. – 2008. – С. 34–56.

Бізнес-план туристичної організації (орієнтовний)

(за О.В. Бардіновим)

Пояснювальна записка

Бізнес-план є одним із видів планів, які існують у системі планування на туристичному підприємстві. Він являє собою аналітичний документ прогнозного типу, змістом якого є всебічне обґрунтування цілей, шляхів, засобів та результатів діяльності туристичної фірми. Як правило, відносно невеликі фірми, особливо ті, що тільки розпочинають свою діяльність, будують її на основі так званих бізнес-планів.

Сутністю бізнес-планування є детальне викладення точних розрахунків реалізації проекту підприємницької ідеї щодо надання певних послуг (у нашому випадку – туристичних послуг) та отримати від інновації додатковий прибуток.

Крім того, в бізнес-плані вказуються: 1) організаційна форма підприємництва та джерела формування грошових засобів, необхідних для початкового етапу реалізації ідеї; 2) залучення партнерів (учасників) для реалізації ідеї; 3) державна реєстрація власної фірми (підприємства), якщо вона створюється вперше. Для цього необхідне виконання наступних формальностей:

– визначення складу засновників і розробка засновницьких документів;

– заключення засновниками договору про створення та діяльності фірми;

– затвердження статуту фірми та оформлення протоколу №1 засновників (учасників) фірми та призначення директора та інших керівників;

- відкриття тимчасового рахунку в банку;
 - реєстрація фірми у філії реєстраційної палати за місцем знаходження фірми та включення фірми до державного реєстру;
 - внесення учасниками фірми власних заощаджень до банку та відкриття постійного розрахункового рахунку в банку;
 - реєстрація підприємства в районній податковій інспекції;
 - отримання дозволу на виготовлення круглої печатки та кутового штампу;
- 4) організаційно-технічна підготовка фірми до виробництва послуг;
- 5) управління функціонуючою фірмою та партнерськими зв'язками.

Форми й обсяги цього документа залежать від мети його розробки та використання. Але обов'язково бізнес-план містить розділи, присвячені товару фірми, її ринку, конкурентам, маркетингу, виробництву, управлінню та фінансам.

Додамо до цього й те, що бізнес-план відображає діючу систему управління в майбутньому. Для більш поглибленого розуміння змісту бізнес-плану нами розроблено орієнтовний бізнес-план туристичної організації, до структурних елементів якого нами включено вісім розділів з певною тематикою і загальною характеристикою змісту. Зокрема:

Розділ 1. Туристичні послуги суб'єктів туристичної діяльності.

Розділ 2. Ємність майбутньої конкурентоспроможної туристичної установи.

Розділ 3. Туристичні послуги підприємств аналогічного спрямування.

Розділ 4. Імідж туристичної організації.

Розділ 5. Розвиток туристичної організації.

Розділ 6. Організаційно-функціональна схема туристичної установи.

Розділ 7. Фінансовий план розвитку туристичної організації.

Розділ 8. Програма страхування туристичної організації.

Зміст розділів бізнес-плану деталізовано в таблиці 1.

Таблиця 1

<p>РОЗДІЛ I. Туристичні послуги суб'єктів туристичної діяльності.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Характеристика туристичного продукту, заради якого створюються туристичні організації. • З'ясувати переваги туристичної організації у відповідності до інших. • Виокремити потреби, які і чий буде задовольняти саме створена туристична організація. • Визначити, якими законодавчими документами буде захищена діяльність туристичної організації. • Оцінка вартості тих затрат, що потребуватиме туристична організація, надаючи основні та інші туристичні послуги.
<p>РОЗДІЛ II. Смність майбутньої конкурентноспроможної туристичної установи.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Визначити конкурентноспроможність туристичної організації. • Виявити готовність купити туристичний ваучер (хто, чому, скільки і коли готовий купити цей туристичний ваучер (путівку) туристичної організації). • З'ясувати спроможність туристичної організації здійснювати туристичну діяльність на практиці.
<p>РОЗДІЛ III. Туристичні послуги підприємств аналогічного спрямування.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Характеристика туристичних послуг підприємствами аналогічного спрямування. • Ефективність існування туристичних організацій: завдяки чому (дизайну, рекламі, рівню отриманих знань тощо) або кому (вмілому виконанню функцій управлінської діяльності керівником туристичної установи та іншими суб'єктами туристичної діяльності). • Конкурентна спроможність тієї чи іншої туристичної організації. • З'ясувати, впровадження яких нових технологій туристичних послуг зумовлює конкурентноспроможність туристичної організації.
<p>РОЗДІЛ IV. Імідж туристичної організації.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Інформація про туристичну організацію (де, коли і ким розміщується інформація про туристичну установу та її тури). • Організація реклами туристичної організації (ким і як?). • Реклама туристичних послуг тієї чи іншої туристичної організації. • Критерії оцінювання туристичної діяльності організації.
<p>РОЗДІЛ V. Розвиток туристичної організації.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Виокремити, нормативно-правові документи, які забезпечують існування та перспективу розвитку туристичної організації.

- Статут. Ліцензія. Положення.
- Інноваційні підходи до організаційно-правових форм управління туристичною організацією.
- Впровадження НОП.
- Державно-громадське управління туристичною організацією.
- Внутрішній менеджмент та його роль у розвитку туристичної організації. (Назвати основні функції внутрішнього управління: аналіз інформації, планування, організація, контроль і загальна для всіх функцій – функція прийняття рішень. Визначити завдання кожної функції; види планів роботи туристичної організації; функціональні обов'язки персоналу туристичної організації).

РОЗДІЛ VI.

Організаційно-функціональна схема туристичної установи.

- Кадровий склад туристичної організації.
- Визначити, які фахівці потрібні туристичній організації (профіль, досвід, освіта тощо).
- З'ясувати, на яких умовах працюватиме кожен із запрошених на роботу до туристичної організації (постійна робота чи за сумісництвом, за контрактом чи на договірній основі).
- Ознайомити з функціональними обов'язками кожного, хто працюватиме у даній туристичній організації, тобто чітко визначити: хто і чим буде займатись.
- Визначити ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності майбутнього фахівця фізичної культури.
- Виокремити координуючі й контролюючі органи управління туристичною організацією (хто безпосередньо здійснює управління туристичною установою, який вищий орган громадського самоврядування в ній; який постійно діючий, дорадчий, колегіальний орган, хто голова його тощо).

РОЗДІЛ VII.

Фінансовий план розвитку туристичної організації.

- Законодавча база фінансово-господарської діяльності туристичної організації.
- Фінансові документи плану (таблиця доходів і витрат на туристичний продукт; баланс витрат і надходжень, графік прогнозу обсягу реалізації турпродукту).
- Оцінка можливих витрат туристичної установи (впровадження того чи іншого інноваційного турпроекту, технології тощо).

РОЗДІЛ VIII.

Програма страхування туристичної організації.

- Інформація про різні ризики (що спроможне привести до припинення діяльності туристичної організації).
- Засоби профілактики ризиків.
- Шляхи запобігання ризикам.

Список рекомендованої літератури:

1. Бардінов О. В. Бізнес-план як засіб реалізації прогностичного компоненту управління освітнім закладом / О.В. Бардінов // Організація навчальних закладів III-IV рівня акредитації як соціально-педагогічних комплексів : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Полтава, 2006. – С. 98–102.
2. Бардінов О. В. Менеджмент в освіті : навч-метод. посіб. для магістрів педагогічних вузів / О.В. Бардінов, В.Д. Бардінова. – Полтава, 2004. – 44 с.
3. Бардінов О. В. Планування туристичного підприємства як один із головних чинників розвитку його туристичної діяльності / О.В. Бардінов // Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі. XXI Каришинські читання : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Полтава, 29–30 травня 2014 р.) / за заг. ред. М. В. Гриньової. – Полтава, 2014. – С. 20–22.
4. Бардінов О. В. Програмне забезпечення курсу «Менеджмент у туристичній діяльності» для студ. факультету фізвиховання вищого пед. навч. закладу / О.В. Бардінов // Імідж сучасного педагога. – Полтава, 2014. – Випуск 9(148). – С. 33–38.
5. Бардінов О. В. Синтетичний семінар як засіб формування у майбутнього фахівця фізкультурного профілю ділових етичних взаємин з менеджменту у туристичній діяльності / О. В. Бардінов // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. праць – Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. редактор Лабунець В. М.]. – Кам'янець-Подільський, 2015. – Випуск 19(2). – Ч. 1. – С. 176–181.
6. Бардінов О. В. Менеджмент туризму у системі фізичної освіти / О. В. Бардінов // Инновационные процессы развития образования : опыт и перспективы [Электронный ресурс]: сборник статей Всероссийской

научно-практической конференции с Международным участием (17-18 декабря 2015 г.). – Сыктывкар, 2015. – С. 406–409.

7. Закон України «Про туризм». – К., 1995. – №324/95–В.Р., 15 вересня 1995 р.
8. Школа І.М. Менеджмент туристичної індустрії : навч. посіб. / Школа І.М. та ін. / за ред. проф. І.М. Школи. – Чернівці, 2009. – С.578–579.

Тест

(за А. Власовою, Л. Савчук та ін.)

Відповідь на ці питання допоможе вам визначити свій рівень самоменеджменту.

№ п/п	Перелік питань	Самооцінка (бали)			
		«0» (майже ніколи)	«1» (іноді)	«2» (часто)	«3» (майже завжди)
1.	Я резервую на початку робочого дня час для підготовчої роботи, планування				
2.	Я передоручаю все, що може бути передорученим				
3.	Я письмово фіксую завдання та цілі й визначаю термін їх реалізації				
4.	Кожний офіційний документ я намагаюсь обробляти за один раз і остаточно				
5.	Кожного дня я складаю список наступних справ відповідно до їх пріоритетів. Найважливіші справи я роблю в першу чергу				
6.	Свій робочий день я намагаюсь, якщо це можливо, звільнити від сторонніх телефонних розмов, незапланованих відвідувачів, несподіваних нарад				
7.	Своє денне навантаження я намагаюсь розподілити відповідно до графіка моєї працездатності				
8.	Я планую свій робочий час такими чином, щоб лишати «вікна» для розгляду актуальних проблем, що виникають				
9.	Я намагаюсь спрямувати свою активність таким чином, щоб в першу чергу сконцентруватися на небагатьох життєво важливих проблемах				
10.	Я вмю говорити «ні», коли на мій погляд, того вимагає справа				

Якщо Ви підрахуєте загальну кількість балів, отриманих в результаті перевірки Вашого стилю виконання роботи, то отримаєте такі дані:

0-15 балів: Ви не плануєте свій час і перебуваєте у полоні зовнішніх обставин. Деяких своїх цілей ви домагаєтесь, якщо складаєте список пріоритетів і дотримуйтесь його.

6-20 балів: Ви намагаєтесь раціонально використовувати свій робочий час, але не завжди послідовні, щоб мати успіх.

21-25 балів: у Вас хороший самоменеджмент.

26-30 балів: Ви можете бути взірцем раціонального використання своїх можливостей та робочого часу [2, с.27-28].

Дякуємо за співпрацю!

Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча

Система ціннісних орієнтацій виділяє змістовну сторону спрямованості особистості та утворює основу її відносин до оточуючого світу, до інших людей, до себе, являється основою світогляду та ядром мотивації життєвої активності, основою життєвої концепції та «філософії життя». Методика вивчення зміни ціннісних орієнтацій М. Рокіча, заснована на прямому аранжуванні списку цінностей. М. Рокіч виділив 2 класи цінностей:

– Термінальні – твердження про те, що якась кінцева ціль індивідуального існування варта того, аби до неї прагнути.

– Інструментальні – твердження про те, що якийсь образ дій або якість особистості є кращими для неї у будь-якій ситуації.

Це розподілення належить до традиційного розділення на цінності-цілі та цінності-засоби. Респонденту пропонується два списки цінностей (по 18 у кожному) на аркушах в алфавітному порядку, або на картках. У списках студент присвоює кожній цінності ранговий номер, а картки розкладає по порядку за ступенем значення цінностей для себе. Остання форма опитування (картками) дає більш надійні результати. Спочатку пропонується набір термінальних, а потім набір інструментальних цінностей.

Інструкція. Кожна цінність виписана на окремій картці. Необхідно вивчити картки та вибрати ту, яка є найбільш значущою. Потім треба помістити її на перше місце. Далі обирається друга за значимістю цінність і розташовується за першою. Теж саме треба зробити з наступними картками. Найменш важлива цінність залишиться останньою і буде на 18-му місці.

Список А (термінальні цінності):

- людське життя (повнота та емоційна насиченість життя);
- здоров'я (фізичне та психічне)

- справедливість;
- цікава робота;
- краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі та мистецтві);
- любов (духовна та фізична близькість з коханою людиною);
- матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів);
- наявність хороших та вірних друзів;
- суспільне визнання (повага оточуючих, колективу, співробітників);
- пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток);
- продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил та здібностей);
- розвиток (робота над собою, постійне фізичне та духовне вдосконалення);
- розваги (приємне, необтяжливе провадження часу, відсутність обов'язків);
- свобода (самостійність, незалежність в судженнях та вчинках);
- щасливе сімейне життя;
- щастя інших (добробут, розвиток та вдосконалення інших людей, всього народу, людства);
- істина;
- впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів).

Список Б (інструментальні цінності):

- акуратність, вміння тримати в порядку речі, порядок у справах;
- вихованість (гарні манери);
- високі запити (високі вимоги до життя та високі домагання);
- життєрадісність (почуття гумору);

- ретельність (дисциплінованість);
- незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче);
- непримиренність до недоліків у собі та інших;
- освіченість (широта знань, висока загальна культура);
- відповідальність (відчуття обов'язку, вміння тримати своє слово);
- раціоналізм (уміння розсудливо і логічно мислити, приймати обдумані та раціональні рішення);
- самоконтроль (стриманість, самодисципліна);
- впевненість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів;
- тверда воля (уміння настояти на своєму, не відступати перед труднощами);
- терпимість (до поглядів та думок інших, вміння прощати іншим їх помилки, хибні думки);
- широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, обряди, звичаї, звички);
- чесність (правдивість, щирість);
- конкурентність (ефективність у справах, продуктивність в роботі);
- чуйність (турботливість).

Авторський опитувальник «Я – управлінець ...»

(вимоги до управлінської компетенції (самооцінка))

№ п/п	Запитання для аналізу самооцінки можливостей виконання функцій управлінця з менеджменту туристичної діяльності	Так	Ні	Епізодично
1.	Чи виявляєте ви активний інтерес до справ співробітників, їхніх почуттів та переживань?			
2.	Чи уважно ви слухаєте людей, що звертаються до вас?			
3.	Чи звертаєте ви увагу на прохання людей, їх побажання та потреби?			
4.	Чи охоче ви залишаєте свої справи задля того, щоб надати допомогу іншим людям?			
5.	Чи намагаєтеся ви схвалювати дії, вчинки (часто нестандартні) оточуючих вас людей?			
6.	Чи готові ви запропонувати колективу ясну й усвідомлену, основу на дійсно цікавих ідеях, програму реформування?			
7.	Чи сприймаєте ви критику як фактор, який сприяє якості вашої роботи і праці всього колективу?			
8.	Чи поважаєте ви думку колективу?			
9.	Чи знаходите ви способи запобігання конфліктам в колективі?			
10.	Чи здатні ви управляти собою?			
11.	Чи здатні ви управляти своїм часом?			
12.	Чи здатні ви приймати раціональні рішення?			
13.	Чи використовуєте ви особистісні креативні ресурси з метою створення у своїй організації творчого колективу, де кожний виконує завдання, спрямовані на розвиток особистості?			
14.	Чи користуєтеся ви у своїй практичній діяльності так званим «імпацмерментом» (empowerment), що в перекладі означає «надання повноважень»?			
15.	Чи поділяєте ви думку вчених про те, що немає більше професії на все життя – на зміну прийшла різнобічна діяльність?			
16.	Чи вважаєте ви доцільним, щоб службовці на всіх рівнях несли відповідальність за свої рішення та їх наслідки?			
17.	Як, на вашу думку, відкритість і прямотинійність чи є найвищими чинниками на роботі?			
18.	Чи варто, щоб групи людей в компанії працювали б як маленькі підприємства, контролювали б прибутки і збитки, несли відповідальність?			
19.	Чи потрібно постійно вдосконалюватися?			

20.	Чи згодні ви з твердженням: «Успіху доб'ється той, хто діє за принципом: «Я знаю свої сильні сторони, використовую і «продаю їх»?»			
21.	Чи допомагає самомотивація позбавитися постійного страху втрати місце роботи і виробити власний стиль поведінки?			
22.	Чи треба захищатись, якщо вас залякують авторитетними іменами?			
23.	Чи є слушною твердження: «Єдина влада авторитетів над нами – та, яку ми їм даємо самі. Ставтеся до них, як до нормальних людей. Не виходьте із себе і не дозволяйте підвищувати на себе голос. Часи, коли царство безхарактерних людей і боягузів приносило користь, минули?»			
24.	Чи вважаєте ви, що педагогічний моніторинг є вищою формою інформаційної діяльності управлінця?			
25.	Чи потрібно вам щось змінити в собі?			

Негативні відповіді на наведені питання показують, що вам бракує націленість на інших людей, а це заважає якісному виконанню управлінських функцій з менеджменту туристичної діяльності.

Дякуємо за співпрацю!

Авторський опитувальник

«Що ти знаєш про менеджмент туристичної діяльності та його ключові компетентності?»

(для майбутніх фахівців фізичної культури з проблеми «Формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури»)

У верхньому правому куті аркуша зазнач свій вік, стать (ж., ч.), факультет, групу, ВНЗ.

Відповідати на питання потрібно послідовно, не правлячи написане і не повертаючись до опрацювання пунктів. Нам цікаве все різноманіття ваших міркувань, цінна кожна думка.

1. Слово «менеджмент» має кілька значень. Спробуй пояснити, як ти розумієш це слово, запропонувавши його визначення чи опис ситуації, у якій маємо справу з менеджментом.

2. Які поняття ви вважаєте найбільш близьким до поняття «менеджмент» (обери від одного до трьох із запропонованих варіантів):

а) управління; вид діяльності; апарат управління; наукова дисципліна; мистецтво управління; процес управління; наука управління; наука, практика і мистецтво управління;

б) менеджмент – це уміння домагатися поставленої мети, використовуючи працю, інтелект, мотиви поведінки інших людей;

менеджмент – це галузь людського знання, котре допомагає здійснити цю функцію;

менеджмент – це спосіб і манера спілкування з людьми, влада і мистецтво керівництва, особливого роду вміння і адміністративні навички, які дають змогу організувати ефективну роботу колективу;

в) менеджмент – це самостійна галузь знань, яка вимагає вдумливого засвоєння;

г) менеджмент – це окрема дисципліна, а точніше – міждисциплінарна галузь, – правильніше назвати «управлінська думка», що поєднує у собі науки, досвід, «ноу-хау», помножене на управлінське мистецтво.

4. Чим термін «менеджмент» відрізняється від відомого терміна «управління», і в чому їх подібність?

5. Чи можна вважати, що англійське поняття «менеджмент», наше «управління» і, відповідно, «менеджер» і «керівник» – це одне і теж?

6. Які концепції управління вам відомі і, яка з них зацікавила вас найбільше?

7. Які закони управління ви знаєте?

8. Чи згодні ви з твердженням: «Все має свою часову відповідність, тому важливо не втрачати час, а йти в ногу з ним»? Чи є це законом управління часом?

9. Що таке принципи управління?

10. Хто з науковців та практиків менеджменту сформулював його основні принципи? Дайте характеристику окремим з них.

11. Які ви знаєте функції управління?

12. У чому суть поняття «делегування»?

13. Що таке мотивація?

14. Які з теорій мотивації ви вважаєте найточнішою?

15. Які види винагород існують у теорії мотивації?

16. Як ви гадаєте, чи процес задоволення потреб скінченний?

17. Які основні три види контролю?

18. Що таке управлінське рішення?

19. Які основні види управлінських рішень?

20. За якими ознаками класифікуються методи управління?

21. В чому полягає особливість методів управління? Охарактеризуйте один із видів методів управління, перелік яких подано нижче: економічних,

організаційно-розпорядчих, психологічних, соціально-психологічних, соціальних методів.

22. Що таке організація в менеджменті?

23. Які типи формальної організації людей вам відомі?

24. В чому переваги лінійного управління?

25. В чому різниця між управлінням і керівництвом?

26. Яке співвідношення мають між собою лідерство, влада та вплив?

27. Що таке стиль управління?

28. Чи однакові поняття «управління», «менеджмент» та «керівництво».

29. В чому суть менеджменту туристичної діяльності?

30. Які напрямки передбачає менеджмент туристичної діяльності?

Охарактеризуйте один з них.

31. Чи може туристична діяльність в чомусь сприяти людині?

32. Які завдання вирішує туристична діяльність? (Обери правильну відповідь із запропонованих варіантів):

а) освітні; б) оздоровчі; в) виховні; г) пізнавальні; г) соціальні; д) спортивні; е) дискусійні; є) організаційні; ж) конфліктні.

33. Чи згодні ви з думкою, що знання з організації туристичної діяльності необхідні спеціалістові фізичної культури і спорту?

34. Що найбільшою мірою сприяє формуванню ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури? (Обери від одного до трьох із запропонованих варіантів):

а) сукупність мотивів та потреб, характер інтересу до сформованості даного утворення;

б) системність і цінність знань, соціальна, пізнавальна зацікавленість даною сферою діяльності;

в) знання загальних функцій управління, форм, методів та стилів управління, здатність керувати собою, адекватна самооцінка своїх можливостей здійснювати професійну діяльність у цьому напрямі.

г) формування морально-вольових якостей, вивчення історії рідного краю;

д) здатність застосовувати знання з менеджменту туристичної діяльності на практиці;

ж) чітка організація самостійної роботи;

з) вміння і навички самостійної діяльності.

35. Яким чином твоя професійна діяльність, як майбутнього фахівця фізичної культури, пов'язана з формуванням ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності?

Авторський розробник

**«Тестові завдання на визначення рівня сформованості знань
з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної
культури (прикладі)**

Скласти ситуаційні тести на визначення рівня сформованості знань з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури – було одним із завдань констатувального дослідження, мета якого – з'ясувати розуміння змісту базових понять дослідження.

Тестові завдання були розподілені нами на три категорії: а) низький рівень розуміння змісту поняття «ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури»; б) середній рівень розуміння змісту даного поняття; в) високий рівень розуміння змісту досліджуваного утворення.

Враховуючи загальновідомий факт про те, що тести складаються з тестових завдань, ми пропонуємо приклади чотирьох рівнів тестових завдань на визначення рівня сформованості розуміння випробуваними змісту поняття «ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності майбутнього фахівця фізичної культури».

Завдання категорії А

Виберіть правильну відповідь.

1. Із поданих нижче класифікацій методів управління виокремте методи, які класифікуються за характером джерела інформації:

- а) вербальні методи;
- б) дослідницькі методи;
- в) ілюстративно-показникові методи;
- г) техніко-технологічні методи;

г) методи діалогового спілкування (диспут, співбесіди, «розумові атаки», моделювання, захист творчих проєктів, дискусії тощо);

д) ваш варіант відповіді.

2. Функції менеджменту – це ...

а) планування;

б) організація;

в) контроль;

г) прийняття рішення;

г) все вище перелічене;

д) ваш варіант відповіді.

3. Функція планування в менеджменті має наступні цілі:

а) внесення свідомої організації в діяльність колективу;

б) спонукання працівників «зазирнути в майбутнє», тобто прищеплення їм здатності погоджувати щоденні дії з перспективою розвитку;

в) забезпечення контролю фактичних параметрів у діяльності організації;

г) все вище перелічене.

4. Менеджмент – це ...

а) галузь людських знань, що допомагає здійснити функцію керівництва;

б) вид діяльності з керівництва людьми в найрізноманітніших організаціях;

в) вміння досягти поставленої мети, використовуючи працю, інтелект, мотиви поведінки інших людей;

г) конкретна категорія людей, що здійснюють роботу з управління;

г) наука, практика і мистецтво управління;

д) все вище перелічене.

5. Під туристичною діяльністю розуміють:

а) діяльність з просування та реалізації туристичного продукту, яка здійснюється на основі ліцензії юридичною особою або індивідуальним підприємцем;

б) послуги суб'єктів туристичної діяльності щодо розміщення, харчування, транспортного, інформаційно-рекламного обслуговування, а також послуги закладів культури, спорту, побуту, розваг тощо, спрямовані на задоволення потреб туристів;

в) діяльність по організації подорожей за заздалегідь складеними маршрутами з метою ознайомлення з пам'ятками історії тощо;

г) діяльність з надання різноманітних туристичних послуг відповідно до вимог Закону України «Про туризм» (1995 р.) та інших актів законодавства України.

Завдання категорії Б

Допишіть речення.

1. Ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури мають предметний характер, формування яких відбувається в комплексі, при вивченні ...

2. Кількість функцій конкретної організації та її зміст залежить від розміру організації та специфіки діяльності, але в той же час у їх число повинно бути включено наступні основні п'ять функцій: планування, ..., ..., ..., ...

3. Інтегрованими підходами до управління є: процесний підхід, ситуативний, ...

4. Поняття «формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури» характеризується як життєва компетентність, яка носить інтегрований характер, а саме: об'єднує професійні знання, ..., ... і способи діяльності.

5. Структура ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури, як цілісна система, яка становить систему знань, ..., ... і способів діяльності в галузі менеджменту туристичної діяльності.

Завдання категорії В

1. Дайте визначення таких понять:

- а) «Компетентність – це ...»;
- б) «Компетенція – це ...»;
- в) «Ключові компетентності – це ...».

2. Розкрийте змістову суть понять:

- а) «Менеджмент – це ...»;
- б) «Управління – це ...»;
- в) «Керівництво – це ...»;
- г) «Основні функції управління – це ...».

3. Охарактеризуйте зміст понять:

- а) «Туризм – це ...»;
- б) «Туристична діяльність – це ...»;
- в) «Менеджмент у туристичної діяльності – це ...»;
- г) «Формування ключових компетентностей – це ...».

Завдання категорії Г (завдання конструктивного характеру)

Прокоментуйте:

1. Вислів видатного вітчизняного педагога В.О. Сухомлинського (1918-1970 рр.): «Без передбачення і плану в нашій справі працювати неможливо...».

– Яку функцію управління мав на увазі Василь Олександрович Сухомлинський, без якої в нашій справі працювати неможливо?

2. Твердження про те, що: «Все має свою часову відповідність, тому важливо не втрачати час, а йти в ногу з ним».

– Чи є це законом управління часом?

3. Принцип поданий нижче: «Я знаю свої сильні сторони, використовую і «продаю їх».

– Чи можна добитися успіху використовуючи даний принцип?

4. Твердження про те, що виокремлені ключові компетентності з менеджменту туристичної діяльності майбутнього фахівця фізичної культури мотиваційно-ціннісна, когнітивно-пізнавальна, управлінсько-туристична, регулятивно-діяльнісна носять сталий характер?

5. Ознака, що характеризує ступінь сформованості ціннісно-мотиваційного ставлення майбутнього фахівця фізичної культури до вибору професійної діяльності у сфері менеджменту туристичної діяльності.

– Про яку складову ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності свідчить дана ознака?

Авторський опитувальник для викладачів
«Готовність майбутнього фахівця фізичної культури до діяльності
з менеджменту туристичної діяльності»

№ п/п		Так	Ні	Епізодично
1.	Демонструє глибокі знання з менеджменту туристичної діяльності			
2.	Інтегрує, творчо використовує знання на основі власних ідей і підходів			
3.	Усвідомлено контролює свої дії, встановлює розбіжності між «Я»-реальним і «Я»-ідеальним			
4.	Здійснює контроль за власними діями щодо професійного зростання у напрямі менеджменту туристичної діяльності			
5.	Вміє скласти бізнес-план щодо власної майбутньої професійної діяльності у напрямі менеджменту туристичної діяльності			
6.	Демонструє управлінські здібності та здатності менеджера туристичної організації			
7.	Виокремлює мотивацію до праці як одного з найважливіших факторів успіху в професійній діяльності			
8.	Розкриває сутність поняття «менеджмент туристичної діяльності»			
9.	Аналізує стан справ у сфері менеджменту туризму, прогнозує його розвиток відповідно до потреб особистості, суспільства, держави			
10.	Демонструє здібності доводити, аргументувати власну думку щодо самооцінки знань із даної проблеми			
11.	Проявляє здатність до самореалізації, саморозвитку, самоконтролю, самооцінки до оцінювання власної діяльності			
12.	Демонструє управлінсько-туристичні знання, готовність до діяльності з менеджменту у туристичній діяльності			
13.	Проявляє здібності працювати в команді			

14.	Інтегрує соціальну, пізнавальну та особистісну цінність знань з менеджменту туристичної діяльності у власній професійній діяльності та життєдіяльності			
15.	Осміслено й усвідомлено оперує понятійним апаратом з проблеми менеджменту туристичної діяльності			
16.	Проявляє відповідальність за якість виконаної роботи			
17.	Доводить необхідність знання культури рідної мови			
18.	Демонструє бажання вчитися, мотивацію до навчання			
19.	Проявляє обізнаність з проблеми компетентнісного підходу та впровадження його в процес формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності			
20.	Виявляє активний інтерес до стилів управління, такту, тактовності, етичних взаємин у спілкуванні			

Тест дослідження вольової саморегуляції

Мета дослідження: визначити рівень розвитку рольової саморегуляції.

Матеріал та обладнання: тест-опитувальник А. В. Зверькова і Е. В. Ейдмана, бланк для відповідей і ручка.

Процедура дослідження. Дослідження вольової саморегуляції за допомогою тесту-опитувальника проводиться або з одним досліджуваним, або з групою. Щоб забезпечити незалежні відповіді, кожен отримує текст опитувальника, бланк для відповідей, на якому надруковані номери питань і поряд із ними графа для відповідей.

Інструкція: «Вам пропонується тест, який містить 30 тверджень. Уважно прочитайте кожне і вирішіть, правильне чи неправильне це твердження щодо Вас. Якщо правильне, то на аркуші для відповідей проти номера цього твердження поставте знак «плюс» (+), а якщо неправильне – «мінус» (-).

Тест

1. Якщо щось не клеїться, у мене нерідко з'являється бажання залишити цю справу.
2. Я не покидаю своїх планів і справ, навіть якщо доведеться обирати між ними і приємною компанією.
3. Мені неважко стримати спалах гніву, якщо це необхідно.
4. Зазвичай я зберігаю спокій в очікуванні приятеля, який запізнюється.
5. Мене важко відволікти від розпочатої роботи.
6. Мене сильно вибиває з колії фізичний біль.
7. Я завжди намагаюсь вислухати співрозмовника не перебиваючи, навіть якщо йому не терпиться заперечити.
8. Я завжди «гну» свою лінію.

9. Якщо потрібно, я можу не спати впродовж ночі (наприклад, робота, чергування) і весь наступний день бути в «хорошій формі».

10. Мої плани дуже часто перекреслюють зовнішні обставини.

11. Я вважаю себе терплячою людиною.

12. Мені не просто примусити себе холонокровне спостерігати за видовищем, яке хвилює.

13. Мені рідко вдається примусити себе продовжити роботу після серії образливих невдач.

14. Якщо я ставлюсь до когось погано, мені важко приховати це.

15. Я можу зайнятись своїми справами при незручних та невідповідних обставинах, якщо це необхідно.

16. Мені сильно ускладнює роботу усвідомлення того, що її необхідно обов'язково зробити до певного терміну.

17. Вважаю себе рішучою людиною.

18. Фізичну втому я переносю легше, ніж інші.

19. Краще почекати ліфт, який щойно поїхав, ніж підніматися сходами.

20. Зіпсувати настрій мені не так просто.

21. Іноді якась дрібниця охоплює мої думки, не дає спокою, і я ніяк не можу від неї відчепитися.

22. Мені важче зосередитись на завданні або роботі, ніж іншим.

23. Пересперечати мене важко.

24. Я завжди прагну закінчити розпочаті справи.

25. Мене легко відволікти від справ.

26. Я іноді помічаю, що намагаюсь досягти свого всупереч обставинам.

27. Люди часом заздять моєму терпінню і ретельності.

28. Мені важко зберегти спокій у стресовій ситуації.

29. Я помічаю, що під час монотонної роботи несвідомо починаю змінювати спосіб дії, навіть якщо це призводить до погіршення результатів.

30. Мене, зазвичай, сильно дратує, коли «перед носом» зачиняються дверцята транспорту або ліфта, який від'їжджає.

Обробка результатів. Мета обробки результатів – визначення величин індексів вольової саморегуляції за пунктами загальної шкали (В) й індексів за субшкалами «настирливість» (Н) і «самоконтроль» (С).

Кожен індекс – це сума балів, отримана при підрахунку збігів відповідей досліджуваного з ключем загальної шкали або субшкали.

В опитувальнику шість маскувальних тверджень, тому загальний сумарний бал за шкалою «В» має перебувати у діапазоні від 0 до 24, за субшкалою «настирливість» – від 0 до 16 і за субшкалою «самоконтроль» – від 0 до 13.

Ключ для підрахунку індексів вольової саморегуляції

Загальна шкала	1-, 2+, 3+, 4+, 5+, 6-, 13-, 14-, 16-, 17+, 22-, 24+, 25-, 27+,	7+, 9+, 10-, 11+, 18+, 20+, 21-, 28-, 29-, 30-
«Настирливість»	1-, 2+, 5+, 6-, 9+, 10, 17+, 18+, 20+, 22-,	-, 11+, 13-, 16-, 24+, 25-, 27+
«Самоконтроль»	3+, 4+, 5+, 7+, 13-, 24+, 27+, 28-,	14-, 16-, 21-, 29-, 30-

Аналіз результатів. У загальному вигляді під рівнем вольової саморегуляції мають на увазі міру володіння власною поведінкою у різних ситуаціях, здатність свідомо управляти своїми діями, станами та спонуканнями.

Рівень розвитку вольової саморегуляції може бути охарактеризований в цілому й окремо за такими властивостями характеру як настирливість і самоконтроль.

Рівні вольової саморегуляції визначаються у зіставленні з середніми значеннями кожної шкали. Якщо вони становлять більшу половину максимально можливої суми збігів, то цей показник відображає високий рівень розвитку загальної саморегуляції, настирливості або самоконтролю. Для шкали «В» ця величина дорівнює 12, для шкали «Н» – 8, для шкали «С» – 6.

Високий бал за шкалою «В» притаманний особам емоційно зрілим, активним, незалежним, самостійним. Для них характерний спокій, впевненість у собі, стійкість намірів, реалістичність поглядів, розвинене почуття власного обов'язку. Як правило, вони добре рефлексують особисті мотиви, планомірно реалізують наміри, вміють розподіляти зусилля і здатні контролювати свої вчинки; їм властива виражена соціально-позитивна спрямованість. Іноді можливе зростання внутрішньої напруженості, пов'язаної із прагненням проконтролювати кожен нюанс власної поведінки і тривогою з приводу її спонтанності.

Низький бал спостерігається у людей чуттєвих, емоційно нестійких, ранимих, невпевнених у собі. Рефлексивність у них невисока, а загальний фон активності, як правило, знижений, їм властива імпульсивність і нестійкість намірів. Це може бути пов'язано як із незрілістю, так і з вираженою витонченістю натури, яка не підкріплена здатністю до рефлексії і самоконтролю.

Субшкала «настирливість» характеризує силу намірів людини – її прагнення до завершення розпочатої справи. На позитивному полюсі – діяльні, працездатні люди, які активно прагнуть виконати заплановане, їх мобілізують перепони на шляху до мети, але відволікають альтернативи та спокуси, головна їх цінність – розпочата справа. Таким людям притаманні повага до соціальних норм, прагнення повністю підпорядкувати їм власну поведінку. У крайньому разі можлива втрата гнучкості поведінки, поява маніакальних тенденцій. Низькі значення за цією шкалою свідчать про підвищену лабільність, невпевненість, імпульсивність, які можуть призводити до непослідовності і навіть хаотичної поведінки. Знижений фон активності і працездатності, як правило, компенсується у таких осіб підвищеною чутливістю, гнучкістю, винахідливістю, а також тенденцією до вільної трактовки соціальних норм.

Субшкала «самоконтроль» відображає рівень вільного контролю емоційних реакцій і станів. Високий бал за субшкалою набирають люди емоційно стійкі, які добре володіють собою у різних ситуаціях. Для них притаманний внутрішній спокій, впевненість у собі, які звільняють від страху перед невідомим, підвищують готовність до сприйняття нового, неочікуваного і, як правило, поєднуються зі свободою вчинків, тенденцій до новаторства і радикалізму. Прагнення до постійного самоконтролю, надмірне свідоме обмеження спонтанності може призвести до підвищення внутрішньої напруженості, переваги постійного занепокоєння і втоми.

На іншому полюсі цієї субшкали – спонтанність і імпульсивність, поєднані з образливістю і наданням переваги традиційним поглядам, відгрожують людину від інтенсивних переживань та внутрішніх конфліктів, сприяють незворушному фону настрою.

Соціальна бажаність високих показників за шкалою неоднозначна. Високі рівні розвитку вольової саморегуляції можуть бути пов'язані з проблемами в організації життєдіяльності і відносинах із людьми. Часто вони відображають появу дезадаптивних рис і форм поведінки. Низькі рівні настирливості та самоконтролю у багатьох випадках виконують компенсаторні функції, проте також свідчать про порушення у розвитку властивостей особистості, її вміння будувати свої відносини з іншими людьми й адекватно реагувати на різноманітні ситуації.

Отримавши інформацію про усвідомлювані особливості саморегуляції, можна розробити програму вдосконалення, зазначивши ті риси, які насамперед потребують розвитку або корекції.

За матеріалами: Пашукова Т. Й., Допира А. Й., Дьяконов Г. В. Психологические исследования. Практикум по общей психологии. Учеб. пособие. – М.: Изд-во «Институт практической психологии», 1996.

Анкета (фрагмент)
визначення професійно-педагогічних ціннісних орієнтацій
(класифікація за В. Денисенко)

Серед запропонованих ціннісних орієнтацій здійсніть для себе вибір важливих, менш важливих та неважливих у Вашій майбутній професійно-педагогічній діяльності.

№ п/п	Ціннісні орієнтації вчителя	Важливі	Менш важливі	Неважливі
1.	Загальнопедагогічні орієнтації (спрямовані на суспільно-соціальні цінності педагогічної професії): можливість приносити користь людям, виховання дітей, спілкування з дітьми			
2.	Особистісно-розвивальні орієнтації (пов'язані з розвитком особистості дитини як головної педагогічної цінності): розвиток інтелектуальних можливостей, творчих здібностей дітей, збереження і зміцнення їх здоров'я			
3.	Предметно-діяльнісні орієнтації (спрямовані на предметно-викладацьку діяльність педагога): саморозвиток, самоосвіта вчителя			
4.	Особисті орієнтації (забезпечують самоздійснення вчителя в професійній діяльності): власні професійні характеристики			
5.	Професійно-прагматичні орієнтації (зумовлюють престиж педагогічної професії): заробітна плата, тривала відпустка			

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.Г.КОРОЛЕНКА

вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36003
телефон 56-23-13 факс 2-58-67
E-mail: allmail@pnpu.edu.ua
код ЗКПО 31035253

01.07.2016 № 3804/01-55/02

Довідка

про впровадження результатів наукового дослідження
Бардінова Олексія Васильовича
з теми «Формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної
діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури»,
поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Наслідки наукового дослідження пошукувача кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка впроваджувались при вивченні курсу «Менеджмент у туристичній діяльності», окремих тем курсів «Педагогіка спортивної діяльності», «Маркетинг у фізкультурно-спортивній діяльності», «Менеджмент спортивно-масової діяльності», при вивченні тем курсів «Правоохоронна діяльність в галузі», «Конституційне право України», «Психологія спортивного колективу».

У результаті впровадження розширився діапазон знань майбутніх фахівців фізичної культури щодо компонентів ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності, зокрема, ціннісно-мотиваційного, когнітивно-пізнавального, операційно-діяльнісного, фізкультурно-туристичного, що сприяло підвищенню якості їхньої професійної підготовки.

Проректор
із наукової роботи,
доктор педагогічних наук, професор

Л.М. Кравченко

ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМ. М.В. ОСТРОГРАДСЬКОГО
вул. Соборності, 64-ж, м. Полтава, 36014, тел./факс (+38 0532) 56-38-52,
E-mail: root@pei.poltava.ua, Web: http://poippo.pl.ua, Код ЄДРПОУ 22518134

15.06.2018 № 132 На № _____ від _____

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Бардінова Олексія Васильовича
з теми «**Формування ключових компетентностей з менеджменту
туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури**»
на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

У 2018 році під час курсів підвищення кваліфікації та в міжкурсовий період у Полтавському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського упроваджувалися матеріали дисертаційного дослідження Бардінова Олексія Васильовича з теми «Формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури».

Практикою підтверджено ефективність розроблених О. В. Бардіновим матеріалів дослідження, які можуть бути використані у системі післядипломної освіти педагогічних працівників. Варто зазначити, що впровадження методичної системи формування ключових компетентностей в учителів фізичної культури має практичну значущість і розширює теоретичну та джерельну базу викладання психолого-педагогічних та профільних дисциплін.

Теоретичні висновки і практичні результати дослідження отримали схвальні відгуки щодо доцільності їх використання в навчальному процесі закладу. Матеріали дослідження можуть бути використані науково-педагогічними працівниками закладів вищої та післядипломної педагогічної освіти.

Результати впровадження обговорено і схвалено на засіданні кафедри методики змісту освіти Полтавського обласного інституту післядипломної освіти ім. М. В. Остроградського (протокол №5 від 23 травня 2018 року).

Довідка видана для пред'явлення за місцем захисту дисертації.

В.о.ректора

Н.В.Корягіна

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «СПОРТИВНИЙ КЛУБ АРМІДА»

м. Полтава, вул. Маршала Бірюзова 96, к. 255, т. (050)346-75-36, email:irinavad.tar.ko@gmail.com

Філія – Полтавське облуправління АТ „Ощадбанк”
МФО банку 331467
ЄДРПОУ 39513849
Р/Р № 26003300889156 (980)

Від 17.06.2017 № 0054

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Бардінова Олексія Васильовича

з теми: «Формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури»,
поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Довідка видана Бардінову Олексію Васильовичу, здобувачеві кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, в тому, що матеріали його дисертаційного дослідження впроваджені у навчально-виховний процес громадської організації «Спортивний клуб «Арміда». Зокрема, матеріали наукового дослідження О.В. Бардінова впроваджені в процес організації педагогічно-доцільного дозвілля важких підлітків в умовах патріотично-інформаційного та культурно-масового секторів громадської організації «Спортивний клуб «Арміда».

Варто зазначити, що практична діяльність зазначених секторів спрямована на організацію рекреаційно-туристичної діяльності, що вирішує освітні, оздоровчі, соціальні, пізнавальні, виховні, спортивні (одночасно з туризмом) завдання. Впровадження методичної системи формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури свідчить про практичне значення дисертаційного дослідження.

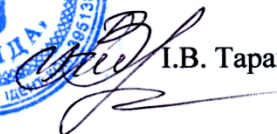
У результаті впровадження матеріалів дослідження підвищився рівень сформованості у важких підлітків морально-вольових якостей; поліпшилась серед дітей і молоді пропаганда здорового способу життя та певного виду спорту.

Теоретичні висновки і практичні результати дослідження отримали схвальні відгуки суб'єктів громадської організації «Спортивний клуб «Арміда» щодо доцільності їх використання в навчально-виховному процесі позашкільного закладу і в подальшому будуть використовуватися.

Довідка видана для пред'явлення за місцем захисту дисертаційного дослідження.

Президент ГО «Спортивний клуб «Арміда»

 І.В. Тараненко

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А.С. МАКАРЕНКА

вул. Роменська, 87, м. Суми, 40002, факс (0542) 22-15-17, тел. (0542) 22-14-95

E-mail: rector@sspu.sumy.ua Код ЄДРПОУ 02125510

№ _____ на № _____ від _____

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дослідження
Бардінова Олексія Васильовича
з теми «Формування ключових компетентностей з менеджменту
туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури»,
представленого на здобуття наукового ступеня кандидата
педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної
освіти**

Результати наукового дослідження Бардінова Олексія Васильовича впроваджено та використовуються у навчально-виховному процесі Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Зокрема, було впроваджено при вивченні навчальних дисциплін: «Менеджмент спортивно-масової діяльності», «Маркетинг у фізкультурно-спортивній діяльності», «Менеджмент і маркетинг у сфері фізичного виховання і спорту» та при вивченні окремих тем курсів: «Педагогіка спортивної діяльності», «Конституційне право України», «Психологія спортивного колективу» тощо, також при виконанні окремих завдань під час виробничої педагогічної практики.

У результаті впровадження розширився діапазон педагогічних знань та практичних умінь студентів з менеджменту туристичної діяльності, що в свою чергу, сприяло сформованості компетенцій з туристичного менеджменту. Зазначені аспекти свідчать про практичне значення дисертаційного дослідження.

Запропоновані автором матеріали отримали високу оцінку викладачів кафедри спортивних дисциплін і фізичного виховання, і в подальшому будуть використовуватися у навчально-виховному процесі Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Перший проректор

Завідувач кафедри спортивних дисциплін
і фізичного виховання

Пшенична Л.В.

Лазоренко С.А.